



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. D. Henr. Harpii Theologi Eruditiss. Ordinis
Minorvm, Ac Rervm Divinarvm Contemplatoris eximij.
Theologiæ Mysticæ Libri Tres**

Henricus <Herpius>

Coloniæ, 1611

Pars Secvnda. De animarum vulneribus, quæ eis ex peccato originali
inflictæ sunt: de earundem creatione, pulchritudine, nobilitate,
reformationeq[ue] per Christiformes virtutes.

urn:nbn:de:hbz:466:1-37362

D. HENRICI HARPHII
THEOLOGICÆ MYSTICÆ
LIBRI PRIMI
PARS SECUNDA.

De animarum vulneribus, quæ eis ex peccato originali inflicta sunt: de earundem creatione, pulchritudine, nobilitate, reformationeque per Christiformes virtutes.

Quod cecitas mentis & ignorantia contingunt ex tribus, scilicet ex defectu intellectus, voluntatis, vel appetitus sensitivi. Cap. I.



NESCIVI anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Canticorum sexto. Quasi diceret: Ad perniciosam ignorantiam deveni, quia animalitas, id est, sensualitas mea, totam me turbavit, quod non possum apprehendere lumen veritatis, & attingere amorem suavitissimæ bonitatis. Et hæc propter quadrigas Aminadab, quod interpretatur, populus

Quadrige: Aminadab quid mystice.

meus spontaneus, cursum scilicet propriæ voluntatis, & mundanæ vanitatis amplectens, cum his, qui apud Hieremiam, dicente Domino: *Revertatur unusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras,* scilicet in bonis vos exercendo, & *studia vestra,* scilicet de talibus meditando, protinus eidem responderunt: *Desperavimus, contemnendo scilicet reverti. Post cogitationes nostras ibimus, & unusquisque pravitatē cordis sui malifacimus.* Unde quia nescierunt, neque intellexerunt præterita, præsentia & futura, ideo *intenebris ambulant. Excæcavit enim eos malitia eorum, nolentes intelligere, ut bene agant.* Et horum currus quatuor rotas habent, quibus vehuntur in profundum malorum, quæ sunt delectatio peccandi, spes diu vitendi, pudor confitendi, & timor fatisfaciendi. Ad maiorem tamen evidentiam notandum, quod cecitas mentis ex originali peccato traxit originem. Nam ante peccatum homo clarum intellectum habuit: sed hoc lumen intellectus post lapsum

Hier. 18.

Psal. 8.

Sapient. 2.

Cæcitas mentis.

sum in nobis est obfuscatum propter delectationem inferiorum, qua natura corrupta miserabiliter allicitur, & abducitur. Hac enim delectatio intentionem applicat ad ea, in quibus quis delectatur: & sic hominis operatio circa intelligibilia debilitatur. Nam sicut cognitio sensitiva circa qualitates sensuales exteriores occupatur, sic intellectiva cognitio penetrat usque ad essentiam rei, quia intelligere est quasi intus legere. In primo natura corrupta miserabiliter occupatur, sed obfuscatur in secundo. Vnde lamentatur Sapiens, dicens: *Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum: & ipse se in finibus miseravit quaestibus.* Vnde post casum humana natura retinuit intellectum obfuscatum, & affectum corruptum, & ad omne malum proclivum. Hinc multi sunt, qui, secundum Apostolum, *Veritatem Dei in iniustitia detinent*, quae quantum in se est semper est parata se manifestare: sed malitia hominum impedit in eis hanc manifestationem, & sic eam quodammodo detinent, sicut aquae cursum impediens, dicitur eam detinere. Vnde dicit Alexander de Hales ibidem, quod ille *veritatem in iniustitia detinet*, qui operatur contrarium eius, quod habet in cognitione. Nam veritas cognita manifestatur in opere. Qui ergo non solum operatur, quod cognitio suadet, sed etiam operatur contrarium illius, veritatem cognitam detinet, & quasi violentat, ne in opus prorumpat. Et de talibus prosequitur Apostolus, dicens: *Obscuratum est inspicere cor eorum*, iusto scilicet Dei iudicio. *Dicentes enim se esse sapientes*, scilicet temporaliter ad faciendum malum, *stulti facti sunt*, spiritualiter ad faciendum bonum, nimirum cum eos iam actualis malitia eorum excecet. Quae caecitas contingit ex voluntate avertente se voluntarie a consideratione primi principij. Caecitas enim mentis est privatio eius, quod est principium mentalis, seu intellectualis visionis, cuius est triplex principium. Vnum est lumen naturalis rationis, quod licet non privatur ab anima, quandoque tamen impeditur ab actu proprio per impedimenta virium inferiorum, quibus indiget intellectus humanus ad intelligendum, ut patet in amebus & furiosis. Aliud est lumen aliquod habituale, naturali lumini rationis superadditum, quod quandoque privatur ab anima, caecitatem causans, iuxta illud: *Excacavit eos malitia eorum.* Tertium est aliquod intelligibile primum, per quod intelligit alia, cui mens hominis intendere potest, vel non intendere. Et quod ei non intendit, ex hoc contingit, quod habet voluntatem se spontanea avertentem a consideratione talis principij iuxta illud:

Eccle. 7.

Rom. 1.

Ibidem.

Caecitas
mentis quid.Principium
intellectua-
lis visionis
est triplex.

Sap. 2.

Illud: *Noluit intelligere, ut bene ageret.* vel propter occupationē mentis circa alia, quæ magis diligit, quibus ab inspectione huius mens aueritur, iuxta illud: *Sapere cecidit ignis, scilicet concupiscentia, & nō viderunt solem iustitie.* Unde quamuis homo naturaliter habeat appetitum boni, tamen e contra sepius eius appetitus declinat ad malum: & hoc contingit ex deordinatione in aliquo principiorum hominis. Pro quo nota, secundum sanctū Thomam prima secundæ, quod principia humanorum actuum sunt intellectus & appetitus: tam rationalis, (quæ dicitur voluntas,) quam sensitivus. Peccatum igitur in humanis actibus quandoq; contingit ex defectu intellectus, cum scilicet quis per solam ignorantiam peccat. Quandoq; verò ex defectu appetitus sensitivi, ut cum quis ex passione peccat. Est autē passio quidā motus vehemens appetitus sensitivi, quæ nos infirmitatē animæ nominare possumus, sicut Tullius animæ passiones vocat *agitaciones*, quib⁹ anima præditur ab ordinatione propria propter inordinationem partium eius: quia vis concupisibilis & irascibilis extra ordinem rationis afficiuntur aliqua passione, quib⁹ ipsa voluntas impediti seu inordinatē moveri potest, saltē indirectē in actu suo: & hoc dupliciter. Vno modo secundum quandam abstractionē. Cum enim omnes potentie animæ radiceantur in vna essentia animæ, necesse est quod quādo vna potentia intenditur in actū, altera remittatur, vel totaliter impediatur in actu suo, quia omnis virtus ad plura dispersa fit minor: & quādo intenditur circa vnū, minus potest ad alia dispergi, quia in operationibus animalibus animæ, quædā intentio requiritur, quæ dum vehementer ad vnū applicatur, alteri vehementer attendere non potest. Et secundum hunc modū per quandā distractionē, quādo motus appetitus sensitivi fortificatur secundum quācumq; passionē, necesse est quod remittatur, vel impediatur motus proprius appetitus rationalis, qui est voluntas. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonū ratione apprehensum. Impeditur enim iudiciū, & apprehensio rationis propter vehementē & inordinatā apprehensionē imaginationis sensitivi, sicut iudiciū gustus sequitur dispositionē linguæ. Hinc videmus, quod homines existentes in aliqua passione, non faciliter auerunt imaginationem ab his, circa quæ afficiuntur: & per cōsequens, iudiciū rationis plurimum sequitur passionē appetitus sensitivi, quia talis passio causat quandā immutationem corporalem, ex qua ratio quodammodo ligatur, nē liberē in actum exeat, sicut etiam somnus vel ebrietas,

Pia. 35.

Psal. 57.

Peccatum
quomodo
fiat.Passiones
animæ.Vires quomodo
impediuntur, &
ad peccatū
trahantur.

facta quadam corporali transmutatione, ligant usum rationis. Et quod hæc contingant ex passionibus, patet ex hoc, quod aliquando passiones scilicet amoris, iræ, tristitia, & similia in tantum intenduntur, quod homo totaliter usum rationis amittit, & in insaniam vertitur. Cum igitur iudicium rationis sequitur passionem appetitus sensitivi, consequens est, ut etiam motus voluntatis, qui natus est sequi iudicium rationis, sequatur etiam passionem appetitus sensitivi; sicut legitur apud Danielem de iudicibus inueteratis *dierum malorum*:

Dan. 13.

Concupiscentia subvertit cor tuum. Cui proprie convenit illud Proverb.

cap. 11.

Circulus aureus in naribus suis, mulier, id est, anima; pulchra, con-

ditione nature;

& fatua, perpetratione culpæ. Et talis anima & sus

comparantur:

quia sicut sus naribus suis nullam immunditiam prætere

rit intactam;

sic diabolus in ea nullum peccatum relinquit intactum,

cogitatione,

delectatione, consensu, verbo, vel opere. Tertio denique,

peccatum contingit

ex defectu voluntatis, quæ est inordinatio ipsius, cum scilicet minus bonum adeo diligit, quod maius bonum contemnit.

Vnde inordinatus

amor sui, includens in se inordinatum appetitum boni, est causa omnis peccati. Et talis dicitur ex malitia peccare,

id est, ex electione

mali, non ex habitu vitioso, qui illum compellat, & ex prave consuetudine quodammodo cogat, sed ex spontanea quadam electione mali; quia non est timor Dei ante oculos eius, nec peccata ponderat, sed quasi vilipendit. Cui dicitur in Psalmo: *Dilexisti malitiam super bonitatem, &c.* Et sic accipitur hic malitia pro quadam pravitare voluntatis ad malum.

De ignorantia, quam perniciosa est, & unde oritur: ac de otioso, desidio, & de macula anime. Cap. 17.

Anima
pulchritudo
quid sit.

Ignoraste o pulchra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum. Cant. 1. Quali diceret sponsus: O sponsa, cupis pastum & quietem, alioqui times discessum & evagationem. Sed *si ignoraste*, id est, tuam nobilitatem, cum quaris ubi habitem, quia apud te habito per gratiæ infusionem, & Eucharistiæ communionem. Siquidem deliciosum est mihi esse cum filiis hominum, cum sis *pulcherrima* omnium creaturarum. *Pulchra* quidem, peccata deserendo; *pulchrior*, mundum contemnendo; *pulcherrima*, mihi amorosè adhaerendo. *Pulchra*, per honestam conuersationem; *pulchrior*, per conscientiæ purificationem; *pulcherrima*, per caelestium

caelestium contemplationem & amorem. Si ergo ignoras te, id est tuam laboriosissimam acquisitionem, diligentissimam conseruationem, & pretiosissimam redemptionem, eò quòd aduersis probaris, non refutaris. Si ignoras te, per presentem tribulationem magis in bonũ promoueri, & te mihi fortius coniungi, egredere, id est, egredieris & abibis, primò à secreto mentis, ad uitã carnis; sicut filius prodigus: à solitudine claustrali, ad tumultum sæculi; sicut egressa est Dina filia Iacob: & à quiete contemplationis, ad tumultum occupationis, sicut Semel egressus est Hierusalem. Nam in quolibet istorum amittit homo sui cognitionem. Egredieris ergo post vestigia gregum, id est, post multitudinem bestialium motuum tuorum. Quid est autem hæc egressio, nisi amoris sui pernitiosa quadam immutatio, & auersio ab incommutabili bono ad bonum commutabile? De qua dicit Psalmista: *Eccæ, qui elongant se à te, peribunt.* Nam elongatio prima à suo Creatore, est plus diligere creaturam, quàm Creatorem, licet actualiter eadem creatura non abutatur, sicut cum quis habet animum ita dispositum, quòd potius uellet transgredi aliquod Dei præceptum, quàm sustinere aliquod notabile damnum, incommodum, opprobrium, & sic de alijs: Vel, ut contra consequeretur aliquod notabile lucrum, còmodum, honorem, &c. Vnde dicit Glosa Brixien. de Pœnitent. dist. 1. in paragrafo, Nunquid Cain, super illo: *Et scient omnes Ecclesia,* quoniam ego scrutator sum renum, & cordiũ: Dominus, inquit, inspicit voluntatem, antequam producat ad actum, tam bonam, ut eam coronet; quàm malã, ut eam damnet. Quid autẽ est malitia, vel malignitas, nisi mala voluntas? Nam malitia est, secundum Ambrosium, mentis & animi deprauatio, à tramite veritatis deuia. Et Richardus super illud Apostoli: *Non in fermento malitia;* dicit, quòd malitia est ex proposito, & deliberatione malo cognito prono animo consentire, quamuis necdum prodeat in effectum. Et quia omne peccatũ obtenebrationem inducit, merito dicit. *Si ignoras te.* Sic adolescens audiens de obseruatione mandatorũ, & seipsum ignorans, fiducialiter respondit: *Hæc omnia seruauĩ à iuuentute mea.* Sed audiens: *Vade, & vende omnia, tristis abiit,* quia terrena nimis amans, relinquere noluit; potius à Christo, quàm ab eis eligens separari. Captus enim inordinato amore, quamuis Dominica præcepta, quantum ad exteriorẽ actum, adimplere uidebatur, non tamẽ intẽtione debita, quæ semper est ad seipsam incurua in Dei seruitio, proprio lucro tanquam mercenarius semper intendens

P intendens

Lucæ 14.
Genes 34.

3. Reg. 2.

Psal 72.

Apoc. 2.

Malitia
quid sit.

1. Cor. 5.

Matth. 19.

Macula proprie dicitur in corporalibus, quando corpus nitidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis. Sic in anima fit quidam contactus, cum per amorem inordinatum aliquibus rebus inhæret. Quod quia facit contra lumen rationis, & diuinæ legis, ideo delinquit, & maculam animæ contrahit: quæ macula non est aliquid positiuè, sed significat priuationem quædam nitoris in ordine ad causam suam, quæ est peccatû, quod interponitur causans vmbra quandam & obtenebrationem in anima. Nam vmbra causata ex obiectu corporis alicuius ad speculum, non solum causat priuationem luminis in speculo, sed etiam causat in eo similitudinem corporis vmbra causantis. Hinc diuersa peccata diuersas maculas causant in anima. Causat insuper in anima reatum pœnæ, in quantum transgreditur ordinem diuinæ iustitiæ. Nec solum facit eam ream pœna æterna secundum durationem, sed etiam pœna infinita secundum quantitatem: quia duo sunt in peccato. Primum est auersio ab incommutabili bono, quod est infinitum, & per consequens peccatum est infinitum. Cui peccato correspondet pœna damni, quæ est infinita secundum quantitatem, quia est amissio boni infiniti. Secundum est, inordinata conuersio ad bonum commutabile, cui correspondet pœna sensus, quæ erit infinita secundum quantitatem, sed non secundum durationem, quia correspondet durationi culpæ: non ex parte actus, sed ex parte macula, qua durante, manet reatus. Perseuerat autem macula quando perseuerat voluntas, id est, quosque voluntas iterum conuertatur ad incommutabile bonum. Quæ voluntas in bonum de cætero mutari non potest in damnatis, cum sit in malo firmata. Voluntas enim in auersione boni incommutabilis in morte perseuerans obstinata, æternaliter punitur. Iustum est enim, secundum Gregorium, quod qui in suo æterno peccauit, in æterno Dei puniatur. Ex hoc enim, quod finis suum in peccato constituit, in æternum peccandi voluntatem habuit. Cui Chrysostomus: Dic inquit, quanta tempora luxuriæ, quæ deliciarum spacia, comparare vis pœnis æternis? Centum annos (si placet) delicijs demus, adde & alios centum, adde decies ceterum: quæ erit ex his ad æternitatem comparatio?

Peccato
duo inesse

Ignorantiæ malum quod, de quæ quatuor eius speciebus, & de septem gradibus reciduationis in peccatum.

Cap. III.

P 2

Si ignoras

Ignorantia
& cæcitas
animæ v. l.
de.

Ignoras te ô pulchra inter mulieres, egredere, & abi poss
vestigia gregum. Cant. 1. Hanc ignorantiam & cæcitatem
in homine causat elongatio à Deo. Sicut enim Deum ac-
cedimus amore bono, sic ab eo recedimus amore malo.

Psalm. 33.
Sapient. 2.

Quare peccator longè abisse dicitur, non loco, sed dissi-
militudine, scilicet mala vita, malis moribus, quò tendit per dilectio-
nem malam. Et sicut accedentes illuminantur, iuxta illud Psalmistæ:
Accedite ad eum, & illuminamini: sic recedentes excæcantur, iuxta il-
lud libri Sapientiæ: *Excæcavit eos malitia eorum*. Vnde Gregorius de
excæcatione Sampsonis dicit, quòd prius intellectus obtunditur, & po-
stea animus ad exteriora vagatur, ut cæca mēs, quò ducitur, nesciat, &
carnis illecebris se libenter subdat: sicq; paulatim egreditur ad pacen-
dum hædos suos, id est concupiscentias & passionem inordinatas. Quas
ad numerum quaternariū redigere placuit, tāquam quatuor filias dia-
boli, quas omnibus suis prostituit, quia quatuor capita sunt & initia
omnium vitiorum.

Ignorantia
profluxus.

Superbia.
Eccli. 10.
Invidia.

Sapient. 2.

Ioan. 8.

Matth. 25.

Cupiditas.
Voluptas.

Freuer. 30.

Primum est superbia, quæ est initium omnis peccati in Deum com-
missi, utpote quò Deo similis esse voluit. Secundum est invidia, in-
itium omnis peccati in proximum commissi, quo mors intrauit in
orbem terrarum. Et hæc duo diabolo videntur indita, non natura, sed
corruptione, quasi duæ filia genitæ ex tam pessimo patre. Vnde com-
plectentes eandem, non immeritò filij diaboli nuncupantur, dicente
Domino Iudæis elatis & invidis: *Vos ex patre diabolo estis, & opera pa-
tris vestri facere vultis*: quia tanquam ex appropriatis sibi vitijs in da-
mnationem aternam regenerati, eandem hereditatem consequentur,
quæ licet parata legitur *diabolo & angelis eius*, propter cõformitatem
tamen spiritualis corruptionis concluditur etiã maleuolis homini-
bus. Alia verò duo, scilicet cupiditas, quæ est initium omnis peccati in
res exteriores: & voluptas, quæ est initium omnis peccati in seipsum, sunt
capita & initia vitiorum carnaliū, sicut priora vitiorum spiritualium. Quæ
licet extra diaboli naturam esse noscuntur, cum nec voluptatibus, nec
cupiditatibus fruuntur, sunt tamen eius filia fœdæ, quas ipso suggerente
sibi pro dolor, Eva mater infelicitate genuit, dum insipienter consen-
sit, fructum vitium cupiditate ducta rapiendo, & voluptate victa degu-
stando, de quibus filiabus dicitur in libro Proverbiorum: *Sanguisuga
duæ sunt filie, dicentes: Adfer, adfer*; quia nec corpus voluptate, nec cor
cupiditate satiari potest. His igitur incautus lethali dispendio per gra-
dus

dūs quosdam elongatur à Deo. Primò, plus diligendo creaturā, quàm
 Creatorem, quamuis actualiter eadem creatura nō abutatur. Sicut pa-
 ratum habens animum potius velle transgredi diuinum mandatum,
 quàm suscipere aliquod notabile incommodū, aut dimittere aliquod
 notabile commodum, boni, vtilis, honesti, vel delectabilis. Sicut *ado-*
lescens ille diues, qui Domino respondit, *à iuuentute se seruasse omnia*
 mandata. Sed audiens: *Vade, & vende omnia*, tristis abscessit, quia bo-
 na nimis dilecta deserere noluit: potius eligens à Christo, quàm à bo-
 nis separari. Tales igitur licet quantum ad actum exteriorē adimple-
 re præcepta videantur, non tamen quantum ad debitam intentionem
 finis, quæ propter priuatam dilectionem ad seipsam semper est recur-
 ua, non filij, sed mercenarij effecti, quorū *oculus intentionis est nequam,*
 & ideo *totum corpus* bonorū operum est *tenebrosū*. Quamdiu namq;
 quis ex aliqua quantumcunque ardua suppositione se sentit velle pec-
 care mortaliter, tamdiu semper in peccato mortali remanet, licet tali
 suppositione non occurrente, actu mortaliter peccare nō videatur. Se-
 cundo autē, abutendo creatura plus dilecta, quia miseri, postquā à Deo
 sunt auerſi, faciliter incipiunt creaturis, id est, seipsis, vel etiam alijs
 abuti. Nam auersione facta à bono incommutabili, deperit int̄ eis sa-
 por spiritualis demerito peccati: quapropter ad sensualem gustum se
 conuertentes, sub mundana dulcedine veneni virus insuntunt. Dici-
 tur enim in Prouerbij, quod *sanguisuga*, id est, diaboli, *duæ sunt filie*,
 quas velut meretrices auerſis mentibus prostituit, scilicet voluptas, &
 cupiditas, quæ sunt in abusione creaturarum, *dicentes: Adfer, adfer,*
 quia nec corpus voluptate, nec cor cupiditate satiatur: & ut dicitur in
 Prouerbij, *omnes qui ingrediuntur ad eam*, id est, vnam ex duabus, *nō*
reuertentur, nec apprehendent semitas vitæ. Tertio, non tantum in cri-
 minibus delectando, sed etiam gloriando, ita quò plus superbit, quò
 plus peccat: sicut diabolus prius superbiens (de natura, quæ fuit opus
 Dei), postea superbit de culpa quæ fuit opus suum. Similem lapsum
 fortiuntur, qui peccant ex malitia, quibus ipsa peccati malitia placet,
qui letantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quibus im-
 properatur in Psal. *Dilexisti malitiam*, id est, non tantum fecisti, sed etiā
dilexisti, (quod est maioris peccati) *malitiā super benignitatem*, quia etſi
 benignitas quandoquetangit animum eius, statim tamen refugit ad
 malum; & tunc venit ad contemptū, de quo dicitur in libro Prouer-
 biorum:

Gradus elō-
 gationis à
 Deo septē:

I.

Voluntas
 peccandi.

Matth. 19.
 Marc. 10.

Matth. 6.
 Luca 11.

II.

Peccare
 actualiter.

Prouer. 30.

Prouer. 2.

III.

Gloriat̄
 in peccatis.

Prou. 2.

Psal. 51.

biorum: *Inpius cum in profundum venerit malorum, continet, qui contemptus considerare non sinit peccatorum enormitatem & gratuitatem, nec futuram calamitatem.* Vnde Augustinus in Enchiridio: *Pecata quamuis, inquit, magna & horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parua, aut nulla esse creduntur, vsque adeo, vt non solum non occultanda, verum etiam praedicanda, diffamandaq; videantur.*

III.
Studiositas
peccandi.
Eisl. 30.

Quarto, proinde male agendi studiositatem quandam exhibendo, de qualibus dicit Psalm. *Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum. Ibi: igitur secundum inclinationem fomitris ad malum, in adinventionibus suis, id est, in peccatis enormibus ab ipsis adinuenitis, quam adinventionem causat illa studiositas, quae tantas abominaciones adinuenire solet, quod eas nec nominare nec recollere fas est.*

V.
Obliuio
Dei & salu-
tis.
Gene. 3.
2^a Tim. 4.

Quinto, siquidem per hanc diuinam studiositate subreperere solet obliuio Dei, & omnium, quae pertinet ad animae salutem: quod notatur per illud Genesios: *Saper peccatus tuum gradiaris*, eo quod per reminiscenciam diuinarum miserationum quali nunquam talis esset erigendus. Vnde nec bonum audire dignatur, iuxta illud Apostoli: *Multi sana doctrinam non suslinebunt, sed coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. Et a veritate quidem auditum auerent, ad fabulas autem conuertentur.*

VI.
Obstinatio.
Eccles. 7.

Sexto, perueniendo in peccatorum obstinationem & defensionem, quae frangi potest, sed ad poenitentiam flecti non potest, quia, vt dicitur in Ecclesiaste, *nemo corrigere potest, quem ille, scilicet Deus, despecterit.* Et sic malitiam defendit agnitam, & veritatem impugnat agnitam, vt liberius peccet. Septimo, denique non contentus propria perditione, se pro posse constituit auctorem perditionis alienae, secum alios trahens in eandem damnationis voraginem. Gaudet enim inuenire sibi similes in malitia, virtuosus inuidens, persequens, deridens, & detrahens. Quod a nobis auertat Iesus.

VII.
Corruptio.
re alios.

Quod iustificatio quatuor per ordinem requirit, & quomodo Deus pulsat ad ostium anime. Cap. IIII.

Ioan. 8.



Reuertere reuertere Sunamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te. Canticor. VI. Quasi diceret: O Sunamitis, id est, anima misera, pro peccato captiuata, (na qui facit peccatum, seruus est peccati) reuertere primo a contemptu: secundo, a consuetudine: tertio, ab opere: quarto, a consensu

sensu peccatorū: sicut e contrario peccata perpetrasti, procedēdo à consensu in opus, ab opere in cōsuetudinem, à cōsuetudine in contemptū. *Revertere*, inquit, sicut ancilla ad dominū, sicut filia profuga ad patrē, sicut agra ad medicū, sicut adultera ad sponsum. *Revertere* deniq; per diuinæ gratiæ infusionem, per motum liberi arbitrij in Deum, scilicet per fidem charitate formatā, per motum liberi arbitrij in peccatū, per detestationem, & per peccati expulsionem & remissionem. Quamuis enim impij iustificatio non est successiua, sed instantanea; tamen ordine naturæ primò requiritur infusio gratiæ, deinde motus liberi arbitrij in Deum per dilectionem, postea in peccatum per detestationē, eò quòd sit contra Deum, & tandem sequitur culpæ remissio, quæ est finis motus in iustificatione, ad quam sicut ad finem, illa transmutatio totaliter ordinatur. Vnde subdit: *Ut intruemur te*, scilicet oculo misericordiæ & veniæ, intuitu gratiæ in via, & gloriæ in patria.

Pro quo notandum, quòd iustificatio, secundum D. Thomam, est iustificatio transmutatio de statu culpæ ad statum gratiæ. Vel, ut dicit Glossa super quid illud Pauli: *Quos predestinavit, hos & iustificavit*: iustificatio est remissio peccatorum, & consummatio bonorum. Vbi tangitur recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem. Hæc ergo iustificatio quatuor requirit:

Primò requirit infusionem diuinæ gratiæ, quamuis accidentaliter infusio gratiæ se habet ad remissionem culpæ, ita quòd potest esse infusio gratiæ sine remissione culpæ, sicut in statu innocentia, & in homine Christo, quantum ad primum instans conceptionis suæ. Sed infusio gratiæ remissionē includit culpæ, eò quòd homo est in statu peccati, ad cuius iustificationem est remissio culpæ necessaria, & ante remissionē culpæ infusio gratiæ, sine qua non potest fieri remissio culpæ, hoc est, ex parte Dei iustificantis, prior est infusio gratiæ, quam remissio culpæ, quia causa est prior suo effectu. Sed ex parte peccatoris iustificati, prior est remissio culpæ, quam infusio gratiæ, quamuis hæc duo fiant in instanti, quia Deus infinitæ virtutis, in instanti mentē disponit, & gratiam infundit. Quòd autem primò requiratur gratia ad iustificationem, patet, dicente Apostolo: *Iustificati gratis per gratiam ipsius*. Nam quia culpa commissa in Deum est malum infinitum, & humana natura potentiā infinitā habere nō potest, ideo requiritur diuina gratia. Nullum etiā peccatū dimittitur sine charitate, quæ dicitur operire omnia delicta, sed sine gratia, charitas haberi non potest.

Iustificati-
oni quæ ne-
cessaria.

I.
Gratia.

Rom:3

Prover.10.
1.Pet. 4.

P. 4.

Vnde

Vnde quamuis dilectio Dei (quantum est ex parte alicuius actus diuini) manet immutabilis & aeterna; tamen quantum ad effectum, quem nobis imprimat, quandoque interruptitur, prout ab ipso quandoque desicimus, & quandoque iterum recuperamus: quia Dei dilectio non solum consistit in actu voluntatis diuinae, sed etiam importat quandam effectum gratiae causantem, ne homini peccatum impuretur à Deo: quia scilicet gratia fit dignus vita aeterna, à qua mortale peccatum excludit. Cum enim charitas est quaedam participatio diuinae vitae, ideo excludit omnem mortem animae, id est, omne peccatum mortale: alioquin sequeretur illud inconueniens, quod anima simul & semel esset diuina vita aeterna & morte aeterna. Haec autem iustificatio, & animae viuificatio maximū opus Dei est, quia in iustificatione peccatoris Deo iustificanti repugnat inordinata voluntas peccatoris, & tamē ibidem acquirit peccator esse gratiae, quod multo nobilius est, quam esse naturae. In creatione verò nihil repugnat voluntati creatantis, Et ideo dicit Augustinus, quod maius opus est, ut ex impio iustus fiat, quam creare caelum & terram. Hinc merito dicit Psalmista: *Miserationes eius, scilicet quibus iustificat impios, super omnia opera eius.* Et iterum: *In aeternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis uiuificasti me.* Secundo, requirit motum liberi arbitrii in Deum per fidem charitate formatam. Non enim sufficit ad iustificationem cognitio naturalis, quia per eam homo non conuertitur in Deum, in quantum est obiectum beatitudinis, & causa iustificationis. Fides quidem ostendit homini Deum esse summum bonum, sed oportet eam esse charitate formatam, ut fidem habens, gressu amoris & boni operis tendat in Deum, affectanter acquiescens infusione diuinae gratiae, ne talis inuoluntarius, & per consequens indispositus inueniatur: quia, secundum Augustinum, qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te, id est, qui creauit te sine te repraeuente, non iustificabit te sine te consentiente, peccata detestante, & quod in te est, faciente. Et ad hoc dilectā hortatur animam in Canticis, dicens: *Aperi mihi foror mea, amica mea, colubam meam.* In quibus verbis Christus animae sponsus ualenter pulsatur tribus ictibus, sicut ait in Apocalypsi: *Ego sto ad ostium, scilicet liberi arbitrii, eius expectando conuersionem: & pulso per internā inspirationem, exigendo voluntatis ad me conuersionem.* Vnde generaliter facienti quod in se est, per gratiam gratis datam, concito Deus per gratiam gratum facientem occurrit, & ad suam familiaritatem dulciter trahit. Sicut principi

Iustificatio
cur sit ma-
ximū opus
Dei.

Psal. 144.
Psal. 118.

II.
Morus libe-
ri arbitrii
in Deum.

Cant. 5.

Apo. 3.

principi publicanorum Zachæo Iesum videre cupienti quis esset, statim adfuit diuina clementia, quæ vocauit eam ad Christi familiaritatem, dicens: *Zachæe, sis manseris descendere, quia hodie in domo tua oportet me manere.* Et hoc subdit in Apocalypsi, dicens: *Si quis mihi aperuerit ianuam, scilicet voluntatis, introibo ad illum, scilicet gratiam gratû facientem infundendo, & cenabo cum illo, in eius fide, operibus, & virtutibus delectando, & ipse mecum, de mea gratia & spiritali consolatione delectando.* Primus autem ictus est: *Aperi mihi foror mea.* Quasi diceret: Adiuo te per amorem, quo propter te naturam humanâ assumendo, me fratrem tuum constitui, ac annis xxxiij. pro tua liberatione & exaltatione tam laboriosè defudauj, vt cor tuum mihi aperias, & amore reciproco fideliter exhibeas. Sicut Augustinus, lib. de Catechizandis rudibus, dicit: Ama amorem illius, qui amore tui amoris descendit in vterum Virginis, & ibi amorem suum amori tuo copulauit, humiliando se, sublimando te, coniungendo lumen suæ æternitatis, limo tuæ mortalitatis. Et Sanctus Bernardus: Agnosce ô homo, quod nihil tantum ad amorem illius inflammat, sicut beneficiorum eius immensa donatio. Ex hoc enim, quod ipsum tam liberalem cogitas, ad largiendum non solum sua, sed & seipsum secundum omnem affectû & modum, ipsum te nimium diligere cogitabis. Nihil autem ad amorem tantum excitat, sicut amari. Cõsidera quanta fuerit erga te dilectio Dei, quod veller Deû hominè, & hominè quodammodo Deû fieri: & sic te post lapsum quærere, & post offensam plus quàm prius exaltare. Nunquid exaltationem culpa meruit? Certè non. Sed ne ab eo fugeremus amplius, naturam nostrâ inseparabiliter sibi vnire voluit. Secundus ictus est: *Aperi mihi amisa mea.* Quasi diceret: Adiuo te per dilectionem in passione mea tibi præostensam: qua maiorem

Lucæ 19.

Apoc. 3.

Pulses diuina gratia ad amorem.

Amor Dei quomodo maximè excitetur in homine.

Ioan. 15.

Q sicut

si ut amore suo nos inebriaret. Tertius ictus est: *Aperi mihī columba mea*, id est, adiuro te per Spiritum sanctum, quem in specie columbae praestentum dedi tibi in Baptismo, & te mihi in sponsam consecraui, ut huius beneficii memor, cor tuum mihi aperias, & me charitate reciproca constringas: quia *delicia mea, esse cum filiis hominum*. Hinc S. Bernardus: Habes dilectionis pignus Spiritum sanctum, habes & fidelem testem Iesum Christum & hunc crucifixum. O geminum, ipsumque firmissimum erga nos Dei amoris argumentum. Christus moritur, & amari meretur: Spiritus afficit, & amare facit. Ille facit cur ametur, iste ut ametur. Ille multam dilectionem suam in nobis commendat, iste dilectionem dat. In illo cernimus, quod amemus; ab isto sumimus, unde amemus. Et quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum*, amati amemus, ut amantes amplius amari mereamur.

De tertio necessario ad iustificationem impij, scilicet de perfecta penitentia, ad quam quatuor requiruntur, & de attritione, contritione, dupliciq; dolore contritionis. Cap. V.

III.

R

Penitentia
actus primus,
peccata de-
plangere.

Reuertere, reuertere Sunamis, *reuertere, reuertere*, ut *inueniamur te*. *Reuertere*, inquam, per plenum dolorem peccatae malitiae, per veram amaritudinem perfectae displicentiae, per firmum propositum verae penitentiae, & per debitam mortificationem inordinatae concupiscentiae. Merito namque dicitur quater, *reuertere*, quia quatuor requiruntur ad perfectionem verae penitentiae. Primum est, peccata deplangere, vel saltem de eis dolere, & displicentiam habere, ut ad eorum agnitionem valeat plenius deuenire. Quia (secundum Gregorium) saepe quod torpentibus latuit, stentibus innotescit. Et afflicta mens citius inuenit malum, quod fecerat: & reatum suum, cuius secreta non meminit, huc in se comota deprehendit. Et quod vberius culpa defletur, eo altior cognitio veritatis attingitur: quia ad videndum internum lumen, polluta dudum conscientia, lachrymis baptizata renouatur. Veruntamen non omnis dolor, & displicentia vel lachryma pro peccatis, delet peccata: quia dolor existens in volūtate, qui est displicentia peccati) quandoque est informis, & tunc dicitur attritio: sicut cum quis dolet de peccato propter sequens damnium & scandalum, vel incommodum temporale, vel aeternum, & non propter diuinam offensam. Sed talis dolor non
forma:

formatur de lege cōmuni, nisi sit maximus in cōparatione aliorū dolorum: quia quantō quid debet magis placere, tantō oppositum eius debet magis displicere. Et quia maximē placere debet summum bonū, a quo separatur homo per peccatum, ideo maior esse debet displicentia de mortali peccato, quā de quocūq; alio malo. Ad maiorem autem et identiam sciendum, quod sicut in materialibus durū dicitur, quod non cedit tactui: frangi verō dicitur, secundū Philosophum, quod in magnas partes diuiditur: cōminui verō, quod redigitur in paruas partes: Sic etiā per quandā similitudinē in spiritualibus dicitur cor hominis durum, quā diu diuinā inspirationi se tangenti non cedit, sed obuiat, in affectu peccati persistendo. Frangi verō vel arteri dicitur, quando iam incipit à peccato recedere, sed ex timore seruii, quia nondum ad Deum plenē conuersus est. Conteri deniq; dicitur, quādo totaliter in eo destruitur affectus peccati, quod est plenē à peccato resilire: quæ resiliens dolor quidem est, non passio sensibilis appetitus, sed secundū quōd dolor accipitur pro displicentia voluntatis, quā dolor voluntariē assumitur, vt sic meritorius reddatur, quia nihil meritoriu, nisi fuerit voluntarium. Differant igitur attritio & contritio. Nam attritio oritur ex timore pœnæ. Contritio autē ex consideratione diuinæ offensæ. Hinc elicitur attritio sine gratiā à voluntate. Cōtritio verō à gratiā voluntatē mouente. Et ideo cōtritio redditur intentior q̄ attritio: quia fit à motore fortiori, scilicet à gratiā. Quod si queritur: Vtrum attritionē facientis, quod in se est, necessarium sit fieri cōtributionem? Dicendum quod aliquo modo necessarium est tali dari gratiā gratum facientē à Deo, non quidem necessitate coactionis, nec necessitate immutabilitatis absolutē, sed necessitate immutabilitatis ex præsuppositione ordinationis diuinæ, quā scilicet liberaliter & immutabiliter ordinauit, semper se daturum gratiā omni petenti. & quod in se est, facienti. Hoc enim ex mera sua liberalitate & bonitate promissit, sicut orauit Manasses 2. Paralip. vltimo, dicens: *Tu Domine secundum bonitatem tuam promissisti penitentiam remissionis peccatorum.*

Secundū quod requiritur, est etiam peccata veraciter odire: & hoc, quia Deo sunt contraria, & non solum propter aliud quodcūq; damnum, incommodū, vel scandalum ex inde proueniēs, sed ad ea verum sentiat odiū, vt sicut amor verus in præsentia, vel memoriā amati veram delectationem parit, sic etiam ecōuerso, verum odiū inimici vel peccati, ex præsentia vel memoriā, veram de tristitia pariat.

Q 2

Hinc

Coactio
quid.Attritio
quid.Peccata
odire, &
attentia a
tus secta
das.

Hinc dicit Ambrosius: Quando sic pœnites, vt tibi amarū in anima sapiat, quod ante dulce fuit in vita; & quod te prius oblectabat in corpore, ipsum te cruciat in corde: iam nunc bene ingemuisi in Deum. Hæc ille. Vnde Chryostomus ait: Contritio est humiliati cordis vera compunctio, magna agere, & humilia loqui, iuste operari & super peccatis timere & tremere. Vel, contritio est dolor voluntariè assumptus cum proposito cōsistendi, & satisfaciēdi, si facultas adfuerit. Et si queritur: Vtrum pro quocunq; peccato magno sufficiat quantacunq; parua contritio, præsertim cum dicat Augustinus, quod in amissione rerū necesse est, quod tantum vrat dolor, quātum inhæserat amor; sed summum bonum; quod amittitur per mortale peccatum, est maximè diligendum. Hinc apud Hieremiam peccatori dicitur: *Luctum vniuersi fac tibi, planctum amarum.* Ad hoc dicendum, secundum Richardū, quod cum contritio dicat actum pœnitēdi charitate formatū, & quantacunque modica charitas sufficit ad remissionem quantorumcunque peccatorum mortalium; ideo quantacunque parua contritio sufficit quantocunque magno peccato, quantum ad deletionem culpæ. Et hoc pro illis, qui naturaliter læti sunt, & ad sensibilem dolorem defacili peruenire non possunt. E contra verò, quantacunque fuerit attritio, nullum peccatum delere potest, nec mortale, nec veniale, nisi prius formata charitate conuersa fuerit in contritionem. Pro quo notandum, quod duplex est dolor contritionis. Vnus consistit in voluntate, qui est displicentia quadam peccati, qua scilicet sibi displicet peccatum, in quantum est quadam transgressio legis diuinæ. Et ille dolor nō potest esse nimis magnus, quia dū recte causatur ex charitatiua Dei dilectione, quæ nimis intendi non potest. Cuius perfectio consistit primò in plena auersione & habituali displicentia omnium peccatorū tam venialium, quàm mortaliū: ac etiā in actuali detestatione omnium, pro tempore memoriæ occurrentiū. Oportet enim, quod singula peccata commissa, quorum habet memoriā, detestetur: & sic subsequetur quidam motus vniuersalis detestationis omnium peccatorum, quæ commisit, vel etiam cōmittere potuit. Inter quæ etiam includuntur peccata obliuioni tradita, quia in illo statu sic est dispositus, vt etiam de his, quæ non meminit, si occurrerent memoriæ, cōtereretur, & ex illa dispositione remittuntur etiam peccata obliuioni tradita. Secundus consistit in intentione deiformi displicendi sibi ipsi, cuius ratio toralis erit offensa diuina. Igitur dolor contritionis esse potest quandoq; tam in-

Hiere. 6.

Dolor contritionis duplex.

Peccata obliuio quomodo remittantur.

tam intentus, quod, secundum Richardum propter eius perfectionem & sensibilem dolorem, causatum ex perfectione actus illius, mereretur poenitentis remissionem totius poenae peccato debitae. Quod tamen non conuenit cui libet contritioni, quia non semper cum remittitur offensa, remittitur emenda satisfactoria. Et si obijciatur illud Sapientis: *Per quae peccat quis, per haec & torquetur.* Dicendum, quod membra corporis non peccant nisi instrumentaliter, ita quod (secundum Anselmum de conceptu virginali) quicquid faciunt, totum imputandum est voluntati: & ideo verbum illud intelligitur secundum congruitatem, non secundum necessitatem. Veruntamen post quantamcunque contritionem necessario semper requiritur confessio, & alicuius operis poenitentialis exploratio, si facultas & opportunitas adfuerit. Nec etiam contritio quantacunque magna fuerit, poenam vel culpam remittit, nisi sit cum proposito confitendi, & iudicium ecclesiae subeundi, si facultas adfuerit. Alius autem dolor existit in sensualitate, qui est passio quaedam sensualitatis ex displicentia peccati causata. Et hic dolor duplex distinguitur, sicut quandoque causatur ex consideratione amissionis cuiusdam honestatis, seu gloriae accidentalis per peccatum, sicut fit in mulieribus inaequitate corporis amittentibus. Et talis dolor potest esse nimis magnus, sicut etiam cum quis pro peccatis nimis affligit corpus suum: quia neuter est ipsi poenitentiae essentialis. Quandoque vero directe causatur per quaedam redundantiam ex displicentia voluntatis: & sic videtur quibusdam, quod hic dolor non potest esse nimis magnus, etiam si corrumpet corporis harmoniam ad vitam necessariam, sicut de quibusdam legitur. Caueat tamen quis, ne ex intentione feratur ad procurandum talem passionem, sed in doloribus se temperet, ne ante tempus spiritualem profectum amittat.

De quarto necessario ad iustificationem impij, scilicet de remissione tamen venialium, quam mortalium peccatorum, quod ad culpam & poenam eternam & purgatoriam, & cur contritioni specialiter adscribitur. Cap. VI.

Reuertere, reuere Sunamis, reuere, ut intueamur te. Merito dicit sponsa alibi in Canticis: *Vadam ad montem myrrhae,* id est, doloris cordialis, & displicentiae mentalis: quia secundum Alexandrum de Hales in 4. lib. Sententiarum, Displicentia peccati est auersio mentalis ab omnibus peccatis: ideo semper est necessaria.

Q 3

III.
Cant. 4.

necessaria, quia nunquam peccatum veniale, vel mortale dimittitur, etiam quò ad culpam, affectu in illud remanente, cum affectus potius reputatur in peccatum, quàm actus. Est enim affectus tanquam formale ipsius peccati, & actus materiale. Hinc sicut mortale nunquam in hac vita deletur manente voluntate, sic nec veniale, quod est maioris adhaerentia respectu animae, quia maior est pronitas animae ad veniale quàm ad mortale. Nam sic adherent animae venialia, quòd nò quacunq; gratia gratum faciente tolluntur, quàm diu voluntas infixata remanet. Licet enim gratia (simpliciter loquendo) potètiore est quam natura, dicente Apostolo: *Omnia possum in eo, qui me confortat*: tamen quia ex providentia diuina, qua indita est humanae voluntati volendi libertas hoc vel illud, prouisum est humanae libertati, quòd in voluntate plenam efficaciam non habet, ipsa contradicere: licet habeat ipsa obediens. Hinc opus gratiae non est ordinare voluntatem deordinatam, dùm modò persistat in pertinacia ne ordinetur. Nec etiam est opus gratiae delere peccatum deordinans ipsam voluntatem. Et si quaeritur: Quando tunc illud veniale peccatum dimittitur, cui scilicet affectus est infixus vsque ad mortem (Respondet in 4. lib. Sententiarum Bonauentura: quòd quaedam venialia remitti possunt in purgatorio, quando quis transit cum venialibus, pro eo quòd gratia non fuit adiuta finaliter ad illa delenda: quia voluntas post hanc vitam, remoto iam fomite prohibere, potest esse còformis gratiae, quàmuis non potest esse adiutrix, pro eo quòd cessauit tempus meriti: & ideo indiget adiutorio exteriori. Et cum nò sit locus Sacramento, habet adiutorium ignis punitiui, qui dicitur ideo purgatorius, quia purgatur anima à peccati scoria, & à veniali culpa. Et hoc innere videtur Dominus in Euangelio, cum ait: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei, neq; in hoc saeculo, neq; in futuro*. In quo videtur includere, q. aliqua peccata remittuntur in futuro saeculo. Ex his patet, q. poenitentia de venialibus etià est necessaria, quia remitti non possunt sine poenitentia, nec stare possunt cù gloria, cum voluntas per vnà motu obliquata, rectificari nò potest, nisi per motu contrariu. Et hoc est veru secundum Richardu, q. quo ad eorum remissionem de lege communi poenitentia de venialibus est necessaria implicite & explicitè, in speciali vel in communi: quia quamdiu voluntas actualiter inhaeret inordinationi, tamdiu oportet eam inordinatam esse. Sed ad remissionem venialis peccati necessarium est, quòd voluntas

Philip. 4.

Venialia
stant simul
cum gratia
Dei.

Purgatorii
quoniam
peccata
purgat.

Matth. 12.

Poenitentia
etià de ve-
nialibus ne-
cessaria est
esse.

Remissio

voluntas inherere desinat tali deordinationi. Nec tantum hoc sufficit de lege communi, sed etiam requiritur, quod inordinationem prateritam explicite, vel implicite detestetur actualiter, ut illa detestatio sit totius emende solutio, vel radix & fundamentum totius solutionis. Licet autem ad remissionem venialium exigatur eorum detestatio, non tamen requiritur eorum confessio, quia simul stare possunt cum gratia, nec separant a regno militantis Ecclesie, nec triumphantis, & per solam contritionem deleri possunt, post hanc etiam vita remitti possunt. Denique secundum Bonaventuram, per ipsam gratiam, per se loquedo, obediens tamen voluntate, dimittitur culpa: per gratiam vero cum dissensu perpetuo voluntatis, & detestatione peccati sine fine, dimittitur reatus aeternae poenae, non tamen ex vi ipsius voluntatis, sed ex gratia cum hac voluntate. Sed gratia secundum quod adiungitur ei dolor sensibilis, delet poenam purgatorij, sub conditione tamen, scilicet si dolor ille culpae convenienter respondeat. Sed gratia, secundum quod ei coniungitur dolor compassionis siue misericordiae, qua poenitens effunditur circa opera pietatis & satisfactionis, quae consistunt in tribus, delet poenam temporalem, etiam mortalibus debitam.

Veruntamen, licet in contritione de mortalibus requiratur firmum propositum nunquam peccandi mortaliter, tamen in contritione de venialibus non exigitur propositum non peccandi venialiter: sed sufficit, quod ei peccatum prateritum displiceat, & infirmitas, qua ad veniale peccatum inclinatur, quamvis ab eo penitus immunis esse non potest, dicens cum Psalmista: *Tota die contristatus ingrediebar, quoniam lumbi mei impleti sunt infusionibus, & non est sanitas in carne mea.* Et talis dolor contritionis praeservat infirmas mentes, ne defluant in peccata. Unde oportet, quod voluntas determinate fixa non maneat in aliquo veniali, cum illud sit retentum: nec dimitteretur in contritione generali, nec speciali. Nam licet omnia venialia vitari non possunt, eo quod ex infirmitate naturae contingunt, tamen singula vitari possunt. Omnia vero mortalia vitari possunt per medium salutiferam poenitentiam, quae dicitur secunda tabula post naufragium. Alioquin, nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis, ut dicitur apud Lucam. Nam, secundum Richardum super librum 4. Sententiarum, quamvis per poenitentiam informetur, siue accipiatur pro habitu, siue pro actu exteriori, vel interiori, siue pro omnibus simul, non potest remitti peccatum, nisi dispositivum, in quantum homo per ipsam disponitur ad suscipiendam Dei

Q 4. gratiam:

Remissioni
mortalis
peccati ne-
cessaria
quae?

Remissioni
mortalis
peccati ne-
cessaria
quae?

Psal. 37.

Lucae 13.

gratiam: tamen specialius, & directius disponit hominem ad peccati remissionem, quam alia quacunque virtus informis: quia omnia peccata in hoc conueniunt, quod vnumquodque est quadam iniustitia contra iustitiam legis diuinæ. Pœnitentia verò specialiter & directè disponit hominē ad hoc, vt possit & velit pro illi iniuria debitā emendam facere. Et licet informis pœnitentia per se digna non est formari per gratiam, tamen de congruo meretur suam informationem, & ex consequenti peccatorum remissionem: quæ duo Christus meruit de condigno vnicuique pœnitenti, & quod in se est, fideliter facienti. Et licet bonitas nostræ pœnitentiæ sit finita, virtus tamen meriti Christi (sine qua per pœnitentiam mereri non possumus peccati remissionem) aliquo modo est infinita, in quantum scilicet fuit meritum illius, qui bonitatem habet infinitam: principaliter tamen in actibus pœnitentiæ remissio peccatorū adscribitur actui cōtritionis: & hoc ex eo, secundum Gulielmū in suo Sacramentali quia dæmon est *inimicum omnium* peccati, quod quidem peccatum, sequens naturam illius, à quo processit, possessorem suum, id est, peccatorem facit esse superbū, rigidum, & durum, in diabolicam eum quodammodò transformans similitudinem. Hinc quamdiu quis est in peccato, reperitur contumax, durus & elatus, sicut ait Dominus de Pharaone: *Indurabo*, id est, indurari permittam, subtrahendo gratiā, quæ nata est cor hominis mollificare, cor Pharaonis, & non dimittet populum. Sed quia contraria contrarijs curantur, & contritio atque humilitas quasi contraria sunt ipsi duritiæ & elationi, ideo huic actui deletio culpæ magis attribuitur, quia *sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Ex hoc etiam apparet conueniens ratio, quare propter talem contumaciam & duritiem, tantum quis excommunicari debet, & non aliās. Bernardus in lib. de Consideratione: Quid est, inquit, cor durum? Ipsum est cor durum, quod nec cōpunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec precibus mouetur, nec minis cedit, sed flagellis induratur. Ingratum est ad beneficia, infidum ad consilia, seuum ad iudicia, inuerecundum ad turpia, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, peccatorum praeteritorum obliuiscens, praesentia negligens, futura non prouidens.

Confessio apud quos sit necessaria: quando possit differri: & que requirantur ad dignam satisfactionem: de signis quoque vere pœnitentiæ. Cap. VII.

Rener

Tobiz 4.

Exod. 4.
& 7.

Psal. 50.

Cor durum
quid sit.

Reuertere, reuertere *Sunamitis*, reuertere, ut intueamur te. Vi-
lis de duobus primis actibus veræ penitentia, duos vltimos
iam prosequamur. Tertius igitur actus est laborare fideliter
ad peccati destructionem per veram confessionem, & dignâ
satisfactione. Vnde, quia Christus per resurrectione discipulis potesta-
tem dedit in foro conscientia iudicandi, dicens: *Quorum remisistis*, &
cetera, implicite dedit eis potestatem cognoscendi de iudicandis: quia
nullus bene iudicat de his quæ ignorat. Hinc peccatores tenentur con-
fiteri peccata sacerdoti tanquam iudici.

Penitentia
actus ter-
tius.

Sed Ecclesia confessionem circumstantionauit, quantum ad illum
cui est confitendum, & quantum ad tempus confitendi, & quantum
ad modum, extra de penitentia, & remissione, cap. Omnis vtriusque
sexus. Veruntamen quamuis ibidem Ecclesia determinauit, quod se-
mel ad minus in anno debet fieri confessio, quod tamè fallit in nigris
Monachis, quia saltem singulis mensibus confiteri debent, vt patet in
Clement. de statu Monachorum, cap. Ne in agro, §. Sanè: quam con-
stitutionem quò ad hæc secundum Iohannem Andream ibidem ad
alios Religiosos dilatare satis honestum est. Quia tamen (secundum
Philosophum octauo *Physicorum*) voluntas non retardat facere opus
volitum, nisi propter aliquam causam rationabilem, ideo cõfessionis
dilatio, si non est ex causa rationabili, & meritoria, nõ videtur esse vo-
luntas sufficiens ad deletionem peccati, quia tunc dilatio confessionis
est ex causa periculosa, vel etiam vitiosa.

Nam eius dilatio primò est periculosa, propter incertitudinem vi-
ta, dicente Domino: *Vigilate, quia nescitis diem neque horam*. In Ec-
clesiastico quoque scriptum est: *Quasi à facie colubri siége peccata*. Nam
sicut veneno percussus, nisi citò quærat remedium, contemptor est suæ
corporalis salutis: sic incidens in mortale, si non citò quærit remediũ,
videtur contemptor salutis animæ suæ. Secundo, propter criminũ ac-
cumulationem: quia quanto diutius remanet incõfessus, tanto plura
& grauiora peccata committit. Peccatum enim (secundum Gregorium)
quod per penitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud tra-
hit. Plurimi namque desperant peccato posse resistere, donec doloro-
sa cõfessione iam perpetrata studuerint abluere. Tertiò, propter elon-
gationem à Deo: quia quanto plus peccator tardat confiteri, tanto am-
plius à Deo communitè elongatur, & per consequens difficilius con-
uertitur, quia peccator *cùm* peruenerit in profundum malorum conte-

Confessio-
nis dilatio
periculosa.
Math. 25.
Eccli. 21.

II.

III.

Prouer. 18.

R
mis,

Prou. 13.
Psal. 72.
1111.

Confessio
quando sit
necessario
acceleran-
da.

I.

II.

III.

IIII.

Satisfactio-
ni utilia.

mnit, scilicet conuerti. Hinc dicit Ouidius: *Qui nō est hodie, cras minus aptus erit.* Et Psalmista: *Ecce qui se elongant à te, peribunt.* Quarto, propter indignationem iudicis renouatam, quia per hoc magnam ingratitudinem ostendit reus. De qua dicit Petrus Rauen. in quadam epistola: Nihil est, quod aded̄ prouocat indignationem Altissimi, sicut ingratitudo. Ipsa est malorum prouocatio, beneficiorum exinanitio, meritorum exterminatio. Proinde satis timendum videtur, quod in anno semel tantum confitentis, non ex amore, sed ex timore, vel alia sinistra intentione potius hoc faciunt, quia si non rediret tempus ieiunij cum eis, etiā non rediret tempus confessionis peccati; ideo ex arida cōsuetudine potius, quā ex vera poenitudine illam perficiunt. Confessionis etiā dilatio potest esse vitiosa, cum ex tepida negligētia quis protrahit confessionem, ad quā tamen accelerandā obligatur de necessitate salutis, ex certis circumstantijs. Primò, ex parte periculi mortis verisimiliter imminētis, utpote in bello, in mari, vel in alio mortis periculo; ut si mulier est in partu, & similibus. In quibus quis in mortali existens, obligatur ad confessionem, alioqui committeret se diuersis discriminibus animae, in arbitrio suo cōstituens tempus uitae suae, & miserationis diuinae, quod esset Deum tentare. Secundò, ex parte Sacramenti cuiuscumque sumendi, conficiendi, tractandi, ministrandi, vel in actu aliquo ut ministrum Ecclesiae se exhibendi, ad quos actus existens in mortali, nisi confessus accedere non debet, copia sacerdotis oblata, & necessitate non vigente. Tertio, ex parte stimuli cōscientiae, cum illa sibi dictat, quod statim cōfiteri teneatur, ex eo quod desperat se posse peccatis resistere, nisi praua confessione. Quā si nihilominus differat, ut videtur, à mortali non excusatur, propter contemptum, quē potest incurrere duplici ratione. Primò, cum cōfessio protrahatur, ut actus peccati saepius iteretur. Secundò, cum actualiter cogitat dispendiū peccati, & offensam Dei, ac similia ad confessionē incitantia efficaciter, nec tamen consistendo poeniteret, sed illi motioni potius resisteret: quod esset resistere inspirationi Spiritus sancti. Quarto, ex parte dubij, ut habens casum Papalem, habensq; copiam confessorū domini Papae, ac dubitare potest verisimiliter, si illum habeat in futuro. Hac etiā tangit Alexander de Hales, & Thomas in 4. lib. Sententiarum.

Porro ad dignam satisfactionem, primò requiruntur quaedam ut fundamenta, sicut iniuriarū remissio, & alienae rei restitutio. Secundò, quaedam ut expedientia, sicut vitare proximas occasiones. Tertio, quae

quodam vt satisfactoria, vt oratio, ieiunium, & elemosina. Quarto, quodam vt proficientia, sicut supererogationis opera. Quartus deniq; actus verae poenitentiae est, quod nullo honore vel scandalo, nullo lucro vel damno, nullo commodo vel incommodo, nulla poena vel miseria, nulla passione vel affectione, velit iterum plangenda admittere. Cuius firmi propositi, quatuor signa possunt assignari. Primum est, sic dolere de praeteritis, sic cauere de futuris, quod potius subire vellet omnem poenam, omnemque iacturam, quam iterum scienter, & deliberatè peccare mortaliter. Nam quamdiu ex quacunque suppositione quis paratus esset peccare mortaliter, semper in peccato mortali remaneret, licet actu mortaliter peccare non videretur. Secundum est, se semper inuenire paratū ad satisfaciendum laesae & iniuriatae in anima, corpore, & fama, coniuncta persona, vel terrena substantia: & hoc iudicio proborum virorum. Quod si pro tunc non potest, veraciter doleat, semperque paratum animum ad hoc habeat, vt offerente se possibilitate, liberaliter satisfaciatur. Insuper paratum se inueniat, vt iniunctam poenitentiam plenarie libera voluntate perficiat. Nam qui veraciter poenitet, quicquid ei pro culpa destruenda (quam odit) iniungitur, cum omni celeritate gratanter amplectitur. Tertium est, se semper exhibere paratū ad remittendum iniuriantibus, adhuc etiam actualiter iniuste persequentibus, ita quod rancorem, ex appetitu vindictae procedentem, deponere debet, prout latius videbitur inferius. Quia secundum Augustinum, vnusquisq; talem indulgentiam accepturus est à Deo, qualem & ipse dederit proximo. Quartū est, exhibere se paratum ad resignandū officio, negotio & artificio, quod raro vel nunquam exercere potest sine mortali peccato: ac generaliter pro posse subterfugiat omnes proximas peccatorum occasiones.

De voluntate recta & propria, quomodo trahit ad se rationem, & trahitur à ratione in bonum, vel malum: & quid sit propria voluntas. Cap. VIII.

Recti diligunt te. Cant. i. Recti, id est, illi qui fide & opere sunt iusti, quia fides sine operibus mortua est, vel, recti sunt, qui propter Deum (qui finis est & principium) omnia faciunt. Recti sunt, qui ab extremis non recedunt, ita pauperes manentes in medio, sicut in morte & initio vitae, tales proprie diligunt te solum. Vel, recti sunt corde, ore, opere, qui non declinant à veritate. Hi diligunt

Poenitentiae
actus quartus.

I.
Propositum
abstinendi
à peccatis
signa quatuor.

II.

III.

III.

Recti qui
sunt.

gunt te super omnia, voluntatem tuam implendo, & se voluntati tuae conformando. *Diligunt*, inquam, te, sicut amicus verus amicum, quorum est vnum velle, & nolle: omnes amici proprietates in te confidendo, & fideles in dilectione tibi in omnibus acquiescendo. Vel, *recti diligunt te*, sicut sponsa sponsum; moribus tibi placere studendo. Cum autem virtus sit quaedam rectitudo voluntatis, & conformitas, seu reductio ad diuinum beneplacitum; de ipsa voluntate primo reor esse prosequendum. Nam (vt dicit Hieronymus) voluit Deus rationalem creaturam voluntarij boni munere & liberi arbitrij potestate dotare, vt boni & mali capax, vtrumque vniuersaliter posset, & ad alterum voluntatem desisteret. Licet quippe nobis eligere; refutare, probare; respuere, nec est quo magis rationalis creatura ceteris praefertur, nisi quod cum omnia alia conditionis tantum & necessitatis bonum habent; haec sola habet & voluntatis: quae tamen voluntas debuit esse subiecta Creatori, quia; secundum Anselmum, solius Dei est habere propriam voluntatem, quae nulli subiecta sit. Quicumq; ergo propria voluntate utitur, ad Dei similitudinem; errapinam utitur; ac Deum propria dignitate, singulari; excellentia (quantum in ipso est) priuare conuincitur. Hinc dicit Augustinus, quod non potuit Deus perfectus demonstrare quantum bonum sit obedientia, nisi cum prohibuit ab ea re, quae non erat mala. Sola ibi obedientia tener palmam, sola inobedientia inuenit poenam. Nullam enim virtutem sic exegit Deus a primis parentibus, sicut obedientiam. Quia seruata, fuisset humana natura in gratia stabilita: qua contempta, multiplici miseria (diuina dictante iustitia) fuit condemnata.

Virtus quid sit.

Voluntate propriam habere, solius Dei esse.

Voluntas quid.

Voluntas igitur est potetia tam passiuam quam actiuam simul, in quantum est mouens & mota, sicut in 3. de Anima dicit Philosophus vniuersaliter de vi appetitiua. Mouetur autem a suo obiecto, quod est bonum ratione apprehensum. Impeditur vero quandoque iudicium & apprehensio rationis propter vehementem, & inordinatam apprehensionem imaginationis, ac iudicium aestimatiuae virtutis. Apprehensio proinde imaginationis, & iudicium aestimatiuae virtutis, sequuntur passionem appetitus sensitiui, sicut dispositione linguae sequitur iudicium gustus. Hinc videmus, quod homines existentes in aliqua passione, non faciliter auertunt imaginationem ab ijs, circa quae sic afficiuntur: & per consequens, iudicium rationis plurimum sequitur passionem appetitus sensitiui. Talis enim passio causat quandam immutatio-

tationem corporale, ex qua ratio quodammodo ligatur, ne liberè exeat in actum, sicut somnus, vel ebrietas facta quadam corporali transmutatione ligat usum rationis. Cum igitur iudicium rationis sequitur passionem appetitus sensitui, consequens est, ut etiam motus voluntatis, qui natus est sequi iudicium rationis, sequatur etiam passionem appetitus sensitui. Quod innuens Apostolus, dicit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuam me in lege peccati.* Voluntas enim cum in peccato persistit, à recta consideratione etiam intellectum auertit. Quia mala voluntas eligens oppositum rectæ rationis dictamini, non permittit iudicium diu stare in illo recto dictamine, sed auertit ipsum ab hoc, & conuertit ad oppositum, vel ad aliquod aliud impertinens, ita quòd tali malicia voluntatis excacati, plerique non aduertunt se errare. Et hæc auersio contingit dupliciter. Primò, propter occupationem mentis circa alia, quæ magis diligit, quibus ab inspectione huiusmodi mēs auertitur, secundum illud Psalmista: *Supercecidit ignis, & non viderunt solem, id est, supercecidit inordinata concupiscentia, & non consideraerunt veritatem.* Secundò, ex eo, quòd voluntas corrupta, & in profundum malorum mersa, spontaneè reuocat intellectum à consideratione rectæ primæ veritatis, & omnium, quæ mentem ad illam reducant, iuxta illud Psalmista: *Noluit intelligere, ut bene ageret.* Impius enim postquam peruenerit in profundum malorum, contemnit: & ex hoc intellectus auertitur à recta consideratione & ponderatione vitiorum, ita quòd maxima vitia reputat parua, vel prope nulla. Talis autem dicitur propria voluntas. De qua dicit Anselmus: Propria voluntas Angeli, vel hominis est, quæ contra voluntatem Dei est. Cum enim vult aliquis, quòd Deus velle prohibet, tunc nullum habet auctorem voluntatis suæ, nisi seipsum: & ideo nõ nisi propria sua est. Nam licet huiusmodi voluntatē suam aliquando subdat voluntati alterius hominis, propria tamen est, si contra Deum est. Quoniam cum non subdit nisi ad aliquod quòd vult, attingat, ideo seipsum habet auctorem, cur eam alij subdat. Quapropter propria voluntas est, quæ nulli alij subdita est. Et sicut Deo nihil dicitur, vel me ius offertur bona voluntate; sic nihil execrabilius possidetur propria voluntate. Sola namque voluntas est, qua peccatur, & qua rectè viuitur. Nec est lepra detestabilior, quàm lepra propria voluntatis. Hinc dicit Bernardus: Cesser propria voluntas, & infernus nõ erit. In quæ enim ignis inferni descendet, nisi in propria voluntatem?

R 3 Quòd

Rom. 7.

Voluntas mala vnde oritur.

I.

Excæcatio spiritualis vnde.

Psal. 57.

II.

Psal. 35.

Prouer. 18.

Voluntas propria quid sit.

Quod si quæris, quæ voluntas dicitur propria, responderet Augustinus super Psalmum trigessimum quintum, dicens: Iustitia Dei est, aliquando ut sis sanus, aliquando ut agrotas. Si quando sanus es, dulcis est voluntas Dei; & quando agrotas, amara est voluntas Dei, non recto corde: quia non vis dirigere voluntatem tuam ad voluntatem Dei, sed Dei vis curvare ad tuam. Illa recta est, sed tu curvus: voluntas tua corrigenda est ad illam, non illa ad te, & rectum habebis cor: alioqui, velis, nolis, in te voluntatem suam implebit Deus. Quod ostendit Anselmus libro primo, Cur Deus homo, dicens, quod ea, quæ cæli ambitu continentur, si vellet non esse sub cælo, aut elongari à cælo, nullatenus possent non esse sub cælo, nec fugere cælum, nisi appropinquando cælo, scilicet in parte opposita. Ita quamvis malus divinae voluntati, & ordinationi subiaceret, non tamé effugere poterit. Quia si vult fugere de sub voluntate iubente, currit sub voluntate puniente. Et si quæris quæ transit? Non nisi sub voluntate permittente. Et hoc ipsum, quod perversum vult, aut agit, ad uniuersitatis potestatem, ordinem, & pulchritudinem summa sapientia conuertit. Hinc cõsultat Apostolus, dicens: *Nolite conformari huic seculo*, scilicet in perversa voluntate; *sed renouamini in nouitate sensus vestri, ut probetis*, id est, experimentaliter cognoscatis, *quæ sit voluntas Dei bona*, scilicet in prohibitionibus peccatorum; & *beneplacens*, in præceptis virtutum; & *perfecta*, in cõsilijs supererogationis.

Rom. 12.

Quod voluntas bona sola est meritoria, si fuerit plena, quia pro factis reputatur: & quantum bonum est obedire diuinae voluntati. Cap. IX.

Psal. 31.

Recti dicitur te Glossa super illud Psalmi: *Gloriamini omnes recti corde*, ait: *Recti sunt*, qui dirigunt cor suum secundum voluntatem Dei. Virenim bonus (vt dicit Seneca) quicquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim hoc accidisse lege diuina, ex qua uniuersa procedunt.

Iob 1.
Rectus qs.

Gregorius uerò super illud Iob: *Erat uir simplex & rectus*, dicit: *Quod rectus est ille*, qui in aduersis non tangitur, qui ad temporalia non inclinatur, qui ad superiora totus erigitur, qui diuinae voluntati totus subijcitur. Nam, vt ait Sixtus Pythagoricus, qui tertio Christi anno floruit, libertatem arbitrij dedit Deus hominibus, vt purè sine peccato uiuentes, similes fiant Deo. Templum Dei est mens pura, & altare optimum

optimum est ei cor mundum. Vir castus & sine peccato, potestatem habet à Deo esse filius Dei. Thales autem Philosophus interrogatus: An facta hominū Deos fallerent? Nec cogitata inquit, ut non solum manus, sed etiam mentes puras habere vellemus, cum secretis cogitationibus nomen adesse crederemus. Hæc igitur rectitudo potissimè consistit in voluntate. Voluntas autem à volatu dicitur, quia per voluntatem animus quò vult, nimia velocitate transfertur. Voluntas, inquam, est motus rationalis, sensui prædens & appetitui. Quæ quocunque se mouere voluerit, habet rationem semper comitem, & quodammodo pedissequam, non quòd semper ex ratione, sed quòd nunquam absque ratione moueatur, ita ut multa faciat per ipsam, contra ipsam, hoc est, per eius quasi ministerium, contra eius consilium siue iudicium. Est autem ratio data voluntati, ut instruat illam, non destruat. Hæc Bernardus. Qui addit, quòd voluntati nec leges imperant, nec principes dominantur: libera est, & maximè si spiritu ducitur. Nihil peius mala voluntate, nihil melius bona voluntate. Hinc propria voluntatis renūtiatio tam excellētis virtutis est apud Deum, quòd alia quæcunq; virtutum opera ex ipsa solum meritoria redduntur, eò quòd sunt, ut diuina voluntati complacent, & erga Deum obedienciā veram ostendant. Sic enim Dei timor est initium omnium virtutum, sic bona voluntas est origo & mater omnium bonorum. Dicit enim Richardus, quòd inter omnia bona principale bonum in nobis est bona voluntas, per quam diuinæ similitudinis imago reparatur in nobis. Sine bona voluntate saluari non potes: cum bona voluntate perire non potes: quia bona voluntas, cui non adest facultas operis, sufficit sibi ipsi, sufficit etiam Deo. Si nihil dare habes, da bonam voluntatem quam habes, & totū dedisti. Nihil enim tam facile est bonæ voluntati, quam ipsa sibi: & hoc sufficit Deo. Quicquid vis, & non potes, factum Deus reputat. Bernardus autem hanc voluntatem offerre Deo contendens, ait: Non habeo nisi minuta dno, imò munitissima, corpus & animam, vel potius minutum vnum, voluntarem meā. Et non dabo illam ad voluntatem eius, qui tancū tantillum tantis præuenit beneficijs? qui toto se totum me comparauit? Alioqui si illam retinero, qua fronte, quibus oculis, qua mēte, qua cōscientia vado ad misericordiā Dei viscera? Totū enim meritum hominis est in bona voluntate. Quantū crescit voluntas tua, tantū crescit & meritū tuū. Nam in eo redemptionem nostrā posuit omnipotens Deus, in quo nullus, nisi velit, egere potuit.

Voluntas
vnde.Voluntatis
proprie re-
nunciatio
quàm grata
Deo.Voluntatis
bonæ laus.

Amare namque & velle diuites & pauperes possunt, quamuis aequaliter pecuniam dare non possunt.

Voluntas
bona quae
fit, & quan-
do pro fa-
cto repu-
setur.

Veruntamen proprie dicitur voluntas bona, cum fuerit plena. Non enim dicitur voluntas bona, si non operatur, quod potest. Sed voluntas dicitur bona, cum affuerit intentio plena perficiendi, si facultas adesset: & illa pro facto reputatur, tam in praeteritum, quam in praesens & futurum. Verbi gratia: Si plenissimam in me reperio voluntatem in praeteritum intrasse religionem, ad magis complacendum diuinæ bonitati, & adhuc eandem habeo voluntatem si facultas adesset, consideratis circumstantijs requisitis, tunc etiam habebō meritum, quia Deus potius praemiatur voluntatem, quam opus. Et est ratio, secundum Thomam prima secunda, quia si desit possibilitas, existente charitate perfecta, sic quod impleat & perficeret, si posset: tunc defectus perfectionis, qui est ex actu exteriori, simpliciter est inuoluntarius. Inuoluntarium autem sicut non meretur penam, vel praemium in operando malum vel bonum, si non tollit aliquid de praemio vel de poena, si quis inuoluntarie deficiat simpliciter ad faciendum bonum vel malum, posset tamen voluntas per actum adiunctum melior & intensior fieri in bonis, & peior in malis. Concordat etiam illud Cypriani, quod ponitur de Pœnitentia distinct. prima, §. Nunquid Cain, cum Domino munus offerret, peremerat fratrem suum: & tamē fratricidium mente conceptum, Deus prouidus ante damnauit, & illic cogitatio mala, & conceptio perniciofa Deo prouidente prospecta est. Ita & in Dei seruis apud quos cogitatur & mente concipitur martyrium, animus ad bonū deditus, Deo iudice coronatur. Aliud est enim animus martyrio desisse, & aliud animo defuisse martyrium. Qualem te Deus inuenit, cum vocat, talem pariter & iudicat, quoniam ipse testatur & dicit: *Et scient omnes Ecclesia*, quoniam ego scrutator sum renū & cordium. Glossa Brixienlis ibidē: Deus inspicit voluntatem, antequam perducatur ad actum, tam bonam, ut eam coronet; quam malam, ut eam damnet. De mala probat per Cain; de bona per eum, qui vult pati martyrium, quia remuneratur, licet martyrium non sequatur. Vnde ait Augustinus: *Scrutans corda*, scilicet quid quisque cogitat, & *renes*, id est, quid quemque delectat. Studeamus igitur diligentissimē voluntatem nostram per omnia diuinæ voluntati conformare & subijcere. Nam si amicitia vera facit vnum velle & nolle, multo magis vera Dei charitas in homine cum Deo faciet vnum velle & nolle,

Apoc. 2.

Voluntas
nostra ut
diuinæ cō-
firmanda
sit volun-
tati.

& nolle, vt liberè se penitus offerat diuinæ voluntati tam in voluto, quàm in modo volendi, vt illius beneplacitum semper fit ei summū desiderium, tam in aduersis quàm prosperis, sedulis precibus ac viscerosa quadam dulcedine replicans cum Dauid: *Paratum cor meū De-* Psal. 107.
Obedientia
Abrahæ,
Gen. 22.
us, paratum cor meum, scilicet tam in aduersis, quàm in prosperis. Quod eleganter Abraham ostendit, iustus immolare filium, & sine retractione cordis, sine mora temporis, media nocte consurgens, se præparauit ad perficiendum voluntatem præcipientis. O quicumq; es verus amicus Dei, vade, & factu similiter. Hortatur enim ad hoc nos omnes Apostolus, dicens: *Imitatores Dei estote, sicut filij charissimi, & ambulato in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis hostiam & oblationem Deo in odorem suauitatis.* Talis enim conformitas in dilectione cum Christo, maritat animam Verbo, vt dicit Bernardus, quando scilicet anima, cui similis est per naturam, etiam se similem exhibet per voluntatem, diligens sicut dilecta est, vt sic vnum velle & nolle faciat vnum spiritum è duobus. Veruntamen (vt dicit Hugo) non secundum momentaneos affectus æstimanda est talis vnio amoris & voluntatis cum Deo, sed potius secundum continuam voluntatis humanæ qualitatē. Suam enim voluntatē Dei voluntati coniungere, vt quæ diuina voluntas præcipit, his voluntas humana inhæreat, vt nulla sit alia causā cur hoc vel illud velit, nisi quia hæc velle Deum cognoscit: hoc vtique Deum amare est.

Quod voluntas bona quatuor gradus habet, & vt nos diuinæ voluntati conformare debeamus. Cap. X.

R *Esti diligunt te.* Hugo in tractatu de amore: Voluntas, inquit, nihil aliud est, quàm amor: nec aliud dicendæ sunt bonæ vel malæ voluntates, quàm boni vel mali amores. Voluntas autē bona charitate formata, secundum duo quidem est iudicanda, scilicet secundum passionem & actionem, vt si ea, quæ Deus intulerit, vel inferri permiserit, patienter, imò libenter sustineat; & ea, quæ iusserit, feruenter impleat. Hinc sponsa in Canticis, præuidens oblationem propriæ voluntatis Deo quidem gratissimam, & homini utilissimam, sed difficilem, vt vnus cum sponso spiritus fiat, sentiens cum eo vnum velle & nolle, diuinum petit adiutorium, dicens: *Traheme post te.* Nam paucissimi sic trahuntur, quod sponso perfectè coniungantur, Sed secundum Bernardum, quatuor gradus, bonæ voluntatis Voluntas
quid.
Cant. 1.
Gradus vo-
disting-

luntatis
 quatuor.
 I.

Rom. 7.

Coactio
 voluntatis
 duplex.

Lucæ 14.

Math. 26.

Iacobi.
 Sapien 9.
 Rom. 7.

distinguuntur. Primus enim gradus dicitur voluntas recta. In quo gradu ipsa anima mēte quidē legi Dei consentit, sed adhuc carne repugnante, bono quod diligit, ipsum bonū perficere nō inuenit. Sed e contra sēpe malum, quod odit, per infirmitatem perficit, prout ad Romanos dicit Apostolus: *Condelector, inquit, legi Dei secundū interiorē hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantē legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis.* Vbi rationabiliter quæri potest: Vtrum in homine cadere potest coactio voluntatis, sicut hæc verba sonare videntur, vbi & additur: *Non enim quod volo bonum, illud facio; sed quod nolo malum, hoc ago:* Ad quod respondet Alexander de Hales in secunda parte Summæ, quod duplex est coactio. Vna, secundū quod pati vel agere dicimur aliquid, quarum passiva sit simpliciter absque voluntario consensu patientis. Est enim sic dictū inuoluntariū per violentiā, cuius principiū est exterius eo nihil conferente qui patitur. Et hoc tam ad bonū, q̄ ad malū. Vnde hoc modo non potest esse meritoriū ad bonū, nec demeritoriū ad malum, Alio modo coactio respicit agere, vel pati mixtū ex voluntario & inuoluntario. Et hoc modo potest esse coactio meritoria ad bonū. De qua scilicet Dominus dicit apud Lucam: *Compelle intrare.* Hæc enim habet aliquid de voluntario ad bonum, ratione cuius dicitur meritoria. Vnde inquit Bernardus. Hoc intēdit Deus, cūm terret aut percurrit, vt faciat voluntarios, non vt saluet inuitos, quatenus dum de malo in bonum mutat voluntatem, transferat libertatem. Potest enim coactio talis esse demeritoria ad malum, sicut illa, qua Petrus Christū negauit, habet aliquid de voluntario ad malum, ratione cuius dicitur demeritoria. Vnde denuo Bernardus: Est compulsio quædam actiua, sed non habet excusationem, cūm sit voluntaria. Cogebatur Christianus negare Christum, & dolens, sed tamē non nisi volens: Volebat enim gladium vitare ferientis, atque illa voluntas intus residens, os aperiebat, non gladius qui foris apparebat. Veruntamen illa coactio, qua dicitur aliquis *abstractus & illectus à concupiscētia sua,* & qua corpus, quod corrumpitur, *aggrauat animam,* & qua quis facit quod nō vult, sed quod odit, non est coactio, sed quædam inclinatio voluntatis per pondus corruptionis concupiscēntialis, qua captiuatur illa voluntas recta, vt agat, quod odit. De qua tamē dicit Bernardus: Bonas dico animas non solū perfectas, sed etiam incipientes, quæ licet vitium habeant, nō tamen consentiunt, sed repugnant. Et tales animæ, licet ex ignorantia vel infirmi-

firmitate sepe cadant, tamen per bonam voluntatem, quam habent, resurgunt. Hæc enim est quæ bonam facit animam. Hæc Bernardus.

Secundus gradus dicitur voluntas valida, qua scilicet animus non solum malum quod odit non facit, sed etiam bonum quod diligit, licet cum grauedine, fortiter tamen facit, dicens cum Apostolo: *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Vnde dicit Augustinus, quod victoria, qua peccatum vincitur, nihil aliud est, quam donum Dei, in isto certamine adiuantis.

Tertius gradus dicitur voluntas deuota, cum scilicet iam corde dilatato per charitatem, currit *viam mandatorum Dei*, & delectatur in eis, sicut in omnibus diuitijs. Hæc enim voluntas non est tantum recta, volens bonum, & sancta, scilicet volens bonum propter bonum; sed etiam deuota, utpote parata propterea subire omnia aduersa, vel incommoda. Vnde dicit Apostolus: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia?* Et iterum: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.*

Quartus denique gradus dicitur voluntas plena & perfecta: in quo gradu sunt Angeli, & Beati, qui semper ea felicitate, qua bonum volunt, plenarie perficiunt. Quem gradum anima quidem desiderare potest, sed ascendere non potest in corpore mortali, eo quod corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Qui igitur nondum rectam habet voluntatem, sciat, secundum Bernardum, quod impedit eum carnalis intentio. Qui autem habet rectam, & non validam, sciat quod impedit eum mala consuetudo. Qui habet deuotam, & nondum plenam, sciat quod impedit eum terrena inhabitatio. Hæc ille.

Ad sciendum denique qualiter voluntatem nostram diuinæ voluntati conformare debemus, dicit Alexander de Hales, quod illa conformatio quadrupliciter attendi potest, secundum quatuor genera causarum. Primo, in volendo quod Deus vult, quæ est conformitas materialis & imperfecta, quia sic mali & etiam demones velle possunt quod Deus vult, sed intentione peruersa: utpote Deus voluit probare Iob ad coronandum, eum probatum voluit & diabolus, sed ad deiiciendum & vincendum per impatientiam. Secundo verò, in volendo quod scimus Deum velle, quæ est conformitas in ratione causæ efficientis, & est etiam imperfecta, quia scimus quidem Deum velle quod faciamus bonum & facimus, sed in peccato mortali, & sic in peccato existentes, voluntatem suam voluntati diuinæ conformare possunt, non solum

II.
Voluntas
valida.

Philip 4.

III.
Voluntas
deuota.
Psal. 113.Rom. 8.
2. Cor. 7.IV.
Voluntas
plena.

Sapient. 9.

Voluntati
Dei quo-
modo con-
formemur.

I.

II.

- ¹⁴⁰
Velle quid. in volendo quod Deus vult, sed etiam in volendo quod sciunt Deum velle. Pro quo nota quod voluntate rationis tenemur velle quod sci-
mus Deum velle, sed non voluntate sensualitatis. Sic enim Christus se-
cundum voluntatem rationis voluit mortem suam, sed non secundum
sensualitatem. Et beata Virgo secundum voluntatem rationis voluit
mortem Filij sui, sed non secundum voluntatem sensualitatis, secun-
dum quam plurimum doluit. Non enim ei congruebat non dolere de
morte Filij sui. Ratio tamen dupliciter considerari potest. Primò, vt
I. natura, & sic semper appetit bonum aeternum, sicut Apostolus cupie-
bat *dissolui*, quod tamen Christus non voluit. Secundo modo, vt ratio,
II. & sic semper appetere debet Dei voluntatem, & ei se cõformare, quia
Philip. 1. perfecta charitas semper vult voluntate deliberata rationis, quod scit
Deum velle, si tamen congruit ei illud velle. Nam si ei non congruit,
tunc nõ tenetur, etiã secundum deliberatã voluntatẽ rationis, quia De-
us hoc non iubet eum velle. Exempli gratia: Vult Deus mortẽ patris
eius, non tamen vult Deus eum velle mortem patris sui. Nam motus
charitatis secundum perfectionem quæ erit in patria, & à paucissimis
cõprehenditur in via, est non velle contrariũ eius quod scimus Deum
velle, quia in patria nihil volumus, nisi quod Deus volet. Sed chari-
tas secundum debitum & conuenientiam in via, & nõ velit, quicquid
III. Deus vult, tamen vult quicquid scit nos Deũ velle. Tertiò, in volendo
vt Deus vult, quæ est conformitas formalis. Exempli causa: Deus vult
quod exerceantur opera pietatis cum pura conscientia, quod perficit
in gratia constitutus, sed fortè ex compassione naturali tantum: & sic
non meretur, nisi quartum addatur. Quartò, deniq; in volendo ad
III. quod vult Deus, quæ est cõformitas in ratione finis, quæ perficit con-
formitatem formalem, quantum ad intentionem finalem, vt faciat pro-
pter amorem Dei totaliter, vel principaliter. Quæ duo vltima suffici-
unt ad conformitatem voluntatis. Sed omnia hæc quatuor quando
concurrunt, tunc est conformitas perfecta cum voluntate diuina.

*Quod recta voluntas omnia rectificat, & de perfecta conformitate
voluntatis humane ad diuinam, tam in via, quam
in patria. Cap. XI.*

Recti diligunt te. In omni creatura, quæ sub cælo mundanis vani-
tibus occupatur, nihil humano corde sublimius, nihil nobili-
us, nihilque Deo similius reperitur. Quapropter summè Deus
ab ho-

ab homine cor humanum requirit, dicens: *Probe mihi fili mi cor tuum.*
 Et Sapiens: *Omni custodia,* inquit, *serua cor tuum,* quoniam *ex ipso vi-*
ta procedit. In corde verò Deus requirit animam ad eius imaginem &
 similitudinem nobiliter decoratâ, quia summo desiderio ad eius dul-
 cissimum aspirat amplexum. In anima profectò requirit ipsam volun-
 tatem, diuina charitate medullitus inflammatâ. Ipsa enim est potior
 animæ portio & acceptior oblatio, dicente Gregorio, quòd nihil offer-
 tur Deo ditius bona voluntate. Dicit autem Augustinus, quòd recta
 voluntas est bonus amor, & peruersa voluntas malus amor. Amor er-
 go inhians habere quod amatur, cupiditas est. Ad autem habens, eoq;
 fruens, lætitia est. Fugiens autem quod ei aduersatur, timor est. Idq; si
 acciderit, tristitia est. Et mala sunt ista, si malus amor est. Bona verò, si
 bonus amor est. Vnde & qui secundum Deum viuunt, cupiunt, metu-
 unt, dolent & gaudent. Sed quia rectus est amor eorum, omnes istas af-
 fectiones habent rectas. Voluntas enim bona (vt idem dicit) est volun-
 tas Deo fideliter subdita, voluntas sanctitate superni amoris accensa,
 voluntas quæ diligit Deum, & proximum propter Deum. Siue amo-
 re, de quo respondit Petrus Apostolus: *Tu scis Domine, quia amo te.* Si-
 ue timore, de quo dicit Apostolus Paulus: *In timore & tremore ve-*
stram ipsorum salutem operamini. Siue gaudio, de quo dicit idem: *Sem-*
per gaudentes, in tribulatione patientes. Siue tristitia, qualem idem Apo-
 stolus dicit se habuisse magnam *pro fratribus suis,* quæcunque amara
 & aspera sufferat; charitatis Dei est. Hæc ille. Nam voluntas nostra,
 secundum quam, vt dicit Damascenus, homo factus est ad imaginem
 Dei, ex sua natura conformis est ei, cuius imago est, scilicet voluntati
 diuinæ: quæ tamen conformitas perficitur per habitum iustitiæ ac-
 quisitæ. Nostri (secundum Augustinum) est velle? sed ipsa volun-
 tas admonetur, vt surgat; sanatur, vt valeat; dilatur, vt capiat; & im-
 pletur, vt habeat. Et tunc *regnum Dei* est intra nos. Quid est hoc re-
 gnum, nisi sana & libera voluntas hominis, ita se Dei voluntati con-
 formans, vt nihil velit quod sciat Deo displicere? Nam recta ordina-
 tio, secundum Bernardum, est omnimoda voluntatis ad Deum con-
 uersio, & ex se tota voluntaria deuotaq; subiectio: & sic conformitas
 nostræ voluntatis perficitur per habitum iustitiæ acquisitæ. contum-
 marur verò per similitudinem gratiæ in habitu charitatis, quæ est di-
 uinæ bonitatis diuina similitudo. Vnde super illud Psalm: *Rectos de-*
bet collaudatio, dicit Glossa: Recti sunt, qui dirigunt corda sua secun-
 dum

Prou. 23.
 Prou. 4.

Voluntas
 bona quæ.

Ioan. 21.
 Philip. 2.
 Rom. 12.
 Rom. 9.

Lucæ 10.
 Voluntas
 conformis.

dum voluntatem Dei, quæ est regula voluntatis nostræ: quæ tamen conformitas aliter est in beatitudine, aliter in via. Ibi enim natura nostra imitatur modum Dei, & ideo est ibi perfecta conformitas secundum omnia genera causarum. Est enim ibidem conformitas in materia vel obiecto voluntatis, id est, in voluto; & in causa efficiente, scilicet, quia volunt quicquid Deus vult eos velle: & in forma, quia quicquid volunt, ex charitate volūt, sicut Deus; & in fine, quia omnia volunt ad gloriā Dei, sicut Deus. In via verò gratia non mutat, sed perficit naturā: & ideo voluntate materiali bona voluntas conformari potest diuinæ voluntati, etiam oppositum eius volēdo, quod Deus vult, dummodò in alijs tribus conformetur. Bonitas enim actus voluntatis, qua conformatur diuinæ voluntati, est in quantum exit ab humana voluntate, mota & acta à voluntate diuina, vt à causa efficiente & exemplari.

Voluntate
moueri tri-
pliciter.

Mouet autem tripliciter: Vno modo effectiue, scilicet per infusionem charitatis, quæ vniuersaliter inclinatur ad omne bonum: & sic est conformitas formalis, scilicet, quod volumus aliquid ex charitate, ex qua vult Deus omnia quæ vult. Vnde dicit Richardus, Quod sicut artifices liquefactis metallis, formam quamcunque voluerint, illis imprimunt: sic anima in illo statu diuini amoris constituta, ad omnem diuinæ voluntatis nutum facile se applicat, imò spontaneo quodam desiderio ad omne eius arbitrium se ipsam accommodat, & iuxta diuini beneplaciti modum omnem voluntatē suā informat, vt cum Christo vsque ad mortē obediat. Secundo modo mouet per se, sicut desideratum mouet desiderium; & sic est conformitas finalis, qua scilicet bonum diuinum est finis nostræ voluntatis, sicut & suæ. Hinc (vt dicit Chrysostomus) bonæ voluntates sic apud Deum sunt suaves, quæ admodum apud homines sunt odoriferi flores. Haud dubium, quin & apud Angelos. Et ideo, secundum Bedam, cum illis Angelici spiritus societate habere festinant, quorum mentibus puritatem bonæ voluntatis in se considerant. Tertio modo mouet per obiectum. Et hoc non est per obiectum secundum illud quod est, sed in quantum bonum est, quia sic solum est per se obiectum bonæ voluntatis. Bonitas autem obiecti est ex bonitate voluntatis summæ bonæ, quæ sicut fecit voluntatem diuersarum rationum, sic etiam bonitates diuersarum rationum indidit rebus, ita quod illud quod secundum vnam rationem est bonum, alia consideratione est malum, & conuerso. Et propter hoc diuersis voluntatibus conuenit appetere diuersa. Et hæc est conformitas, quæ

voca-

vocamus materialé, quæ est in voluto, in quantû Deus proportionâdo vnamquamq; voluntatem obiecto suo, vult hanc voluntatē velle obiectum libi conueniens, & ad hoc mouet ipsam. Et hæc est illa conuenientia, qua volumus quod Deus vult nos velle, etiam si hoc Deus nō velit. Ideo bonitas & conformitas nostræ voluntatis ad diuinam nō consistit in voluto materialiter sumpto, sed formaliter. Est & alia bona voluntas erga proximū, de qua dicit Gregorius: Voluntas autē bona est sic aduersa proximi, sicut nostra pertimescere, sic de prosperitate proximi, sicut de nostro profectu gratulari. Aliena damna nostra credere, aliena lucra nostra deputare, amicum non propter mundum, sed propter Deum diligere: inimicū verò & amando tolerare: nulli quod pati nō vis, facere: nulli, quod iuste tibi impedi desideras, denegare: necessitati proximi nō solum iuxta vires succurrere, sed prodelle etiam ultra vires velle. Hæc ille. Quæ bona voluntas vsitatori nomine beneuolentia vocatur. De qua dicit Hugo, quod beneuolentia est bona erga aliquem voluntas. Vel secūdum Philosophū, beneuolentia est, qua alicui bonum volumus & optamus. Vnde per beneuolentiam sic aliquē amamus, vt ei bonum velimus, non propter bonū aliquod, quod inde nobis proueniat, sed propter bonū suū, quod in eo existit, & nobis apparet. De qua dicit Ambrosius in libro de officijs: Beneuolentia quædam cōmunis parens est, quæ amicitiam annectit & copulat, in cōsilijs fidelis, in prosperis læta, in tristibus modesta. Tolle ex vsu hominum beneuolentiā, tanquam solem è medio tuleris, ita erit, quia sine ea vsus hominum esse non potest. Ipsa enim ex pluribus vnum facit, quia si plures amici sunt, vnum fiunt, & vnus spiritus, & vna anima.

Voluntas
ad proximum.

Beneuolentia
quid sit.

Quod voluntas bona totum hominem rektificat, cuius vsus obediencia vocatur: & vt solus Deus vti debeat propria voluntate, quæ in homine pessima iudicatur: & quod obediencia vera quinque requirit. Cap. XII.

Pone me, vt signaculum super cor tuum; vt signaculum super brachium tuum. Cantic. 8: Pone me vt signaculum super cor tuum, ne scilicet aliquid intret, quod illud inordinata passione vel affectione polluat, nec diabolus aliquid boni fraudulenter inde auferat, nec memoria mea passionis exeat, sed sicut signaculum sempiternæ recordationis, consignationis, adhesionis, & omnimodæ conformationis, ad custodiendum cor tuum contra insultus inimicorum, ad claudendum contra pe-

tra pestes vitorum, & ad insigniendum conformitate affectionum, & voluntatum: imò *vt signaculum super brachium tuum*, ad imitandum passionis meae vestigium, ad recompensandum tam ineffabilis pietatis beneficium, & ad perficiendum opere voluntatis meae beneplacitum, vt quicquid agendo, cauendo, sustinendo facias, amore meo facias, & me dirigere perficias: quia probatio dilectionis, exhibitio est operis. Dicit etenim Anselmus lib. 8. de Similitudinibus: Voluntas est illud animae instrumentum, quo vult, vt affectio eiusdem instrumenti, scilicet volendi. Nam voluntas quae dicitur affectio, est ad tempus quasi sopita. Est enim eorum, quae mens non meminit, sed mox vt ea recolat, & instrumentum volendi appetit. Est autem haec voluntas inter Deum & diabolum, sicut mulier inter virum legitimum & adulterum. Nam Deus imperat voluntati, vt societur ei soli; diabolus autem, vt coniungatur ipsi. Si ergo soli Deo se coniunxerit, id est, sancti Spiritus suggestionem velut semen bonum receperit, fit ei sponsa legitima, filios legitimos, id est, virtutes & opera bona generas. Mox enim aperitur omnes sensus animae & corporis ad implendum quod praecipit Deus. Voluntas enim aperitur ad virtutum affectionem, & ad volendum optanda: memoria ad memorandum memoranda: cogitatio ad cogitandum cogitanda: intellectus ad discernendum quid sit volendum, memorandum, vel cogitandum: animus ad charitatem erigitur, ad humilitatem disponitur, ad patientiam roboratur, & ad alias virtutes generandas aperitur. Sic corporis sensus aperuntur. Oculi ad vigilandum & plorandum: os ad confitendum, orandum, benedicendum: manus ad recte operandum: pedes ad utiliter ambulandum. Sicque sola voluntas diuinae coniuncta, tot virtutes generat & bona opera. Vnus autem huius voluntatis obedientia vocatur, quia diuinae voluntati obediens, eam habet aduocatam: vt si dicatur, cur hoc vel illud velit, libere respondeat: Quia Deus velit sic velle nec fit alia causa volendi, nisi diuina beneplacitum, vt fiat gratissimum sacrificium. Solus enim Deus quicquid vult, velle debet propria voluntate, ita vt aliam quam sequatur non habeat super se. Cum igitur homo vult aliquid propria voluntate, Deo aufert quasi suam coronam, gloriam, & maiestatem, & propria voluntatis privilegium, ac per consequens, multum Deum inhonorat. Quapropter in inferno maxime ardebit propria voluntas. Nam sicut propria voluntas Dei, est fons & origo omni boni sicut ipse summa bonitas est: ita propria voluntas hominis mali totius exordium

Voluntatis
diuersitas.

Vnus volun-
tatis quis.

Voluntas
propria.

diū est. Voluntas itaque bona est, quæ Dei volūtatī subiecta est: quæ tunc volūtatī Dei subiecta est, quando id vult, quod Deus vult eam velle debere. Et tunc iusta siue recta dicitur, quando id, quod vult eam Deus velle debere, amplectitur. Vnde qui volūtatē bene operandi veraciter habet, maxima ex parte bonitati appropinquat. Verūtamēn sicut corpus sine frequenti ciborum vsu subsistere nequit; sic anima absque virtutum frequentatione & vsu viuere non potest. Nec sufficit bona volūtas, dum adest perficiendi facultas. Hæc Anselmus. Felix Paulus, qui diuina admonitione præuentus, statim respondebat: *Domine, quid vis me facere?* O verbum breue, sed plenum deuotione, sed viuum, sed efficax, sed dignum orāni acceptione. Quam pauci reperiuntur in hac forma perfectæ obedientiæ, qui suam ita abiecerunt volūtatē, quod nec ipsum quidem cor proprium habeāt. Sic enim decet, sic omnino dignum est Domine, non nostram à te, sed à nobis tuam quæri & fieri volūtatē. Et ait Dominus: *Vade in ciuitatem & ibi dicitur tibi, quid te oporteat facere.* O vera sapientia, suauiter omnia disponens. Eum, cui tu loqueris, erudiendum de volūtatē tua mittis ad hominem, vt homo discat hominem consulere, & homini subdi, exemplo Christi, qui *subditus erat illis*, scilicet Mariæ & Iosēph: vt commendaret obedientiam etiā hominibus exhibendam propter eum, qui propter nos *obediens factus est vsque ad mortem crucis*. Est autem obedientia propriæ volūtatē subiectio, arbitrio superioris, ad licita & honesta. Cuius adimpletio tam necessaria est, quod nec studium bonæ actionis, nec orium sanctæ contemplationis, nec lachrymæ pœnitentiæ sine obedientia Deo poterunt esse accepta: nec omnino, quod propria fuerit inquinatum volūtatē, gustabit is, qui pascitur inter lilia. Hinc grande malum est propria volūtas, qua fit, vt bona tua tibi bona nō sint. Ad obedientiam igitur meritoriam quinque requiruntur. Primò, requiritur operatio recta, quia non est obedientia contra Deum. Vnde ait Augustinus: Sic modus obedientiæ tenendus est, vt bonis in malo non consentias, nec malis in bonis cōtradicas. Secūdo, prompta volūtas, quia Deus nō acceptat coacta seruitia. Vnde inquit Bernardus: Verus obediens, mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam voci, pedes itineri, manus operi, & se totū intus colligit, vt mandatum peragat imperantis. Nec attendit verus obediens, quale sit quod præcipitur, hoc solo contentus, quia præcipitur. Obedientia namque perfecta legem nescit, terminis nō coarctatur: nec angustijs

Ahor 9

Lucæ 2.
Philip. 2.Obedientia
quid sit.Obedientie
necessaria
quinque.I.
II.

T con-

contenta professionis, largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis, & ad omne quod iniungitur, spontaneo vigore liberalis, alacrisq; animi modum non considerans, in infinitam libertatem extenditur: quia dicit Gregorius, quod obedientia non feruili metu, sed charitatis affectu seruanda est; non timore poenae, sed amore iustitiae. Tertio, intentio pura: quia *si oculus intentionis simplex fuerit, totum corpus bonorum operum lucidum erit*. Ideo, secundum Gregorium, obedientia in aduersis debet aliquid habere de suo, & in prosperis ex suo aliquid non habere: quatenus & in aduersis tantò sit gloriosior, quanto diuino ordini etiam ex desiderio iungitur; & in prosperis tantò sit melior, quanto à praesenti gloria, quam diuinitus accipit, mente funditus separatur: alioqui cum mundi successus praecipitur, is, qui ad haec obedit, obedientiae sibi virtutè euacuat, si ad haec etià ex proprio desiderio anhelat. Non enim sub obedientia se dirigit, qui ad prospera percipièda libidini ambitionis propriae seruit. Rursum, cum aduersa mundi iubentur, nisi haec ex seipso animus appetat, obedientiae sibi meritum minuit, quia ad ea suscipienda nolens inuitusq; descendit. Vnde, secundum Richardum, duo sunt, quae solent praepedire perfectione obedientiae, id est, ne cogamur vel amata deserere, vel aspera tolerare. Sed si semel amore abstinentiae, vel patientiae perfectae in caluerit animus, protinus ad omnem obedientiam absq; vlla contradictione se subdit. Qui enim tam aduersa perpeti, quam in prosperis non delectari apud semetipsum statuit, quae difficultas eius obedientiam ulterius minuere poterit? Hæc ille. Quarto, discretio vera: quia rectè offerens, & non rectè diuidens, peccat. Vnde, secundum Bernardum, omni virtuti discretio ordinem ponit, modum tribuit, decorem & perpetuitatem cõfert. Hinc, secundum Gregorium, plerunq; cum virtus indiscretè tenetur, amittitur, cum discretè intermittitur, plus tenetur. Quintò, finalis perseverantia, quia nullum est bonum sine perseverantia. Vnde Bernardus. In ipsa obedientiae via tibi fortassis aliqua dura & aspera occurrere possunt, vt accipias interdum praecepta nonnulla, quae licet salubria sint, minus tamen suaui esse videntur. Hæc si molestè coeperis sustinere, si diiudicare praelatum, si murmurare in corde, si etià exterius impleas quod iubetur, non est virtus obedientiae, sed velamen malitiae.

De obedientia, & eius excellentia, quae in tribus gradibus distinguitur.

Est enim obedientia professionis, cõfirmationis, & vnionis.

Cap: XIII.

Pene:

III.
Obedientia
in aduersis
& prosperis
qualis esse
debeat.

III.

V.

Pone me ut signaculum super cornu, ut signaculum super brachium
 inum. Bernardus: Mors Christi, erux, opprobria, sputa, flagella,
 quæ omnia caput nostrum Christus pertransiit, quid aliud nobis,
 quæ præclara obedientiæ documenta fuerunt? Christus enim factus est
 obediens Patri usque ad mortem: utique nobis relinquens exemplum, ut
 sequamur vestigia eius, id est, imitemur obedientiam eius. Et ex his, quæ
 passus est Christus, discimus quanta nos, qui puri homines sumus, oportet
 pro obedientia pati, pro qua & is, qui Deus erat, mori non dubita-
 uerat. Discite ergo o homo obedire, discite pulvis obtemperare. Deus se
 hominibus subdidit, & tu dominari gestiens hominibus, tuo te prepo-
 nis auctori? Si dedigneris o homo hominis imitari exemplum, certe
 non erit tibi indignum sequi auctorem tuum. Subijce ergo te totum
 propter Christum voluntati superioris tui, non solum verborum, sed
 & nutuum illius diligens obseruator & executor effectus, etiam si mi-
 nus suaue, quod iniungitur, quandoque redolere videatur: quia me-
 lior est obedientia quam vitium. Nam post tres virtutes Theologicas, *Obedientia*
 quibus inhæretur Deo, obedientia potissima virtutum est: quia tan- *potissima.*
 to potior est aliqua virtus, quanto quis aliquod maius contemnit ut
 Deo inhæreat. Sunt ergo tria genera bonorum, quæ potest homo con- *Genera bo-
norum tria.*
 temnere propter Deum: quorum infimum, sunt bona exteriora: me-
 dium, bona corporis: & supremum animæ bona, inter quæ voluntas
 est præcipua, in quantum homo per voluntatem omnibus alijs bonis
 utitur. Et ideo per se loquendo, laudabilior est obedientiæ virtus, quæ
 propter Deum contemnit propriam voluntatem, quam aliæ virtutes
 morales, quæ propter Deum aliqua alia bona contemnunt. Nam alia
 quæcumque virtutum opera sunt etiam ex hoc apud Deum meritoria,
 quia sunt ut obediatur diuinæ voluntati. Vnde si quis etiam marty-
 rium sustineret, vel cuncta sua pauperibus erogaret, nisi hoc ad im-
 pletionem diuinæ voluntatis ordinarer, quod ad obedientiam dire-
 ctè pertinet, non possent esse meritoria, sicut nec si fierent sine cha-
 ritate, quæ sine obedientia esse non potest. Hinc etiam obedientia
 tanto magis est meritoria, quanto minus habet de suo, & magis
 de obiecto: quia obedientia (sicut quælibet alia virtus) habere debet
 promptam voluntatem in suum proprium obiectum, id est, ipsius
 obedientiæ præceptum, quod scilicet procedit ex alterius volunta-
 te, scilicet diuinæ vel humanæ, semper plus innitens præcepto, quam
 proprio volito, licet sit gratum & prosperum, quod iniungitur, alio-
 qui

qui obedientia vel minor esset, vel nulla: quia voluntas propria non videtur cedere principaliter ad implendum praeceptum, sed ad allequendum proprium volitum. In aduersis autem & difficilibus voluntas solum intendere videtur in praeceptum, secundum quod exterius patet: & sic obedientia perfectior iudicatur, si saltem intentione recta perficiatur. Vnde si superior ex passione, vel peruersa intentione, dura preciperet aut graua, dummodo non sint mala simpliciter, vel in aliquo casu obedire debet inferior, & coronam duplicem merebitur, reuoluens obedientiam Abrahae, filium immolatis, & Ezechielis penitentiam durissimam acceptantis. Sic sapiens subditus, praelatum habens pro nouerca, studeat nihilominus in omnibus etiam grauibus obedire, & obediendo superiorem patientia fatigare. Denique, triplex distinguitur gradus obedientiae. Primus est, Christianae religionis, quantum ad seculares; & regularis professionis, quantum ad Religiosos. Omnes enim homines suo modo, secundum differentiam status, obligantur ad obedientiam Deo & suis superioribus exhibendam. Est enim de iure naturali, quod inferior obediat superiori, & minor maiori. Nam superiora virtute naturali siue gratuita eis collata mouent & dirigunt inferiora, sicut Angeli superiores dirigunt inferiores, & corpora superiora dirigunt inferiora: sic natura spiritalis dirigit & mouet corporalem, & spiritus regunt corpora. Vnde ait Gregorius: Si obedientes fuerimus praepositis nostris, obediet Deus orationibus nostris. Citius enim exaudietur vna oratio obedientis, quam decem millia ebremmentis. Secundus gradus est, obedientia conformationis, cum scilicet superioris voluntati se quis plene conformare nititur, non solum verborum, sed & nutuum illius diligens obseruator & executor effectus, in nullo praeuidens excusationem, nec difficultatem causans, nec inuoluntarium se ostentans, etiam si minus suaue, quod iniungitur, aliquando redolere videatur. Sic Abraham ex operibus obedientiae iustificatus, & amicus Dei appellatus. Primo, terram suam egrediens. Secundo, cum posteritate circumcisionem amplectens. Et tertio, filium suum offerens. *Folle*, inquit Dominus, *filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac*, &c. Considera praeceptum quam graue, & quam prompta secuta est obedientia. Non replicauit, non excusauit, non murmurauit, non procrastinauit: nec quidem diem expectauit, sed eadem nocte consurgens, vsque in diem tertium ambulauit, nec tamen ad ictum oculi animum ab obedientiae rigore relaxauit. Tandem à Deo demon-

Genes. 22.
Ezech. 4.

I.
Obedientia
professionis.

II.
Obedientia
conformationis.

Genes. 12.
Obedientia
Abrahae.
Genes. 17.
Genes. 22.

demonstrato loco, ad illum concitò properavit cum filio, qui ait: *Pater mi, ecce ignis & ligna, ubi est vitima holocausti?* Audies autem se furturum holocaustum, tanquam verus obediens, ait patri (secundum Chrysolomum in opere imperfecto) Pater, liga manus meas, ne quando confurgam in impugnationem. O verè perfecta obedientia tam patris quam filij.

Pro quo notandum, quòd duplex est præceptum Dei, secundum Alexandrum de Hales in primo scripto, scilicet probationis, & executionis. Primum respicit voluntatem, secundum opus. Voluit ergo Deus quod præcipit, non ut fieret, sed ut facere vellet. Non ut ipse Deus sciret eius voluntatem, sed ut manifestaret eius obedientiam, ad sui & aliorum utilitatem.

Tertius gradus est, obedientia unionis, qua scilicet quis voluntatem suam tam in volito, quam in modo volendi, adeò diuinæ voluntati prælatorumque dispositioni libere subijcit, quòd illorum beneplacitum sit ei summum desiderium, siue prospera sint, siue aduersa, nihil in voluntate sibi reseruans, sed totum ordinationi diuinæ committens, sedulis precibus, ac viscerosa quadam dulcedine clamitans: *Fiat voluntas tua*, eò quòd infatigabiliter fertur ad amplectendum id, quod diuina disponente vel permittente prouidentia, circa se conspexerit actitari. In quo completur, quod scriptum est. *Qui adheret Deo, vnus spiritus est cum eo.* Vnde (secundum Bernardum) sic per amorosam unionem voluntatis in Deum transfundi, est deificari. O quanta fruitur hic spiritus libertate, ac mentis tranquillitate altior celo leuatus, ac super dilectum innixus. Cui profectò, si fideliter, si perseueranter innicitur, ab eius dulcedine quandoque totus absorbetur. Obedientia enim, secundum Hieronymum, est ordo, quo omnium fidelium vita ordinatur, genitrix omnium virtutum, cibus omnium Sanctorum, & virtus omnium virientiu. Quid enim est perfectæ obedientiæ exhibitio, nisi diuinæ similitudinis in nobis reparatio? à qua per inobedientiam protoparentes ceciderunt. Vnde dicit Richardus de sancto Victore, quòd inter omnia bona, quæ ad salutem hominis spectare videntur, primum & principale bonum diuina voluntas esse cognoscitur in nobis, per quam diuinæ similitudinis imago reparatur.

De anime pulchritudine ex triplici imagine Dei, & de eius fontali origine, ad quam naturaliter aspirat. Cap. XIIII.

T Pulchra.

Præceptum
Dei duplex.

III.
Obedientia
unionis.

1. Cor. 6.

Pulchra es amica mea, suavis & decora. Cantic. 6. Quali diceret sponsus: O amica mea, quam amo amore amicitiae, non concupiscentiae, quam pulchra es, per naturam ad imaginem & similitudinem Dei condita, quam suavis es per gratiam, utpote per adoptionem diuinae gratiae, Spiritui sancto osculabilis iam effecta, & quam decora per virtutem, quasi perfecta Dei similitudine venusta, quia deiformibus virtutibus decorata: vel, pulchra, in agendo; suavis, in contemplando; & decora, in patiando. Primum igitur videndum est de naturali pulchritudine ipsius animae, de qua dicit Augustinus libro de diffinitione animae, quod anima est substantia creata, inuisibilis, immortalis, Deo simillima, nullam habens imaginem nisi Creatoris sui. Triplicem autem in se gerit imaginem, scilicet naturae, gratiae, & gloriae. Primo, gerit in se naturalem imaginem, secundum quod homo naturalem habet aptitudinem ad Deum intelligendum & amandum. Et haec est imago creationis, quae reperitur in omnibus hominibus, ut dicit Glossa super illud: Signatus est super nos lumen vultus tui Domine. Secundum hanc enim animam immediate & ex nihilo à solo Deo creata, capax est ipsius Dei: & ideo quicquid Deo minus est, animam implere non potest. Secundo, gerit in se imaginem gratiae, qua scilicet Deum cognoscit & diligit, quae dicitur imago recreationis, & reperitur tantum in iustis, in quantum scilicet per conformationem gratiae Deum actu cognoscunt & diligunt, quamuis imperfecte, quia ex alio. Tertio, gerit in se imaginem gloriae, qua perfecte Deum cognoscit & diligit immediate, & ex seipso: quae dicitur imago similitudinis, & solum est in beatis per gloriae conformitatem, in quantum Deum perfecte cognoscunt & diligunt in patria, quia immediate, & ex se, & in ipso. Nam ad hoc creata est, ut summum bonum intelligeret, intelligendo diligeret, diligendo possideret, possidendo frueretur. Unde sicut anima vegetabilis appetit esse, & sensibilis appetit bene esse; sic rationalis appetit optime esse, nec unquam quiescit, donec optimo coniungatur: quapropter vi amoris in Deum tanquam in centrum proprium motuetur, ut in ipso summe delectetur. Prædictæ verò tres animae in homine variae sunt in essentia, sed differunt in potentia: nec obstat, quod in homine successiue manifestantur. Hoc enim est à virtute formatiua, quae rationabiliter prius ad vitam disponit, quam ad sensum; & prius ad sensum, quam ad rationem, cum natura non simul, sed paulatim operatur. Sed hic de anima rationali duntaxat dicendum est, quae

Imago animae triplex.

Psal. 4.

secun-

secundum actus diuersos in scripturis multa sortitur nomina. Vocatur enim anima, quia corpus animat, id est, viuificat: vocatur animus, dum vult: mens, dum scit: memoria, dum recollit: ratio, dum rectum iudicat: spiritus, dum spirat: sensus, dum aliquid sentit, &c. Vnde Augustinus in lib. de spiritu & anima dicit: quod anima in quibusdam moribus, vel actibus suis tota simul adest: nam tota videt, tota audit, tota sapit, tota odorat, tota tangit. Cum autem tota meminit, tota est memoria: cum tota cogitat, tota est cogitatio: cum tota vult, tota est voluntas: & cum tota diligit, tota est dilectio. Per dilectionem enim sibi Deus rationalem creaturam copulauit, ut Deum semper haberet, & in eo semper maneret, de eo & in eo semper delectans, gaudens, & exultans. Per dilectionem namque suo Creatori, & sibi inuicem rationalis creatura copulata est, solumque dilectionis vinculum est, quod ligat utrosque in idipsum per amoris Dei. Omnes enim adhaeremus Deo per amoris, & ad inuicem, nimirum cum sola charitas est via Dei ad homines, & hominis ad Deum, & per charitatem anima coniungitur Deo: siquidem est eius patria & habitatio, & fontalis origo, quia creata à Deo, vita à vita, simplex, immortalis, ut non longè sit à Creatore suo, cui appropriare videtur simplicitate essentiae, & perpetuitate vitae. Creata est enim anima, magna à magno, recta à recto, bona à bono: eò magna, quò capax est aeternorum: eò recta, quò appetens est superiorum: eò bona, quò Deo vnita. Animam namque, quae pietas Dei respicit, humilitas subijcit, poenitentia reducit, iustitia deducit, obedientia conducit, perseverantia perducit, deuotio introducit, puritas iungit, charitas vnit. Haec Augustinus inter alia. Vnde anima ab omnibus libera & efficaciter inflammata, amoreque diuino inebriata, tam viuaciter aspirat ad suam unde profluit semel degustatam originem, ut quasi violenter attracta, quadam auiditate mirabili inhiare cogatur in idipsum, sanguinem & medullas hominis illius sua vigorositate consumens. O anima mea, unde profusus tuus sumpsit exordium? Nonne ex illa abyſſo diuinitatis, velut essentia de essentia, vita de vita, intelligentia de intelligentia, lumen de lumine? sed creaturaliter, non essentialiter, non dea de Deo, sed deificata à Deo. Cuius tanta est conexio, tam excellens conuio, quòd nunquam est abolenda, nunquam in aeternum separanda. Sicut enim sol in sua rota, lux quadam est essentialis, radios suos dispergens ubique sine sui diminutione: quae licet radijs essentiam suam claritatis non communicat, aeternam tamen contiguitatem praestat, qua radios suos in esse

Animæ nomina diuersa vnde.

Animæ conditio quare sit dignitatis.

conferuat, ita quòd eodem momento, quo contiguitas illa dissipatur, etiam esse ipsius radij penitus euacuatur. Sic anima, profluxa ab ipsa diuinitatis abyſſo, quandam aternam contiguitatem, vnde conuertatur & alitur, cum origine ſua retinet, quam ſuper omnia completi & frui concupiſcit. Hinc (ſecundùm Auguſtinum lib. de ſpiritu & anima) tanta dignitatis eſt humana conditio, quòd nullum bonũ præter ſummum ſibi ſufficere poſſit. Plenũ itaq; fuit miraculo, quòd tam diuerſa & diuiſa, vt corpus & anima adinuicem coniungi poterunt; nec minus mirabile fuit, quòd Deus ſeipſum limo noſtro coniunxit, vt ſibi inuicem vnirentur Deus & limus, tanta ſublimitas & tanta vilitas. Nec minus mirabile erit, cum homo & Angelus & Deus, vnus erit ſpiritus. Cùm etiã & corpus iſtud, quòd nunc eſt oneri, tunc glorificatum merebitur ad conſortium bonorum ſpirituum, qui in ſua puritate perſiterunt, exaltari, atque ad ſupernã gloriã participationem ſublimari. Subijciatur ergo nunc corpus animo, & animus Deo, & vnus ſpiritus erit cum eo, ſi tamẽ in humilitate permanſerit, & gratiam ſui Creatoris per gratitudinem agnouerit. Hæc Auguſtinus. Qui etiam in perſona Dei loquens, dicit ad animam: O anima mirabilis creatura, quòd te deiſcis? terram amas? melior es: ſolem miraris? pulchrior es: cælum contemplaris? altior es: ſolo Creatore tuo inferior es. Si vis ergo progredi in me, exi totaliter de te, & introduc me in te, & traham te in me. Et ſic nec in te, nec in vlla creatura quicquam amabis, quicquam laudabis præter me.

Vt anima eſt creata ad Dei imaginem & ſimilitudinem, & quomodo reformatur ad illam virtutibus Theologicis. Cap. XV.

Genef. 1.
Imago Dei
in anima
q. 12.

Deut. 6.
Mat. h. 22.
Marc. 12.
Luc. 10.

Pulchra eſt amica mea, ſuauiſ & decora. Auguſtinus: Tanta dignitas humanæ conditionis eſſe dignoſcitur, quòd conſilio ſanctæ Trinitatis, & opere diuinæ maieltatis creatus ſit homo: creatus, inquam, ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, quòd nulli alteri ex creaturis donauit. Nam licet anima ſit vnus nature, habet tamen in ſe tres vires, quæ deſignantur in illo præcepto: *Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota mente tua*, id eſt, ex tota voluntate, & ex toto intellectu, ex tota memoria. Sicut enim ex Patre generatur Filius, & ex vtroque procedit Spiritus ſanctus; ſic ex intellectu generatur volũtas, & ex his duobus procedit memoria. Nec anima poteſt eſſe perfecta ſine iſtis tribus. Et ſicut eſt Deus Pater, Deus Filius,

Filius, Deus Spiritus sanctus: non tamen tres dii sunt, sed vnus Deus, & tres personae: sicut anima intellectus, anima voluntas, anima memoria: non tamen tres animae, sed vna anima, & tres vires, quibus diuinam imaginem gerit mirabiliter in sua natura. Et his iubemur diligere Creatorem, vt quantum diligimus, diligatur, & semper in memoria habeatur. Nec solum *ad imaginem*, sed etiam *ad similitudinem suam* creauit illum: quia sicut Deus conditor, est charitas, bonus, iustus, patiens, mitis, mundus, misericors, & sic de alijs sanctarum virtutum insignijs, quae de Deo leguntur: sic homo creatus est, vt haberet charitatem, & esset bonus, iustus, patiens, &c. Quas virtutes, quanto plus in seipso quis habet, tanto propiore est Deo, & maiorem sui Conditoris gerit similitudinem. Nec maior honor esse potuit homini, quam quod *ad imaginem* sui Creatoris conderetur, & ad eius *similitudinem*, eisdem virtutum ornamentis vestiretur. Sed homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Respice igitur nunc o anima, & diligentius attende tui Conditoris excellentiam, & in teipsa cognosce venerandam sanctae Trinitatis imaginem, ac in te diuinam honora similitudinem, ad quam creata es, nobilitate morum, exercitatione virtutum, dignitate meritorum: vt cum apparuerit qualis sit, similis ei appareas in gloria, sicuti est, feliciter eum intuendo, amplexando, fruendo. Nam omnipotens Deus, cuius beatitudo nec augeri potest, (quia perfecta) nec minui, (quia aeterna): sola charitate, nulla sui necessitate, creauit spiritus rationales, vt eos sua bonitatis participes efficeret. Ideo charitas est causa efficiens creaturae rationalis, & participatio diuinae bonitatis est causa finalis. Et quia vita anima duplex est: vna, qua viuit in carne: alia, qua viuit in Deo: ac duo sunt in homine sensus, ideo Deus homo factus est, vt vterque sensus bonum suum haberet, in quo reficeretur. Vnus interior, qui reficitur in contemplatione diuinitatis: alius exterior, qui reficitur in contemplatione humanitatis, vt sic totum hominem in se beatificaret, & tota conuersatio hominis apud ipsum esset, & tota dilectio eius in ipso esset, cum à sensu carnis videretur per carnem, & à sensu mentis videretur per diuinitatis contemplationem. Hoc enim erat totum bonum hominis, vt siue ingrederetur, siue egrederetur, in factore suo *seus* inueniret. Anima quidem capax est omnium, quia per rationalitatem ad cognitionem, per concupiscibilitatem ad dilectionem vniuersitatis capax inuenitur: (sunt enim in anima, & sunt id quod ani-

Similitudo
Dei in ani-
ma qua lit.

Psal. 48.

Coloss. 3.
1. Ioan. 3.

Creaturae
rationalis,
qua causa.

Ioan. 10.

ma, ratio naturalis, sensus cognoscens omnia, & diiudicans inter omnia naturalis affectus, quo suo ordine & gradu diligit omnia: veruntamen facultates, velut instrumenta, cognoscendi & diligendi habet ex natura: cognitionem tamen veritatis, & ordinem dilectionis nequaquam habet, nisi ex gratia. Siquidem facta à Deo mens rationalis, sicut eius imaginem suscipit, ita cognitionem & amorem. Vasa namque, quæ creatrix sapiëntia format, vt sint, adiutrix gratia replet, ne vacua sint, si strenuum operarium inuenerint. Hæc Augustinus. Et hæc strenuitas exhibetur in tribus, sicut anima tres habet vires, prout comparatur ad finem suū. Habet enim primò vim rationalem, qua per fidem veram tendit in summè verū, credendo, & firmiter assentiendo, quia in rationali consistit cognitio veri. *Per fidem enim Sancti vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.* ex quibus liquet, quòd vera fides strenuum Christi militem efficit. Secundò, habet anima vim irascibilem, qua per spem tendit in summè arduum & æternum, fideliter imitando & expectando. Nam vis irascibilis naturaliter est appetitiua boni, & fugitiua mali. Quamuis enim ex defectu liberi arbitrij quandoque malum eligat, nihilominus tamen ex natura malo remurmurat, vt dicit Augustinus, & hoc per syntheresim. Adiuta tamen vera spe æternorum, malum fideliter deserit, & in arduum bonum viriliter tedit: quia dicit Gregorius, quòd spes in æternitate animum erigit, & idcirco nulla mala exterius, quæ tolerat, sentit. Vnde Bernardus: Tu es, inquit, Domine spes mea. Quicquid agendum, quicquid declinandum, quicquid tolerandum, quicquid optandum, tu es Domine spes mea. Hæc vna mihi omnium promissionum causa, hæc tota ratio expectationis meæ. Nam tria considero, in quibus tota spes mea consistit: scilicet charitatè adoptionis, veritatem promissionis, & potestatem redditionis. Veruntamen non est via ad regnum sine primitijs regni, nec quis potest sperare caeleste regnum, cui necdum super propria membra regnare donatur.

Tertiò, habet anima vim concupiscibilem, qua per charitatem tendit in summè bonum desiderando & amando, sicut in concupiscibili consistit desiderium boni: quo fit, vt nunquam quiescat, donec cum optimo coniungatur. Locus enim proprius tanquam centrum animæ rationalis est Deus, ad quem naturaliter mouetur, vt in eo quiescat, non per distensionem, sed potius per desiderij & amorem, vt potest. vbi perfectè consequitur suam puritatem & nobilitatem: Vnde dicitur:

Animæ
vires.

Rationalis.

Heb. 11.

Irascibilis.

Concupiscibilis.

Locus animæ.

git Augustinus libro de spiritu & anima, quod anima rationalis inter eas res, quæ sunt à Deo conditæ, superat omnia: & ideo Deo proxima, quando pura est, eique in quantum charitate cohererit, in tantum ab illo lumine intelligibili quodammodo illustrata, non per oculos corporeos, sed per sui ipsius principale, id est, intelligentiam, Deum cernit, in quo est perfectissima pulchritudo, & beatissima visio, qua visione fit beata. Quamirum visione priuatum adhuc se lamentabatur Anselmus in Prologo, dicens: O summa & inaccessibilis lux, o tota & beata veritas, quam longè es à me, qui tam prope sum tibi; quam remota es à conspectu meo, qui sic præsens sum conspectui tuo. Vbiq; es tota præsens, & non te video: in te moueor, & in te sum, & ad te non possum accedere: intra me, & circa me es, & non te sentio. Adhuc Domine lateo animam meam in luce & beatitudine tua, & ideo uerfatur illa adhuc in miseria sua.

Quod anima in iuuentute Deo esse consecranda, sicut materialis Ecclesia, præsertim per quinque, ut Deo reddatur gratissima. Cap. XVI.

Pulchra es amica mea, suavis & decora. Christus in anima perfecta commendat duplicem decorem, vel pulchritudinem, quod scilicet foris pulchra est per sanctam cõuersationem, & intus per simplicem intentionem & metis humilitatem, cum in omnibus, quæ gerit, simplicem habet intentionem, non quærens laudem humanam, sed diuinam tantum: magna agens vel sustinens, & sibi ipsi vilescens: quæ uilitas tantò pretiosior est, quanto de fonte amoris & feruoris radice procedit, quam habet anima perfecta, quæ tantò est humilior, quãtò deuotior, quia uera gratia nõ extollit, sed humiliat. Animam enim purgatam terrenis delectationibus, quæ spiritualia tantum desiderare nouit, quæ nouit, quæ tota in marem cælestium & affectum uirtutum transit, humiliat amor Christi, qui pro ipsa humiliatus est. Humiliat etiã amor ipsius uirtutis, quã à Deo amplectitur, quia Christus specialiter hanc amauit & habuit. Dicit Hieronymus in quadã epistola, quod sic erudienda est anima, quæ futura est templum Dei, ut nihil discat audire uel loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. Difficulus enim eraditur, quod rudes animi perbiberunt. Rudes testa diu & saporem retinet & odorem, quo primùm imbuta est. Græca narrat historia, Alexandrum potentissimum regem, orbisq; dominatorem, & in

moribus & in incessu, Leonidis pedagogi sui non potuisse carere vitijs, quibus adhuc paruulus fuerat infectus. Proclius est enim malorum amulatio. Et quorum virtutes allequi nequis, citò imitatis vitia. Sic in aetate tenera, facilius sanctae conuersationis usus inolefcit, & ad institutionem optimi, primi anni habent in se quiddam lentum ac molle, & quod facile formari queat, & ad arbitrium voluntatis trahi: penitus inhaerere solet sensibus, quod prius fuderit, siue bonum siue malum. Hæc ille. Hinc anima sanctæ Deo sunt consecranda, etiã in primæuo iuuentutis flore, sicut materiales Ecclesiæ, utpote quæ propriè sunt templum Dei. Nam animæ sunt sanctæ per Spiritum inhabitantem, & corpora propter animas, Ecclesiæ verò materialis propter corpora. Sicut igitur templum materiale consecrari solet per aspersionem, inscriptionem, inunctionem, illuminationem, & benedictionem: sic etiã (secundum Bernardum) *Christus assistens pontifex suorum honorum inuisibiliter & spiritualiter, sed experimentaliter operatur in anima, ut eam consecret in habitationem sibi. Hæc, inquit, requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.*

Anima cō-
secranda
Deo.

Ecclesiæ cō-
secranda
ratio.
Hebr. 9.

Psal. 131.

I.
Aspercio.

Primò namque templum istud materiale aspergit hyssopo, quæ est herba humilis, & purgatiua pectoris, id est, humili & vera contritione, spargens aquam sapientiæ salutaris, quæ est timor Dei, initium sapientiæ & fons vitæ, utpote lachrymarum umbrem euomēs, & sudorem penitentia, per hæcque sibi comparans aquam pretiosam & viuidam, de fonte pietatis, quæ fluit de latere Christi, ac condimentum salis admiscens, ne timor sit insipidus, sine spe, sine deuotione. Vnde per actum contritionis maximè mundatur hoc templum, id est, deletur peccatum: quia dicit Gulielmus in suo Sacramentali, quòd ex quo dæmon est initium omnis peccati, peccatum sequens naturam illius, a quo processit, facit possessorem suum, id est, peccatorem esse superbum, rigidum & durum, in diabolicam eum quodammodo transformans similitudinem. Hinc quàm diu quis est in peccato, reperitur cõrutex, durus, & elatus. Sed quia humilis contritio duritiæ & elationi cõtrariatur, huic actui maximè deletio culpæ attribuitur, quia contraria contrarijs curantur, iuxta illud Psalmistæ: *Sacrificium Deo, spiritum contribulatus, &c.*

Psal. 50.
11.
Inscriptio.
Lucæ 11.

Ezech. 36.

Secundò, scribit in hoc templo. Deus digito suo, in quo eijciebat dæmonia. Scribit, inquam, legem suam in tabulis cordis carnalibus, auferens *cor lapideum, & conterens cor carneum*, id est, pium, mansuetum,

tum; tractabile; flexibile; deuotum & humile: quod utique fit in ple-
na conuersione, quæ principaliter & originaliter fit in corde, id est,
voluntate. *Conuertimini, inquit, ad me, sed in toto corde vestro.* Nam cor-
poris conuersio si sola fuerit, erit nulla. Forma siquidem conuersio-
nis est, non veritas, vacuum virtutem gerens, & speciem pietatis, ut
dicit Bernardus. Audi Psalmistâ, in cuius corde scripta fuit lex diuina:
Lex, inquit, Domini immaculata; conuertens animas: testimonium Domini
fidele, sapientiam prestans paruulis. Iustitie Domini recte, latissimæ cor-
da: preceptum Domini lucidâ, illuminans oculos. Timor Domini sanctus,
permanens in seculum seculi. Iudicia Domini vera, iustissima in semetip-
sa. Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora
super mel & fauim.

Tertio, ne sit anima sicut terra arida, sine aqua spiritualis dulcedi-
nis, confert Christus vnctionem gratiæ spiritualis, adiuuans infirmita-
tem ipsius, Cruces poenitentia multiformis & obseruantiarum, tribu-
lationumq; gratia dulcedinis suæ leniens, (quia nec sine Cruce Christû
sequi, nec sine Crucis vncti-
one asperitate terre pollet) ut Cruce sic vn-
ctâ per gratiam Spiritus adiuuantis, suavis fiat poenitentia, & amari-
tudo ipsa dulcissima. Hæc igitur vnctione crux ipsa redditur pretio-
sa & amabilis, habens exultationem, si fuerit qui sapiat. *Est enim li-*
gnum vite apprehendebus eam, & vitis germinans iucunditatem, &
sudans balsamum spirituali charismatum. Sed quid mirum, si dat
Cruci suauitatem, qui dedit & lapidi torrentis in Stephano, & igni in
Laurentio? Sed cur nobis non sapit pro Christo tribulatio, nec *abscou-*
ditum mamma degustare valemus, nisi quia gustum anime nondum per-
fectè adèpti sumus? id est, charitatè perfectam, quæ proprie est gustus
anime, ut pote cui soli sapit omne bonû, omne arduum, omne aduer-
sum, omne laboriosum: inimirû cum perfecta charitatis vnctio, mortè
ipsam facit suauissimam. Nec mentitus est, qui dixit: *Spiritus meus su-*
per mel dulcis, ita ut nec dulcedini eius amarissima mortis amaritudo
preualere queat.

Quarto, Christus illuminat lucernam suam, non dimittens eam sub
modio, sed ponens super candelabrû. Tempus enim est, *ut luceat lux*
eius coram hominibus, ut videant opera eius bona, & glorificent Patrem
eius, qui in calis est; ut iam sanctificata Deo, luceat etiam mundo. Vn-
de ait Bernardus: *Quis enim ambigit talem animam, iam sancti san-*
ctorum spò san effectam esse sanctâ; erga quam appositum est cor di-
uinum?

Job 7. ¹⁵⁸ uinum? sicut infert Iob, dicens: Domine, quid est homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? Si enim nihil famus in cordibus nostris, aliquid tamen magni latet de nobis in corde diuino. O Pater misericordiarum, quid apponis ergo eos cor tuum? Scio, quia ubi thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Et si quasi nihil sunt in iudicio veritatis tuae, tamen aliquid sunt in affectu pietatis tuae. Quid ergo sunt? utique templum Dei, imò sponsa Christi sunt in corde Dei, sua dignatione, nò recta dignitate. Si non fecit ille, quod sponsus, si non tanquam sponsus amauit, si non zelatus est tãquam sponsus, noli acquiescere te sponsam arbitrari ò anima mea. Hæc Bernardus.

IV.
Benedictio. Quintò, in fine anima sancta fidenter à Christo benedictionem expectet, ingressura domum non manufactã æternam in cælis. Tunc enim perfectè eam Deus reddet ex omni parte perfectam habitationem sibi, quàm ineffabiliter beatificabit in habitans gloria maiestatis.

Quòd animæ pulchritudo consistit in gratia & virtutibus, quæ differunt, ut lumen & radius. Et de triplici gratia, & de libero arbitrio. Cap. XVII.

Anima
quid sit.

Pulchra es amica mea, suavis & decora. Anima est vita perpetua; per memoriam, intelligentiam, & voluntatem ad imaginè Dei facta; capax virtutis & gratiæ, vel vitij; susceptiua pœnæ, vel præmij arbitrij libera; potètijs, habitibus, & affectionibus decorata; cærens pondere, figura, & colore; passibilis, & mutabilis: eò magna, quò capax æternitatis: eò recta, quò est appetens bonitatis: eò beata, quò particeps diuinitatis. Vnde rationalis anima, quantum ad essentiã suã, est imago diuinæ essentiæ. Et hæc imago est secundum indistinctionem, cuius imaginis reformatiua est ipsa gratia diuina, secundum quã anima ipsa dicitur esse suavis, quia in libro Sapientiæ Spiritus Domini suavis dicitur, ubi legitur: *O quam suavis est Spiritus tuus Domine in nobis.* Gratia namque perficit animam secundum indistinctionem, quantum ad essentiã imaginis, sicut anima, quantum ad suas potentias, est imago Trinitatis, & illa est, quantum ad distinctionem imaginis. Vnde quantum ad potentias, & secundum distinctionem potentiarum reformatiua huius imaginis est ipsa virtus, secundum quã anima dicitur decora, & efficitur charissima, ut videbitur. Hinc etiã secundum quosdam, quæ est comparatio ipsius animæ ad suas potentias, eadem est comparatio ipsius gratiæ ad virtutes: cuius exemplum

Sapient. 12.

plum patet de lumine & radio in ipso aere. Nam lumen & radius idem sunt secundum substantiam, quia lumen est substantia radij, quamuis secundum rationem esse differunt, quia lumen dicitur, quod perficit aërem indistinctè: radius verò dicitur illud, quod perficit per distinctionem in partibus, quia radius ducit directionem ipsius luminis ad hanc vel ad illam partem aëris, lumen autem non. Simili modo lumen in anima est gratia: radius verò virtus est, præsertim infusa; quia gratia, quæ est ipsa lux, perficit animam; quantum ad essentiam, & indistinctè, quantum ad omnes potentias. Virtus verò animam perficit, quantum ad partes, quæ sunt potentia vel vires eius: quia Fides in anima, radius quidem est dirigens vim rationalem in primam veritatè. Spes verò radius est, dirigens irascibilem in summam maiestatem. Charitas autem radius est, dirigens vim concupiscibilem in summam bonitatem. Sicut ergo radius substantialiter est in lumine, & sicut lumen est causa substantialis ipsius radij; sic virtus est in gratia substantialiter, & gratia est causa effectiua substantialis ipsius virtutis. Ideo, secundum Bernardum, virtutes sunt ordinantes affectiones per gratiã. Et in his duobus consistit suauitas & decor ipsius animæ, vt non solum dicatur *pulchra*, sed etiam *suavis & decora*. De gratia tamen primo persequendo sciendum est, quod gratia triplex distinguitur. Prima dicitur gratia generalis: & sic gratia est diuinum adiutorium creaturæ gratis impensum, quæ datur indifferenter ad quemlibet actum. Vnde sine gratiæ huius adiutorio nihil possumus facere, nec etiam in esse durare. Secunda dicitur gratia specialis; quæ dicitur gratia gratis data, quia datur ingrato & indigno, & est donum à Spiritu sancto, sed non cum Spiritu sancto, quo quis se præparat ad suscipiendum donum Spiritus sancti. Nam gratia gratis data, donum est infusum rationali naturæ sine meritis, quantum in se est, disponens ad salutem propriam, vel alterius ædificationem, sine qua nullum opus bonum à nobis perfici potest. Nam huius gratiæ est retuocare liberum arbitrium à malo, & excitare ad bonum; sine qua nullus sufficienter facit, quod in se est, vt præparet se ad salutem. Veruntamen, quantum liberum arbitrium per se legem implere non potest, nec in se gratiam efficere: si tamen non facit, non est excusabile, quia gratia gratis data semper præsto est, cuius adminiculo facere potest, quod in se est, scilicet consentire gratiæ commoventi, quo facto, gratiam gratam facientem acquirat, qua adeptæ, diuinam legem & voluntatem

Gratia triplex.
I.

II.

V. 4. adim-

Facere
quod in
se est.
111.

Rom. 7

Libertas
arbitrij.
Eccli. 15.

Gratiam
mouere li-
berum ar-
bitrium.

adimpleat. Facere verò quod in se est, tria complectitur. Primo, dimittere actum peccandi: secundo, deserere voluntatem peccandi: tertio, conari in bonum, prout est sibi possibile. Nulli enim hæc tria faciendi, gratia gratum faciens denegatur. Tertio, dicitur gratia specialissima, quæ vocatur gratia gratum faciens, quia gratum facit hominem Deo. Et est à Deo efficiente, à gratia gratis data liberum excitante & mouente, ac à libero arbitrio consentiente: sine qua nullus mereri potest nec in bono proficere, nec in bono perseverare, nec ad gloriâ peruenire vnde summè necessaria est ipsi libero arbitrio, quia sine ea non potest esse sufficiens ad bonum operandum, & malû cauendû. Quamuis enim liberum arbitrium ex se potest in bonum natura, quod suæ facultati proportionatur, non tamen potest in bonum, quod excedit nature suæ facultatē sine gratia ista. Dicit enim Glossa super illud Apostoli: *Non enim, quod volo bonum, hoc ago* &c quod homo naturaliter vult bonum, sed voluntas hæc semper caret effectu, nisi gratia Dei vellet suum adiuerit. Libertas autem arbitrij consistit in duobus, scilicet in libertate discretionis, vt possit iudicare, & in libertate electionis, vt possit eligere. *Deus enim ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui*, id est, in potestate liberi arbitrij. Et in eo, quod incidit in peccatum, liberum arbitrium non est ablatum, quamuis in hoc sit debilitatum: quia quod prius ante peccatum sine difficultate facere poterat, post peccatum sine difficultate & pugna perficere non potest, scilicet facere bonum, & fugere malum. Caterum, secundum Anselmum, gratia & liberum arbitrium sic se habent ad hominem, sicut pater & mater ad prolem: qui sicut sine patre & matre nasci non potest, sic sine gratia & libero arbitrio saluari non potest. Est autem liberum arbitrium, secundum Augustinum, facultas voluntatis & rationis, qua bonum eligitur assistente gratia, & malum desistente gratia. Quæ gratia nos Deo gratificat, & per illam, & cum illa Deus seipsum nobis donat: quæ cuncta bona nostra reddit meritoria, liberat à potestate diaboli, adoptat in filium Dei, efficit sponsam Christi, constituit heredem regni, & consecrat in templum Spiritus sancti. Cuius effectus est mouere liberum arbitrium duobus modis. Primo modo, quia gratia dispositio quædam est, ad quendam motum spirituale. Nam sicut pondus in corporalibus disponit ad motum, sic suo modo pondus in spiritualibus disponit ad spirituale motum. Gratia verò quoddam spirituale pondus est datum animæ, per quod habet sursum tendere. Lib-
rum

rum autem arbitrium natum est seipsum mouere secundum actus in quos de se potest: sed cum adiutum est, & informatum gratia, tunc seipsum excellentius mouet: sicut pluma madefacta propter grauitatem aque citius descendit, quam sicca. Et sic gratia mouere dicitur liberum arbitrium: per quem etiam modum amor mouere dicitur hominem ad opera ardua & magna, etiam delectabiliter facienda. Secundo modo dicitur gratia mouere liberum arbitrium, quia gratia est sicut quaedam influentia procedens à luce superna, quæ semper habet coniunctionem cum origine sua, sicut lumen vel radius cum suo principio, id est, rota solari. Et quia semper origini suæ coniungitur, ideo non tantum attribuitur eidem operatio ratione subiecti in quo, sed etiam ratione subiecti à quo. Nam sicut lumen solare non solum operatur cum aère, sed etiam operatur in ipsum aërem ratione continuationis à suo fonte: sic gratia non solum operatur cum libero arbitrio, sed etiam ipsum liberum arbitrium mouet, ita quod gratia proprium est instrumentum Spiritus sancti ad mouendum liberum arbitrium.

Quod animæ salus pendet ex gratia & libero arbitrio: sed operametriciora principaliter sunt ipsius gratiæ, cuius presentia per tria potest cognosci. Cap. XVIII.

Plura es amica mea, suavis & decora. Bernardus libro de gratia & libero arbitrio: Sine gratia & libero arbitrio salus fieri non potest. Deus enim auctor salutis est, & liberum arbitrium tantum capax, nec dare illam nisi Deus, nec capere uale nisi liberum arbitrium: nec ergo salus fieri potest absque consensu tam gratiam accipientis, quam dantis, & sic gratiæ operanti salutem cooperari debet liberum arbitrium consentiendo. Consensus autem voluntarius, quo discernimur à bestiis, est habitus animi liber sui, qui nec cogitur, nec extorquetur. Non enim est consensus, nisi voluntarius. Vbi ergo consensus, ibi voluntas: & ubi voluntas, ibi libertas. Et hoc est liberum arbitrium, quod utriusque nos beatos efficit, vel miseros per consensum boni vel mali. Nam ille consensus ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis (quod secum semper & ubique portat) indeclinabile iudicium, non incongruè dicitur liberum arbitrium. Ipse liber sui propter uoluntatem, ipse iudex sui propter rationem. Et merito libertatem comitatur iudicium, ut ubi peccet, quod liberum sui est, ibi se iudicet. Sola ergo gratia fit in nobis bonum meritorium, quæ præuenit & sanat liberum arbitrium.

Consensus
voluntarius.

Iacob. 1.
Gratia do-
num est, si
ne quo ni-
hil possu-
mus.

Deus quid,
& quomodo
operatur in ho-
mine.

1. Cor. 10.
Ioan. 15.

Negligentia
nostra cul-
panda, non
gratia.

Et ex ipso arbitrio procreatur in anima bonus affectus, siue bonus me-
tis motus. Hinc dicit Gregorius, quod Deus cor humanum destruit,
cum derelinquit, edificat autem, cum implet. Unde Iacobus vocat eam
datum optimum, & donum perfectum, in Canonica sua dicens: *Omne*
Patre luminum. Illud enim donum perfectum est gratia, per quam De-
us omnipotens predestinatos vocat ad salutem: quia necesse est, ut
spiritus rationalis fiat particeps influentiae spiritualis, si debeat fieri
dignus aeternae beatitudinis. Ad influentiam autem gratiae per se per-
uenire non potest, cum hoc non sit secundum limites naturae, sed tan-
tum secundum influentiam largitatis diuinae. Ne homo sine gratia
per propria industriam Deum potest accedere, nec quicquam boni va-
let cogitare, quanto minus operari? Dicit enim Bernardus, quod haec
tria, scilicet bonum cogitare, velle, perficere, Deus operatur in nobis.
Primum sine nobis, secundum nobiscum, tertium per nos facit. Nam
immittendo bonam cogitationem nos praenit, immutando malam
voluntatem per consensum iungit ministrando consensui facultatem
per apertum opus foris, intra nos opifex innotescit. Unde bona vo-
luntas est instrumentum, Spiritus sanctus est artifex. Artifex ergo
primò instrumentum operatur, deinde per instrumentum operatur.
Sic Spiritus sanctus primò bonam voluntatem operatur, secundò per
voluntatem operatur bona voluntate consentiente. Hinc est quod ope-
ra meritoria principaliter sunt ipsius gratiae, tanquam artificis, & non
bonae voluntatis, tanquam instrumenti, ut in bonis operibus homo
non in se, sed in Domino discat gloriari, qui dicit: *Sine me nihil po-*
testis facere. Sine eo namque pauperes sumus & miseri, multa quidem
desiderantes, sed modica perficientes. Siquidem ex propria negligenti-
a frigida remanent corda multorum querulantium sibi deesse gra-
tiam, cum magis gratia ipsa conqueri habeat, se non habere facto-
res bonorum operum. Vix enim est aliquis, ut dicit Bernardus, qui in
his, quae Dei sunt, experiri velit quid possit, etiam quod promptissime
potest secundum carnem vel seculum. Multi namque desiderium san-
ctitatis habent, sed ea, quae sanctitatem efficiunt, nullatenus habent.
Felices autem, qui perueniunt ad humilitatem cordis, & strenuitatem
boni operis: quibus peruenitur ad gratiam Spiritus sancti. Felices, qui
ad singula dona gratiae redeunt ad eum, in quo est plenitudo gratiarum:
cui dum pro acceptis nos non ingratos exhibemus, locum in nobis
gratia

gratie facimus, ut adhuc maiora percipere mereamur. Præsentia vero diuinæ gratiæ (præsertim in perfectis) per tria potest etiam experimentaliter coniecturari, quamuis homo nescit an amore vel odio dignus sit certitudinaliter & finaliter. Quæ tria tanguntur in Psalmo: *Cum inuocarem, ubi dum in persona ignorantium queritur: Quis ostendet nobis bonæ?* id est, quis nobis dicet, unde coniecturare possumus, quod ex bonis operibus, quæ facimus, accepti sumus Deo? Protinus respondens denotat tria esse, per quæ coniecturare possumus nos esse in gratia, quando veraciter sunt in anima. Primum ponit in vi rationali dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine,* quod scilicet lumen perficit vim rationalem luce Sapientiæ, sic ut nihil penitus desit in vlla scientia ad salutem necessaria. Sentit enim anima sancta & perfecta lumen quoddam veritatis radiantis super vim rationalem, in quo ratio mirabiliter delectatur, quia tribuit illi quandam experimentalem discretionem virtutum, & omnium agendorum, quæ discretio conuenit per omnia sanctorum Patrum dictis & exemplis. Secundum vero ponit in vi concupiscibili, cum subiungit: *Dedisti letitiam in corde meo.* Quæ letitia spiritualis est, perficiens vim concupiscibilem, & degustare faciens cibum spirituales. Tribuens, inquam, saporem omnis boni in agendo, cauendo, & etiam in sustinendo. Nam sicut gustus bene dispositus, nescire non potest dulcedinem sibi coniunctam: sic & anima bene disposita, non potest non sentire diuinam dulcedinem sibi coniunctam. Sed sensus diuinæ dulcedinis est per gratiam, & sic potest coniecturare quod habeat gratiam. Et si queris: *Quis sit ille cibus spiritualis?* breuiter respondeo, quod multiplex est, sed prout sufficit præsentī speculationi, tunc est iustitia, prout est virtus communis, scilicet declinare à malo, & facere bonum. *Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*

Cum enim sic impletur nostrum concupiscibile fonte iustitiæ, quod eam omnino ardentissimè desideremus, & ea penitus repleamur, quod propter illam consequendam omnia facienda, omnia cauenda, & etiam omnia sustinenda, redduntur præiosa *super aurum & topazion, & dulciora super mel & fauum,* signum est utique præsentis diuinæ gratiæ. *Beati namque qui sic esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur,* cum nullæ res alia præter huiusmodi iustitiæ animæ desiderium potest implere, vel animā beatificare. Tertiū deniq; ponit

Præsentiam
gratiæ Dei
cognosci.
Ecl. 1.9.
Psal. 4.

Rationalis.

Ibidem.
Concupiscibilis.

Iustitiæ cibis.

Matth. 5.

Psal. 18.
Psal. 118.
Matth. 5.

Iracibilib. in vi irascibili, cum dicit: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.*
Psal. 4. Quae nimirum pax perficit irascibilem, dum perducit ad affectatam patientiam. Quietat enim animam in omnibus etiam aduersis, ea complectens summo desiderio, quasi prospera, cum Apostolo dicente: *Repletus sum consolatione. super abundo gaudio in omni tribulatione mea.* Et haec est gratia omnium perfecte contemplantium, ac praecipue perfectae charitatem habentium, quorum est etiam sustinere martyrium delectabiliter. Nam summo bono perfectissime & sincerissime per amorem inhaerentes, perfecta fruuntur cordis tranquillitate, & pace diuina replentur cum summa iucunditate.

Quod gratia gratum faciens est duplex, scilicet increata & creata: & qualiter utraque anime coniungitur, & in ea mira operatur. Cap. XXI.

Spiritu⁹ sancti operatio in anima.

PUlcera es amica mea, suavis & decora. Spiritus sanctus secundum Bernardum, cor quod per gratiam intrat, si peccatis pollutum fuerit, ad poenitendum & confitendum inducit, nec quicquam maculosum residere patitur in conscientia, ut eo expeditius affectum erigere valeat ad diuina: deinde vires administrat ad bona prosequenda: Mouet enim memoriam, bona suggerendo in cogitationibus sanctis, quibus ignauiam nostram torporemque repellit. Quoties igitur cogitationem huiusmodi in corde senseris, da honorem Deo, & age reuerentiam Spiritui sancto, cuius vox sonat in auribus tuis. Ipse enim loquitur *iustitiam*, operatur peccatorum remissionem, & *ambulare* facit sollicitum cum Deo suo. Docet etiam rationem, scrutans abdita peccatorum & intentionum cordis, nec minimam paleam intra cordis habitaculum residere patitur, quin statim igne subtilissimae circumspectionis exurat. Spiritus ille dulcis & suavis. Mouet denique voluntatem, eam erigens & dirigens, ut ipsam veritatem intelligere, & feruenter diligere, ac efficaciter adimplere possimus. Nam quae per naturam difficilia nobis vel impossibilia videntur, per suam praesentiam leuia facit, ac prope nulla. Spiritus enim sanctus est spiritus dulcis, amara dulcorans, infirma roborans, aspera planans, corda purificans, & quicquid in seculo nequam difficile videtur & angustum, leue facit & latum: ut quod impossibile tibi videtur per naturam, facile videatur per gratiam, in laboribus, vigilijs, maledictione & persecutione hominum, & ut in omnibus obseruarijs regularibus hilariter incedas, sicut in omnibus di-

Psal. 118.

bus diuini. Deinde secundum Gregorium, mentem humanam con-
tingendo subleuat, & temporales cogitationes deprimens, aternis
hanc desiderijs inflammat, vt ei nihil iam nisi que superna sunt, libeat.
Nimirum cum dicat Orosius super Cantica, quod nullus in hac vita
poterit excogitare felicitatem veriore, suauitatem dulciorem, quam
dum mens sibi per gratiam Spiritus sancti aduenisse senserit Creatoris.
Hæc est enim sola in hac vita requies deuotarum animarum, diuina
gratia & dilectione feruere, ac per spem futura gloriæ prospera mun-
di simul & aduersa cõtemnere. Dicit enim Chrysostomus, quod Spi-
ritus sanctus per gratiam ingrediens animã, amplectitur eam, & quali-
muro quodã inexpugnabili circumit eam, & non permittit vt carna-
les concupiscentiæ preualeant contra eam. Non quidem facit vt caro
non concupiscat, sed tener animã, vt ei non consentiat. Mentem enim
Spiritus sanctus quam replet, obumbrat, & omnẽ tentationum furo-
rem temperat, & quicquid noxij caloris sustinet, protinus exufflat.

Pro quo notandum, quod duplex distinguitur gratia gratum fa-
ciens, scilicet increata & creata. Nam increata gratia Spiritus sanctus
est, qui datur omni peccatum mortale non habenti. Et dicitur gratia
secundum quod dicitur donum. Dicitur autem donum secundum
quod dicitur amor, quia secundum suam proprietatem est amor, & vt
amor procedit à Patre & Filio. Nihil autem est donũ proprie loquen-
do, nisi ratio amoris: quia proprie donum est quod datur ex amore
& liberalitate sine omni coactione, sic quod in omni dono primò da-
tur amor. Et hoc donum Spiritus sancti eo nos facit gratos, quo nos
facit deiformes, quia amor est qui transfert amantem in amatum.
Hinc dicit Richardus de sancto Victore, loquens ad animam suam:
Seio anima mea, quod dilectio tua, vita tua est: & quicquid diligis, ipsa
vi dilectionis in eius similitudinem transformaris. Cum ergo Spiritus
sanctus amor est, imò prima virtus amoris, hinc est, quod cum nobis
Spiritus sanctus datur, in diuinam speciem nos transformat, vt sit ani-
ma Deo assimilata. Porro ex illa parte debemus intelligere gratiã cre-
atam, quasi similitudinem & dispositionẽ ex parte animæ rationalis,
ex qua habet quod accepta sit Deo & assimilata, quia ibidem est for-
matransformans, & hæc est gratia increata: & ibi est forma transfor-
mata, quæ derelinquitur in transformato, scilicet in anima ex ipsa trans-
formatione, & hæc est gratia creata. Nam licet Spiritus sanctus æqua-
liter se habet ad omnia, & omnia sufficienter facere potest, quantum

est de se, nec in eius parte gratia creata sit necessaria: tamen ipsa est necessaria ex parte animae recipientis: quia non potest se habere per immediationem ad gratiam increatam, nisi prius disponatur, & defectus est ex parte ipsius, quapropter gratia disponens ipsam, est ei necessaria. Sicut in naturalibus anima secundum se, est vita corporis sine medio, quia anima sine medio unitur corpori, eod quod non est medium ex parte sua, ad hoc ut uniat corpori, cum ipsa sit forma corporis, & forma se unit per suam essentiam: nihilominus tamen unitur corpori per aliquod medium, quia est ibi quaedam dispositio media ex parte corporis, ad hoc ut anima illi uniat: sic increata gratia sine medio unitur animae, nec requiritur medium ex parte ipsius informantis, sed ex parte recipientis animae requiritur medium, per quod uniat, & hoc medium est gratia creata, quae dicitur gratia gratum faciens, quae si quis Deo gratus efficitur. Ponit enim aliquod donum in gratificato, quo fit gratus Deo, Illud autem quo fit Deo gratus, est illud quo deiformis, vel Deo assimilatus efficitur. Gratia namque gratum faciens, nihil aliud est, quam Dei similitudo in creatura rationali: quae assimilatio est effectus Dei & non alterius. Hinc dicit Apostolus: *Gratia Dei sum id quod sum*, eod quod illa sola nos efficit deiformes & beatos, sine qua nihil sumus, etiam *si linguis hominum loquamur & Angelorum, & cetera*, quae ibidem prosequitur Apostolus. Et Dominus in Euangelio: *Qui manet*, (inquit) *in me*, scilicet per gratitudinem & amorem, & ego *in eo*, scilicet per gratiam gratum facientem: *hic fert fructum multum, quia sine me nihil potest is facere*. Felix ergo qui dicere potest cum Apostolo: *Et gratia eius in me vacua non fuit, sed semper in me manet*. Ex his patet, quod homo tunc dicitur Deo esse gratus, quando per gratiam & virtutes est ei similis: sicut econtra Deo dicitur odiosus, quando per peccatum Deo est dissimilis, quia peccatum est dissimilitudo ad summam bonitatem. Unde sicut odiosum esse Deo, ponit dissimilitudinem ad diuinam bonitatem, & aliquid ponit per modum defectus & priuationis, quo fit illa dissimilitudo, scilicet peccatum: sic gratia gratum faciens ponit similitudinem gratificati ad Deum, & ponit aliquid in ipso, quo dicitur assimilatus Deo, per quam assimilationem est dignus vita aeterna, quae est impleta assimilatione creaturae rationalis ad Deum, sicut dicit Iohannes: *Charissimi, nunc filij Dei sumus: sed nondum apparuit quid erimus. Cum autem apparuerit, similes ei erimus, quoniam vidimus eum sicuti est*. Et haec similitudo ad Deum opera nostra bona Deo facit grata

Gratia gratum faciens quid sit.

1. Cor. 15.

1. Cor. 13.

Ioan. 15.

1. Cor. 15.

Gratus Deo vel odiosus quando quis dicitur.

1. Ioan. 5.

grata & meritoria, sicut econtra dissimilitudo ea facit ingrata & infructuosa. Igitur gratia gratum faciens est nobis necessaria: quia cum gratia Dei sit vita aeterna, eò quòd opera nostra diuinæ beatitudini nõ sunt proportionata, nisi per gratiam fiant opera diuina, & per consequens secundum rationem iustitiæ non sunt aliàs meritoria: ideo homo in perfectionibus naturalibus constitutus, indiget etiam gratia, qua per meritum perueniat ad perfectionem diuinæ beatitudinis. Porro gratia gratum faciens duplex distingui potest, scilicet operans & cooperans, secundum quòd isti sunt actus ipsius gratiæ. Nam per se loquendo, gratia operans facit hominem formaliter iustum & Deo gratum, eò quòd meritorie velit bonum. Gratia verò cooperans voluntatem coadiuuat in duobus: quorum vnum est, vt magis habilis & facilius sit ad bonum, quàm sit ex sola sua natura. Secundum est, quòd ipsis operibus merendi virtutem tribuat.

Gratia gratum faciens duplex.

Quòd gratia comparatur ad animam vt vita, que est charitas: vt lux: que est prima veritas: vt motrix, que est prima potestas. Cap. XX.

Pulchra es amica mea, suavis & decora. D. Augustinus de Baptismo paruulorum: Gratia cur ad istum veniat, & ad illum non veniat, occulta potest esse causa, iniusta esse non potest. Nam qui peccator est, sua malitia peccator est. Et cum vult non potest, quia quando potuit noluit, id est, per malum velle, perdidit bonum posse. Qui verò bonus est, gratia Dei bonus est. Vnde gratia Dei se habet ad cor humanum, sicut solis radius ad fenestram domus, qui quocumque momento fenestram apertam inuenerit, statim intrat, & illam illustrat. Sic gratia quocumque momento cor paratum inuenerit, subintrat, & hospitolum sua presentia nobilitat & illustrat. *Ego stes*, inquit, *ad osium*, scilicet cordis: & *pulsus*, scilicet per inspirationes, vel predicationes, aut similia. *Vocauis*, inquit, & *renuistis*, scilicet audire. *Extendi manum meam*, scilicet offerendo gratiam, & non erat, qui respiceret. *Despexistis omne consilium meum*, & *inreparationes meas neglexistis*. *Ego quoque in interitu vestro ridebo*. Ad agnoscendum igitur lucidius ea, quæ Deus in nobis operatur per gratiam suam, sciendum est, quòd in effectibus eius ordo triplex attenditur, secundum quòd ad ipsam animam gratia tripliciter comparatur: scilicet vt vita, vt lux, vt motor. Nam gratia gratum faciens, quæ nihil aliud est quàm similitudo quædam animæ ad Deum,

Gratia comparatio ad solis radiū.

Apoc. 3.

Prouer. 1.

Gratia vt vita.

X 4. primò

primò comparatur ad animam, vt vita. Quia prior est configuratio, vel conformatio animæ, ad summam bonitatem, quæ est Spiritus sanctus. Spiritus enim sanctus primò nos configurat sibi, & deinde ex illa configuratione est nobis communicatio, vel communio totius Trinitatis. Sed ex illa cõformatione, vel configuratione ad diuinam bonitatem, id est, Spiritum sanctum, qui est amor, sumitur vita, quia per illam cõconformationem vel configurationem, quam dicimus gratiã, viuunt anima Deo, sicut dicit Augustinus. Sic enim cõparatur ad animam vt amor: & iste amor impressus animæ, vita est, quæ Deo viuunt, sicut dicit Richardus: Scio, inquit, anima mea, quòd dilectio tua vita est.

Gratiæ effectus.

Et ita secundum hunc modum, gratia tres habet effectus, quorum primus est viuificatio, quia protinus cum attingit animam, confert illi spirituales vitam. Nam secundum Augustinum, gratia Spiritus sancti, si tristitiam inuenit in anima, dissoluit eam; si desiderium perniciosum consumit illud, si trepidationem, abijcit illam; si desperationem inuenit, calcit illam: ac animam reducit ad veram fiduciam & æternam lætitiã. Ad dictum autem effectum vel actum consequitur anima secundum actum vel effectum, qui est transformare, quia protinus fit transformatio vel assimilatio ad Deum. Hæc est enim vis amoris, quòd transfert amantem in amatum. Vnde Richardus de arrha sponsi ad sponsam dicit: Scio anima mea, quòd cum aliquid diligis, ipsa vi dilectionis in eius similitudinem transformaris. Et sic sumitur ille effectus gratiæ, qui est animam ad Deum assimilare & transformare. Gratia enim secundum Augustinum, est quædam similitudo diuinitatis participata in homine vel Angelo. Ex hoc autem, quòd anima est assimilata Deo, efficitur etiam grata Deo: & secundum hoc sumitur tertius effectus gratiæ, qui est gratificare, & ideo vocatur gratia gratum faciens, quia nos Deo gratos efficit, imò quodammodo Deos efficit, quia gratia, secundum Augustinum, est quædam participatio diuinitatis in creatura rationali.

II.
Gratia vt lux.

Secundò verò, gratia comparatur ad animam, vt lux, quæ est media comparatio eius ad animam, quia hæc comparatio vel configuratio est ad primam veritatem, quæ est Filius Dei. Dicit enim Chrysostomus, quòd gratia rectas mentes diligit, & peruersas deserit. Similiter sol radium dirigit rectum, & veritas non querit angulũ. Pro quo notandum, quòd gratia, secundum quod est similitudo summæ veritatis, quæ Filio appropriatur, non inconuenienter ad animam comparatur,

Gratia effe-
ctus circa
liberum
arbitrium.

circa liberum arbitrium, quod est facultas rationis & voluntatis. Præ-
mus effectus gratiæ est, excitare liberum arbitrium, quò ad rationem.
Secundus effectus eius est, iustificare liberum arbitrium, quò ad vo-
luntatem, quia iustitia est rectitudo voluntatis, secundum Anselmum.
De quibus effectibus dicit Augustinus: Nemo nisi Dei gratia erigitur,
nemo nisi Dei gratia stabilitur, Dei est ergo voluntas, ut in bona vo-
luntate quis maneat. Qui etiam Deus priusquam deseratur, neminem
deserit, sed & multos desertores suos ipse conuertit. Vnde Deus recessu-
rum à se non deserit antequam ipse deseratur, & plerunque facit ne
quis eum deserat: & si discesserit, saepe facit ut redeat. Tertius effectus
gratiæ est, motus meritorios elicere, qui est effectus circa liberum ar-
bitriū, quò ad facultatem. De quo effectū dicit Diuus Bernardus de
gratia & libero arbitrio. quòd gratia immittendo bonam cogitationē
nos præuenit, quæ mut. modo malam voluntatem, nos sibi per affectū
iungit; & ministrando consensui facultatem, foris per opus apertum
internus opifex innotescit.

*Quod animæ pulchritudo consistit principaliter in decore virtutum;
& quid est virtus, & quomodo plene reformat animam ad
diuinam similitudinem. Cap. XXI.*

Pulchra es amica mea, suavis & decora. Anima sancta sicut dicitur
pulchra, per naturam; & suavis, per gratiam; sic decora dicitur, per
virtutes; quia virtutibus decorata, & maximè ipsa charitate à qua
omnis virtus suam formam & decorem consequitur. Vnde dicit Hu-
go de Scriptura sacra: Ethicam scripserunt gentium Philosophi, in
qua quasi membra quædam virtutum de corpore bonitatis truncata
pinxerunt. Sed membra virtutum viua esse non possunt sine corpo-
re charitatis Dei. Hæc ille. Ex hoc igitur decore virtutum anima vo-
catur in Canticis *charissima*, ubi dicitur: *Quam pulchra es, & quam de-
cora charissima, in delicijs.* Quasi diceret: *O charissima*, quia chara in cre-
atione, charior in recreatione, sed *charissima* in virtutum omniū per-
fectione, *quam pulchra es*, interius omnium virtutum merito; & *de-
cora*, exterius totius perfectionis exemplo. Vel, chara, propter operati-
onem vitæ actiuæ; charior, propter quietem contemplatiuæ vitæ; *cha-
rissima*, propter perfectionem vtriusque: & hoc in *delicijs* spiritualium
charismatum, quia secundum Basilium: Multa virtuti hominis mul-
ta debetur suauietas gaudij cælestis & dulcoris. De quo dicit Hierony-
mus:

Charitas ad
animam.
Cant. 7.

mus: Tunc assero, nunquam maiorem fore corporis & animæ voluptatem, quàm dum Spiritus sanctus per suam dulcissimam menti aduenerit charitatem. O quàm inestimabile gaudium in se conspicit cor humanum, Christi formibus virtutibus adornatum, per Spiritus sancti intra se dulcissimum felicissimumq; aduentum. Intra enim animam eius omni voluptate dulcior, omni luce clarior, omni honore sublimior, & omni amore secreto interior. Quod affectans beatus Augustinus ait: *Quis mihi det, vt venias in cor meum o Iesu dulcissime, & inebries illud, & obliuiscar omnia mala mea, & amplectar te vnum bonum Deus meus?* Deus enim (qui secundum D. Bernardum virtutum dominus dicitur) nequaquam thalamum mentis ingreditur, si non fuerit conscientia lectulus virtutibus adornatus. *Quantumcunque te affligas, quantumcunque te crucies, non sui copiam tibi tribuit, nisi fueris virtutibus adornatus.* Certum est enim Deo nihil acceptius esse sua imagine, si proprio fuerit restituta decori. Nam solæ virtutes gratuita animam promouent ad Dei perfectam assimilationem. Assimilatio verò Dei perficit unionem. Unio proinde dat homini Dei denominationem, vt dii dicantur, sicut ipse Deus est: non quidem naturaliter, sed adoptiuè. Nam sola virtus nos in hære facit incommutabili bono. Ideo dicit Tullius: *Si quid optimū volumus adipisci, virtuti operanda est.* Nihil enim virtute amabilius, nihilq; quod magis alliciat ad diligendum, cum propter virtutem & probitatem, etiam quos nunquam vidimus diligamus. Virtus autem à natura nobis non inest, saltem perfecte & completè, sed tantum secundum aliquam inchoationem vel aptitudinem. Vnde contingit, quòd ex complexione bona vel mala, sunt homines magis vel minus apti, vel dispositi ad virtutes. Et ideo quòd vnus est maior in virtute naturali quàm alius, vel in vna virtute quàm in alia, contingit in quantum vnus naturali complexione melius est dispositus ad virtutem quàm alius, vel ad vnā virtutem, quàm ad aliam. Veruntamen vt illa virtutum imperfectio perficiatur, vult ipsa virtus doceri cum humilitate, quæri cum labore, & possideri cum amore: quia secundum Bernardum, non natura virtutes, sed vsus, id est, exercitiū facit. Primum tibi importabile videbitur aliquid facere virtuosum: si assuescas, non iudicabis adeò graue, paulò plus minus senties, paulò plus nec senties, paulò plus etiā delectabit. Sūma verò nobilitas apud Deum, est clarere virtutibus. Quia nimirum animarum pulchritudo vel deformitas, qualitate virtutū seu vitiorum gignitur.

*Virtutes
quàm sint
necessariæ.*

*Nobilitas
summa
quæ sit.*

- Ex quibus color attrahitur, aut ita splendidam eam reddit, vt audire mereatur: *Concupiscet rex decorem suum*: aut ita terram fetidam & deformem, vt fetorem propriae turpitudinis confiteatur, dicens: *Corrupta sunt cicatrices meae, à facie insipientiae meae*. Virtus ergo (secundum Augustinum) est bona qualitas mentis, qua bene viuatur, qua nullus male vitur, quâ in homine solus Deus operatur. Est enim virtus quasi vis intus, & consistit in aggressionibus arduorum, in toleranda aduersorum, & in abstinentia placitorum. Dicit quoque idem Augustinus in epistola quadam, quod in hac vita, virtus non est, nisi diligere: quod diligendum est. Id solum diligere, prudentia est: nullis inde molestiis auerti, fortitudo est: nullis illecebris, temperantia est: nulla superbia, iustitia est. Ex quo nimirum humana natura per originale peccatum à sua rectitudine cecidit, diuinam vilipendens similitudinem, adeò quod *in imagine sola pertransijt homo*, necessarium est, vt ad recuperandam primam dignitatem & rectitudinem, insistant homo virtutibus adipiscendis, quae lapsam naturam iterum rectificent, nobilitent, & mirabiliter adornent, vt decorem illius rex regum concupiscat.
- Psal. 44.** Per virtutes igitur Theologicas rectificare debet partem animae superiorem, vt debite dirigatur in Deum, tanquam in vltimum finem. In ea enim parte consistit imago summæ Trinitatis. Quia sicut imago Creatoris consistit in Trinitate personarum, & vnitae essentiae; sic imago recreationis consistit in Trinitate habituum cum vnitae gratiae: per quos tres habitus virtutum anima fertur in summam Trinitatem, secundum tria appropriata tribus personis. Fides enim dirigit in summè verum, credendo & assentiendo: spes in summè arduum, innitendo & expectando: charitas in summè bonum, desiderando & amando.
- Psal. 38.** Porro, sicut virtutes Theologicae directe mouent in finem ipsum, qui Deus est, ornando vires animae superiores: sic etiam virtutes Cardinales mouent ad ea, quae sunt ad finem, ornando vires inferiores ipsius animae, vt debite parti superiori subiciantur. Nam prudentia rectificat vim rationalem, in eligendis & praecauendis: fortitudo irascibilem, in tolerandis & perferendis molestiis: temperantia concupiscibilem, in vtendis scilicet, in coercendis à delectationibus prauis. Iustitia verò, prout est virtus communis, rectificat omnes vires, scilicet prout actus eius pertinet ad debitum obedientiae praecceptorum, declinando à malo, & faciendo bonum. Similiter, prout est virtus legalis, quae
- Virtutes Theologicae.**
- Virtutes Cardinales.**

quæ est omnis virtus, prout a stus eius ordinatur ad proximū. Dicuntur autem Cardinales, quia sicut ostium vertitur in cardine, sic in his tota conuersatio moralis vitæ (quæ tota est circa passiones hominis) vertitur. Vocantur etiam istæ virtutes quandoque principales, quia principaliter & essentialiter faciunt ad felicitatem civilem. Hinc dicitur in libro Sapientie: *Sobrietatem enim, id est temperantiam, & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, id est, fortitudinem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.* Quandoque vocantur generales, quia virtutes alias includunt in se, quæ vocantur ab aliquibus virtutes adiunctæ, seu comites principalium virtutum; aut partes virtutum integrales, vel subiectiuæ. Quandoque vocantur morales, quia mores hominum informant. Quandoque dicuntur humanæ, quia humano studio conquiruntur. Dicuntur etiam consuetudinales, quia non ex vno actu, sed ex consuetudine innascuntur. Veruntamen, omnes huiusmodi virtutes, quocumque nomine censeantur, in se nudæ consideratæ sunt informes, & à fructu vitæ æternæ steriles, ac infimum gradum virtutum habentes, donec formentur & perficiantur ipsa charitate: & sic vocantur politice vel civiles, quia poliunt siue ornant hominem in vita civili. In secundo gradu, scilicet in donis Spiritus sancti, per gratiam & charitatem hæc virtutes viuificantur, & meritorie nobis gratæque Deo redduntur, ac per eas animæ purgantur, sicque purgatorie vocantur. In tertio vero gradu, scilicet in beatitudinibus perficiuntur, & animam deducunt ad perfectionem virtutum siue primæ rectitudinis, velur ad primum statum innocentie: & sic vocantur virtutes purgati animi. In quarto eniq; gradu, id est, in fructibus Spiritus, in quodam transcensu deducunt ipsam animam & omnimodam approximationem, & assimilationem diuinam, ac per consequens in quandam earundem virtutum sincerissimam, & suauissimam fruitionem: & sic quodammodo vocantur virtutes exemplares, non solum prout consistunt in mente diuina, sed etiam in rationali creatura Deo coniuncta, præsertim in vita beata.

Virtutes, quæ sunt multiplices, quomodo acquiruntur, in mediis consistunt: & quod virtutes gratiæ sunt omnes connectæ. Cap. XXI.

Pulchra es amica mea, suavis & decora. Seneca: Nulli præclusa est virtus; omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, non colligit dominium, non censum, hominæ nudo contenta est. Sed, ut

Y. 3. dicit

Virtutum
Cardinalium
nomina
varia.

Sapient. 8.

Virtutum
gradus.

dicat Casianus in Collationibus Patrum: Quidam sic quarunt à passionibus temperari carnalibus, ut nequaquam velint dolores sustinere martyrij, sine quibus desideria spiritus possideri nequeunt. Absq; carnis castigatione, obtinere desiderant castimoniam, sine labore vigiliarum, acquirere puritatem, cum requie carnis, spiritualibus exuberare virtutibus; absq; conuicij vllius exasperatione, gratiam possidere patientiæ; humilitatem Christi, sine mundani honoris exercere iactura, religionis simplicitatem, cum ambitione seculi seruare; Christo cum hominũ laude & fauore seruire. Postremò, sic volunt futura consequi bona, ut non amittant presentia. Quibus responder Augustinus: Via nostra Christus est. Christum attēde: pati venit, sed & glorificari: contemni, sed & exaltari. Opus te terret, mercedem expecta. Quare vis peruenire delicatus ad eam rem, ad quam nemo perducit nisi labor? Nihil mirum si miseri homines non adipiscantur quod volunt, id est beatã vitam. Id enim cui comes est, & sine quo nemo ea dignus est, rectè scilicet viuere, non itidem volunt. Hæc æterna lex incommutabili stabilitate firmavit, ut in voluntate meritũ sit, in bonitate autē & malitia præmium atq; supplicium. Sic autem homo ab humanis in diuina dirigitur, cum humanæ voluntati diuina voluntas præponitur. Hæc Augustinus. Quisquis ergo, secūdm Gregorium, aliqua virtute pollere creditur, tunc veraciter pollet, cum vitijs ex alia parte nõ subiacet. Nam si ex alia parte vitijs subditur, nec hoc est solidũ, vbi stare putabatur. Vna namq; virtus sine alia, aut omnino nulla est, aut imperfecta: nec quidem meritoriè bonũ agitur, nisi prius malum deferat. Pro quo notandum, quòd multæ & variæ sunt virtutes acquisitæ vel natæ, quæ non includunt necessariò charitatem, nec tolluntur per actum peccati mortalis, quamuis sint informes & steriles, & sine merito vitæ æternæ, quæ tamen per charitatem formari possunt, & iterum informes fieri: & illæ quidem non habent connexionem adinuicem, sed haberi potest vna sine alia. Virtutes autē infusæ & gratuitæ semper sunt per charitatē formatæ, & sibi inuicè cõnexæ, sic quòd vna nõ potest haberi sine alia, sed qui vnã habet, omnes habet, quãuis omnes non appareant æqualiter in homine. Crescente etiam vna virtute, crescunt omnes aliæ, licet aliquis vsũ vnus virtutis amplius polleat, q̃ alterius. Hoc enim contingit vel ex natura complexionis, quæ magis est cõsona operibus vnus virtutis q̃ alterius; vel ex vsitatione, quæ magis vsitat se circa vnã virtutē quàm circa aliam; vel quia minus impu-

Virtutes
diuersæ.

Virtutes
gratuitæ &
infusæ.

impugnatur à vitio contrario illi virtuti; siue quia maiorem habet discretionem in operibus vnus virtutis quàm alterius; vel deniq; quia Deo (qui dator est virtutis) sic placet. Virtus autem acquisita perfecte per continuatam exercitationem, excludit tandem in operatione sua difficultatem & poenã, & fit delectabilis. Nec verus virtuosus in operatione sua contristatur, quamuis moderatè quandoque tristeretur de ijs, quæ quocunq; modo virtuti repugnant. Caterùm virtus consistere dicitur in medio. Sed illud medium intelligitur in tribus. Nam in agendis illud mediũ est inter supra & citra modum; Apostolo dicit: *Rationabilis obsequium vestrum*. In habendis autè vel vtendis consistit inter superfluum & diminutũ. Hinc dicit Sapiens: *Diuitias & paupertates ne de dextis tibi, sed tantum tribue victui meo necessaria*. In sustinendis deniq; consistit inter eleuari in prosperis, & deiici in aduersis, iuxta illud Psalmographi: *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis*. Beata verò & benedicta à Domino illa anima, cuius humilitas alterius superbiam confundit, cuius mansuetudo alterius iram extinguit, cuius obedientia tacitè pigritiam alterius increpat, cuius feruor alterius inertiam excitat; quæ fratris sui interiorem oculum turbatũ, gratia & edificationis & consolationis illuminat. Nam inter homines quæ sublimior & Deo gratior esse conuersatio potest, quàm eorum, qui se penitus vitijs abdicant, qui virtutum studijs animum efficaciter dedicant? Qui ceteros exercitio quotidiano & exemplo ad gratiam auctoris sui conuertere student, qui crebra fidelium acquisitione per doctrinã lachrymas, orationes & exemplaritates patriæ cælestis gaudium semper multiplicat, vt egressuri de hoc mundo feliciter audiant: *Euge serue bone, quia in paucis fuisti fidelis, &c.* Is itaque dicere potest: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientia nostra*: non vtique quod perhibet conscientia, sed quod loquitur Spiritus veritatis in ipsa, *testimonium perhibens, quòd filij Dei sumus*. Cùm enim veritas applaudit, cùm attestatur iustitia Dei, sine dubio commendantis vox est. In quo testimonio gloriatur probatus & strenuus miles, non tamen quiescit, sed tantò virilius fideliusq; decernat, sciens illud Apostoli: *Nõ coronabitur, nisi qui legitime certauerit*. Vocat enim ibidem legitimum certamẽ, continuũ nostrij profectus incrementũ. Nã verus & efficax spiritualis vitæ processus in suis exercitijs semper augeri debet & proficere, nec vlla hora Dei seruũ inueniat otiosum sine spiritualis exercitij labore. Operetur enim bona si potest, sin autem, contemplationi insinat, vel saltẽ

Mediũ virtutum.

Rom. 12.

Prouer. 30.

Psal. 90.

Matth. 23.

2. Cor. 1.

Rom. 8.

2. Tim. 2.

Virtutes
motales.

meditando suam deuotionem accendat. Quod si nec hoc facere potest, saltem diuinam bonitatem, seu propriam vilitatem recogitet, quod nulli est impossibile: quia nostrae voluntati subiacet, & in omnibus rectam intentionem habeat. Denique, virtutes quaedam dicuntur motales, quibus scilicet inferiores animae vires perficiuntur ad obediendum rationi. Quaedam verò dicuntur intellectuales, quibus scilicet ipsa ratio perficitur, quae est motiua virtutum moralium: & sic virtutes intellectuales praefertur virtutibus moralibus simpliciter. Dona proinde Spiritus sancti sunt, quibus omnes vires animae disponuntur ad hoc, quod motiui diuinae subdantur. Virtutes autem Theologicae sunt, quibus mens humana Deo coniungitur: & sic virtutes Theologicae praefertur sunt donis. Dona verò potiora sunt virtutibus intellectualibus. Beatitudines autem dicuntur solum opera perfecta, quae ratione suae perfectionis magis attribuuntur donis quam virtutibus. Fructus itaque ministrant quandam ineffabilem & sincerissimam dulcedinem, fruibilem virtutibus & earum exercitijs.

De virtutibus informibus & formatis: ac de quatuor gradibus virtutum Cardinalium, & earum operationibus.

Cap. XXIII.

Pulchra es amica mea, suavis & decora. Virtus secundum Augustinum, est habitus mentis bene instituta, scilicet ad modum regni quod tunc bene dicitur institutum, si in eo recte consulatur, imperetur, & obediatur. Sic etiam ratio si recte consulit, voluntas recte imperat, & vires recte obediunt, tunc virtus per hanc institutionem in mente totam perficit animam, secundum tres potentias eam ordinans & disponens. Rectum autem, secundum Augustinum est, quando voluntas in nullo dissentit ab eo quod ratio recte sentit. Vnde virtus est thesaurus in agro cordis absconditus, & datum optimum quod descendit à Patre luminum. De quo dicit Augustinus lib. de moribus Ecclesiae: Erit, inquit, hominis optimum quod animam optimam facit: hoc enim est virtus charitate formata. Nam omnia alia bona communiter dantur tam bonis quam malis: sed bonis tantum datur virtus & gratia. Quamuis enim virtus homini naturalis est, secundum Bernardum: cui etiam concordat Philosophus, dicens: Virtus est habitus animi, modo naturae consentaneus rationi: Et ideo virtutes dicuntur naturales, quia sunt innatae quodammodo ipsi naturae, sicut naturalis mansuetudo.

Marth. 13.
Iacob. 1.

suetudo, magnanimitas, verecundia, pietas, & sic de alijs: quæ ta-
 men virtutes malitia vel bonitate complexionis impediuntur, vel
 adiuuantur quandoque omnes, quandoque aliqua, quandoque vna
 sola: & hoc in toto vel in parte. Multum enim læsa sunt & sopita in
 auersione corruptionis originalis, ideo tardius exeunt in opus, nisi fre-
 quenter exercitijs congruentibus adiuuentur. Vnde quamuis huius-
 modi virtutes naturales sunt ipsius naturæ perfectiones, ita quod natu-
 ra non habeat quod eis adiciat, tamen respectu diuinarum virtutum
 vel infusarum, sunt naturales, & fundamentum, à quo perfectio sumit
 initium: quorum perfectio & complementum est decus virtutū gra-
 tuitarum, quæ sunt in fine perfectionis secundum speciem. Appellan-
 tur tamen virtutes naturales, & earum operationes eisdem nomi-
 nibus, quibus virtutes consuetudinales & diuinales, ac earum operatio-
 nes. Hæ tamen virtutes sunt informes & steriles, nec hominem Deo
 gratificant, nisi perficiantur virtutibus & donis infusis; sicut & virtu-
 tes consuetudinales, quæ scilicet ex operis frequentia cõquiruntur, ita
 quod virtutes naturales per exercitiorū consuetudinē augmentantur,
 vt pote per quam exercitationem potentia liberatur, & quasi derumu-
 latur ac detegitur velut ab emersione quadam: & ita erumpit in opera
 maiora, vt quod prius erat angustum & graue, iam per exercitacionē
 incipiat fieri latum & leue: necdum tamen huiusmodi virtutes sunt
 Deo gratæ, nisi addantur virtutes diuinales, vel Theologicæ. De quibus
 dicitur prima Corinthiorum: *Nunc manent fides, spes, charitas, tria
 hæc: maior autem horum est charitas.* Quæ virtutes sunt alæ spirituales
 ipsius animæ diuinæ bonitatis artificio ordinatæ. Veruntamen (vt di-
 cit Seneca) initium eundi ad virtutes arduū est, quia hoc primum im-
 becillæ mentis & agræ est, formidare inexperta. Itaque cogenda est
 vt incipiat. Deinde non est acerba medicina, protinus enim delectat,
 dum sanat: Virtus autem in pace acquiritur, in pressura probatur, ap-
 probatur in victoria. Et secundum Augustinum, in tribus consistit or-
 dinatio bonorum vel virtutū: scilicet in æstimando bonum de quolibet,
 in exhibendo bonum cui libet, & in sustinendo patienter pro quo-
 libet. Primum ordinat affectiones, secundum actiones, tertium indu-
 cit vltimas & supremas perfectiones. Cum igitur à principio fecit
 Deus hominem rectum imagine, ac etiam similitudine sua, scilicet ori-
 ginali iustitia illum nobilitans, vt pars superior liberè tenderet in De-
 um, & inferiores partes sensualitatis penitus essent subiectæ, nec in eis

Z ali-

**Virtutes
principales
quot.**

aliquid accidere posset, quod mentem à contemplatione diuinorum impediret, sed ab illa rectitudine cecidit per peccatum ad inferiora curuatus: oportet igitur vt totus homo denuo rectificetur, & ad inhaerendum liberè summo bono penitus erigatur. Septem sunt ergo virtutes principales, quibus totus homo tam inferior quàm superior ad pristinam rectitudinem reducitur. Quarum tres, scilicet fides, spes, charitas, sunt Theologicae, quae scilicet mouent in finem & obiectum, quod Deus est. Et quatuor cardinales, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia, mouent ad ea, quae sunt ad finem. Et licet hae virtutes sint gratuita per gratiam informantem, possunt tamen informes esse, vel fieri per culpam: & iterum formari per penitentiam, adueniente gratia, quae est habituum virtus, origo, finis, & forma. De hac tamen lege charitas excipitur, quae, sicut ceterae virtutes, non potest informis esse, cum ipsa sit forma virtutum omnium. Nam cum habitus aliarum virtutum habentur sine gratia & charitate, in quibus consistit vita virtutum & meritum, tunc dicuntur informes, sicut carbones extincti, rami aridi, vel aurum obscuratum, seu membra mortua. Cum verò gratia superuenerit, & charitas, tunc viuificantur, formantur, & decorantur, vt Deo gratæ, nobis autem meritoria reddantur. Virtutibus ergo bonum operamur, gratia verò bene & meritorie operamur, donis expedite operamur, beatitudinibus perfecte operamur, & fructibus Deo & virtutibus fruimur. Quatuor sunt ergo virtutes cardinales & principales, per quas ad honestatem vitæ quis peruenire potest: quæ, secundum Gregorium, solidum nostræ mentis aedificium sustinent, vt pote ex quibus tota boni operis structura confurgit, quibus anima secundum partem inferiorem regitur, & in suis viribus rectificatur. Quia prudentia est in intellectu, iustitia in affectu, fortitudo in effectu, & temperantia in vsu: habent tamen gradus perfectionis in se. Nam aliter possident eas incipientes, in quibus regunt vitam quò ad opera exteriora, prout scilicet pugnant principaliter contra vitia, & instruunt hominem in agendis. Nam per prudentiam instruitur quò ad seipsum, & per iustitiam quò ad proximum, per temperantiam autem armatur contra vitia in prosperis, & per fortitudinem in aduersis. Et sic vocantur virtutes politicae, quia poliunt hominem, vel ornant in vita ciuili. Aliter autem eas possident proficientes, qui sunt iam in victoria vitiorum, & partim consistunt intus, & partim extra: tunc enim dicuntur virtutes purgatoriae. In gradu

**Virtutes
cardinales
v. diuersi
modè possi
deantur.**

Politicae.

Purgatoriae.

gradu Prudentia valet in præcauendis infidijs: Iustitia in subueniendis aliorum miserijs: Fortitudo in perferendis molestijs: & Temperantia in coercendis prauis delectationibus. Aliter verò possident eas perfecti, qui iam deiectis vitijs & sopitis concupiscentijs, dulciter quiescunt in sponsi brachijs, ita quòd rarò iam insurgunt primi motus: & sic dicuntur virtutes purgati animi. In quo gradu, secundùm Augustinum, prudentiæ succedit contemplatio, fortitudini firmitas adhaerentiæ, temperantiæ mensura dilectionis: iustitiæ verò debita ordinatio ad Deum, & ad proximum. Aliter denique consistunt in mente diuina: & sic vocantur virtutes exemplares, quia sicut rerum omnium exemplar est Deus, sic & idæ virtutù, quæ in Deo consistunt.

Purgatè
animi.

Exemplares.

Hoc autem maximè mouere debet hominem ad amorem bonitatis & virtutum, quòd sicut ipse quando bonus est, melior est omnibus creaturis visibilibus; sic etiam quando malus est, peior est omnibus illis: quia non solum malus est malitia pœnæ, sed etiam culpæ: vnde fit debitor mortis tam temporalis quàm æternæ. Et tamen adeò cecitas inualuit, adeò homo interior obsurduit, vt omnia velit habere bona præter seipsum: quia *cùm in honore esset, non intellexit, cõparatus est iu-* *mentis insipientibus, & similis factus est illis.* Virtus autè in cõspectu Domini tam pretiosa est, vt morti potius succuberet, quàm veritati contraireret, vt virtutes nobis æstimatione sua faceret pretiosas. Nimirum, cùm anima, quamuis nobilissima creatura, vt pote diuina imagine insignita, quicquid pulchritudinis & decoris habebit, ab ipsa virtute tam excellenter relucebit, vt concupiscat rex decorem eius.

Virtutù ad
amorem quid
maximè
moueat.

Psal. 48.

De commendatione virtutum, & de virtutibus cardinalibus, prout sunt politicae, purgatoriae, purgati animi, & exemplares. Cap. XXIIII.

Plebra es amica mea, suavis & decora. Ars bene recteque viuendi, virtus à veterib⁹ definitur. Diffinitio verò breuis & vera virtutis est ordo amoris. Nam in hac vita virtus est diligere, quod diligendū est. Id solum diligere, prudentia est: nullis inde molestijs auerti: fortitudo est: nullis illecebris auerti, temperantia est: nulla superbia iustitia est. Nihil igitur aliud virtutem affirmauerim, nisi summum amorem Dei. Vnde temperantia, est amor integrum se præbens ei quod amatur. Fortitudo, est amor omnia facillè tolerans, propter

Virtus qd.

Z 2 id quod

id quod amatur. Iustitia, est amor soli amato feruens, & propterea rectè dominans, & bene imperans cæteris, quæ sunt homini subiecta. Prudentia est amor bene discernens ea, quibus adiuuatur, ab his, à quibus impeditur, & ea sagaciter eligens. Non autem est virtus non posse peccare, sed nolle: & sic perseverantiâ tenere voluntatis per iustitiam, consuetudinis, ut imitetur naturam, vel ut murerur in naturam. Virtutes enim, quibus rectè viuitur, magna bona sunt; Sed animæ potentia, sine quibus rectè viuere nemo potest: media bona sunt: Minima verò bona sunt, bona corporalia. Medijs igitur & minimis bonis potest quis malè uti, non autè magnis bonis: quia virtutibus nullus malè utitur, sicut nec recta ratione. Vnde omnis ordinatio, quæ etiâ virtus nominatur, est fruendis frui, & vtendis uti. Cæterum, omnibus thesauris pretiosiores sunt opes virtutum, quia felicitatis origo de virtute procedit. Dicit enim Socrates: Bonorum omnium & totius prosperitatis causam penes virtutem consistere, ipsamq; solam esse, quæ res impossibiles ad possibilem redigit facilitatem. Hinc sola virtus potest fortunatissimum facere. Nam absque virtute ex alijs prosperis non potest felicitas inueniri.

Veruntamen de virtutibus cardinalibus hic agendum est, quas solas multi Philosophorum suspicabantur esse virtutes, & nullas alias. De quibus etiam dicit Hieronymus: Viscere quales quærat Dominus ornatus? Habeto iustitiam, temperantiam, prudentiam, fortitudinè: nihil his ornamentis pretiosius, nihil hæc gemmarum varietate distinctius. Macrobius autem super somnium Scipionis refert, quod Plotinus Philosophus, inter professores philosophiæ princeps & imitator Platonis, in libro de virtutibus, gradus virtutû digerit, & distinguit, dicens: Quatuor sunt genera virtutum. Primæ politicæ, secunda purgatoria, tertiæ sunt animi iam purgati, quarta verò dicuntur exemplares. Et sunt politicæ quidem hominis, quia sociale animal est homo, secundum quas homo operatur inter ciues, & secundum quas homo politicum animal, id est moribus ornatum, nuncupatur. Prudentia igitur politicæ virtutis est, ad rationis normam quæcunque cogitat, vel agit, vniuersa dirigere, ac nihil præter rectum facere, siue vellet, huiusmodi actibus tanquam diuinis arbitris providere. Fortitudinis autem politicæ virtutis est, animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere, tolerareque fortiter prospera & aduersa. Temperantiæ verò politicæ est, nihil appetere penitendum, in nullo legem

Genera
virtutum.
Virtutes
Politice.

legem & modum rationis excedere; sub iugo quoque rationis cupiditatem corporis edomare. Iustitiæ autem politica est, vnicuique quod suum est seruire.

Secundum verò genus virtutum, sunt virtutes purgatorię, scilicet ^{Virtutes purgatorię.} quę sunt otiosorum, vel contemplatiuorum, qui se sequestrant ab actibus rerum publicarum. Quorum officia Plotinus philosophus sic dispensauit: Prudentiæ est, mandum, & omnia quę in mundo sunt, diuinorum contemplatione despicere, omnemque animi cogitationem in sola diuina dirigere, & ad illa cuncta corporis opera regulare. Temperantiæ est, derelinquere quę corporis vsus requirit, in quantum natura patitur. Fortitudinis autem est, nõ terri propter recessum animæ de corpore, vel propter aliquod periculum mortis, vt anima habeat liberum ascensum ad superna. Iustitiæ verò est, ad vniuscuiusque virtutis obsequium consentire, vnicuique quod suum est, tribuendo. ^{Virtutes purgati animi.} Tertium verò genus virtutum sunt virtutes purgati animi, quas prædictus Plotinus Philosophus appellabat purgati animi, quia in suis actibus iam quasi diuinam similitudinem assequuntur: ita videlicet, quòd illic prudentiæ sit, diuina non quasi in electione præferre, sed hæc sola noscere & iugiter speculari, & tanquam nihil aliud sic delectabiliter intueri. Temperantiæ verò sit, terrenas cupiditates nõ reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis autem sit, passiones ignorare, non vincere, vt irasci nesciat, nihilque cupiat. Iustitiæ verò sit, ita cum superna & diuina mente sociari, vt iam seruet cum ea perpetuum fedus, illam inseparabiliter imitando. ^{Virtutes exemplares.} Quartum denique genus virtutum vocat Plotinus exemplares, quas in mente diuina constituit. De quarum exemplo reliquę virtutes omnes per ordines defluunt, secundum id quod perfectionis, & nobilitatis in ceteris virtutibus inueniuntur. Motus est itaque Plotinus ex ideis Platonis, quas omnium rerum creaturarum causas & rationes esse voluit Plato. Si enim rerum creaturarum, multò magis virtutum ideas esse in mente diuina credendum est, ita scilicet, quòd ipsa mens diuina in Deo sit prudentia. Temperantiæ verò in Deo est, scilicet quòd ipsa mens eius in semetipsa perpetua intentione conuersa est: sicut in nobis temperantiæ dicitur per hoc, quòd concupiscibilis rationi conformatur. Fortitudo verò Dei est immutabilitas, qua semper idem est, nec aliquando aliquo modo immutatur. Iustitiæ verò Dei est, quòd perenni lege à sempiterni operis sui continuatione nõ flectitur; quod est idem quod obseruatio legis æternæ in op-

ribus suis. Denique, secundum Gregorium, prudentia, temperantia, fortitudo, atque iustitia tanto perfectae sunt singula, quantum vicissim sibi sunt coniuncta. Nam unusquisque tantum prudens est, quantum temperans, fortis, & iustus. Et tantum temperans est, quantum fortis, iustus, & prudens. Et tantum fortis est, quantum iustus, prudens, & temperans. Et tantum iustus est, quantum prudens, temperans, & fortis. Proprie tamen prudentia est in praecauendis insidijs, fortitudo in perferendis molestijs, temperantia in coercendis delectationibus prauis, & iustitia in subueniendis miseris. Et sunt quasi quatuor scuta virtutum, quibus non solum regimur, sed etiam regimur & luctamur contra hostes malignos. Sed, ut dicit Augustinus de Ciuitate Dei, virtutes, quas sibi mens hominis habere videtur, per quas imperet corpori & vitijs, ad quodlibet adipiscendum vel tenendum, nisi retulerit ad Deum, etiam vitia potius sunt quam virtutes. Nam qui de bono opere gloriatur, de virtute vitium facit, nec conscientia in serenat, sed obnubilat: quia secundum Chrysostomum, malitia etiam ante gehenam eos, qui hanc eam percipiunt, cruciare consuevit. Et virtus etiam ante regnum caelorum eos, qui hanc eam operantur non ficit, cum optima spe & perpetua delectatione viuere facit.

Virtus quādo vertatur in vitium.

De intentione bona, & praua, ex qua semper opus qualitatem consequitur, & hypocrisi: & quod ad triplex velle sequitur triplex intentio. Cap. XXV.

Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum. Cant. IIII: Vulnerasti inquit, cor meum, vulnere amoris, in incarnatione, & compansionis, in passione: soror mea, per naturae identitatem, per voluntatis conformitatem, & per regni cohaereditatem: sponsa, per fidei subarrhationem, per lectuli communicationem, & per intimae charitatis unionem: in uno oculorum tuorum, id est, in vnica intentione & affectione aeternorum. Quali dicat: O anima, quae soror mea dici meruisti, ex quo carnem sumendo me fratrem tibi feci, & quam sponsam elegi, cum te mihi in amore & voluntatis vnitatem coniunxi, in eo quod aeterna potius, quam terrena cordis oculis vides & quavis, tantum me latificas, & grata efficeris, ut amor tuus cor meum vulneret, & nimirum sua penetrat. Salus tua est contemplatio mei amoris, meaque fruitionis. Hunc spiritualem visum, & salutis tuae desiderium vehementer.

Mementer diligo. Hoc vno oculo, id est, vnica & singulari contempla-
 tione salutis meae, & mei amoris, meaque fruitionis cor meum vul-
 neras. Vocat autem sponsus animam recte intendentem, tam spon-
 sam quam sororem: sponsam, inquam, non uxorem, quia sponsa so-
 lent ardensius amari, coniugio adhuc recenti. Nam in posterum amor
 saepe lentescit. Vt ergo sponsus amoris sui magnitudinem insinuet,
 qui tempore non decreuit, eam sponsam appellat, utpote cuius amor
 semper nouus est: & manet in amore sponsi nihil carnale sapias, spon-
 sam suam sororem vocat, quia sorores nequaquam carnaliter adaman-
 tur. *Vulnerasti ergo cor meum*: quasi diceret, quia summe te diligo ve
 sponsam, & caste vt sororem, vulneratum est cor meum propter te: ma-
 gnitudinem amoris erga dilectam commemoratione vulnerati cor-
 dis exprimere volens. Hinc igitur videndum est de intentione, qua
 necessario sequitur qualificationem ipsius voluntatis. Sicut enim qua-
 litas radice ad ramos deriuatur, sic ex dispositione cordis & volunta-
 tis intentio suam qualificationem consequitur. Vnde cor conuersum
 ad commutabile bonum, finaliter intentionem in omnibus deprauat
 & inficit, ac per consequens intentio singulis imponit ratione principale
 meriti, vel demeriti. Bonitas enim vel malitia operum, locutionum, &
 sic de ceteris, principaliter ex intentione dependet. Hinc dicit Matthe-
 us: *Si oculus tuus*, id est, intentio tua, *simplex fuerit, totum corpus tuum*, id
 est, cogeries operum, locutionum, & exercitiorum virtuosorum, *lu-
 cidum erit: si autem nequam fuerit, etiam totum corpus tenebrosum erit.*
 Nam si sit opus de genere bonorum, illud potiore sua virtutem
 ab intentione sortietur: quae est tanquam formale illius. Exepli gra-
 tia: Dare elemosinam est opus bonum, quo scilicet datur alicui indi-
 genti ex compassione: sed propter Deum, vnde intentio illa in De-
 um directa, dat illi operi rationem merendi. Nam si ex alio moue-
 retur principaliter intentio, scilicet ex importunitate petentis, aut
 verecundia, seu vana gloria, vel similibus, totam meriti ratione eua-
 cuaret. Aut etiam si principaliter moueretur ex compassione, propter
 amorem tamen naturalem, vel acquisitum, per intentionem principa-
 liter complectens aliquod humanum, non diuinum, scilicet quod ad
 imaginem Dei factus, sanguine Christi redemptus, haeres regni con-
 stitutus, aut alias propter Deum, non fieret Deo grata, nec danti meri-
 toria ex intentione non debita. Nam intentio principium est operis &
 principale. Finis enim operis, licet vltimum sit in opere, primum tamen

Sponsa &
 soror cur
 vocetur
 anima.

Intentio
 facit omnia
 opera, vt
 sint bona
 aut mala.

Matth. 6.

est in intentione: quia finis mouet agentem, vt dicit Philosophus, & finis dicitur esse causa causarum. Hinc dicit Hieronymus, quod opus commensuratur intentioni. Quantum intendis, tantum facis: & quicquid facere voluisti, sed non potuisti, coram Deo scias esse factum. Cor enim pensat Deus, non substantiam. Et si in facto non intendis principaliter aliquid diuinum, *amen dico tibi*, recepisti mercedem tuam. Quid si sit opus bonum intentione praua, tunc illud ab intentione sua prauitatem fortietur. Vnde dicit Ambrosius, & habetur i. quaest. i. cap. Vide quantum bonum est charitas: Si ita martyrium fecerimus, quod nostras ab omnibus velimus honorari reliquias, & si opinionem vulgi sectantes, intrepidi sanguinem fuderimus, & substantiam nostram vsquo ad mendicitatem propriam dederimus, huic operi non tam premium quam pena debetur, & perfidia magis tormenta sunt, quam corona victoriae. Dicit etiam Gregorius, quod si semel cor intentione praua corrumpitur, sequentis actionis medietas & terminus ab hoste secure possidetur, quoniam totam arborem sibi fructus ferre conspicit, quam veneni dente in radice vitiauit. Vnde summa cura vigilandum est, ne bonis operibus seruies mens, intentione reproba polluat. Alioquin dicit Augustinus: Simulata aequitas, non est aequitas, sed duplex iniquitas: quia iniquitas est, & simulatio. Simulat enim se iustum, nec exhibet, quia totum fructum in laude hominum, vel alio commutabili bono ponit: & ideo vocatur *ὑποκριτής*, quod Latine dicitur simulator, qui raptor perniciosus iudicatur: quia dum inique agens desiderat de sanctitate venerari, laudent vitam rapit alienam. Veruntamen (vt dicit Cicero lib. 2. de Officijs) omnia ficta celeriter tanquam floculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Bonus autem vir non modo non facere, sed nec cogitare quidem audebit quicquam, quod non audebit predicare. Nimirum cum (vt refert Valerius libro 7.) Socrates expedita & compendiaria via eos ad caelum venire dicebat, qui id agerent, vt quales videri vellent, tales & essent. Quae quidem demonstratione apte demonstrabat, vt homines potius ipsam virtutem haurirent, quam eius umbram sectarentur. Porro, si sit opus indifferens, & ad bonum referibile, tunc opus illud ex intentione bonitatem, vel malitiam fortietur. Vnde super illud Apostoli: *Non quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio*, dicit Glossa, quod triplex est velle, scilicet naturae, gratiae, & vitij. Velle naturae per se impotens est, nec palmam meretur, sed vincitur & trahitur ad velle vitij, ni-

Hypocritis
quanta in-
quitas.

Rom 7.
Velle tri-
plex.

tij, nisi ad velle gratia subueniat, quod velle vitij vincat, & velle natura perficiat.

Hoc autem triplex velle, sequitur & triplex intentio, prout Alexander de Hales in 3. parte Summæ ponit exemplum, dicens: Velle comedere, vel aliquid aliud facere solum ad sustentationem naturæ, est velle naturæ, siue naturæ, ex illa scilicet intentione. Velle verò comedere propter voluptatem, est velle culpæ, & per consequens, vituperabile. Velle autem comedere ad hoc, quòd in seruitio Dei sustentetur, est velle gratiæ, & per consequens laudabile & premiabile. Vides ergò, quòd *bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona*. Et sic est in his, quæ videntur esse indifferentia. Itaque thesaurus cordis bonus vel malus, est intentio bona vel mala, ex qua Deus iudicat opera esse bona vel mala. Ideo confulit Apostolus, dicens: *Sive manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriâ Dei facite*. Si enim hæc rectè fiunt, laudes Dei sunt. Nam (secundum Gregorium) somnus Sanctorum non vacat à mysterio. Ideo enim dormiunt, vt ad laudandum Deum fortiores existant. Denique si malum sit opus, nec ad bonum referibile, ad excusandum tamen vel minuendum illud maxime valet simplicitas intentionis.

De pedibus animæ, & quòd voluntas per charitatem se & omnia tam interiora, quàm exteriora mouet, ac intentionem reedificat, cuius signa interiora & exteriora sunt multa.

Cap. XXVI.

Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, &c. Augustinus libro de spiritu & anima: Animus inuisibilis est: neque enim aliter inuisibilia cernere valeret. Visibilia per corpus videt, & inuisibilia per se, & in eo se videt, quòd inuisibile se videt. Videtur tamen in corpore per corpus, sicut sensus in litera manet, & per literam videtur. Animus in momento sensus suos per totius orbis fines & mundi secreta circumfert, descendit ad inferna, ascendens inde, versatur in cælo, adhæret Christo, iungitur Deo. Ipse siquidem est eius patria & habitatio, ad cuius similitudinem factus est. Quisquis ergo se talè reddi desiderat, qualis à Deo factus est, id est, similis Deo, redeat ad se cõstet in se, & sic intra semetipsū, apud semetipsum quærat & videat, vnde cõstet homo, & ex qua parte factus sit ad imaginem Dei, vt illi soli inhæreat, illi iugiter deseruiat, illiq; synceriter

A a inten-

Intentio
triplex.

Thesaurus
cordis du-
plex.

Matth. 12.
Luca. 6.

1. Cor. 10.

Ad Deum
tendere.
quid.

Pedum ani-
mae inqui-
natio.

Gent. 5.

Pedes my-
sticæ quid.

Psa. 17.

Math. 6.

Rom. 8.

1. Cor. 13.

intendat. Nam illi intendere, est ad Deum tendere. Hoc autem, secundum Hugonem, est ad Deum tendere, & ad ipsum pertingere, semper eum per desiderium querere; & per cognitionem inuenire, & per gustum tangere. Nam, secundum Dionysium, spiritus rationales ad interiora tendentes, cognitione & dilectione accedunt & proximi fiunt secundum excellentissimam collationem, quem habent iuxta Deum. Sed oportet huiusmodi pedes cognitionis & dilectionis esse mundos, praesertim recta intentione. Quamuis autem impossibile est hominem aliquando non peccare venialiter, & non habere aliquam inordinatorem in sua sensualitate, propter continuam conuersationem in terris, ex qua contrahitur aliqua macula impuritatis in affectu, & ex hoc ruga obscuritatis in intellectu; tamē qui legitimi discipuli Domini sunt, non indigent lotionem capitis, quod est intelligentia, quae in viris sanctis immediate coniungitur Deo saporosa contemplatione, & deifica intentione; nec lotionem manuum, quia opera eorum munda sunt propter mundiciam capitis, ea in Deum ordinantis: sed tantum lotionem pedum, quia dicit Origenes: Impossibile puto non contaminari extrema animae & infima eius, quanquam quis quo ad homines perfectus reputetur. Hos pedes lotos inquinari timuit sponsa, dicens: *Lavi pedes meos*, id est, cogitationes, quibus quandoque terram tangere solebat, & hoc scribis compunctionis. Pedes in Scriptura, secundum Dionysium, significant virtutem motiuam, & acutè penetrantem, & velocem, id est, semper tendentem in diuina. Non enim solum ad ambulandum debent esse expediti, sed etiam per feruorem ad penetrandum acuti, cum Psalmista dicente: *Et in Deo meo transgrediar murum*. Murus est omne quod itineri nostro obijcitur, ne ad dilectum perueniatur: quem tunc transgredimur, cum pra amore dilecti cuncta mundi huius obiecta calcamus, vt *ibi sit cor, ubi i thesaurus*, eius. Vnde ait Eusebius: Qui mentem applicauit ad caelestia, sic mentem ibi habebit, vt solo corpore conuersari videatur cum hominibus, animo verò sit aggressus mansiones caelestes. Quia habet anima amorem in se, quo cum Deo semper stare potest, nec aliqua creatura potest eam à charitate, quae Deus est, separare, iuxta illud Pauli ad Romanos: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio?* &c. Et infra: *Neg, Angeli*: quia secundum Augustinum, cum Deo inharemus, non sunt Angeli mente nostra potentiores, imò toti mundo superior est mens Deo inhaerens. Cum igitur charitas omnia potest, omnia sustinet, & nunquam excidit,

excidit, spiritus noster in fonte charitatis permanere potest, maxime cum charitas voluntates nostras ad Deum, quasi ad cœtrum proprium inclinet, & nos sibi incorporet, ac voluntates concordet, quæ maxime cohabitationem amantium conseruant & perpetuant. Hinc Augustini consilio. Veniamus ad eum recta intentione, intremus ad eum dilectione ignita, & incorporemur ei voluntate deifica, vt nos non faciamus voluntatem nostram, sed voluntatem Dei, & non eiciet nos foras in exilium tenebrarum, & penarum.

Voluntas enim, secundum Anselmum, est instrumentum seipsam mouens, & omnia alia instrumenta, quibus sponte vtitur, & quæ sunt in nobis, vt manum, linguam, oculos, pedes, & sic de alijs: & etiam quæ sunt extra nos, vt securim, malleum, & alia quæcunq; instrumenta, faciens omnes voluntarios motus. Ipsa verò se suis affectionibus mouet in finem desideratum. Et ideo sola voluntas elicit actum intentionis propriè dictæ principaliter, quamuis etiam est à ratione, vel intellectu, vt à dirigente & dictante. Hinc est, quòd quanto maior amor finis, tanto vehementior est motus intentionis in finem, ita quòd amor mouet ad finem desideratum, sed intentio mouet omnia, per quæ amor potest consequi finem desideratum, & disponit ad illius finis consecutionem. Nam intentio priusquam in actione se exercet, hoc, quòd iam appetit, contemplatur, & vnaquæq; actio suam intentionem, quasi inuentem oculum sequitur. Et sicut fabrica columnis, columnarum basibus fulciuntur, sic vita nostra virtutibus, virtutes autem intentione recta subsistunt; alioqui etiam opera summa inaniter fiunt, si cordium intentiones extra rectitudinè eternitatis deflectuntur. E contra, si rectè intendimus, opus bonum efficitur, etiam si minus bonum extra videatur, vt dicit Gregorius. Hæc igitur intentio, prout est à voluntate, per gratiam formata, non solum actualis, sed etiam habitualis facit opus vel actum meritorium, si tamen ille actus ad bonum est referibilis, quamuis etiam in se sit actus indifferens. Veruntamen actualis intentio perfectior est habituali, magisque meritoria, quia nimirum addit aliquam bonitatem super habitualement intentionem.

Denique, rectæ intentionis quinque sunt signa exteriora, quorum primum est, detestatio laudis humanæ, & promotio laudis diuinæ, ne contingat audire: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Et hoc docet Dominus in Euangelio, dicens: *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, quia serui inutiles sumus.* Secundum est, cõtinua

Voluntas se
& omnia
mouet.

Intentionis
rectæ signa
exteriora
quinque.
Matth 6.
Lucæ 17.

& sobria mentis exultatio. De quo dicit Origenes: Non inueni veritatis signum boni cordis, quam si inter arumnas feras dulcedinem mentis ex frequentia sobria exultationis. Tertium est, ordo correctionis, ut scilicet à teipso primò correctionem incipias, & alios postea corripias, ne tibi dicatur: *Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non consideras?* Quartum est, benignitas fraternae compansionis, quia, secundum Gregorium, vera iustitia compansionem habet, falsa dedignationem. Et quia bonus est corde, benignus est compansionem. Quintum est, immobilitas mentis in omni euentu, tam aduerso, quam prospero. Semper enim *diligit qui amicus est*. Et signa hæc breuiter Origenes tangit super illud Canticorum: *Quam pulchri sunt gressus tui in calcamentis, filia principis*, dicens: Si in operibus, quæ agis, laudem humanam vitas, si sobriè exultas, si prior te corripias, si alijs benignitatem exhibeas, si patientiam in aduersis ostendas. Interiora vero signa recte intentionis sunt duo, scilicet charitas in intentione, & veritas in electione. Charitas intentionem ad omnia, quæ sunt ad finem principaliter intentum, dirigit & extēdit, ac per hoc arctius vnit, cum in omnibus vnum intendit, & ad vnum tendit, & omnia, quantum potest, cum ipso vnire querit. Veritas in electione non sinit eam circa finem errare intentum: ideo talis intentio merito dicitur recta sine obliquitate, & simplex sine admixtione: quæ per charitatem & veritatem adiuta, cuncta temporalia derelinquit, ut ad æterna perseveranter assurgat, donec intentio tentio fiat. Si enim, secundum Gregorium, semel in appetitione celestis patriæ forti stabilitate animus per intentionem figitur, minus rerum temporalium perturbatione vexatur. A cunctis quippe externis motibus eandem intentionem suam quasi quendam secretissimum secessum petit, ibique incommutabili bono inharere, & cuncta mutabilia transcendens, ipsa iam tranquillitate quietis suæ in mundo, extra mundum est. Excedit enim omnia ima intentione summorum. Et cunctis rebus, quas non appetit, libertate quadam superesse se sentit, nec tempestatem rerum temporalium intus sustinet, quàm intuetur foris: quia terrena cuncta, quæ concupita mentem opprimere poterant, despecta subteriacent.

Quod intentionis bonæ tres sunt gradus, scilicet intentio re-
ctificata, simplicata, & desiccata.

Cap. XXVII.

Vult.

Lucæ 6.

Prover. 17.

Cant. 7.

Intentionis
rectæ signa
interiora
duo.

Vbi *Ubi* *asti* *cor* *meum* *sponsa* *mea* *sponsa*, &c. Per oculum in-
scripturis intentio designatur, quæ præsertim est diuini
cordis vulneratiua, dummodò fuerit per omnimodam
conformitatem deificata. Dicit autem Ambrosius super
illud ad Romanos: *Si radix sancta, & rami*: Intentio tua
operi tuo nomen imponit, quia bonum opus ex intentione appro-
batur vel reprobatur, dicente Gregorio super illud Euangelij: *Lucer-
na corporis tui est oculus tuus*. Lucernam appellat intentionem, & cor-
pus actionem. *Lucerna ergo corporis est oculus*, quia per radium bonæ
intentionis merita illustrantur actionis. *Vnge ergo caput tuum*, in eum
refundens, qui supra te est, quicquid est in te deuotionis, dilectionis,
affectionis, operationis, locutionis, vel cogitationis. *Vnge caput tuum*,
vt si qua in te est gratia, referatur ad ipsum, nec tuam, sed ipsius quæras
gloriam. Dicit enim Augustinus, quod magna virtus est continere
gloriam; quia contemptus eius in conspectu Dei est. Nam rectè vi-
uere & nolle laudari, quid aliud est, quàm inimicum esse rebus hu-
manis? pertinet autem ad oculum mundum, in rectè faciendo laudes
hominum non inueniri, sed illum solum, cui rectè viuunt, qui conscientia
solus inspector est. Hæc ille.

Notandū autem ad maiorem euidenciam; quod tres gradus in-
tentionis bonæ distingui possunt. Primus dicitur intentio recta, vel
rectificata quæ scilicet principaliter ad Deum propter Deum dirigi-
tur: & procedit ex voluntate affectiua; æstu diuini amoris calefacta, quæ
voluntas sic æstuans, intentionem ad consecutionem æterni finis de-
siderati, operando impellit, liquefaciendo in Deum dirigit, nec eam
sistere nisi in æterno Deo sinit. Dicit autem Gregorius: Intentio, pri-
usquam se in actione exercent, hoc iam, quod appetit, contemplatur,
& vnaquæque actio suam intentionem quasi oculum intuentem se-
quitur. Ideo vigilanti cura per opera cuncta nobis intentio nostra pen-
sanda, vt nihil temporale in his, quæ agit, apperat, sed totum se in
soliditatem æternitatis figat, ne si extra fundamentum actionis no-
stræ fabrica ponitur, totū opus in nihilum soluatur: quia summa eti-
am opera inaniter fiunt, si intentione cordis extra æternitatis recti-
ficata, est sobria læticia & exultatio mentis, etiam in aduersis. Dicit e-
nim Origenes super Cantica: Non inueni verius signum boni homi-
nis, quàm si inter ærumnas fert dulcedinem mentis, ex frequentia so-
bræ exultationis & læticia. Hoc enim signum denotat immobilita-

Intentio
recta.

Intentio
simplex.

Cant. r.
Oculo sim-
plici duo
necessaria.

Intentio
deiformis.

tem mentis in aduersis & prosperis: quod est signum intrinsecum re-
cta intentionis. Secundus gradus dicitur intentio simplex, vel simpli-
ficata, quae nimirum est Deo magis immediata, & odore finis dulcius
allecta. Et est contemplatiuorum, sicut intentio rectificata est actiuo-
rum, procedens experimentaliter ex affectiua voluntate. Experimen-
talis enim odor vltimi finis, alia cuncta postponit, nec intentionem in
aliquo alio quiescere finit, sed eam vltimo fini, quantum potest, im-
mediatè vnit, eò quòd in tali experientia intentio non ambulat, sed
currit, dicens cum spòsa: *In odorem unguentorum tuorum curramus.* Ad
hoc autem, secundum Bernardum, vt interior oculus, scilicet intenti-
onis, sit verè simplex, duo sunt illi necessaria scilicet charitas in inten-
tione, & veritas in electione. Cuius ratio est, quia charitas intentio-
nem ad omnia, quae sunt ad finem intentum, dirigit & extendit, ac per
hoc arctius vnit, cum in omnibus vnum intendit, & ad vnum tendit,
& omnia, quantum potest, cum illo vno vniri quærit. Veritas autem
non finit errare circa finem. Hæc ergo duo faciunt oculum simplicem,
amor boni, & cognitio veri: quia charitas non finit intentionem ante
finem intentum stare, nec veritas finit eam circa finem errare, quia nõ
quærit angulos, nec ei diuersoria placent. Simplex intentio, decor, in-
teritium, & finis est omnium virtutum, quas Deo semper offert in sacrifi-
ciũ laudis & gratiarum actionis. Illa simplex est intentio, quæ, nisi in
ordine ad Deum, nihil complectitur extra Deum, omnem simulatio-
nem & cordis duplicitatè expellens. Est etiam interni spiritus ama-
toria quædam inclinatio, diuino lumine luminosa, spem, fidem, &
charitatem complectens, & totius vitæ spiritualis intimũ fundamen-
tum existens. Tertius gradus dicitur intentio deiformis, vel deifica-
ta, vtpote amore finis æterni totaliter attracta. Et est propriè beatorũ
in patria, quia iam intentio fit tentio æterna, & elicitur à voluntas
affectata deiformiter: quam intentionem quidam inebriati feruore
spiritus, etiam in statu viæ cupientes attingere, quotidie laborare non
cessant, vt hanc felicem deificationem & perfectam diuinam assimi-
lationem assequi mereantur. Deificatio verò, secundum Bernardum,
in voluntate nihil relinquit admixtum, nihil proprium, sed totum per
intentionem dirigit in Deum. O pura, inquit, & deifica intentio vo-
luntatis: eò certè deificatio & purior, quò in ea de proprio iam nihil
admixtum relinquitur: eò suauior & dulcior, quò totum diuinum est,
quod sentitur. Sic enim affici est deificari: quæ deificatio suam perfe-
ctionem

Honorem consequitur in futura vita, ubi omnem in Sanctis humanam
 affectionem, quodam ineffabili modo necesse erit à semetipsa lique-
 scere & deficere, ac in Dei penitus voluntatē transformari. Alioqui, quo-
 modo *Deus erit omnia in omnibus*, si in homine aliquid de homine su- 1. Cor. 13.
 pererit? Unde dicit beatus Thomas, quòd in æterna beatitudine ani-
 ma fruere Deo propter Deum. Hoc enim est propriè frui Dei
 amore, ei inhaerere propter seipsum, non propter aliquod commo-
 dum. Nam delectatio, qua Deum anima comprehendit, accendit eam
 ad desiderandum multo vehementius diuinæ gloriæ manifestationē,
 quàm propriam beatitudinem. Valde enim manifestatur diuina glo-
 ria, cum se fidei animæ Deus exhibet ad fruendum. Et tanta purita-
 te afficitur anima circa Deum, quòd multo vellet libentius æterna fe-
 licitate pritari, quàm Dei voluntatem in aliquo retardari. Magnā quip-
 pe reputaret beatitudinem, cum proprio detrimento diuinā in omni-
 bus implere voluntatem. Et illius intentionis deificæ sequelam petit
 ab anima sponsus æternus, in signum fidelissimæ amoris. Et prosequi-
 tur in eodem libro de Beatitudine beatus Thomas: dicens: Eia, quan-
 ta iucunditas animæ nascitur, quando Creatori suo vicem rependit in
 amoris sinceritate, quem nulla sanctitas, nulla bonitas in anima, vel
 utilitas, traxit ad amorem animæ: sed innata bonitas, ut commu-
 nicaret animæ beatitudinem æternam in seipso, pro qua conferenda
 maxima laboravit diligentia. Nam hoc est proprium bonitatis eius, ut Bonitas Dei
quanta.
 ubiq; ad fruitionem sui aliquos associet, & se eorū malis portādis atq;
 delectis omnino exponat. Tanta, inquā, bonitas Dei, cui non est men-
 sura, vel numerus, tantam requirebat societatis coniunctionem, ut de
 omnibus bonis suis nullum incommunicatum retineret, & de malis
 suorū nullū in susceptum relinqueret. Immensa quoq; bonitas eius pro
 ipsa fontis abyssali copiositate fluxus habere debuit vsque ad vltimū
 & supremum, ut essent opera misericordiæ & beneuolentiæ ab ipso flu-
 entia, vltra quæ, & supra quæ, quòd se extenderet, non haberet. Et hoc
 erat indubitāter sui ipsius largitio, quo nihil maius in bonis habeat, ut
 conferat: & mortis amicorum susceptio, quo nihil amici in malis ma-
 ius habent, ut ipse suscipiat. Hæc Thomas. O felix anima, intentione
 deificæ dilectio coniuncta, quæ iugiter horum memoria ex omni virtu-
 te summæ Trinitatis se sentit amari, & Deum toto amore circa eam
 occupari, quasi omnium creaturarum sit oblitus, in quo tanta est iu-
 cunditas, & amabilitas, quòd cognitus ab anima, statim ipsam ad se

trahit, eamque vehementer in amorem suum absorbet; more adamantis, qui virtute sua fortiter ad se ferrum trahit.

De contemptu sui & mundi, exemplo Philosophorum, vt perfectè comprehendat Christi vestigia. Cap. XXVIII.

Cant. 1.
Contemptus
seculi.



N lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea. Cantic. III. Sponsa loquitur hæc verba, perfectè nondum ab omnibus expropriata, ac propterea mentaliter adhuc obnubilata, diuersisque impugnationibus agitata. In le-
Etulo, inquit, meo, tanquam proprium amplectens, quem cum sponso communem habere debuerat, cum illa perfecta, quæ dicebat: *Lectulus noster floridus*, de qualibus ait & Diuus Augustinus: Illi non amant Christum, qui plus aliquid amant quam Christum. Si vis ergo tenere, quod non habes; dimitte quod habes, vt amor Christi sit in corde tuo. Ecce petis à Deo, & dicis: Domine da mihi. Quid dabit tibi, qui videt aliunde manus tuas occupatas? Ecce Dominus vult dare quæ sua sunt, & non habet vbi ponat. Dimitte ergo quod tenes, & accipies quod quæris. Dimitte temporalia & caduca, & accipies æterna. Quod si habitat in te amor mundi, nõ est quo intret amor Dei. Vases, sed plenum es. Funde quod habes, vt accipias quod non habes. Funde amorem seculi, vt implearis amore Dei: quia pariter in vno corpore habitare non possunt. Cœpisti Deum diligere, cœpit Deus in te habitare. Quantum in te crescit amor Dei, tantum crescit & pulchritudo. Et ipsa charitas est pulchritudo animæ. Nec solum requiritur contemptus mundi, sed etiam contemptus sui, vt Deo iungatur, & ei fideliter seruiat. Vnde de se dicit Fortunatus: Ad hoc, vt Christo dignè seruiã, dignè viuam, necesse est, vt pro Christo me viuaciter totaliterque contemnam: quia nemo Christum sequitur, nisi *carne[m] suam* crucifigat. Nemo autem hominum se crucifigit, nisi per sui ipsius felicem probabilemque contemptum. Quod si (vt dicit Chrysostomus de compunctione cordis) principibus seculi famulantes tantum requirunt, si quid lucri temporalis habeat vsus eius militiæ, quod si solum cognouerint, iam nullus refugitur labor, nullum periculum vitatur, officia seruilia non negabit, peregrinationes, contumelias, mutationes temporum, & omnem laborem sustinebit spe lucri: coniugis & liberorum absentiam tolerabiliter patitur, non patriæ, non charorum mollitur affectu, sed cupiditate pecuniæ velut amens effectus, nil labo-
ris

Galat. 1.
Contemptus
sui.

ris sentit. Quid dicis o homo, qui regnum celi paras inuadere, & interrogas, ne qua tibi difficultas occurrat, ne quid sperni tibi accidat? Si enim tibi omnia mala occurrerent, pericula, conuicia, gladius, ignis, ferrum, bestia, & omnia, quæ excogitari possunt, mala super te irruerent, nonne tibi pro tantis caulis ridenda potius quam spernenda viderentur? Sic (vt refert Hieronymus ad Paulinum) Socrates quondam ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiicit, quia non putauit diuitias simul & virtutes possideri posse.

Tu ergo propter virtutes & gloriam æternam possidendas, te & omnia contemnere, aduersaque cuncta sustinere recusas? Vtique tibi testis es, quod non es adeo cupidus virtutum, sicut & Socrates, qui diligenter in Philosophia desudans, & hominem probans posse fieri beatum: insuper considerans neminem, nisi summi boni participatione beatitudinem obtinere posse: similiter etiam intelligens, quod Deus non nisi purgatissimis mentibus videri valeat, quæ non nisi optimis moribus mundari possunt, omnem Philosophiæ suam traxit ad mores: quibus mundatus in se summum bonum cernere posset. Quorum in tantum se studio dedicauit, quod (vt refert Aulus Gellius in lib. Noctium Atticarum) ita cogitabundus quandoque stare solebat, vt per diem vnum naturalem à summo lucis ortu vsque ad solè alterum orientem immobilis perseveraret. Sic Plato quondam ditissimus, non solum reliquit patrimonium, sed etiam patriam, eligens villam Academicam desertam & pestilentem, vt cura & assiduitate morborum impetus in eo libidinis frangeretur, & aptior Philosophiæ studio redderetur. Sic & Democritus ditissimus (vt refert idem Aulus Gellius) omne patrimonium relinquens, Athenas profectus est, & ibidem sibi oculos eruit, vt vegetiores cogitationes haberet. Et Carneades laboriosus & diurnus sapiens (vt refert Valerius Maximus) cum ad mensam sedebat, tantum cogitationibus inhærebat, vt ponere manum ad cibum obliuisceretur. Sed eius vxor Melilla nomine (quam magis vitæ necessitate, quam carnali copula sibi iunxerat) temperato inter studia & in ediam succurrendi officio, dexteram eius necessitatibus aptabat, ne vir nobilis & sapiens periret. Vnde expletis nonaginta annis, illi viuendi & philosophandi finis fuit: qui animæ tantum vita fruebatur: corpore verò quali alieno circumdatus erat. Ecce quam diligentiam adhibuerunt ij, quantamque iacturam pro Philosophiâ adipiscenda

Socrates.

Plato.

Democritus.

Carneades.

Bb scenda

Philosophia.

scenda voluntariè passi sunt.

Excitatio ad Christum.

Est autem Philosophia (secundum Alphraganum) humanarum & diuinarum rerum cognitio, cum studio bene viuendi. Quid ergo tu agis o Christiane, qui Dei Filium incarnatum, & pro salute tua col- laborantem accepisti, qui laboriosam eius redemptionem profluentibus vulneribus agnouisti? Quales amoris vices rependis? quales gratiarum actiones, quales denique sollicitudines exhibes pro salute animæ tuæ, tam pretioso sanguine redemptæ? Meritò ergo dicit Bernardus ad Dominum loquens: Ignosce Domine, ignosce. Excusamus, tergiversamur, vix est aliquis, qui in his, quæ ad te sunt, experiri velit quid possit, etiã quod pronaptissimè potest secundum carnem, vel seculum, siue timor impulerit, siue cupidò traxerit. Delectat quidem caelestis patria, sed perueniendi laborem refugimus. Cupimus quidem verbo, cupimus affectu, sed operibus nos excusamus. In quorum persona dicit Apostolus: *Velle quidem adiacet mihi, sed perficere non inuenio.*

Rom. 7.

Iob 7.
2. Tim. 2.

Rom. 8.

Quia *militia* quidem est *vita hominis super terram*, quam pauci legitime profectuntur. *Non tamen coronabitur, nisi qui legitime certauerit*, sicut Paulus, qui cum omni fiducia & patientia militauit, vt etiã omnem tribulationem gaudium aestimaret, & diceret: *Non sunt condigna passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Nam (secundum Augustinum libro de moribus Ecclesie) tanta est pulchritudo iustitiæ, tanta est iucunditas lucis æternæ, vt etiam si non liceret in ea amplius manere, quàm vnus diei mora, propter hoc solùm innumerabiles anni huius vitæ, pleni delitijs & circumfluentia bonorum temporalium, rectè meritoque contemnerentur. Audi perfectam militiam Christianam in figura, in libro Iudicium, dicente Domino ad Cedeonem: *Quæ manu & lingua lambuerint aquam vt canis, duc eos tecum in prælium.* Et inuenti sunt apti in prælium tantum *trecenti viri* de triginta duobus millibus. Vbi dicit Glossa, quòd similitudinem canis lambentis inducit, quia super omnia alia animalia canis dicitur amorem proprio domino seruare, nec terrore, nec iniurijs in eo fertur talis affectus obliterari, id est, simul deleri, vel obliuioni tradi, quòd vtrique necessarium est, in aduersis vt in prosperis perseuerare cupienti. Si enim cani venatico via, per quam fera præcessit, com- placet, tanquam grata & amœna, ad eò vt illam etiam per aspera & spinosa velocissimè sequatur, vestigiorum suorum odore delectatus, ita quòd præ nimia auuiditate nullas declinat asperitates viarum, sed

Iudicium 7.

Canis fidelitas.

prose-

prosequens tramite rectissimo, foueas transiit, pelleque propria contempta, medias spinas, vepres & tribulos ingreditur, vbique lustrans & perquirens, ac praecurrentis feræ tactus odore tenui gaudens, vociferatur, vt vel sic tandem feram optatam comprehendat: quanto magis veri Christiani, Christi vestigia roseo sanguine resperfa, per infinita tribulationes, persecutiones, & tentationes sequi debent, pro nihilo ducentes, quicquid triste vel poenale poterit euenire, dummodo Christum valeant apprehendere, exemplo eius, qui dixit: *Quis nos se-* Rom. 8.
parabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an iudicium, an periculum, an gladius?

De mundo corde, quod solum est templum Dei, & de recto corde, ac de gaudio, & suauitate spiritali.

Cap. XXIX.



*N lectulo meo per noctes quiesci, quem diligit anima mea. Anima, quæ Deum quarit, & ad Dei dilectionem & cognitionem plenius pertingere cupit, in lectulo, id est, in quiete mentis hunc querere debet. Nisi enim ab exteriorum cura & occupatione quiescerit, Deum querere non potest, nec inuenire meretur. Per noctes etiam querendus est sponsus in lectulo conscientia, id est, per aduersitates tam exteriores, quam interiores, in quibus etiam sponsa amore sponsi quiescere debet, omnia gratâter cõplectendo. Lectulus enim est pax & tranquillitas cordis, sedatis angustijs etiã in omnibus aduersis, quia iam sponsa fertur latitudine charitatis. In quo lectulo sponsa quiescit, & sponsum quarit, etiã per noctes, quando non solum sopita sunt carnis desideria, sed etiam corde quieto & grato suscipiuntur omnia impugnantia aduersa. Siquidem in die laboratur, & in nocte quiescitur. Prudentia igitur, secundum Plotinũ, prout est virtus purgati animi, est diuina, non quasi in electione praefere, sed hæc sola noscere, iugiter speculari, & tanquam nihil aliud sit, delectabiliter intueri. Et hæc inter beatitudines conuenit cum mundis corde, qui beati dicuntur, quoniam ipsi Deum videbunt. Dicit enim Matth. 5.
Compendium, quod mundicia cordis est, qua cor clarificatur & mundatur ad Deum videndum, & ardentissimè diligendum. Non enim accipitur hic pro virtute, sed pro statu quodam, qui est purgati animi. Mundi corde sunt, quos non arguit conscientia peccatorum, qui declinant à quolibet malo, & omne bonum faciunt quod possunt, bono fine, & re-*

Bb 2

& re-

& recta intentione. Cor enim mundum, ex quo mala cogitationes nō procedunt, Deitemplum est, quia tunc totus homo mūdus erit. Nam in corde peccata oriuntur, & radices figunt: quæ si succisæ fuerint, nō est vbi crescant. Dicit autem Augustinus lib. de perfectione iustitiæ: Distat inter mundum corde, & rectum corde. Nam rectus corde in ea, quæ ante sunt, extenditur, ea quæ retrō sunt, obliuiscens, vt recto cursu, id est, recta fide & intentione perueniat, vbi habitat mundus corde. Innocens manibus & mundo corde. Ecce, quia rectus & innocens corde ascendet, sed mundus corde stabit. Nec est maior iucunditas, quam conscientia puritas, quia gaudium & exultatio deuotorum, ex bona conscientia procedit, Apostolo dicente: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ.* Dicit etiam Casarius, quod dulcedo, pax & securitas, sunt tres sorores germanæ, & frater earum est gaudium spirituale. Vis ergo nunquā esse tristis, bene viue, quia vita bona semper gaudium habet. Quia, secundum Bernardum, magnæ diuitiæ sunt bona conscientia. Et reuera, quid dulcius in rebus creatis? aut quid ditius? Titulus religionis, ager benedictionis, hortus deliciarū, arca Dei, gaudium Angelorum, thesaurus regni, habitaculum Spiritus sancti, spectrum animæ purum & clarum, quo se cognoscit & Deum, est pura conscientia. Splendorem enim veri luminis, vt dicit Leo Papa, sordēs acies videre non poterit. Et, quod erit iucunditas mentibus nitidis, hoc erit pœna maculosis. Declinentur ergo terrenarum caligines vanitatum, & ab omni squalore iniquitatis interiores oculi tergatur, vt serenus intuitus tanta Dei visione pascatur. Mundus enim Deus mundo corde conspicitur, & templum Dei nō potest esse pollutum. Mundemus ergo corda ab omni ignorantia, per inquisitionem veritatis: & ab omni mala concupiscentia, per amorem virtutis, vt Deum videre mereamur hic & in futuro. Nam, secundum Chrylostomū, qui omne iustitiam facit & excogitat, mente sua Deum videt: quia iustitia figura Dei est. Deus enim iustitia est. Sic & bona actio, & humilitas hominem Deū faciunt super terram, vt dicit Abbas Isaac. Secundum igitur Augustinum, magna virtus est actio bona cum humilitate, quia reddunt hominem quodammodo diuinum. Vnde summa perfectio videtur esse cordis munditia, & incorruptio, quæ proximum facit esse Deo: quia ad veram beatitudinem (quæ consistit in visione Dei) est immediata dispositio. Dicit enim Aeghesippus, quod omnis, qui voluerit esse

Rectus
corde.
Philip. 3.

Psal. 23.

Gaudiū cō-
scientiæ
bonæ.
a. Cor. 1.

Sapient. 6.
Cor mundū
quā sit
gratū Deo.

esse maiestati essentiaq; diuinæ familiaris, in mentis se exerceat puritate. Semper nimirum ab æterno extitit amica diuinitatis excellenti munditia ac puritas mentis nostræ. Sola namque munditia mentis, secundum Ambrosium, in se Deum recipere, eo frui, in eo quiescere & gaudere potest, quia mens munditia pollens & virtute, sola templum esse maiestatis excellens. Ideo cum summa suauitatis dulcedine Christus applicatur animæ mundæ, sed in infinitum elongatur à fœda mente, in damnatione corporis & animæ: quia nisi mens munda fuerit à scelere, nunquam ei degustare datur suauitas dulcedinis internæ. Vnde S. Bernardus: Impossibile est, quod nisi mundata fuerit domus animæ, liquor aliquis infundatur celestis roris & gratiæ. Hinc consultit Augustinus dicens: Tu qui veram requirerem, quæ post hanc vitam Christianis promittitur, desideras, etiam hinc eam inter amarissimas huius vitæ molestias dulcem & suauè gustabis, si eius, qui eam promittit, præcepta dilexeris. Cito enim senties dulciores esse fructus iustitiæ, quam iniquitatis; & verius atque iucundius gaudebis de bona cōscientia inter angustias, quam de mala inter delicias. Nam etiã in homine mortali, læticia cōscientiæ quædam Dei paradisi est, quia suauissima & saluberrima requies est animæ cōscientia munda, secura & quieta. Et Ambrosius: Dico, inquit, beatam consistere vitam in altitudine sapientiæ, & suauitate cōscientiæ, & in virtutis sublimitate. Denique, illa cōscientia pura dicitur, secundum Hugonem, quæ de præterito non habet iustam accusationem, & de præsentem iniustam delectationem, ac de futuro falsam voluntatem. Econtra (secundum Richardum) quamdiu cōscientia in nobis aliquid imperfectionis inuenire poterit, eius nos respectus confundit & cruciat: cuius stimulus nūquam finitur, donec omnis imperfectio de medio tollatur, & ad integritatis plenitudinem homo reformetur. Puritas etiam cordis in hoc consistit, quod quis purè quærat gloriam & voluntatem Dei, ac vtilitatem & salutem proximi, vt in omnibus corde, ore, opere, nihil aliud quærat, quam honorē Dei, vel proximi salutem, aut vtrumq;. Cor enim, secundum Augustinum, nil simplex fuerit, mundum non erit. Vna verò intentio æternorū purificat animum. Mutabilium autem amor obnubilat mentis aciem. Nihil autem sic inclinatur Deum ad pietatem & misericordiam, sicut mundus, & purus mentis affectus ad ipsum. Denique munditia cordis consistit in vtriusque hominis integritate, diuini amoris intuitu obseruata, quæ consistit in purificatione intellectus

Conscientiam
pura quæ.

Puritas
cordis.

Munditia
cordis in
quibus cō-

& affectus. Intellectus, ut sciamus quid agere debeamus: affectus, ut ea, quae diligimus, agere valeamus. Unde omnis cogitationis origo, omnis delectationis scaturigo, & omnis linguae operisq; propago, consistit in corde. Si ergo fons cordis purus est & mundus, tunc & fluitus exiens ab eo. Quae puritatem Bernardus affectans, ait: O Domine, cur intermissi vilo tempore versari te in toto corde meo, te tota mente amplecti, in tua dulcedine delectari? Omnia interiora mea tunc vbi erant, quando tecum non erant? cum habeat in te omnis creatura, quicquid habet desiderabile, laudabile & delectabile. Nimirum cum omnia casta consilia, & alta suspiria, ac caelestia desideria de fonte puritatis emanant, sic & omnia suavia, dicitur Ambrosio: si non amas cordis puritatem, non gustabis Dei suavitatem. Vbi enim puritas, ibi Dei suauitas degustatur.

De prudentia, quae est sustentatrix, directrix, & moderatrix aliarum virtutum, rationem reificans. Cap. XXX.



Quintus meo in curribus Pharaonis assimilavi te amica mea.
Cant. 1. Quasi dicat: Exercitui meo, scilicet, Israelitico populo, ab exercitibus Pharaonis persecutionem passum, sed a me liberato, assimilavi te amica mea: quia sic te liberare paratus sum a diabolicis impugnationibus, & hu-

manis persecutionibus, tanquam amicam meam. Pro quo notandum, quod currus Pharaonis & exercitus, sunt omnia vitia & peccata, quae vocantur etiam in Euangelio daemonia, quibus utiq; deducit omnes impios ad inferos. Unde dicit alibi sponsa: *Anima mea conturbata est, propter quadrigas Aminadab.* Econtra vero, currus Dei sunt virtutes, quibus anima prouehitur ad superos: nimirum cum *currus Dei* dicitur, *decens millibus multiplex, millia laetantium*, scilicet Angelorum. Rotae vero currus Dei, sunt quatuor virtutes cardinales, quae sunt quaedam fundamenta primaria omnium virtutum moralium & intellectualium, etiam donorum & beatitudinum, ac fructuum Spiritus sancti. His ergo rotis in curru Dei vehuntur animae iustorum ad regna caelorum. Nam sicut populus Israeliticus currus Pharaonis fugiens & euadens, in deserto postmodum annis quadraginta multas sustinuit tentationes & persecutiones, ac tandem multos reges impugnans & deuincens, glorioso triumpho terram promissionis ingressus est: sic anima sancta peccatis omnibus fideliter renuntians, postmodum re-

Luce 11.

Cant. 6.

Psal. 97.

Currus Dei,
rotaeq; eius.

men inter homines velut inter serpentes habitans, tentationes ac persecutiones multiplices patitur: tandem verò feliciter de omnibus triumphans, promissam vitam æternam ad amplexum sponsi victoriosa conscendit. Inter has tamen virtutes cardinales, prudentia principatum obtinet: quia, ut dicitur 4. Regum, non solum est *curtus Isra-^{4. Reg. 2.} el*, sed etiam *auriga eius*. Hæc enim virtus prudentia, non solum est sustentatrix, præsertim aliarum virtutum intellectualium, sed etiam est directrix & moderatrix omnium aliarum virtutum, quia rectificat vim rationalem, conferens in omnibus veram discretionem: quæ nõ tam virtus est, quàm auriga virtutum. Nam prudentia, secundum Philosophum, est recta ratio agibilium. Dicitur enim prudens, quasi procul videns. Perspicax est enim, & incertorũ prævidet casus. Hinc prudentia non solum est virtus, sed etiam quædam libra virtutum. Sicut enim actus & sermones suos, ita & mentis iram, ac omnes animi motus prudens examinat: nec solum, quod ante oculos situm est, sed etiam rerum exitus prudentia meretur. Magni profectò ingenij, est futura cogitare, & ante cõstituere quid posset euenire, & quid agendum sit cum occurrerit. Veruntamen, secundum Tullium, nemo iustus ac prudens esse potest, qui mortem, vel dolorem, aut egestatẽ timeret, aut ea, quæ his contraria sunt, æquitati anteponit. Nam si callidiores æstimatores, prata quædam & areas quasdã tam magni æstimat, quia huic generi possessionum aliquis nocere non potest; quanti æstimanda est virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest, quæ nec incendio, nec naufragio amittitur, quæ qui præditi sunt, soli diuites sunt. Soli enim possident fructuosas & sempiternas diuitias, soli quæ (quod est propriũ diuitiarum, vel diuitum) rebus suis contenti sunt. Hinc dicit Horatius: *Non possidentem multa, vocabis rectè beatum: rectius occupat nomẽ beati, qui decorum muneribus scit sapienter vri, duramq; pauperem pati.* Et Seneca ad Lucilium: *Nemo (inquit) illorum, quos diuitiæ & honores in fastigio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus videtur? Quia cum bali sua illum metiris & ponderas. Omnes enim hoc errore laboramus, quod neminem æstimamus id, quod est. Si vis ergo veram hominis æstimacionem metiri, inspicere nudum: deponat patrimonium, deponat honores, & alia fortunæ mendacia, corpus etiam ipsum exuat, & animum intuerẽ, qualis sit & quantus, alieno an suo magnus. Ad maiore autem euidentia virtutis prudetiæ sciendũ secundum sanctum Thomam 2. 2. quod tres sunt actus prudentiæ. Primus actus tres.*

Prudentia
vt sit virtus
politica.

Prudentiæ
actus tres.

est bene consiliari. Consilium autem est de his, quae sunt per nos agenda propter finem. Vnde dicit Seneca: Tunc aduoca tibi consilia salutaria, cum vitæ prosperitas tibi arridet. Tunc enim te quasi in lubrico retinebis & sistes. Secundus actus est bene iudicare de inuentis, & eligere: quæ electio præsupponit consilium: Est enim appetitus præconsiliari, ut dicitur lib. 3. Ethicorum. Et Seneca. Propone animo tuo bona & mala; illa, ut sustinere possis; ista, ut moderari. Prudens homo nunquam marcescit orio: aliquando quidem animum remissum habet, sed solutum nunquam. Tertius actus eius est præcipere: qui scilicet actus consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad opus. De quo dicit Isidorus: Nihil iuuat, quod inter bonum & malum sensu prudentiori discernimus, nisi opere & mala cognita caueamus, & bona neglecta efficaciter impleamus. Verus enim prudens tarda accelerat, perplexa expedit, dura mollit, aspera lenit, ardua exæquat. Scit enim prudens, quid qua via debet aggredi. Et quia tertius actus prudentiæ fini rationis practicæ propinquior est, ideo principalior actus est rationis practicæ, ac per consequens ipsius prudentiæ. Nam & mali bene consiliantur, & rectè iudicant, etiam de his, quæ pertinent ad totam vitam, sed non perfectè, quia consilium non perducunt ad effectum. Vera autem & perfecta prudentia ad bonum finem totius vitæ bene consiliatur, & rectè iudicat, efficaciterque deduci præcipit ad effectum. Quæ sicut in peccatoribus esse non potest, sic nec iustus deesse potest, licet sint simplices & iuvenes. Quamuis enim alieno consilio dirigi indigent in hoc tamen sibi ipsis consulere sciunt, si gratiam habent quod aliorum consilia requirant, & à malis consilia bona discernant. Vnde omnibus gratiam habentibus, industria sufficiens tribuitur ad ea, quæ sunt de necessitate salutis, utpote quos *vnctio docet de omnibus*. Hinc etiam Macrobius inter partes prudentiæ ponit docilitatem, quia prudentia consistit circa particularia operabilia: in quibus cum sint quasi infinitæ diuersitates, non possunt ab vno homine sufficienter omnia considerari, nec etiam per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem, & ideo in his maxime, quæ pertinent ad prudentiam, quis indiget ab alijs erudiri, & præcipue à senibus, qui consilia circa fines operabilium adepti sunt. Hinc dicitur in lib. Prouerborum: *Ne iuuenitatis prudentia etna*. Sed, ut dicit Ecclesiasticus, *in multitudine presbyterorum, id est, seniorum, prudentium sta, & sapientia illorum coniungere*. Nullus enim in his, quæ subsunt prudentiæ, quantumcūque capax fuerit,

1. Ioan. 2.
Docilitas.

Prouer. 9.
Ecclef. 6

facit, sibi ipsi sufficit, quātum ad omnia. Et loquimur hic de prudentia, prout est virtus politica, cuius est ad rationis normam, quæ cogitata & egit, vniuersa dirigere, ac nihil prater rectum velle vel facere. Facit enim hominem in omnibus rationabiliter operari, & cum hominibus conuersari. De qua dicit Seneca: Quisquis prudentiam sequi desideras, tunc per rationem recte viues, si omnia prius astimes & perpendes, nihil tibi subitum fit, sed totum ante prospicies. Nam qui prudens est, nunquam dicit: Non putauit id fieri, quia non dubitat, sed expectat: non suspicatur, sed cauet.

Denique, triplex distinguitur prudentia. Prima dicitur cordis, quæ consistit in recognitione præteritorum, dispositione præsentium, & prouisione futurorum. De qua dicitur in Deuteronomio: *Gens id est, que consilio est, & sine prudentia: vrinam sapient, & intelligerent, ac nominissima prouiderent.* Secunda dicitur prudentia oris, quæ consistit in moderatione sermonum, iuxta illud Prouerbiorum: *Qui moderatur labia sua, prudentissimus est.* Prudentia namque, secundum Augustinū, est amor, ea quibus adiuuatur, ab eis, quibus impeditur, sagaciter eligens. Tertia dicitur prudentia operis, quæ consistit, secundum Tullium, in fuga mali, & in electione boni. Quia, secundum Isidorum, prudentia est docta à gratia, vitare studens contraria iustitiæ propter iustitiam. Et cautior est in discretione vitiorum, speciem virtutum præferentium.

Prudentia
triplex.

Deut. 32.

Prou. 10.

Prudentie partes sunt, Memoria, Intelligentia, Prouidentia: & de Discretione, quæ summè necessaria est in agendis, cauendis, sustinendis, & discernendis.

Cap. XXXI.

Quātum meo in curribus Pharaonis assimilauit te amica mea. Prosequendo de prudentia, prout est virtus politica, sciendum quod ipsa regere habet cæteras virtutes in actionibus suis, secundum omnes partes Philosophiæ moralis, quæ sunt Ethica, quæ scilicet mores instruit, quod ad seipsum: & monastica vel œconomica, quæ familiam disponit: ac politica, quæ vrbes & regna disponit, & regit. Et de his tribus dicit Seneca inter alia: Si prudentiam amplecteris, vbique idem eris, & prout rerum & temporum varietas exigit, te accommodes temporis, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes: sicut est manus eadem, & cum in pal-

Cc

mam

nam extenditur, & cum in pugnâ adstringitur. Cogitationes vagas, & velut somno similes non recipies. Quibus si animum tuum oblectaueris, cum omnia disposueris, tristis remanebis. Sermo tuus non sit inanis, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. De dubijs non diffinias, suspensam tene sententiam, & opiniones tuæ iudicia sint. Prudentis enim proprium est examinare consilia, & non de facili credulitate ad falsa prolabi. Prudens enim fallere nō vult, & falli non poterit. Ideo nihil in expertum affirmes, quia non omnē verisimile statim verum est: sicut & sapius, quod primū incredibile videbatur, non continuō falsum est. Crebrō siquidem faciem mendacij veritas retinet: crebrō mendacium facie veritatis occultatur. Nam

Prudentiæ partes.

sicut aliquando tristem faciem amicus, & blandam adulator ostendit, sic verisimile coloratur ut fallat. Ceterū ipsius prudentiæ tres partes distinguuntur, de quibus dicit idem Seneca: Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur. Præsentia ordina, futura prævide, præterita recordare. Nec sis semper in actu, sed interdum requiem animo tuo dato: sed & ipsa requies plena sit sapientiæ studijs & cogitationibus bonis. Prima pars prudentiæ vocatur memoria, per quam

Memoria.

secundū Tullium, repetit quis ea quæ fuerunt. Vnde per memoriā plurimorum præteritorum reminiscitur, quæ necessaria sunt ad bene consiliandum de futuris, dum ex præteritis sumit argumentum de

Intelligentia. Prouidentia.

futuris. Secunda vocatur intelligentia, per quam, secundū eundem, perspicit animus ea, quæ sunt. Tertia vocatur prouidentia, per quam, secundū eundem, videtur aliquid futurum, antequam sit factum. Est enim prouidentia præsens notio, futurorum tractans euentum. Nam, ut dicit Seneca, qui de futuro non præmeditatur, in omnia incautus incedit.

Discretio aurigae virtutum.

Ex his igitur liquidd patet, quod prudentia (cuius officium est actus aliarum virtutum dirigere) discretionem veram debet habere comitem, quæ non tam virtus est, quàm auriga virtutum. De qua dicit Auugustinus, quod gemma lucēs & fulgida est anima virtute discretionis ornata. Quæ si discretionem caruerit, esse pulchra non poterit. Nam perfecta virtus discretionis est, splendor & decus omnis virtutis:

Discretio necessaria in virtutibus.

& qui opera sua cum discretionē facit, perseveranter ad regnum currit. Pro quo notandum, quod primō discretio necessaria est in exercendis virtutibus: quia dicit Bernardus, quod hostis callidus non habet efficacius machinamentum ad tollendam de corde dilectionem, quàm

quàm si efficere possit, vt in ea incautè, & nõ cum ratione ambuletur. Vbi enim vehemens feruor & æmulatio, ibi maxima necessaria discretio, quæ est charitatis ordinatio. Sicut enim virtus discretionis absque charitatis feruore facit, sic vehemens feruor absque discretionis temperamento præcipitat. Hinc sanctorum Patrum sententia definitum est, discretionem esse, quæ ceteras virtutes conseruat illasas, cura qua ad plenæ perfectionis excelsa fastigia, minori quis possit fatigatione conscendere: & sine qua multi etiam propèrius laborantes, perfectionis nequiuertunt culmè attingere. Vnde dicit Richardus de sancto Victore, quòd tunc virtutes veraciter creduntur esse bonæ, quando sunt nõ solum ordinatæ, sed etiã moderatæ: quia dum virtutes discretionis moderamen excedunt, virtutis nomen amittunt. Ex quibus patet, quòd vera bona anima, nec acquiri possunt, nec conseruari sine discretionem, quia feruens zelus amoris vertitur in arma furoris, nisi temperetur virtute discretionis. Tene ergo in omnibus discretionem, si non vis perdere religionem. Nam si verè discretus fueris, etiam perfectè religiosus eris. Hinc meritò dicit Bernardus, quòd discretio omni virtuti ordinem ponit, modum tribuit, decorem & perpetuitatem confert. Est ergo discretio non tam virtus, quàm moderatrix virtutum, ordinatrix affectuum, & doctrix morum. Tolle hæc, & virtus vitium erit, ipsaq; affectio naturalis in perturbationem magis conuertetur, exterminiaque naturæ, vt dicit Petrus Rauennensis. Nam si adsit timor, & non discretio, transit in desperationem: si dolor, in amaritudinem: si amor, in adulationem: si spes, in præsumptionem: si læticia, in dissolutionem: si ira, in furorem. Cunctam ergo disciplinam regularis ordinis moderet æqualitas discretionis, ne vel nimia remissio nutritiua sit criminum, vel nimia indiscretio patricida virtutù. Secundò, discretio necessaria est in exercèdis bonis operibus. Dicit enim Hieronymus, & habetur de Consecratione distin. quinta, canon. Non mediocriter errat, qui magno bono præfert mediocrè bonum. Nonne rationabilis hominis dignitatem omittit, qui vel ieiunium charitati, aut vigilias præfert sensus integritati, vt propter immoderatam atque indiscretam Psalmorum vel officiorum decantationem, aut amentia, aut tristitia, id est, melancholiæ incurrit notã? quæ scilicet tristitiam inducit. Nunquid verborum multitudine flecti potest Deus vt homo? Non enim verbis tantum, sed corde orandus est Deus. Quapropter melior est cantatio quinque Psalmorum

Contraria
discretioni.

Isaia 61.

1. Tim. 4.
Discretio
quid.

cum cordis puritate, ac serenitate, & spiritali hilaritate, quam totius Plalterij modulatio cum anxietate cordis atq; tristitia. Hinc etiam dicit Gregorius: Nolo vos orare vsque ad tedium; ieiunare vsque ad defectum, flectere genua vsque ad debilitatem. Bona enim opera non tam indigent deuotione, quam discretionem. Sicut enim nullum terminum vel finem habere debet deuotio amantis, sic suos terminos, & fines ac regulas habere debet actio operantis. Hinc dicit Abbas Moses in Collationibus, quod omni conatu debet discretionis bonum, virtute humilitatis acquiri, quae nos illatos ab vtraque potest nimietate seruare. Verus namque sententia est, quod nimietates sunt aequales. Ad vnum enim finem nimietas ieiunij ac voracitas peruenit, eodemq; dispendio vigiliarum immoderata continuatio monachum, quo grauissimi somni torpor, inuoluit. Nam per excessum continentiae debilitatum quemq; ad illum statum reuocari necesse est, in quo negligens quisque per incuriam detinetur. Hinc dicit Gregorius, quod plerumq; virtus, cum indiscrete tenetur, amittitur: cum discrete intermittitur, plus tenetur: sicut arcus ex studio distenditur, vt in suo tempore cum utilitate tendatur, alioqui audiat Dominum dicentem: *Ego Dominus odrens rapinam holocaustorum.* Nam holocaustum offert de rapina, qui nimia ciborum egestate, vel somni penuria immoderate corpus suum affligit. Cum igitur huiusmodi exercitia corporalia ex indiscretionis vitio sic aguntur, vt vel deficiente spiritu, vel languescente corpore, spiritalia impediuntur, qui sic est, corpori sui tulit boni operis effectum, spiritui affectum, proximo bonum exemplum, & eo honorem: & ideo sacrilegus est, & in Deum omnium bonorum reus. Vnde ait sanctus Bernardus: Daemonium meridianum suggerit anticipare vigiliam, vt ad solenia fratrum illudat dormitanti; multiplicare ieiunia, vt diuinis obsequijs inutilem reddat & imbecilem; nimium profequi corporales exercitationes, quae ad modicum vtilis sunt, vt obruat pietatem. Tertio, discretio necessaria est in discernendo, etiam aliena. Dicit enim Isidorus, quod discretio est in dijudicandis rerum causis, prouida humanarum metuum ratio moderatrix. Hinc ait Bernardus: In cunctis nobis semper debet praesse discretio, & quasi moderando discernere voluntates, ne opinio verisimilis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne quod bonum est, malum; neque quod malum est, bonum esse credamus.

Desi-

*De scientia & consilio, prout sunt virtutes & dona: & de eorum
actibus in speciali. Cap. XXXII.*



Veram quem diligit anima mea. Canticorum tertio. In dilectione animæ notatur spiritualis & affectuosa dilectio, ut dicit Richardus super Cantica. Veruntamen talis affectuosa dilectio quandoque plus afficit minus diligentem, & minus perfectum. Non enim tantum quisque diligit, quantum hanc dilectionem sentit, & quantum in illo statu sibi diligere videtur: sed quantum in virtutibus & charitate fundatus fuerit. Dulcis enim in Deum affectus, quodammodo carnalis est, & fallax, & humanitatis interdum potius, quam gratiæ; cordis, quam spiritus; sensualitatis, quam rationis: ita ut magis accendatur aliquando ad minus bonum, & minus ad maius bonum, & ad aliquid quod sapit amplius, quam quod expedit. Unde quandoque minus perfectus ad Deum magis afficitur, non quod valde diligit, sed quia dulcedine gratiæ degustat. Viso igitur de primo gradu prudentiæ, prout est virtus politica, iam de secundo prosequamur, prout est virtus purgatoria. Tunc enim (secundum Plotinum, quem recitat Macrobius) prudentia est mundum, & omnia quæ in mundo sunt, diuinorum contemplatione despicere, omnemque animæ cognitionem in sola diuina dirigere, & ad illa cuncta corporis opera regulare. Et sic scientia & consilium, prout sunt dona sancti Spiritus, similem actum habent cum prudentia, quæuis in agendi ratione differant: quia prudentia procedit ex principijs iuris naturalis, hæc autem ex principijs fidei. Pro quo notandum, quod scientiæ proprius actus est rectè docere, conuersari in medio rationis prauæ: & etiam cautè, ne sub specie boni malum lateat, omnia opera dirigens ad normam rationis, & ad conformitatem diuinæ voluntatis, & habet regere pietatem. Nam scientiæ donum, est scientia faciendorum: & ideo ratione scientiæ, quæ consistit in cognitione, tunc non est virtus, sed ratione faciendorum, quæ consistit etiam in imperio, tunc est virtus. Unde quia scientia est circa bonum & malum, bonum eligendo, & malum reprobando, felices sunt, quibus exterior scientia fit scala ascensionis, non ruina deiectionis: & felices, quibus illa scientia, quæ inflat, non est ad inflationem eius quæ ædificat. Nam scientia quæ ædificat (quod primum est) in homine mores purgat, (quod secundum est) verborum gratiam subministrat, & ita utroque

Dilectio
vera quæ.

Prudentia
ut sit purgatoria
virtus.

Scientiæ
actus.

C c 3) bene-

Scientiæ
donum.

Mal. retinē.

Iean. 1.

Isaia 99.

Aūs sci-
entia.

Rom. 6.

Mich. 6.

Ioan. 5.

Lucæ 12.

Vigilia tri-
plex custo-
diēda quæ.

Matth. 6.

beneficio mirabiliter ornat tacitos & loquentes: cuius est facere de ira-
to beneuolum, de suspecto placatum, de austero mitem, & de aduer-
sante propitium. Est enim donum scientiæ habitus infusus, quo cer-
tum habetur iudicium circa credenda & agenda, ita quod in nullo de-
uiat à rectitudine iustitiæ & sacras Scripturas, Sanctorum vitas, ope-
rationesque diuinas ea plenitudine scientiæ supernaturalis aspicit, ac
de singulis utiliter intelligit, ad proprium profectum omnia * rega-
rens, rationabiliterque conuersari & operari faciens, cunctaque spi-
ritualiter intelligere docens. Est enim lumen quoddam supernatura-
le, infusum homini supra vim animæ rationalem, quo vitam mora-
lem, secundum omnem perfectionem, exerceat: ex quo vera discretio
profuit, quæ est ornamentum & perfectio vitæ moralis, sine qua nulla
virtus perseverantiam consequi potest: ex quo etiam procedit vera cog-
nitio & despectio sui ipsius & operum suorum, in quibus proprio iu-
dicio tam parum proficit, & parum diligit. De qua scientia dicit Ber-
nardus: Quod sol iustitiæ Iesus, tanquam cereus immensi luminis ve-
nit in mundum, ut omnem hominem illuminet. Qui ergo voluerit illu-
minari, accedat ad illum, illique iungatur, ut nihil medium sit inter il-
lum & ipsum. Nam peccata separant inter nos & Deum: quibus sub-
latis vero lumine illuminandi, & quasi incorporandi connectimur in
adipsum. Sic lumen extinctum lumini lucenti & ardenti, sine medio
coniungitur ut illuminetur, quatenus per exemplum visibilibus, effe-
ctus rerum inuisibilibus cognoscamus. Ad hoc ergo lumen præfulgi-
dam illuminemus nobis lumen scientiæ, præsertim illius, quia veni-
et Dominus, scilicet ad iudicium. Quæ primò penitentiam opera-
tur peccatorum, ut qui addit scientiam, addat & dolorem, ut dolor
subsequens argumentum sit veracis & sanctæ scientiæ. Secundò, cor-
reptionem operatur, ne scilicet amplius exhibeas membra tua arma
iniquitatis peccato. Tertio, sollicitudinem operatur, qua discat ambulare
solicite coram Deo suo, fiatque lucerna ardens, & lucens: deinde simi-
lis esse discat expectantibus Dominum suum. Et custodienda sunt vigiliæ
noctis supra gregem cogitationum, affectionum, locutionum, & acti-
onum: ut si venerit in vigilia prima, secunda, vel tertia, paratos nos in-
ueniat. Prima vigilia est reuerentia operis, ut ad hanc viam lucis æter-
næ nos itinere recto perducatur. Secunda puritas intentionis, ut simplex
oculus intentionis, lucidum reddat totum corpus bonæ actionis, quate-
nus quicquid fecerimus, purè propter Deum faciamus, in omnibus soli

Deo

Deo gratias agentes. Vnde Bernardus: Tanta tribuit Deus, & tanta retribuit, quod profus deficit spiritus meus in tantorum beneficiorum consideratione. Et licet dignas non sufficiam agere gratias, tamen ingratitude profus odit anima mea. Nihil ita displicet Deo, praesertim in filiis gratia, in hominibus conuersionis, quemadmodum ingratitude. Vias enim obstruit gratia: & ubi fuerit illa, iam non inuenit accessum gratia: cum iure perditum reputatur, quod ingrato donatum est. Tertia est custodia unitatis, ut non solum sine querela; sed etiam cum gratia ambuletis inter fratres. Dicit enim Cicero libro de officijs, quod omnium societatum nulla praestantior est, nullaque firmitior, quam cum boni viri moribus similes, familiaritate sunt coniuncti. Consilium autem, prout est donum, est prudentia valde exercitata, consistens in medio donorum pertinentium ad vitam actiuam & contemplatiuam: & deliberatio quaedam tutissima de operibus arduis, an ad ea teneamur, an non. Et sicut scientia est circa bonum eligendum, & malum reprobandum, sic consilium est circa difficile & arduum, cauere, docens pericula, quae sunt in hoc exilio: & habet regere fortitudinem. Est enim donum consilij lumen quoddam supernaturale, infusum homini supra vim animae rationalem, exigens ab anima vitare tumultus & occupationes extrinsecas, docet etiam declinare multiplicitates intrinsecas, & adamare spiritus unitatem. Denique, duplex in amatore verò distinguitur spiritus consilij. Primus, quo sequens ordinem diuini consilij, via regia se & omnia citra Deum nititur deserere, ac in solo summo bono quiescere, ingeminans cum Psalmista: *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.* Secundus, quo diuino consilio perfectius innitens, propriae voluntati penitus abrenunciare studet, cum eodem Psalmista dicens: *Paratum cor meum Deo, paratum cor meum,* scilicet tam in aduersis, quam in prosperis; tam in agendo, quam in cauendo & sustinendo. Hac enim conclusione Christus in agonia consilio sancti Spiritus orationem suam terminauit: quod super omnia dilecto Patri complacuit. Tunc enim humana natura summe supprimitur, & summe Deus exaltatur, cum diuinum beneplacitum summe amplectitur, tam in aduersis, quam in prosperis. Sicque spiritum duplicem anima consequitur, scilicet agendi grandia actione strenua bonorum operum, & patiendi grania mortificatione propria malorum impugnatum. Sicut enim donum scientiae est benedicta secundum regulas legis aeternae nobis praescriptas, sic donum consilij

Ingratitudo.

Consilium donum.

Spiritus consilij duplex. Psal. 76. Psal. 107.

Lucæ 22.

Cc 4. est be-

est bene inuenire, quæ ardua per nos sunt agenda vel fugienda, quorum non est determinata regula præscripta, quia non uniformiter sunt fienda vel fugienda. Per hoc ergo donum consilij erudimur ad rectè discernendum quid utile, decens & licitum: ac subleuamur ad eligendum quod licet, decet & expedit ad animæ salutem: & etiam expeditur ad prosequendum illud ad operationem virtuosam.

De intellectu & sapientia, prout sunt virtutes, & dona: & quomodo sapientia differat à virtute. Cap. XXXIII.



Veram quem diligit anima mea. Hæc tria anima Christiana nõ cesset inquirere. Iustitiam, tanquam viam, in qua ambulet: & iudicium, quasi cautelam, qua ambulet: & locum habitationis gloriæ tuæ sponsi, ad quem ambulet. Et pulchrè in sponsa prærogatiua omnia concurrunt pariter ad consummationem virtutum, vt de forma iustitiæ sit formosa, de notitia iudiciorum sit cauta, de desiderio præsentia vel gloriæ sponsi casta. Talem enim decet esse sponsam Christi. Cæterùm aduerte quàm eleganter amorem spiritus discernit ab affectu carnis, dum dilectum exprimere magis ipsa affectione quàm nomine volens, non simpliciter quem diligo, sed *quæ* inquit, *diligit anima mea*, spiritualem designans dilectionem. Viso igitur de secundo gradu prudentiæ, quem currere diximus cum dono scientiæ & consilij, iam tertium gradum prosequamur, prout scilicet prudentia est virtus purgati animi, quando scilicet virtus prudentiæ, est diuina, non quasi in electione præferre, sed hæc sola nosse & iugiter speculari, & tanquam nihil aliud sit delectabiliter intueri, quod propriè fit per dona intellectus & sapientiæ. Pro quo notandum, quod ex quo homo sit ordinatus ad beatitudinem tanquam ad finem supernaturalem, oportet ponere intellectum, & lumen aliquod intellectui superadditum, vt est virtus habitus supernaturalis principiorum supernaturalium, quæ sunt articuli fidei, & ex consequenti, quarundam operationum, quæ ordinantur ad fidem, *que per dilectionem operatur.* Et hoc lumen vocatur donum intellectus, & notat quandam excellentiam cognitionis penetrantis vsque ad intimas rerum intelligendarum essentias & veritates, quod non fit ita completè ex virtute naturalis intellectus. Hinc dicitur in libro de Spiritu & anima, quod intellectus est ea vis animæ, qua de diuinis) quantum homini possibile est) cognoscitur ad arcana caelestia penetranda: quæ penetrari nõ possunt, nisi

Prudentia
vt sit virtus
purgati ani-
mi.

Galat. 5.
Intellectus
donum.

per

per Spiritum eius, qui scrutatur etiam profunda Dei. Intellectus quidem, prout est virtus, inest homini naturaliter ex beneficio Creatoris: sed obtenebratus per peccatum, reformatur, adiuuatur, & perficitur ad limpidius intelligendum per quandam virtutem & gratiam, quae dicitur spiritus intelligentiae, & est donum Spiritus sancti, quod per gratiam mentibus fidelium infunditur. Unde donum intellectus ipsum intellectum perficit ad penetrandum spiritualia ad salutem necessaria, ad quae lumen naturale intellectus attingere non potest: & se consequenter extendit ad quaedam agibilia, in quantum in agendis aeternis rationibus regulatur. Sicut enim sub accidentibus latet natura substantialis, & sub umbris latent signata, & sub similitudinibus & figuris latet veritas figurata: sic sub corporalibus latent spiritualia & diuina: ad quae inspicienda & cognoscenda mens introducit, & eleuatur supra modum humanum per donum intellectus. Nam sicut Spiritus sanctus per donum charitatis ordinat voluntatem hominis, vt moueatur in quoddam bonum supernaturale: sic per donum intellectus mentem hominis illustrat, vt cognoscat quandam veritatem supernaturalem, in quam oportet tendere per voluntatem rectam. Veruntamen tria sunt quae confundunt oculum intelligentiae, & excludunt a veri luminis contemplatione, scilicet tenebrae peccatorum, quae debent eijci per confessionem: complacentia peccatorum, quae debet eijci per puram orationem: & cura terrenorum, quae debet eijci per elongationem & mentis quietem. Secundum vero donum pro nunc prosequendum, supremum omnium donorum, vocatur sapientia. Quo habito, iam animus pacatus, tranquillussq; perfruitur & delectatur in Deo, quia quod in dono intellectus recte intelligit, fit ei sapidum & dulcissimum in dono sapientiae: solo rectitudinis amore sequens, quod intelligit esse sequendum. Est autem duplex sapientia creata. Vna per humanum studium acquisita: & est virtus intellectualis, quae dici potest aliquantulum sapientia, quia quidam in ea sapor inuenitur. Habet enim Philosophia mirabiles delectationes, vt patet quarto Ethicorum, licet iste sapor non sit oleo gratiae conditus. De qua dicit Bernardus. Quod sicut sol non omnes, quibus lucet, etiam calefacit: sic sapientia multos, quos docet quid sit faciendum, non continuo etiam accendit ad faciendum. Sed frustra in nobis diuinae cognitionis abundantia crescit, nisi in nobis diuinae dilectionis flamma augeat: quia vera sapientia causaliter praesupponit dilectionem, in quantum amor Dei & causa verae sapientiae, quia

D d

sapien-

Sapientia
creata du-
plex.

sapientia cognitionis diuinorum, habet eminentiam per quãdam vnionem ad diuina. Sed diuinis non vnimur, nisi per amorem. Et solus qui per amorem adheret Deo, fit vnus spiritus cum eo. Requirit etiam vera sapientia iustitiam præuiam; quia, secundum Gregorium, prima Sapientia est vita laudabilis, & apud Deum mens pura; per quã puri puro iunguntur, & sancti sancto sociantur. Hinc est quod sapientes homines esse volunt; pauci tamen sapientes esse possunt. Iusti autem omnes potuissent; si esse iusti perfectè voluissent. Sapientiam & multum diligere potes, & ipsa carere potes; sed quanto amplius, iustus que dilexeris, tanto iustior eris, & sapientiã propinquabis. Alia est sapientia *desursum descendens à Patre luminum*, quã donum dicitur sancti Spiritus, utpote veri splendoris & boni saporis, cuius splendor dirigit intellectum ad veri cognitionem, & sapor erigit affectum ad boni saporosam delectationem. Obiectum enim doni sapientiã Deus est, prout est exercitium voluntatis ad saporosam delectationem. Actus autem sapientiã est contemplari Deum, non quocunque modo, sed ex dilectione, cum quadã experimentalis suauitate in affectu. Nam ille verè sapiens est, cuius anima amorosa adhesionem semper in Deo est, cuius interior oculus ad Tùperna erigitur. Quia nemo beatus esse potest, nisi summo bono: quod in ea veritate, quam sapientiam vocamus, cernitur & tenetur. Donam enim sapientiã est habitus animã supernaturalis à Spiritu sancto infusus, ad Deum cognoscendum & saporosè diligendum. Habet enim in se spiritualem dulcedinem inclusam, & hoc ex vnione; quia sapientiã dicitur à sapore; quasi sapore virtutum condita sapientia. Nam in sapore fit gustus; id est, experientia sapientiã; quã magistra est intelligentiã, & consummatio. Vnde si dicant omnes quod hoc gustabile dulce est; per hoc tamen non habetur experimentalis cognitio de illo, nisi prius attingat gustabile, vel attingatur ab illo. Sic si gustus spiritualis attingatur à dulcedine diuina; dicere potest cum sponsa: *Fructus eius dulcis guttur meo*. Veruntamen ista notitia spiritualis duntaxat perfectissimorum est; dicente Bernardo: Quicquid de rebus occultis scimus; ò Domine Iesu, aut Scriptura docente, aut reuelante; aut certè (quod perfectissimorum est) gustando didicimus, id est, experientia. Nec secundum Hugonem, perfectum facit cognitio virtutis, nisi etiam habitus virtutis in experientia subsequatur, quã magistra est intelligendi. Nam virtutis cognitio in sola illuminatione intelligendi inchoatur, sed in experientia & habitu virtutis.

1. Cor 6.

Iacobi.

Sapientia
donu quid.

Sapientia.

Sapientia 7.

gite perficitur. Vnde ait S. Bernardus: Fortè sapientia à sapore denomi-
natur. Nec dixerim reprehendendum, si quis sapientiam, sapore boni
diffiniat. Vnde sapientia vincit malitiam in mentibus, ad quas intra-
uerit, sanans & reparans cordis palatum: quo sanato, sapit iam bonū,
sapit & ipsa sapientia, qua in bonis nullū melius. Quam multa fi-
unt bona, quæ non sapiunt facientibus? Siquidem nō sapore boni ad
illa, sed aut ratione, aut quacūq; occasione seu necessitate impellun-
tur. Beata mens, quam sibi totam vendicat sapor boni, & odium ma-
li. Nam in quo euidentius sapientia malitiā vincere comprobatur, q̄
cum excluso sapore mali, quæ non aliud quàm ipsa malitia est, boni
quidem intimus sapor, metis intima occupare tota suauitate sentitur.
Itaq; ad virtutē spectat, tribulationes fortiter sustinere: Ad sapientiam
autem, in tribulationibus gaudere. Non enim est idem virtute agi, &
virtute frui. Nam quicquid virtus elaborat, sapientia fruatur. Vnde
virtus est quoddam stabile fundamentū, super quod sapientia sibi ad-
ificat domum. Hinc ait Sapiens: *Sapientia scribe in otio.* Ergo sapientie
negotia sunt otia: & quo otiosior sapientia, eo exercitior in genere
suo. E conuerso, virtus exercitata clarior est, eoque probatior, quo effi-
cior. Aliud est igitur animā virtute agi, & aliud sapientia regi. Aliud
virtute dominari, aliud in suauitate deliciarī. Hæc Bernardus. Hanc
igitur sapientiam omnes adamare studeamus, tanquā impressionem
quandam diuinæ similitudinis, & emanationem à diuina sapientia.
Qui namq; familiariter eam adamare didicerit, & ei sapius vacare vo-
luerit, iucundam valde reddet vitam, & maximam in tribulatione cō-
solationem. Est enim pluuia sapientie salutaris, & manna spirituale,
quod ingeniosis, & eam quærentibus de cælo infunditur, & irrigat
mentes piorum hominum, & obdulcat fauces animæ illorum.

*Quod perseverantia est discretionis filia: ad cuius debitam conserua-
tionem quatuor requiruntur. Cap. XXXIIII.*

Nuēni quem diligit anima mea. Tenui eum, nec dimisi eum.
Cantic. III. In dilectione animæ notare possumus amorem
spiritualem & affectuosum. Cum enim aliquem affectuo-
se diligimus, hunc quasi animam nostram diligere dici-
mur. Quasi dicatur: Quem affectuose diligo & spirituali-
ter diligo, scilicet ad salutem animæ, non ad commodum temporale,
vel corporale. *Inueni, inquit, sed beneficio, sed exemplo, sed in Euan-
gelio,*

gelio, quem inuenire non poteram, nec creaturarum vestigio, nec naturali ingenio, nec scientiarum adminiculo. *Inueni* inquam, eum dicentem in Euangelio: *Ego sum via, veritas, & vita. Via* secundum humanitatem, sequendi præbens exemplum. *Veritas* secundum diuinitatem, illuminans intellectum: & *vita*, reficiens affectum. *Hæc tenni eum, nec dimittam*, sed eidem adhærebo fideliter, firmiter & perseveranter: quia *lignum vite est ihs, qui apprehēderint eum: & qui tenuerint eum perseveranter, beatus erit*. Solus enim *qui perseverauerit, hic saluus erit*. Nam perseverantia, secundum Bernardum, est vnica filia regis aeterni, quam ei peperit vera discretio. Est, inquam, omnium virtutum finis, earumque consummatio, totiusque boni repositorium; & virtus sine qua nemo videbit Deum, (quia absque perseverantia, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur) vigor est viri, nutritrix ad meritum, mediatrix ad pramium, foror patientia, filia constantia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, sanctitatis propugnaculum. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Sola est cui aeternitas redditur, vel qua potius hominem reddit aeternitati, dicente Domino: *Qui autem perseverauerit usque in finem hic saluus erit*. Pro quo notandum, quod ad consequendum finalem perseverantiam, sine qua nemo coronabitur: primo considerandum est, quod perseverantia non solum est virtus specialis, sed etiam singulare donum Dei. Dicit enim Augustinus libro de Perseuerantia: *Asterimus donum Dei esse perseverantiam, qua usque in finem perseveratur in Christo*. Quod utique donum nec protoplasti receperant in paradiso. Nam primo homini datum non erat ut perseveraret; sed ut perseverare posset per liberum arbitrium: quia tunc nulla corruptio fuit in humana natura, qua perseverandi difficultatem præberet. Sed prædestinatis per gratiam Christi non solum datur ut perseverare possint, sed ut perseverent. Unde duplex perseverantia distingui potest. Accipitur enim quandoque perseverantia pro habitu perseverantia, secundum quod est virtus. Et contingere potest, quod habens habitum perseverantia, eligit quidem perseverare, & incipit exequi, aliquandiu persistendo, non tamen complendo actum, nec perseverando usque in finem operis virtuosum, vel usque in finem humana vita. Et hoc modo perseverantia indiget dono habitualis gratia, sicut & cætera virtutes infusa, nec est necessarium, quod habens habitum virtutis, immobilitar

Ioan. 14.

Perseverantia.

Prouer. 3.

Matth. 10.

Ibidem.

Perseverantia donum.

Dei.

litar

licet utatur eo usque ad mortem. Accipitur etiam quandoque perseverantia pro actu perseverantiae durante usque ad mortem, & secundum hoc non solum indiget gratia habituali, sed etiam gratuito Dei auxilio; hominem in bono conservatis usque in finem vitae: quia cum liberum arbitrium de se vertibile sit, & hoc ei non tollatur per habituales gratiam vitae praesentis, non subest potestati liberi arbitrij, etiam per gratiam reparari, ut se immobiliter in bono statuat, licet in eius potestate sit quod hoc eligat. Nam plerumque in nostra potestate cadit electio, non autem executio. Perseverantia igitur, secundum Tullium in Rhetorica, est in ratione bene considerata, stabilis & perpetua permanens. Et sola perseverantia est quae meretur palmam. Nam etsi bona inchoantibus praemium permittitur, solis tamen perseverantibus redditur: quia perseverantia virtus in bono aeternitatis similitudinem habet, per quam tanquam per nostrum aeternum, merebimur aeternum Dei: quia vita aeterna perseveranti in bono penetrabilis est, ut dicit Seneca. In huius etiam argumentum tradunt antiquae Romanorum historiae, quod nullus Romanus Romanum exiens, pro pugna contra inimicos Republicae exercenda, Romam reintrare poterat, nisi prius victoriam de inimicis reportaret. Devicti vero semper exules remanserunt. Victores igitur redeuntes, scuto rotundo coronabantur, quae exeuntes ad bella in brachijs portabant. Ex qua consuetudine mater Ecclesia Sanctos victores ad aeternam civitatem redeuntes, coronis ad modum rotundi scuti factis, honorat, iuxta illud Psalmista: *Domine, ut scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos.* Ceterum, ad virtutem perseverantiae conservandam quatuor ex parte nostra requiruntur. Primum est, bonarum operationum frequens exercitatio. De qua dicit Bernardus: Nulla unquam seruum Dei, non dico dies, sed nec hora inveniet sine exercitij labore. Nequaquam enim sufficit semel vel secundo quod bonum est operari, nisi incessanter addas nova prioribus: alioqui iacet & marcescit flos primi operis, atque ex eo omnis virtus in brevi terminatur, si non alijs & alijs subiectis pietatis operibus continuo reparatur. *Non enim coronabitur, secundum Apostolum; nisi qui legitime certaverit:* vocans certamen legitimum, continuum nostri profectus incrementum. Vera namque & efficax perseverantia semper in suis exercitijs augeri debet, & proficere: quia si vel affectus deuotionis, vel effectus operis remittitur, seu ex negligentia attenuatur, incipit paulatim deficere, donec penitus extingatur. *Corporalis tamen exercitatio (quae dicitur ad*

Perseuerantia quid.

Psal. 4. Perseuerantiae conservanda quatuor necessaria esse.

Exercitatio.

2. Tim. 2.

1. Tim. 4.

Da 3 modicum

modicum utilis) fieri debet cum debito moderamine discretionis, iuxta valetudinem corporis. Nam corpus infirmum, si supra virtutem ad opera coegeris, obtenebrationem semper imponit animae, & confusionem magis inducit. Corpus verò forte, si otiositati & requiei dederis, omnis malitia perficitur in anima habitante in eis.

Deuotio.

Secundum verò est, interna deuotio. Nam si bona operari quandoque non potest, saltem meditando deuotionem suam accendat: quia meditatio parit scientiam, scientia compunctionem, compunctio deuotionem, & deuotio facit orationem. Meditatio est frequens cogitatio,

Meditatio.

curiosa & sagax, occulta inuestigare, & obscura ad notitiam trahere: quae deseruire possunt ad salutem animae, cuius sunt tria genera. Vnum in creaturis, & surgit ex admiratione. Secundum in Scripturis, & surgit ex lectione. Tertium in moribus, & surgit ex circumspectione.

Circum-
pectio.

Circumspectio in moribus duplici consideratione discurrit: intus ad conscientiam, & foris ad famam, vt quid expediat nobis ad meritum, & quid deceat proximis ad exemplum. Veruntamen vera meditatio semper solitudinem saltem mentalem requirit, etiam si corpore inter homines conuersari cogitur. Et tunc secundum Gregorium, etiam qui rebus temporalibus occupantur, exteriora bene disponunt, cum sollicitè ad interiora refugiant, cum nequaquam foris perturbationum strepitus diligunt: sed apud semetipsos intus in tranquillitatis sinu requiescunt. Requirit etiam meditatio silentium,

Thren. 3.
Silentium.
Isaie 32.

iuxta illud: *Sedebit solitarius & tacebit, & leuabit se super se.* Dicit enim Esaias: *Erit opus iustitiae pax, & cultus iustitiae silentium.* Quasi diceret: Tanta virtutis est silentium, quod in homine conseruat Dei iustitiam, & inter proximos nutrit & custodit pacem. Tertium autem est, sancta cogitatio. Nam si per meditationes deuotionem suam accendere non potest, saltem Dominum suum recogitet, vt sic eum diabolus occupatum licitè interius inueniat: quod nulli est impossibile, quia nostrae subiacet voluntati. Internas autem animae cogitationes, secundum Augustinum, diabolum non videre certi sumus, sed motu eas corporis ab illo affectionum indicijs colligi, & experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille nouit, ad quem dicitur: *Tu scilus nostri corda filiorum hominum.* Quartum est, quod in omnibus rectam intentionem habere debeamus. Qui enim rectè intendit, rectè tendit ad eum quem quaerit. De qua intentione dictum est supra.

3. Reg. 8.
Intentio.

De deo.

De detestabili otio operis, oris, & cordis cauendo, ac labore triplici
contrario amplexando. Cap. XXXV.

Neni quem diligit anima mea. Tenui eum, nec dimittam.
Teneretur sp̄s deuotione orationum, importunitate de-
sideriorum, memoria beneficiorum, & expectatione ex-
auditionum: nec dimittitur, si ab intentione nō cessetur,
nec vultus amplius in diuersa mutetur. Sequitur: *Donec*
introduc am ikim in domum matris meae. Mater nostra est Spiritus sancti
gratia, quæ nos spiritualiter regenerat, cuius domus est humana mens,
in qua suscipitur eadem gratia: Acceptam autem gratiam desiderat in
se retinere, & in mores transfundere, ac in conuersatione transforma-
re; sicque Christum introducere, iuxta illud Apostoli; *Induimini Do-*
minum Iesum Christum. Manet enim in anima illa Christus, quæ virtu-
tes eius possidet: scilicet: humilitatem, mansuetudinem, patientiam,
obedientiam, charitatem, &c. Ne sit domus vacans, quam ingrediens
diabolus, *assumit septem spiritus nequiores se.* Et ad hoc multum iuuat
diligens euitatio a triplici otio, scilicet operis, oris, & cordis. De pri-
mo otio dicit Chrysostomus: Qui habent Spiritum Dei, non sunt con-
tenti sedere otiosi: sed ipse Spiritus, qui in eis est, vrget eos bonum ali-
quod operari: quia grauius libido vrit, si quem otiosum inuenerit. Ce-
dit autem labori bono voluptas, & animam otio vacantem citò præ-
cipitat: Ideo seruus Dei nunquam sit otiosus, quamuis ad Deum sit
feriatio diei. Et Isidorus: Fatiga, inquit, corpus tuum in laboribus tu-
is, & exerce cuiuslibet operis studiū. Si enim tempestates pelagi nau-
tis, vulnere militibus, glacies & frigora agricolis leuia sunt & porta-
bilia propter spem præmij temporalis, multo magis tui cælum placet,
nullum debet sentire periculum. Hinc Hieronymus scribit ad Rusti-
cum monachum, & habetur de Consecrat. dist. quinta, cap. Nunquam
de manu tua, aut oculis tuis liber Psalterij decedat. Et infra: Fiscellam
texe iunco, canistrum lentis, plecte viminibus, seratur humus, arcola
æquo limite diuidantur, in quibus cum olerum iactata fuerint semi-
na, vel plantæ per ordinem positæ, aquæ ducantur irriguæ. Et infra:
Inferentur fructuosæ arbores, vel gemmis vel surculis, vt paruo post
tẽpore laboris tui dulcia poma decerpas. Apum discas fabricare alue-
aria, ad quas remittunt nos Salomonis Prouerbia. Monasteriorum
regularem disciplinam in paruis discẽ corporibus. Texantur & lina
Dd 4. capien-

Cant. 3.
Gratia.

Rom. 13.

Luca 11.

Otium tri-
plex dete-
stabile.

Otium operis
quantopere
vitandum.

capiendis piscibus. Scribantur & libri, ut & manus operetur cibos & anima lectione saturet. In desiderijs enim est omnis otiosus. Sequitur: Aegyptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere & labore suscipiant: non tam propter victus necessaria, quam propter animae salutē, ne vagentur perniciosi cogitationibus, & ad instar fornicantis Hierusalem, *omni transienti diuertet pedes suos*. Quotidianus tamen labor, & conatus spiritualis profectus maximè est nobis utilis, & Deo gratus. De quo dicit Augustinus: Semper tibi displiceat quod es, si vis peruenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi deuiasti. Si autem dixeris, Sufficit, & peristi. Semper adde, semper ambula, semper profice. Noli in via remanere, noli retrocedere, noli deuiare. Remanet qui non proficit: retrocedit, qui ad ea iterum vadit unde recesserat: deuiat, qui apostatat. Ne ergo retrocedamus, continuè nos ad bonum conari oportet. Qui conatus pro perfectione reputabitur, quia talis conatus ad perfectionem consequendam maximi desiderij indicium est. Qui autem vehementi desiderio ad habendum aliquid aestuat, hoc iam habere probatur, dicente Augustino: Non quid sis, sed quid esse desideras attendit Deus: si tamen, in quantum potes, satagis, ut quod nondum es, esse merearis. Hinc dicit Bernardus: Sunt multi, qui tota vita sua tendunt ad perfectionem, sed nunquam pertingunt. Quibus tamen, si piè perseverauerint, statim cum de corpore exeunt, redditur quod in hac vita dispensatorie est negatum, illuc perducens eos sola gratia, quod prius tendebant cum gratia.

De secundo otio, scilicet oris, dicit Augustinus ad fratres in eremo: Omne quod non aedificat, in periculum vertitur dicentium & audientium. *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eorum rationem in die iudicii*. Otiosum autem verbum est, quod aut ratione iustae necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret. Dicit autē Sapiens, quod sicut vrbs patens, & absque murorum ambitu, sic vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Nam secundum Gregorium: Quia murum silentij non habet, patet in imici iaculis ciuitas mentis: & cum per verba extra semetipsam eijcit, apertam se aduersario ostēdit: quam tantò citius sine labore superat, quantò & cōtra semetipsam per multiloquium pugnat. Multiloquium enim est argumentum insipientiae, minister mendacij, manu ductor scurrilitatis & leuitatis, potator de fractionis, extinctor compunctionis, cōditor acediae, dissipatio deuotionis,

Ezech. 16.

Profectus
continuus.

Otium oris.

Matth. 12.

Luca 6.

Prover. 25.

Multilo-
quium.

tionis, obscuratio orationis, frige factio caloris & feruoris, extinctio
 pacis, & euerfor totius rectitudinis. Ideo cum magna diligentia lin-
 gua refrenanda est. Amicus enim silentij Deo propinquat, & laten-
 ter colloquens illuminatur à Deo. Nam qui quietem animæ possi-
 det, quasi ignem fugit multiloquium: & quietem solitudinis diligēs,
 recludit os suum. Et qui nouit odorem ignis altissimi, fugit homi-
 nes quasi apis fumum. Vnde dicit Ambrosius, quod silendi patientia,
 & loquendi opportunitas, & contemptus diuitiarum, sunt maxima
 fundamenta virtutum. Et iterum: Plures, inquit, vidi, loquendo
 peccatum incidisse, vix quenquam tacendo. Ideoque tacere nosse dif-
 ficilius est, quam loqui. Rarum est tacere quenquam, cum sibi loqui ni-
 hil profit. Hinc, vt dicit Hieronymus, Socrates adiurabat discipu-
 los, antequam eos docebat, & in verbis suis iurare compellebat, sa-
 cramentoque extorquebat silentium: sermonem, incessum, mansue-
 tudinem, moresq; describebat, & vniuersam Philosophiam suam ad
 mores componendos reuocabat. De tertio otio, scilicet cordis, dicit
 rursus Hieronymus ad Rullicum monachum: Sine intermissione vi-
 gilet sensus tuus, nec vagis cogitationibus patēs sit. Corpus pariter &
 animus tendat ad Dominū, nec vacet mens tua varijs perturbationi-
 bus: quæ si in pectore infederint, dominabuntur tui, & te deducunt ad
 delictum maximum. Hinc consulit Seneca, dicens: Cogitationes va-
 gas, & velut somno similes, non recipies: quibus si animum tuum ob-
 lectaueris, cum omnia disposueris, tristis remanebis. Sed cogitatio tua
 stabilis, & certa sit. Ad quam stabilitatē maximē iuuat solitudo men-
 tis. *Ducam, inquit Osee, eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius.* Ad
 quam hortatur Bernardus, dicens: O sancta anima, sola esto, vt soli
 Creatori omnium serues teipsam, quem ex omnibus tibi elegisti. Fu-
 ge publicum, & ipsos domesticos. Secede, sed mente, sed intentione,
 sed deuotione, sed spiritu. Deus enim requirit cordis nō corporis so-
 litudinem. Solus es, si diuina cogites, si præsentia non affectes, si despi-
 cias quod multi suspiciūt, si fastidias quod omnes desiderant, si iurgia
 deuites, si damna non sentias, si non recorderis iniuriarum: alioqui nec
 si solus es corpore, solus es mente. *Sedebit etiā solitarius, & tacebit, quia*
leuabit se super se. Solitudinem enim quærit (vt dicit Seneca) qui vult
 viuere cum innocentibus. Veruntamen corporalis solitudo, vt sit sa-
 lutifera, duos comites habere debet, scilicet pudicitiam, & verecun-
 diam. Pudicitia, secundum Augustinum, res est animi, sicut virgini-

Otium cor-
dis.

Osee 2.

Solitudo
mentis ve-
ra, quæ.

Thren. 3.
Solitudo
corporalis.

Pudicitia.

Et tas cor-

tas corporis. Nam animæ pudicitia magis est propter oculos Dei, quam hominum, omnia bona facere, omnia mala deferere. Est enim augmentum omnis interioris pulchritudinis, decus religionis, & artha futuræ beatitudinis, quæ conscientiam purificat, affectum inflamat, intellectum illuminat, & pium propositum in animo roborat.

Verecūdia.

1. Esd. 9.

Quomodo anima non impeditur inordinato amore, attrahitur à summa Trinitate, scilicet potentia, sapientia, & bonitate.

Cap. XXXVI.

Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Cantic. primo. Vox est anima, mundanum amplexum fastidientis, & ad diuinum suspirantis. Nouit enim quia vim patitur humana mens visibilibus afflueta delicijs, dū se salubriter ad inuisibilem fruitionem transferre voluerit. Petit ergo trahi: qui tractus designat quandam violentiam sibi ipsi secundum naturam inferendam, ideo petit adiutorium, quod Deus exhibet per terroris iniectionem, per fomitis repressionem, & abundantioris gratiæ infusionem. Quali diceret: Si opus est *trahere me post te*, aut terrendo minis, aut exercendo flagellis, aut alliciendo beneficijs, & promissis; nunc illuminando, nunc reficiendo, nunc terrendo. Nouit enim quod nihil ascendere potest ad id quod est supra naturam, nisi per alium trahatur. Sicut enim lapis non potest ascendere sursum nisi per alterius motum, sic anima, quæ grauatur à corpore, sursum agi non potest, nisi à summo motore: quia voluntas inuenitur impotens ad subleuandum humanum affectum in diuina, nisi à superiori motore fuerit per gratiam adiuta. Et hic tractus fit à tota Trinitate, cuius opera sunt indiuisa, ita quod tractus iste fit ad ipsam à tota specie. Sicut enim magnes à tota specie ferrū attrahit, nisi præpediatur ab alio aliquo contrario, utpote ab adamante, qui iuxta ferrū positus, illud à magnete non patitur attrahi, imò iam attractū per violentiā retrahit, & ad ignē applicatus non incalescit: sic Deus Trinitas per amorem su-

Tractus
animæ.

rem sibi cor humanum attrahit, nisi violenter ab amore mundi, & sibi retractum fuerit. Qui scilicet amor, cor humanum poderosum, & frigidum reddit. Ipsa igitur summa Trinitas omnem animam non prepeditam attrahit per amorem, ita quod principium huius tractus est amor increatus. Traxit enim Pater per amorem, cum *propter nimiam obaritatem, qua dilexit nos, in Christo nos unificauit.* Traxit & Filius, cum *oblatus est, quia ex charitate voluit.* Traxit Spiritus sanctus, amor Patris & Filij, quia *charitas* increata Spiritui sancto specialiter appropriata, principium huius tractus fuit.

Possumus tamen unicuique in Trinitate personæ proprium assignare tractum. De Patre namque dicit Filius: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Trahit ergo Pater sua potentia, qui tractus dici potest violentus, utpote in spiritu timoris fundatus. Hinc ingeminat in lege veteri: *Ego Deus, ego Dominus.* In qua traxit funiculo triplici. In malitia quidem obstinatos seueritate damnationis, ut patet in Dathan, & Abiron, & Core, cum suis complicibus. Præuaricatores verò, sed corrigibiles seriositate correctionis. Nam vsque ad incarnationem Filij, Pater mundum in virga ferrea gubernans, nec parua reliquit in suis etiam electis inulta, ut patet in Mosè, Aaron & Maria. *Quis ergo non timebit te, o rex gentium, cum tantam exerces in præuaricatores vindictam, ut omnes cautos reddas & timoratos? Felix quem faciunt aliena pericula cautum.* Perseuerantes autem in bono, aut fortiter certantes, & vincentes, trahit fidelitate promissionis: iuxta illud Psalmistæ: *Et que procedunt de labijs meis, non faciam irrita.*

Trahit proinde Filius sua sapientia. Qui tractus dici potest ex violento & voluntario mixtus. Habet enim aliquid timoris & horroris, & aliquid amoris. Et hoc funiculo triplici. Primo, veritate instructionis, ad ambulandum in vijs mandatorum, & in semitis consiliorum Dei, prout Euangelia nobis luce clarius demonstrant. Vbi in summa perfectione depinxit virtutes, ut eas estimatione sua redderet nobis pretiosas & appetibiles, quod iam perfectio virtutum sapere nobis incipiat, ac paulatim alliciat. Est enim quedam cordis voluptas, cui dulcis est panis ille doctrinæ celestis, secundum Augustinum. Porro si poeta dicere licuit, *Trahit sua quemque voluptas,* sic ramum viridem ostendis ouis & trahis illam, puero nuces ostenduntur & trahitur, & quod currit trahitur, amando trahitur, sine latione corporis trahitur, vinculo cordis trahitur. Si igitur hæc, quæ inter delicias & voluptates terrenas reue-

Ec 2 Jantur

Ephel. 2.

11a. 13.

Rom. 5.

Tractas

Patris.

10a. 6.

Exod. 10.

Leuit. 19.

& 20.

Funiculus

Patris.

Num. 16.

Num. 12.

10a. 10.

Psal. 88.

Tractus

Fi. 4.

Funiculus

Filij.

lantur amanti, trahunt, quomodo non potius trahit Christus reuelatus, qui est veritas? Quid enim fortius anima desiderat gustare, quae sapientiam, iustitiam, veritatem, aeternitatem, quorum desiderio fauces avidas habere debet? Sic tractus fuit Petrus, cum respondit: *Domine, quod ibimus? Verba vitae aeternae habes.* Secundo verò, exemplaritate conuersationis, dicens: *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis*: ne scilicet hominem vilem pudeat vel pigeat, sequi Dominum suum, dicentem: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae.* Plus enim mouent exempla, quam verba, praesertim Filij Dei pro nobis incarnati. Hinc dicitur in libro Iob: *Si direxerit homo ad Deum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet.* Curuum enim est cor hominis, cum ima appetit: dirigitur autem, cum ad superna subleuatur. Spiritum autem pro internis cogitationibus, & flatum, qui per corpus trahitur, pro externis actionibus ponit. Ergo Deum hominis spiritum & flatum ad se trahere, est ad conuersionem sui desiderij interiora nostra & exteriora commutare, ut omne quod est homo ad Deum interius ferueat, & exterius se edomando constringat. Tertio denique, charitate redemptionis. Hierem. 31. *In charitate perpetua dilexi te; ideo attraxi te, miserans tui.* Et hoc utique in *funiculis Adam.* De quibus dicitur in Osee: *In funiculis Adam* (vel, ut alia habet translatio) *in funiculis hominum traham eos, in vinculis charitatis, id est, ea charitate, qua mihi astrinxi Abraham, Isaac, & Iacob, & ceteros electos coniungam & istos mihi pietate, & mansuetudine conuersationis, charitate & sollicitudine saluationis. O quem non traherent tanta charitatis indicia? ut merito diceret: Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum, id est, totum hominem ad redemptionem, reconciliationem, glorificationem, & intimum amorem.*

Sanctus autem Spiritus trahit sua bonitate: qui tractus est amoris, & ideo voluntarius. Trahit enim Spiritus sanctus funiculo triplici, quo chorda quaedam amoris diuini conficitur: qui scilicet amor Spiritui sancto appropriatur. Et hac chorda genus humanum ad amorem reciprocum allicitur & trahitur. Nam cum omnis amor virtutem vniuersam habeat; (ut dicit Dionysius, 7. Angel. Hierarch.) multò fortius tamen amor spiritualis, qui trahit efficacius amantem, ut vniuersum amato. Vnio verò tractum amantis ad amatum praesupponit: ideo Spiritus sanctus, qui dicitur amor Patris & Filij, trahit hominem ad Deum, vel Christum per impressionem gratiae spiritualis, quae est diuina sapientia, vel

Iohan. 6.

Iohan. 13.

Iohan. 8.

Iob. 34.

Osee 11.

Iohan. 12.

Tractus Spiritus sancti.

vel interior illuminatio. E contra verò, trahit Deum, vel Christum ad hominem, vt sui participio, profectu virtutum homo perficiatur. Et præcipue Christum trahit ad hominem; vt sui participio per vitalis alimonie prouisionem: incorporetur, quæ est ipsa Eucharistia, per cuius sumptionem homo recipere meretur augmentum virtutis, & præcipue charitatis. Primus igitur funiculus est donatio venie ad sperandum, quia Spiritus sanctus, secundum Apostolum, *postulat pro nobis gemitis inenarrabilibus*, donec veniam impetrauerit, & plenam fiduciam inculcauerit, id est, postulare nos facit. Secundus est exhibitio diuinæ gratiæ ad proficiendum, quia sua bonitate promprior inuenitur ad augmentum gratiæ tribuendum, quam nos ad recipiendum. Stat enim semper *ad osium*, & pulsât, vt affectum alliciat, & gratiam conferat. Sed vbi vasa vacua non fuerint, *oleum* stare necesse est. Hinc hortatur dicens: *Petite, & accipietis*; Tertius est promissio gloriæ ad perseverandum: Solus enim *qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit*.

Funiculus
Spiritus
sancti.
Rom. 8.

Apor. 3.
4. Reg. 4.
Ioan. 16.
Matth. 10.

Quod Iesus sapientia Patris multipliciter trahit animam ab oblectatione sensualitatis ad sapidam degustationem spiritus.

Cap. XXXVII.

Rabe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. In hoc sponsa suam ostendit humilitatem, & feruentem charitatem; exprimens desiderij sui feruidum affectum, recognoscens suum proprium defectum, & petens consilij diuini salubrem effectum, & hoc per Christi prædicationem que illuminat intellectû, ac eius conversatione, quæ inflamat affectum, eiusq; miraculorum operatione, quæ corroborat vtrunque. Primum enim est sanatiuum errorum; secundum informatiuum motû; tertium cõpletiuum omnium bonorum. Sic ergo sponsa trahi petit, vt currat in via penitentiæ, quam odoriferâ Christus reddidit in sua passione; sicut canis venaticus feram insequitur recto tramite. Vt, inquam, currat sic tracta in odorem operum bonorum; quæ velut unguenta redolent: quia per hæc *Christi bonus odor sumus Deo* in omni loco & hominibus. Vt denique currat tracta per vitam actiuam in odorem vitæ contemplatiuæ, id est, donec per contemplationem saporosam liberis alis affectum omnia creata supergredi valeat, adulterinas consolatiunculas, vberiori consolationis spiritu inebriata, penitus fastidendo.

1. Cor. 2.

Ecce 3: Nam

Nam, vt dicit Hugo de Arca Noë, Deus rationalem spiritum creauit sola charitate, nulla necessitate, vt eum suæ beatitudinis participare efficeret: vt & idem aptus esset tanta beatitudine perficere, fecit in eo dilectionem spirituales, palatum quodammodo per hanc illum sensificans ad gustum internæ dulcedinis, quatenus per ipsam dilectionem ei infatigabili desiderio inhareret. Per dilectionem ergo copulauit sibi Deus rationale creaturam, vt illi semper inharerendo, ipsum, quo beatificanda erat bonum, & ex ipso quodammodo per affectum sugeret, & de ipso per desiderium biberet, & ipsum per gaudium possideret. Vt autem secundum Bernardum, interiorum saporem perdidimus ab ipso penè exordio generis nostri. Ex quo namque cordis palatum, sensu carnis prævalente, virus infecit serpentis antiqui, cepit non sapere bonum, ac sapor noxius subintrare, & insipientia mulieris, id est, sensualitatis, boni saporis exclusit: quia serpentis malitia & astutia, mulieris insipientiam circumueit: & ideo nunc visus spiritualis interior tenebescit, auditus surdescit, olfactus tabescit, gustus amarescit, & tactus crassescit, vt merito clamer Psalmista, dicens: *Oculos habent, & non videbunt; aures habent, & non audient; nares habent, & non odorabunt, &c.* Hoc ergo magnum bonum, quod homo habuit ex sensu tam interiori, quam exteriori bene ordinato, secutum est magnum malum: quia perditum bono quod intus erat, ingressa est anima ad aliena bona, & palatum fecit cum delectationibus, requiescens in illis. Et quando sensus carnalis exterior bono suo utitur, interior sensus quasi obdormit, quia non cognoscit bona sensus interioris, qui iucunditate bonorum exteriorum capitur: Intrans autem sapientia dum sensum carnis infirmat, intellectum purificat, & cordis palatum sanat & reparat, quia paulatim vincit malitiam, id est, concupiscentiam in mentibus, ad quas intrauerit, saporem mali, quem illa inuexit, sapore meliore exterminans, ita quod sanato palato, iam sapit bonum, sapit & ipsa sapientia, qua in bonis nullum melius. Nam cum à delectatione carnis abstrahitur, necesse est vt statim iam aliquid spiritualis gaudij prægustare incipiat, ne si penitus à delectatione remanserit alienus, quasi semen aridum sine humore, ad germen sapientiae non conualescat. Illas tamen mentes singulariter internæ dulcedinis desiderium trahit, quas nullius concupiscentiae carnalis affectus foris religauit.

Sensus animæ excitari à Christo.

Quod si quaeris, qualiter ad istam gustus experientiam pertingere possis breuiter respondeo, quod Iesus Christus, qui est sapida sapientia Patris,

tris, utpote in qua est sapor omnis suauitatis, & delectamenti, nobis efficaciter ingerit hunc gustum. Et hoc multipliciter. Primò, se manifestando in operibus suis, ut sic visibiliter videri possit inuisibilis per effectum suum visibile, iuxta illud Psalmistæ: *Delectasti me Domine in fructu* Psal. 91.
stuarum tuarum, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quia cuncta, quæ creata sunt bona valde, dicunt mihi, ut amem te. Illa tamen delectatio non fit semper ex gustu sapientiali oleo gratiæ condito, nec illa notitia est experimentalis, sed discursiua. Secundò, in incarnata natura se manifestando, in qua se exinaniuit in euertatus, & ut lumen in tæsta factus, ut sic nos illuminaret, & ad Patrem reduceret. Quæ manifestatio merito causat in sensibus nostris interioribus notitiã quandã aternorum credibilem supernaturalẽ: quæ nobilior est manifestatione præcedenti: quia dona supernaturalia perficiunt naturã, ut dicit Dionysius. Nec tamen ista notitia experimentalis est, quia experiẽtia repugnat fidei. Veruntamen ex firma fidei notitia multiplex habetur cõsolatio. Tertio, se quotidie manifestando, factus amoris cibus, & refectio. Nam idẽo carnem assumptã in edulium nobis proposuit in Sacramento, ut per cibum carnis nos inuitaret ad gustum diuinitatis. Hinc incarnata sapientia videtur quasi panis, ita ut veraciter dicere posset. *Ego sum panis vita,* factus in sacramento verus cibus, & verè gustabilis, ut per gustum corporis suos duceret ad gustum diuinitatis, quia secundum humanitatem est via ad diuinitatẽ. Hinc se dicit *ostium*, & hoc primò sensui corporali per signa sensibilia monstratũ in Sacramento, scilicet per sensibiles species panis & vini. Secundò, se dicit *ostium* intellectui per fidẽ perfectam referatũ. Fides enim, secundum Chrysostrum, est lumen animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis aternæ. Nam intellectus humanus sine radio fidei, circa diuina quasi cæcus est: sed per fidẽ intellectus illuminatus & confortatus, hanc veritatem indubitanter attingit, quod Christus veraciter est in Sacramento, & deitas veraciter est in Christo. Tertio, se dicit *ostium* voluntati per charitatẽ feruidã apertum, gustatũ, & inhabitatum: quia *qui manducat,* inquit, *carnem meã,* & *bibit meũ sanguinẽ in me manet,* & *ego in eo.* Dicit ergo Iesus. *Ego sum ostium* scilicet sensui per corpus assumptũ ei obiectum, intellectui per fidẽ referatũ, ac voluntati per charitatẽ apertum: quia charitas inter se & dilectum non vult scire medium, sed acumine suo cuncta penetrat, donec ad dilectum & in dilectũ veniat. Sequitur: *Per me si quis ad meam intrinsecam diuinitatem introierit fide & charitate, saluabitur.*

Ioan. 6.

Christum
dici ostium.
Ioan. 10.

Ioan. 10.

Ioan. 10.

Ee 4. bitur.

Caat. 5.
Fauus.

Pfal. 33.
2. Reg. 14.

bitur: Et ingrediendo ad contemplandam meam diuinitatē, ac egrediendo ad imitandam meam humanitatem, utrobique pascua aeternae viriditatis & salutis inueniet. Vnde dicit Hugo, quod propterea Iesus carnem in edulium nobis proposuit, ut per cibum carnis nos inuiteret ad gustum diuinitatis. Quem cibum sponsa degustauit, dicens: *Co. meli fauum meum, cum melle meo*. Fauus est cera virginea, loculis & cellulis distincta, quae sunt melle repleta. Fauus igitur est Christi humanitas, & mel eius diuinitas. Quasi diceret: Gustauit dulcissimam diuinitatem in cera virginea humanitatis absconditam. Veruntamen si haec non gustantur, non intelliguntur: & si non intelliguntur, vanè audiuntur. In amore autem fit talis gustus experimentalis, qui est magistra intelligentiae, & consummatio. Hinc dictum esse reor: *Gustate, & videte*, quia in gustu mellis oculi Ionathae sunt illuminati.

De tractu voluntatis, quae secum trahit totum hominem, & de sensibus tam interioribus, quam exterioribus: ac de renouatione spiritus secundum amorem, scientiam, & operationem.

Cap. XXXVIII.



Rabe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Diuini amoris attractiuam virtutem alloquitur anima, voluntatem suam attrahi petens in unionem diuinam voluntatis, ut vnus spiritus cum Deo fiat, sentiens vnum velle, & vnum nolle. Nam iste tractus principaliter in voluntate fit, & hoc per inhabitantem charitatem. Voluntas autem vi quadam secum totum hominem trahit, id est, omnes vires, tam intellectiuas, quam affectiuas; tam inferiores, quam superiores.

Sensus exterior.
Sensus interior.

Ioan. 10.
Sensus animae quinque.

Pro quo notandum, quod (ut dicitur in libro de spiritu & anima) duo sunt in homine sensus, & vterque bonum suum habet, in quo reficitur. Vnus exterior, qui reficitur in contemplatione humanitatis Christi. Alius interior, qui reficitur in contemplatione diuinitatis. Ideo nanque Deus factus est homo, ut totum hominem beatificaret, & tota conuersio hominis ad ipsum esset, & tota dilectio eius in illo esset, cum à sensu carnis videtur per carnem; & à sensu mentis per diuinitatis contemplationem. Et hoc totum erat bonum hominis, ut siue ingrederetur, siue egrederetur, in factore suo pascua dulcissima inueniret. Sicut enim in carne sunt quinque sensus, quos tamen diuinitas non mouet absqua animae societate: sic anima quinque sensus habet

habet suo modo, quia res spirituales non corporalibus sensibus, sed spiritualibus rimandae sunt. Exempli gratia: Dicit Dominus in Deuteronomio: *Videte, quia ego sum Deus*. Ecce spiritualis visus. Et in Apocalypsi: *Qui habet aures audiendi, audiat, quid spiritus dicat Ecclesis*. Ecce spiritualis auditus. Et in Psalm. *Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus*. Ecce spiritualis gustus. Et Apostolus quoque dicit, quod *Christi bonus odor sumus*. Ecce spiritualis olfactus. In Euangelio denique Dominus, fide mulierem se magis tetigisse, quam corpore demonstravit, dicens: *Quis me tetigit?* Ecce spiritualis tactus.

Luca 8.

Hinc obseruandum est cum omni cautela, quid ad corporis sensus, & quid ad animae dignitatem pertineat. Vnde, secundum Bernardum, sicut corpus quinque sensus habet, quibus animae iungitur mediante sensualitate: sic anima suos quinque sensus habet, quibus aeternis, siue Deo coniungitur, mediante charitate. Per sensus corporis veterascimus, & huic saeculo conformamur: per sensus mentis renouamur in agnitionem Dei, siue aeternorum. Et sicut alij sensus corporales sine gustus sensu infirmantur, & heberantur in operationibus suis: sic alij sensus spirituales languescunt propter absentiam gustus sapietialis. A cuius gustu quanto diutius abstinemus, tanto sensus interiores magis infirmantur, & deficiunt in actibus suis circa aeterna. Adueniente autem gustu sapientiae, dulcedo quaedam saporis sequitur, quam in interiori suo sentiens anima, quodam singulari modo cuncta, quae suscipit, discernit, & diiudicat, seque & omnes sensus vegetat & confirmat. Pro quo sciendum, quod secundum Alexandrum de Hales in secunda parte Summae, sensus spiritualis fundatur in natura spirituali, secundum quod anima secundum intelligentiam dicitur spiritus. Et, secundum Bonauenturam, sensus spiritalis dicitur vsus interior gratiae, respectu ipsius Dei, secundum proportionem ad quinque sensus corporales. Et sic accipiunt sensus Origenes, & Bernardus, qui distinguunt quinque sensus interiores: quorum quilibet (vt vult Bernardus) radicem habet in intellectu & affectu, pro eo quod cognitionem dicant experimentalem, cum tamen secundum rem ponere necesse est vnum sensum interiorem, licet per modum comprehendendi plures esse dicantur, quia vna erit potentia, secundum quam erit videre & gustare: & ita vnum erit in substantia videre & gustare. Dicit enim Augustinus in libro Confessionum: *Cum amo Deum meum, amo lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei, vbi fulget animae*

Ff mea

meæ quod non capit locus, vbi sonat quod non capit tempus, vbi olet quod non spargit flatus, vbi sapit quod non minuit edacitas, vbi habet quod non euellit satietas. Dicit tamen Bernardus, quod Deus non vniformiter sapit omnibus. Oportet namque pro varijs animæ desiderijs, diuinæ præsentia gustum variari, & infusum saporem supernæ dulcedinis, animi diuersa appetentis aliter atque aliter oblectare palatum. Multum enim differenter sapit panis æternæ vitæ reprobis & electis: quia verba sapientiæ reprobi solùm audiunt, sed electi etiam gustant; & vnusquisque pro vitæ suæ merito gustat. Ideo dicit Augustinus, quod voluntas habet vnum actum proprium, qui est actus tenendi seu amplexandi, & quasi possidendi, quod actus intellectus habere non potest. Nam possessio non est intellectus cognoscentis, sed voluntatis habentis, sicut sanitas sani non est medici cognoscentis, sed sani habentis. Sic & actum gustandi non habet intellectus, sed voluntas: quia gustus est in charitate. Charitas autem, vel dilectio est actus voluntatis. Nam sicut Deus per memoriam auditur, iuxta illud: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus,* & per intelligentiam videtur: sic etiam per affectum tangitur, amplexatur, & adstringitur: quem tactum spiritualem experta fuit anima, cum dixit: *Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Vnde læuæ nomen, secundum Richardum, intelliguntur splendoribus intellectus speculatiui, qui pertinent ad statum viatoris; sed dextera nomine, quæ patriam significat, intelligitur vnitio superintellektualis ad Deum, quæ speculum nescit, sed quasi primum inchoat, tanquam artha & pignus spiritus. Nihil autem est, quod tam gratam mentibus præstat refectionem, sicut panis supersubstantialis; quia talis resectio non fit per speculum, sed per diuinæ dulcedinis experientiam, iuxta quod gustus & tactus non exercentur per speculum, sicut visus. Et in hac Dei participatione fundatur portio Mariæ, *quæ non auferetur ab ea.* Et cum, secundum Dionysium, Iesus Christus vera sapientia Patris, sit fontana copia susceptionum diuinarum suauitatum, & refundat de plenitudine sua diuinissimas fragrantias siue odores, ac deiformes intelligentias: in quibus mentes suauiter delectata, & sanctis ac odoriferis susceptionibus adimpleræ, vtuntur intelligibili alimento, penetrante ad infimos suos intellectuales sinus, secundum diuinam participationem benevolentium distributionum, planum est quod hi, quos sapida sapientia in-

Psal. 84.

Cant. 2.

Luca 10.

habita

habitat, sacris susceptionibus fecundantur, habitibus virtutum, & fructibus bonorum operum perficiuntur, quibus deiformiter adornantur. Nam deiformis adornatio, secundum Linconensem, est renouatio spiritus rationalis, & conformitas ipsius, prout est possibile, secundum amorem, scientiam, & operationem ad DEVM, ad quam deiformem adorationem attinget nostra possibilis assimilatō, vt amor referatur ad Spiritum sanctum, scientia ad Filium, & operatio ad Patrem. Est enim in nobis primò amor boni in genere, deinde scientia bonorum in specie, ex quibus proceditur in operationem singularium bonorum scitorum, & amatorum: sicque rationalis creatura, quantum est possibile. Deo debet assimilari, secundum amorem, scientiam & operationem, & ad eius imitationem reduci deiformiter. Quod totum operatur in nobis gustus ille verus sapientie salutaris, qui cognitionem experimentalem nobis administrat. Et quia in amore fit huiusmodi gustus, constat, secundum Hugonem, quòd qui ardentius diligunt, profundius prospiciunt, & subtilius discernunt. Et quia magis è vicino respiciunt, euidentius procul dubio cognoscunt. Ergo rectissimè, quanto magis amantur aeterna, tanto plenius gustantur, & perfectius cognoscuntur. Hinc super illud: *Ego sum qui sum*, dicit Vercellensis, id est, *ego sum esse in se reflexum*, vel entitas, quale nomen non percipitur, nisi ab apice principalis affectionis, quæ vnitur aternitati. Quasi diceret: Nemo me potest cognoscere, nisi per memetipsum. Nemo enim scit, nisi qui accipit per reuelationem, secundum Augustinum: Vel, vt dicit Haymo, qui ad hoc prædestinatus est vt cognoscat. Quod fit per vnitionem dilectionis, quæ est effectiua veræ cognitionis, qua vnitur Deo intellectualiter ignoto, & tamen cognito multo melius, quàm sit cognitio, in eo, quòd intellectualis est: quia eo quòd cognitionem intellectualem derelinquit, supra intellectum & mentem Deum cognoscit. Ex quo patet, quòd reuelatio superintellectualis non fit per intellectualem cognitionem, sed per ardentissimam, & superferuidam dilectionis cognitionem.

Exod. 3.

Quòd contemplationis sex sunt gradus: & de duobus primis, ac de duplici imaginatione & cogitatione, scilicet speculatiua & practica. Cap. XXXIX.

Ff 2

Trade



Rabeme post te, curremus in odorem unguentorum tuorum.

Gradus cō-
templatio-
nis sex.

In libro Augustini de spiritu & anima tanguntur sex gra-
dus, quibus ascenditur ad apicē contemplationis, quibus
etiā feliciter ascenditur in Deum: Ad quos etiam reduci
possunt gradus, quos Bernardus breuiter super Cantica
enumerat, dicens: Contemplatorem verum & iubilatorem certum
te iudico, si primū te perfecerit actio, si sensus ab exterioribus reuo-
cas, si imaginabilia felici motu pertranscas, si rationabilia celeri motu
percurras, si intelligibilia illuminata fide cognoscas, si in primo, vero,
& summo bono, intelligentias & voluntatem tuam totā ponas, fugas
vnde teneritudinem tuam enutrias, bibas vnde gaudeas, haurias vnde
nunquam deficias. Vnde gradus istos in libro de spiritu & anima pro-
sequens Augustinus, primū gradum ascendendi per contemplationē
in Deum ponit in operatione sensū, per quam percipiuntur res cor-
porales. Sensus autem est ea vis animæ, qua rerum corporearum cor-
poreas percipit formas præsentis, quæ multipliciter & variè suam de-
monstrant Creatorem, eò quod *inuisibilia Dei à creatura mūdi, per ea,*

Sensus.

Rom 1.

*que facta sunt, intellecta conspiciuntur, & sempiterna virtus eius & divini-
tas.* Et hæc est, secundū Augustinum, à temporalibus ad æterna re-
gressio, & ex vita veteris hominis in nouum hominem reformatio, in
creaturis scilicet querere & considerare omnium Creatorem. Vnde
Bernardus ait: Quid enim hæc tanta formarum varietas, atque nume-
rositas specierum in rebus conditis sunt, nisi quidam radij, solem dei-
tatis demonstrantes quidem, quia verè est, à quo sunt, non tamen
propterea quid est, diffinientes? Itaque de ipso vides, sed non ipsum. Ve-
rū hoc genus videndi commune est. In promptu est enim omni v-
tenti ratione secundū Apostolum, *inuisibilia Dei per ea que facta*

Ibidem.

sunt, intellecta cōspicere. Et pertinet ad vitam actiuam, cuius perfectio
proprie non est gradus contemplationis, sed necessariò præcedens,
tanquam disponens potentias contemplatiuas ad actus suos non im-
peditos & perfectos. Dicit enim Gregorius, quod qui contemplationis
arcem ascendere desiderant, prius necesse est, vt in opere actionis perfe-
ctè se exercent. Vnde Bernardus: Cū anima in actione sua in aliud
tendit, quā in Deum, quamuis hoc faciat propter Deum, non est tra-
men Mariæ otium, sed Marthæ negotium: quæ adhuc *solicita est, &*
turbatur erga plurima. Et non potest terrenorum actuum saltem te-
nui puluere non respergi: quem tamen citò facileque detergit in ho-
ra fan-

Lucæ 10.

ra sancta orationis, vel deuotionis casta intentio, quæ est intendere, &
 querere solum Deum, & propter ipsum solum, quod fidelis sponse
 proprium est, de qua intentione sufficienter præmissum est. Secundum
 verò gradum contemplationis ponit in imaginatione, quæ est ea vis
 animæ, quæ rerum corporearum incorporeas suscipit formas, absen-
 tium, & præsentium; præteritorum, & futurorum: ut sic ipsa inter-
 rat, & quicquid exterius per sensum carnis haurit, intus per obsequiū
 rationi repræsentet. Imaginatio namq; simplicior & nobilior est potē-
 tijs sensitivis, cum ipsa solas similitudines obiectorum sensuum in se
 recolligat, & quo ad aliquid ab hoc loco, & ab hoc tempore abstrahat,
 & ideo naturam humanam magis appropinquare facit æternis, quàm
 sensus exteriores. Hinc dicit Richardus: Ad inuisibilem cognitionē
 ratio nunquam adürgeret, nisi ei ancilla sua, scilicet imaginatio, vi-
 sibilem formas repræsentaret: sine quarum cognitione ad celestium
 contemplationem nunquam ascēderet. Quapropter efficaciter ad con-
 templationem disponit, exteriores sensus ad interiora reducens, quod
 est greges, id est, sensus bestiales, minare cum Moysē *ad interiora de-*
serti. Hunc etiam gradum Origenes ponit secundum gradum contē-
 plationis. Vbi enim actiua vita terminatur, ibidē ordinatē contem-
 platiua vita inchoatur, & gradatim sursum ascendit, donec in visionē
 intuitiuam consummatur. Hic tamen notandū, quod duplex distin-
 guitur imaginatio. Et quia cogitatio oritur ex imaginatione, ideo &
 per consequens duplex cogitatio distinguitur. Quædam enim imagi-
 natio dicitur bestialis, quæ scilicet circa ea, quæ ante vidimus vel feci-
 mus, sine vtilitate & absque deliberatione versatur, vaga mente dis-
 currendo. Nec pertinet ad contemplationem, quia in illo gradu tan-
 tum res imaginamur. Sic quædam est cogitatio bestialis, de qua dicit
 Richardus: Cogitatio est improvidus animi respectus ad euagationē
 pronus, iuxta illud Genes. *Sensus enim & cogitatio humani cordis, in ma-*
lum prona sunt ab adolescentia sua. Et sic per diuersa quæque lento pe-
 de sine respectu peruentionis, passim huc illucq; vagatur, motu vago
 de vno in aliud transiens. Et de omni verbo otioso rationem redditu-
 ri sumus, multo magis tamen de omni cogitatione otiosa: qualis ta-
 men cogitatio minima iudicatur in genere cogitationum, nihil vtili-
 tatis conferens, sed animum tristem relinquens, & animam puluere
 venialium maculans. Hinc dicit Seneca: Cogitationes vagas & inu-
 tiles

Imagina-
tio.

Exod. 3.

Imaginatio
duplex.Imaginatio
bestialis.Cogitatio
Genes. 8.Matth. 22.
Lucæ 6.

Cogitatio
mala vtrū
sit peccatū.

tiles ac velut somno similes non recipies: quibus si animū tutum oblectaueris, cum omnia disposueris, tristis remanebis. Insuper addit Cassiodorus super Psalm. Quocunq; tempore non cogitaueris Deum, puta tempus illud amisisse. Quòd si quæritur: Vtrum in cogitatione praua sit peccatum? Respondet Alexander de Hales in secundo, quòd quædam est cogitatio speculatiua, & hæc nō est peccatū, sed est occasio peccati. Quædam autē est practica, quæ scilicet procedit vsq; ad delectationem vel consensum, & illa est peccatum. Cum enim cogitatio praua pulsauerit animū, si mens renicitur, non est peccatū: si verò per desiderium ducitur, est peccatum, propter ipsam delectationem annexam. Et sic cogitatio iacere dicitur in anima, iuxta illud Isidori: Non est arbitrij nostri cogitationis prauæ suggestionibus præuenire: iacere autē in aliqua cogitationū, nostræ attinet volūtati. Id ad culpam non redigitur: istud culpæ propriæ imputatur. Et si quidem est cogitatio de veniali, procedēs ad delectationē vel cōsensum, est veniale peccatū. Si verò de mortali est, & procedit ad cōsensum operis vel delectationis, est mortale, nō propter cogitationē principaliter, sed propter consensum.

Imaginatio
rationalis.

Quædam autē imaginatio dicitur rationalis, quæ scilicet aliqua rationabiliter imaginamur ex ijs, quæ videmus: & illa sæpius vtimur in contemplatione, quia tunc rationi famulatur. Nec solum res imaginamur in hoc gradu, sed etiam rerum vtilitatem, rationem, ordinem, & ceteras conditiones rimamur, speculamur, & miramur: Quæ contemplatio consistit in imaginatione secundum rationem. Quamuis enim imaginatio ad rationem non ascendit, tamen (vt dicitur in lib. de spiritu & anima) remanens infra rationem, potest eam aliquammodo & quasi à longè deducere, & quædam ostendere, ad quæ non potest ipsa peruenire. Nam ratio multa cōcludit, ex imaginatione occasione accepta, quæ continuè ad iustitiam famulando, sensu absente vel quiescente. Sic quædam est cogitatio rationis ex hac imaginatione procedens, de qua dicit Psalmista: *Quoniam cogitatio hominis consuebitur tibi, & reliquæ cogitationum diem festum agent tibi.* Et sic cogitatio tantum accipitur in bonum, vtpote à ratione directa. Vnde dicit Gregorius, quòd cogitationes ad modum ancillarum rationi subiiciuntur: quòd si à domo mentis ad momentum ratio discedat, quasi absente domina, cogitationum se clamor velut garrula ancillarum turba multiplicat. Vt autem ratio ad mentem redierit, mox se confusio tumultuosa compescit, & quasi ancillæ ad iniunctū opus se tacite reprimunt. Sic cogitationes prot-

Cogitatio
rationalis.
Psalm. 175.

protinus causis se proprijs ad vtilitatem subdunt. Deniq; si cogitatio sine ratione moueatur, vt ad cognoscendum aliquid ambiat, & ad hoc vehementer & fortiter insitat, iam non est cogitatio, sed modum cogitationis cogitando excedit, & cogitatio in meditationem transit.

Meditatio
vade ori-
atur.

De tertio gradu contemplationis, & de meditatione, qualiter terminatur in speculationem, & perficitur per diuinam inspirationem. Cap. XL.

Num, quem diligit anima mea, vidistis? Cantic. 3: Vigiles in operibus & exercitijs spiritualibus; studiosaque sedulitate fideliter aspirantes ad veram virtutum perfectionem; & caelestium contemplationem; anima sancta desiderijs veri profectus flagrans alloquitur, dicens: *Num quem diligit anima mea vidistis?* oculo mentali in creaturis, in scripturis, in flammigeris meditationibus & orationibus, seu in ignitis sursum actionibus, & internis inspirationibus. Vnde tertius gradus contemplationis in ratione consistit, quæ est ea vis animæ, quæ rerum corporearum naturas, formas, differentias, proprietates & accidentia cuncta percipit, incorporata, sed non extra corpora. Abstrahit enim à corporibus illa, quæ fundantur in corporibus, non actione, sed consideratione. Et hæc ratio sensum mentis acuit, vera à falsis distinguit, & imaginem Dei in se conseruat: quia per rationem anima non solum Deum esse cognoscit, sed etiam eius capax fit: & ideo incorporabiliter tam sensum, quam imaginationem excellit dignitate, & excedit operatione. Per rationem enim anima de Deo meditatatur, meditando contemplatur. Deus contemplatus amatur, & amatus habetur. Hæc est enim vis naturæ diuinitatis, secundum Augustinum, quod creaturæ rationali iam ratione videnti, non omnino ac penitus possit abscondi. Verus ergo contemplator es, secundum Origenem, si est in te transitus omnium imaginabilium, vt cum Psalmista dicas: *Elongaui fugiens*, scilicet omnem sensum & imaginationem, & *mansi in solitudine*. Super quo dicit Bernardus: Non fuit contentus exire, nisi longè se faceret, vt quiescere posset. Et si transilisti oblectamenta carnis, vt minime iam obedias concupiscentijs eius, nec tenearis illecebris eius, profecisti, & tu superasti; sed nondum te elongasti, nisi & irruentia vndique phantasmata corporearum similitudinum transuolare mentis puritate præualeas: hucusque noli tibi promittere requiem. Erras si citra te inuenire æstimas.

Ratio

Psal. 94.

locum quietis, secretum solitudinis, solium luminis, habitaculum pacis. Nam secundum Richardum, quando ex rerum visibilium similitudine, in rerum inuisibilium speculatione subleuamur, prima speculatio consistit in ratione, quæ solum his per intentionem & inuestigationem insistit, quæ imaginationem excedunt, quæ sunt inuisibilia. Formantur tamen in ratione secundum imaginationem, quia ex rerum visibilium imaginatione similitudo trahitur in huiusmodi speculatione, vnde animus adiuuetur in rerum inuisibilium inuestigatione. Ad cognitionem enim inuisibilium ratio nunquam assurgeret, nisi ea ancilla sua, scilicet imaginatio rationi per visibilium formas representaret: quamuis aliqua contemplationes formatur in ratione, & secundum rationem, ita quod semoto omni officio imaginationis, illis solum animus intendit, quæ imaginatio non nouit, sed quæ mens ex ratiocinatione colligit, vel per rationem deprehendit, ita quod sensibilibus semotis, solum intelligibilibus intendit. Hic igitur videndum est de meditatione, quæ, secundum eundem Richardum, est quidam animi intuitus, cum inquisitione veritatis occupatus, scilicet eorum, quæ Deus fecit, pertulit, promisit, præcepit, prohibuit, consuluit, &c. Meditationis studium, secundum eundem, est industriosa cognitionis labore, qualibet animi difficultate ardua quæque apprehendere, obscura irumpere, occulta penetrare, donec veritatem diu quesitam inueniat, & spiritum ad veritatis contemplationem cum admiratione & exultatione adducat. Vnde duo intentioni rectæ necessaria, meditatio sancta suo feruore confortat & augmentat. Hinc dicit Psalmista: *In meditatione mea exardescit ignis*, scilicet feruoris, quo scilicet intentionem ad Dei cognitionem illuminat, & quo ad desiderium finis inflammat. Fit igitur meditatio cum labore & fructu circa vnum aliquod quod incellanter incedens. Dicit enim Hugo: Quod si per studium meditationis assidua cor nostrum inhabitare cœperimus, iam temporales quodammodo esse destitimus, & quasi mortui mundo facti, in eis cum eo viuimus. Et tunc quicquid fortuna extra molitur, facile contemimus, quia ibi fixum est nostrum desiderium, vbi mutabilitati non subiaccemus. Ecce iam studiosa meditatio in tantum se exercuit & profecit, quod in contemplationem transiit, tanquam in quod perfectius est, id est, in aliquem gradum contemplationis, qui dicitur speculatio, quæ non est perfectus gradus contemplationis, licet vnum pro alio quandoque positum inueniatur, quia dicit Richardus

Quod

Meditatio
quid sit.

Psal. 38.

Meditatio
transit in
speculationem.

Quod sic veritatem per meditationem diu quaesitam, & tandem inuen-
tam, memoria solet cum aniditate suscipere, mirari cum exultatione,
& eiusdem admirationi diutius inharere. Et hoc est iam meditatio-
nem meditando excedere, & meditationem in cōtemplationē tran-
sire: sicut cogitatio quandoque transit in meditationē. Cum enim a-
ternorum meditatio sit quaedam inuestigatio & inquisitio veritatis a-
ternorum, quae fit cum magna animi industria, nec ab inquisitione desi-
stet, donec, quod quaerit, inueniat, quātum potest: ideo spiritus huma-
nus per meditationem in aeternis non figitur, nec quietatur, donec ei
per cōtemplationem ostendatur, quod per meditationem quaerebatur.
Quam citò verò quaesitum inuenitur, & ille spiritus velut acqui-
esendo cum admiratione cōpit inharere, tam citò meditatio desinit
esse, & incipit in cōtemplationem transire: quia proprium est me-
ditationi cum sua promotione semper ad vteriora tendere, cōtem-
plationi verò iucunditatis suae spectaculo cum admiratione inharere.
Ceterum, allocutio diuina differt à meditatione humana: quia diu-
ina quaedam inspiratio mentibus nostris suam veritatem & voluntate
inuisibiliter ostendit, quam humana meditatio studiosa mentis intē-
tione diligenter inquirat. Nam adueniente diuina allocutione in in-
teriori aspiratione, tota meditatio instruitur, & verificatur, quia in in-
spiratione idem est dicere, & illuminare, & audire, & videre: sicq; di-
uina allocutio meditationem humanam perficit & consummat, secū-
dum Dionysium, bona naturalia, per dona supernaturalia perficiuntur.
Dicit enim Gregorius super illud Iob: *Dictum est ad me verbum* Iob 4.
absconditum, & quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurri eius, quod
per *verbum absconditum*, allocutio intimae inspirationis intelligitur, Verbum abs-
conditum.
quae mentem siue spiritum contingens subleuat, & temporales cogi-
tationes deprimēs, hanc aeternis deliderijs inflāmat, vt nihil nisi super-
na iam cogitare ei libeat. *Absconditum ergo verbum* audire est, locu-
tionem Spiritus sancti corde cōcipere, quam mundus audire non po-
test, quia Spiritum sanctum accipere non potest, eò quòd ad diligēda
inuisibilia nō adsurgit. *Venas etiam superni susurri auris* cordis *furtiuè*
suscipit, quando subtilitatem locutionis intimae, mens afflata raptim
& occultè cognoscit. Vnde quandoque huiusmodi verba sunt adeò
occulta, vt in intimis audita, extra dici non possint. Nam riuuli do-
norum spiritualium in amantis mente sic de caelestibus subtiliter cur-
runt, vt per os carnis explicari non possint. Et nemo scit, nisi qui acci-
pit, sci-

Gg

Apoc. 2.
pit, sci-

Psal. 118.

Verba ani-
mae.

pit, scilicet per probabilem degustationem, vel per reuelationem. Vnde de Psalmographo ait: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Ceterum, animarum verba, sunt inflammata desideria. Et magnus clamor, est magnum desiderium. Quoties igitur, secundum Bernardum, legis vel audis, aeternum Verbum & animam pariter alloqui, & se inuicem intueri, noli corporeas voces imaginari, vel ibi corporeas imagines apparere: quia haec locutio Verbi est infusio doni, & animae responsio, est cum actione gratiarum admiratio.

De deuotione, & oratione tam vocali, quam mentali, quae sunt ipsius meditationis collectanea. Cap. XLI.

Deuotio.

Oratio.

1. Cor. 14.

Oratio vo-
calis.

1. Tim. 2.

Oratione
cessaria.

Num quem diligit anima mea vidistis? Iam ordine congruo videndum est de collectaneis ipsius meditationis, quae sunt deuotio & oratio. Nam deuotio (secundum Anselmum) est pius & humilis affectus in Deum. Humilis quidem, ex conscientia propriae infirmitatis: pius autem, ex consideratione diuinæ clementiae. Oratio verò, secundum Raymundum & Hostiensem, est pius affectus mentis in Deum tendens, & plerumque, ne pigritetur animus, in vocem prorumpens. Nihil autem Deum intantum inclinatur ad pietatem & misericordiam, quemadmodum pius mentis affectus. Ex quibus liquet, quod deuotio est quaedam mentalis oratio. Pro quo sciendum, quod duplex est oratio, scilicet; vocalis & mentalis, iuxta illud Apostoli: *Orabo spiritu, orabo & mente.* Vocalis oratio praecipue fieri debet per ministros Ecclesiae, qui in persona totius populi fidelis, Deo munera laborum suorum habet offerre. Conueniens est enim, quod talis oratio toti populo, pro quo profertur, innotescat. Et ideo rationabiliter institutum est, ut Ecclesiae ministri huiusmodi orationes alta voce pronuntient, ut sic ad omnium notitiam peruenire possint. De quali oratione dicit Apostolus prima ad Timotheum: *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones.* Haec enim requiruntur ad completam orationem. Primum, ut orans accedat ad Deum, quem orat: quod significatur nomine orationis. Quia, secundum Damascenum, oratio est ascensus intellectus in Deum. Secundò, quod aliquid petat, quod significatur nomine postulationis. Tertiò, quod rationem impetrandi inducat, quae quandoque sumitur ex parte Dei: ut est eius sanctitas, bonitas, charitas, & sic de alijs, per quae petimus exaudiri: ad quod pertinet obsecratio,

tio, quæ est per sacra contestatio, vt cum dicimus: *Per natiuitatē tuam libera nos Domine*. Quandoque sumitur ex parte petentis, & sic est gratiarū actio, quia de beneficijs acceptis gratias agentes, potiora mere-
mur accipere. Et hæc quatuor in Collecta Trinitatis attendi possunt. Veruntamen oratio, quæ offertur à singulari persona, in priuato, siue pro se, siue pro alij, non est necesse quod sit vocalis, dicente Domino: *Orantes nolite multum loqui*: ni mirum cum oratio potius sit actus cor-
dis, q̄ oris. Nec enim verba deprecantis Deus attendit, sed cor oran-
tis aspicit: quamuis orationi mentali frequēter vox adiungitur, tripli-
ciratione. Primò, ad interiorem mētis deuotionem magis excitandā, qua scilicet mens orantis facilius in Deum eleuetur, quia per exteriora signa vocū, vel aliquorū factorū, mouetur mens hominis secundū apprehensionem, & per consequens secundū affectionem. Hinc dicit Augustinus ad Probam, quod, verbis & alijs signis ad augendū desi-
derium sanctū nos ipsos aliquoties excitamus. Sed quia quantitas cuiusq; rei debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis sanitati, ideo tantum est vocibus & huiusmodi signis vtendum, quantum inte-
rius proficit ad excitandam mentem, ad interioris desiderij feruorē. Si verò per hoc mens distrahitur, vel aliter quomodolibet impeditur, tunc à talibus cessandum est. Quod præsertim in illis contingit, quorū mens sine signis huiusmodi sufficienter est ad deuotionē preparata, vt dicant cum Psalmista: *Tibi dixit cor meum, ex qua siuit te facies mea*. Et iterum: *Domine, ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te nō est absconditus*. Tunc enim orationis negotium plus gemitibus, quàm orationibus agitur; plus fletu, quàm assatu: quia talis oratio ponit la-
chrymas in conspectu Dei, & gemitus illius non est absconditus ab eo. Tunc enim vtraciter orare, est amarus in compunctione gemitus, nō verba composita resonare. Secundò verò vocalis oratio adiungitur, quasi pro redditione debiti, vt sic homo seruiat Deo secundū totum id, quod ex Deo habet, id est, non solum mente, sed etiam cor-
pore, quod præcipit competit orationi vocali. Non autem oportet, quod talis oratio vocalis alsidua sit secundū Augustinum, vbi supra, sed per certa interualla temporum & horarum Deum verbis rogemus, vt vel rerum signis nos ipsos admoneamus, quantumque profecimus in hoc nobis ipsis innotescamus, & ad hoc agendum nos ipsos acrius excitemus. Et iterum Augustinus ait: *Dicitur fratres in Aegypto crebrò quidem habere orationes, sed eas tamen breuissimas,*

Gg 2 & ra-

Matth 6.

Vox iuncta
orationi
quid.

Psal. 26.

Psal. 37.

& raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimū necessaria est, per productiores moras euanescat, atque hebetetur intentio. Tertiō denique vox adiungitur ex quadam redundantia ab anima in corpus ex affectione vehementi, iuxta illud Psalmistæ: *Lætatur est cor meum, & exultauit lingua mea.* Dicit enim Bernardus, quod oratio est hominis Deo adherentis affectio, & familiaris quædam ac pia allocutio, & statio mentis illuminatæ, ad fruendum Deo quamdiu licet. Nam orare, est Deum quærere. Nec rectè oras, si in oratione præter Deum aliquid quæras, quia in ipso sunt omnia. Ibi remedia vulnerum, ibi subsidia necessitatum, ibi resartio defectuum, ibi copiarum profectuum. Ibi est quicquid accipere expedit, quicquid decet, quicquid oportet. Orando bibitur vinum spirituale, latificas cor hominis, vinum sancti Spiritus, quod inebriat mentem, & carnalium voluptatū infundit obliuionem, humectans & confortans interiora arentis conscientiarum, escasque bonorum actuum digerit & deducit per quædam animæ membra, fidem roborans, spem confortans, charitatē ordinans & vegetans, ac omnes mores impinguans. Tanta ergo sit fides in oratione, vt firmiter speret: tanta deuotio, vt Deum cogere videatur: tantus amor, vt ea, quæ petit in oratione, se sentiat obtinere. Hæc Bernardus. Mentalis autem oratio, secundum Augustinum, est ascensus animæ de terrestribus ad caelestia, inquisitio supernorum, desiderii inuisibilium. Vel, oratio est pius mentis affectus in Deū directus. Hæc est enim velut vnica colūba Spiritus sancti, referens *ramum oliuæ*, dum veram pacem renuntiat depuratæ conscientiarum: quia *Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* O verè salubris huius orationis frequentia, cum in vnum familia mentis congregata ad laudem Dei sui, dulci affectu profluit in eius amorem. Hæc enim oratio fit merito fructuosior, conscientia serenior, & actu suauior, affectu amoroſior, & omni perfectione plenior. Vnde de hac præcipuè dicitur apud Lucam: *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* Nam oratio temper durare debet secundum virtutem & effectum suū: cuius virtus, quantum ad suum initium, manet in omnibus operibus bonis, quæ ordinatè facimus: quia cuncta ad æternam vitam ordinare debemus. Et huiusmodi non cessat orare, cum ex pietate nō cessat benefacere. Pietas enim, secundum Richardum, est dulce condimentum humanorū actuum, ita quod omnes actus & intentiones, affectione dulcissima diuini amoris regerit in Deum, omniaque dulcescunt, quæ propter Deum fiunt,

Psalm. 15.

Oratio qd
valcat.Mentalis
oratio.

Genes. 8.

Rom. 8.

Lucæ 18:
Orare semper
per quis dicatur.

fiant, in agendo, cauendo, & sustinendo, sola complens illud propheticum: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Verumtamen, quia (vt dicit Augustinus) à curis vitæ desiderium quodammodo tepescit, ideo certis horis orandi studio mentem reuocamus, ne desiderium, quod intepescere cœperat, omnino frigescat. Denique tres gradus in orationis exercitio distinguuntur. Quidam enim orando cogitant, permittentes euagare cor ad quæcunque inutilia, quibus improperat Dominus, dicens: *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Quidam verò meditantur, cor duntaxat ad bona meditando restringentes, quod fit cum labore, quia cor ab affectionibus & passionibus inordinatis nondum est purgatum. Quidam autem orando, contemplantur, ad spiritualia perspicienda subleuati cum magna delectatione gustus interioris, eò quòd cor eorū igne diuino veraciter inflammatum, sine labore resistentium cogitationum, affectionum vel passionum, in dulcedine diuina conquiescit. Et tales adorant Patrem in Spiritu & veritate.

Psal. 36.
Gradus orationis.
Isa 29.
Matth. 15.
Marc. 7.

Ioan. 4.

Quòd oratio perfecta quinque requirit, quæ Christus in agone positus, & orans exemplo plenius edocuit.

Cap. XLII.

Num, quem diligit anima mea, vidistis? Dicit Augustinus, super illud: *Petite, & accipietis:* Non tantum hortaretur nos Deus vt peteremus, nisi dare vellet, quod iuste peteremus. Erubescat igitur humana pigritia: Plus enim vult Dominus Deus dare, quàm nos velim⁹ accipere. Plus vult ille misereri, quàm nos à miseria liberari. Rogat te Deus vt tui miseraris, & non vis. Quid igitur te Deus exaudiet in tempore necessitatis supplicansem, cum tu eum non audis pro te ipso rogantem? Et qui tuam orationem non attendis, qualiter eam Deus intendet? Et quid mirum, si postulantes à Domino non exaudimur, qui Dominum præcipientem non audimus? cum citius exauditur vna oratio obedientis, quàm decem millia contemnentis.

Matth. 7.

Notandum ergo, quòd orans in agonia Christus, exemplo suo quinque nobis imitanda reliquit. Primum est vt oraturi, penitus separemur ab omni creato, saltem mentaliter, & in hæreamus Deo affectualiter: quia Christus etiam *auulsus est à tribus electis discipulis, quantum est iactus lapidis.* Sicut etiam de anima fideliter orante, & Deo adherente

Oratio abstracta.
Lucæ 22.

Gg 3 dicit

dicit Dominus apud Osee *Ducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius.* Vbi dicit Albertus Magnus, quoddam locutio Domini in corde est de arduis gratis menti securitatem prestare. Vnde dicit Abbas Iohannes montis Sinai, quoddam oratio secundum qualitatem, est coniunctio & unio hominis & Dei: secundum verò operationem, est Dei reconciliatio, lachrymarum mater, peccatorum propitiatio, tentationum pons, tribulationum murus, Angelorum opus, futura iucunditas, virtutum fons, deliciae animae, mentis illuminatio, desperationis securitas, spei demonstratio, tristitiae solutio, diuitiae Monachorum, thesaurus quiescentium. Quid ergo, secundum Bernardum, oratione pretiosius? quae Deo est sacrificium, Angelis organum, Sanctis conuiuium, orantibus praesidium,

Oratio cuiusmodi sit Deo gratissima.
1. Iohann. 3.

contritibus vnguentum, penitentibus remedium, hostibus iaculum, & omnibus tentatis fundamentum. Illa tamē est oratio Deo gratissima, quae offertur cum cadore puritatis interna: quia *si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, quod quicquid petierimus ab eo, accipiemus.* Quasi dicat: Si id, quod Deus praecipit facimus, tunc id, quod à Deo petimus, obtinebimus. Haec enim apud Deum vtraque sibi necessario conueniunt, vt oratione operatio, & operatione fulciatur oratio. Ea quoque oratio, quae fit cum odore exemplaritatis externa, & cum feruore charitatis supernae, Deo est gratissima. Virtus enim verae orationis est celsitudo charitatis: & tunc quisque, quod recte petit, adipiscitur, cum eius animus in peritiōe nec inimici odio deficiat.

Oratio humilis.
Matth. 26.

Secundum est, vt in oratione nos humiliemus, sicut Christus oraturus *in faciem suam prociuit*, Deus & homo. Cuius exemplo Iacobus Minor, frater Domini dictus, oraturus *in faciem suam prociuit*, vt, secundum Chrysostomum, ex frequenti genuflectione quasi callum camelorum obduxerit genibus suis, pariter & fronti. Et tu quanto magis es, humilia te in omnibus, praesertim in oratione, & coram Deo inuenies gratiam, cui humilium & mansuetorum semper placuit deprecatio, vt pote qui superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Vnde ait Gregorius: Magna vis orationis est, quae fusa in terris, operatur in caelis. Sed humilis oratio sola diuinum promeretur auxilium. Sic illa singularis oratrix, diuinum inuocans auxilium, per humilitatem se inuenisse gratiam gratulabatur, dicens: *Quia respexit humilitatem ancilla sua.* Nimirum, quia sola humilitas est, quae charitati locum parat, & à vanitate mentem euacuat. Et quanto timore superbia sumus inanimiores, tanto sumus diuina dilectione pleniores: quantumque humiliamur

Ecclesi. 3.

Iudith 9
1. Per. 5.
Iacob. 4.

Luc. 1.

liamur

hantur mente propria, tantum exaltamur a stimulatione diuina. Hinc merito Esther regina, petitura Dominum Deum, exteriora superbia signa verebatur, quæ tamen necessitate compulsæ, utpote ad regem ingressura, sibi solebat assumere. Ad Dominum enim orationem fundere deliberans, exculationem suam præmisit, dicens: *Tu scis Domine necessitatem meam, quod abominer signum superbia & gloria, quod est super caput meum in die ostensionis mee.* Nimirum cum omnes obsecrationes arduæ legis veteris, cum humiliatione cineris & cilicij factæ leguntur, eò quod humilitas sola misericordiam diuinam meretur & gratiam.

Tertium est, ut orationem frequentare studeamus, sicut Christus legitur frequenter in oratione pernoctasse. Et antequam caperetur, tribus vicibus inuenitur orasse, ut nobis orationum frequentiam commendaret. Orat misericordia, & non miseria? Orat charitas, & non humiliatur iniquitas? In terra prostratus orat medicus, & nec inclinatur ægrotus? Orat iudex, & desiderat parcere; & non orat reus, ut indulgentiam mereatur accipere? Vnde raro pro peccatoribus orasse creditur, nisi cum abundantia lachrymarum, miseria eorum amplissimo quodam miseratus affectu. Cuius exemplo nos oportet semper orare, & nunquam deficere, ut dicitur apud Lucam, quod exponens Thomas in 4. libro Sententiarum dicit, quod per hoc non intelligitur, quod orationis actus non interrumpatur, sed quod oratio semper durare debet secundum virtutem & effectum suum. Non enim cessat orare, qui non cessat bene facere vel cogitare. Sicut à simili, virtus motionis lapidis manet, dum lapis ex vi impulsionis primæ mouetur, quamuis motio manus tantum durat per essentiam dum iactat lapidem. Et sicut virtus motionis lapidis paulatim deficit, nisi iterum impellatur, sic, secundum Augustinum, à curis vitæ huius desiderium quodammodo tepescit, nisi oratio mentem iterum excitemus. Nihil autem sic efficax est ad impetrandum, sicut oratio frequens, præsertim quæ fit per aspirationes, quas Augustinus iaculatorias nominat, quia sua virtute penetrant intima cordis, tam diuini, quam orantis. Ideo quod Apostoli non potuerunt, hoc mulier Chananaea, tam frequenter & confusiue repulsa, precum suarum instantijs & importunitatibus feliciter impetrauit, tam magna quid est oratio frequens & pura. Quartum est, ut intentè & feruenter oremus, exemplo Christi, qui tam viuaciter & attentè Patrem celestem exorauit, quod efficacia sua sudore sanguineum sudauit. Cuius sudoris causa potuit esse ardor amoris excessiui, redundans in totum

Oratio frequens.
Lucæ 6.
Matth. 26.

Lucæ 18.

Orare semper quis dicatur.

Matth. 15.

Oratio feruens.
Lucæ 22.

corpus de Christi corde, qui soluebat illud humidū vaporosum. Nam diuinus amor in corde Christi dum timorem humanum euicit, totus eius sanguis exhilaratus commouebatur quasi pronus effluere ex vi amoris impellentis, ac si nō posset expectare tempus, quo effunderetur. Sic tu fidelis Christi seruus, stude cor tuum in oratione tanto deuotionis spiritu & ardore succendere, quod pro eius amore sanguinem tuum non verearis effundere, sed affectes, vt calescente spiritu totus sanguis in corpore quasi spiritui dulciter alludens, se promptū exhibeat ad exudandum. Sed pro pudor, sunt nonnulli, secundum Gregorium, qui prolixas preces ad Dominum habēt, sed mores & vitam deprecantium nō habent. Nam caelestia promissa petitionibus sequuntur, operibus fugiunt: nec oratio pondus virtutis habet, quam nequaquam perseuerantia continui amoris tenet. Quintum est, vt voluntatem nostram liberē diuina volūtati subijciamus, exemplo Christi, qui sudans in agonia carnis & spiritus prae horrore poenarum & dolorum, cum non fuerat exauditus, liberē voluntatem suam paternae voluntati submisit, dicens: *Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Et quod coeperat, deuotē perfecit, vt & nos in omni pressura doloris, paupertatis, aduersitatis, infirmitatis, tentationis, persecutionis, & desolationis, ad tutissimū orationis refugium recurretes, diuino beneplacito nos per omnia submittamus. In volūtatē enim libera subiectione totum consistit meritum, sine qua nihil offertur Deo gratum: quia est quasi quoddam spirituale tributum, sponte Deo de nostris visceribus offerendum.

Oratio resignata.
Lucæ 22.
Matth. 26.

Quod oratio Dominica est excellentissima, in septem petitionibus comprehendens quicquid est congruum peti, & necessarium ad impetrandum. Cap. XLIII.

Orationis Dominicae quanta sit excellentia Matth. 6.

Numquam, quem diligit anima mea, vidistis? Inter omnes orationes vocales oratio Dominica primatum obtinet, & excellentissima iudicatur dignitate, breuitate, & fecunditate, vt pote ab ipso, cui oratur, prouidē cōposita, vt sic illi adhibeatur maior reuerentia, diligentia, & confidentia, præsertim cum paucis verbis in septem petitionibus comprehendit quicquid est petibile & necessarium ad impetrandum. Et, secundum Thomam in Secunda Secundæ, non solum in oratione Dominica petuntur omnia, quæ rectē desiderare possumus, sed etiam eo ordine, quo desideranda sunt, vt

non

non solum nos instruat postulare, sed etiam ut sit informativa totius nostri appetitus. Et primo docet nos captare benevolentiam illius, quem rogamus, dicens: (*Pater noster qui es in celis*), ut etiam ipsum fidelissimum, verissimum, & piissimum Patrem nostrum esse recolamus, tum ratione creationis, qua nobis impressit imaginem & similitudinem suam: (de ratione autem filij est, quod ei patris imago & similitudo sit impressa:) tum ratione redemptionis, ut sicut in creatione suscepimus esse naturam, sic in recreatione recipemus esse gratiam, incorporati Christo per Sacramentorum susceptionem: tum ratione glorificationis, qua feliciter renascimur in gloria. Beatorum enim omnium Pater erit per gloriam, quia *quicumque Spiritu Dei aguntur, ij filij Dei sunt. Quod si filij, & heredes Dei*, quia Deum pro hereditate habituri, *coheredes autem Christi*: quia sicut Christus in fruitione paternae hereditatis continuè nascitur filius naturalis, sic & nos in illa fruitione continuè renascimur filij adoptionis. Delectatur igitur a nobis vocari Pater, ut amorem suum ad nos certius agnoscamus, & per hoc amorem nostrum ad eum efficacius excitemus, ac malum diligentius cauentes, quod bonum est diligentius perficiamus, ne tanto Patre tanquam filij degeneres indigni iudicemur. Prima igitur petitio est: (*Sanctificetur nomen tuum*), id est, da Domine intelligere per lumen fidei sanctitatem tuam, ut per hoc te summum bonum toto affectu iam cognitum diligamus, ac omniconatu honoremus & colamus. Intellectus enim humanus primo per fidem ordinatur ad Deum, & hoc in prima postulatione Dominus petere nos docet, cum dicit: *Sanctificetur nomen tuum*, id est secundum Augustinum, ita Deus innotescat hominibus, ut non aestimetur ab eis aliquid sanctius, vel magis sanctum. Nam secundum Bernardum, omnia nomina de Deo dicta, aut sonant potentiam maiestatis, aut gratiam pietatis, ut sic ingerant aut timorem reuerentialem, aut amorem paternum. Illud tamen nomen, quod sonat gratiam pietatis, ut est *Iesus*, miseris sapit dulcius, reficit uberius, consolatur plenius. Quod tunc in nobis sanctificatur, cum sanctitatem per nos in eo cognitam imitamur, ut sicut Christiani vocamur nomine, sic veritatem Christianitatis demonstramus in opere: alioqui *fides sine operibus mortua* iudicatur, nec in nobis Dei nomen sanctificatur, sed potius blasphematur.

Secunda est: (*Adueniat regnum tuum*), scilicet nobis promissum, & Christi sanguine conquisitum. Proprium enim est filiorum petere regnum & hereditatem eis debitam: & ideo statim eos docet tanquam

Pater noster.
Deus triplici ratione dicitur.

Rom. 8.

Petitio prima.
Nomen Dei quando sanctificatur in nobis.

Jacob. 2.

Secunda.
Regnum.

Hh veros



veros filios, petere regni & hereditatis possessionem: quamuis primò potest intelligi de regno anime penitentis, in quo regnat Deus, expulsis vitijs per virtutum bonam fragrantiam. Secundò, de regno anime sapientis, quod aduenit per augmentationem gratiæ. *Regnum enim Dei intra nos est*, quod, secundum Apostolum, *est iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto*. Tertio, de regno Ecclesiæ militantis, vt illud adueniat per sancta operatione, sicut aduenit per fidem, ac ita regnum Ecclesiæ militantis veniat ad regnum Ecclesiæ triumphantis, vt vnũ regnum fiat, velut *unum ouile & vnus pastor*. Hoc enim frequenter petimus, vt desiderium nostrum ad illud regnum excitemus, in quo Christus regnat cum omnibus Sanctis. Tertia est, de voluntate diuina in omnibus adimplenda, cum dicit: (*Fiat voluntas tua.*) Quia nomen Dei sanctificare non valemus, nisi sanctè viuamus: nec Dei regnum obtinere possumus, nisi per merita bonæ actionis: nec ista adipisci valemus, nisi per impletionem diuinæ voluntatis, quam impleri petimus à nobis, (*in terra*) existentibus (*sicut in celo*) id est, Angelis & Sanctis. In qua petitione summa omnis meriti, & sanctitatis, breuissimè & excellentissimè exprimitur. Cum enim Deus fieri velit omne bonũ, & deuitari omne malũ, ideo voluntas nostra tunc solum est bona, cum innititur diuinæ voluntati vt principio mouenti & exemplari regulanti. Et dicit Abbas Isaac in Collationibus Patrum, quod non potest esse maior oratio, quàm optare, vt terrena caelestibus adæquari mereantur in perficiendo diuinũ beneplacitũ. De talibus enim ait Christus: *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in celo est, ipse meus frater, soror, & mater est.* Mater, inquam, quia Christus in eo spiritualiter operatione Spiritus sancti concipitur: soror autem & frater, quia regni coheres efficitur. Nam vtrumque nominat, ne sexum contemnere videatur. Quarta est: (*Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*) Quod primò intelligitur de pane quotidiano, sine quo ad prædictas tres petitiones consequendas peruenire non possumus, quia per illum ad Dei seruitium secundum Dei voluntatem peragendum, necessarium est nobis robur sustentamenti corporis & animæ: vt pote in quo pane intelligitur omne necessarium ad victum corporis & spiritus. Includit enim trinam petitionem, secundum quod triplex panis distinguitur. Prima petitio dicitur casta, postulans quicquid necessarium est humano corpori, vt *habentes victum & vestitum, his contenti simus*. Secunda castior, postulans spirituale nutrimentum animæ, sicut sit.

1. Tim. 6c.

ut sit.

ne sit panis doctrinae siue gratiae, siue spiritualis lactis, vel Eucharistiae, quem licet non teneamus quotidie sumere sacramentaliter, tamen spiritualiter debemus recipere, quod est ipsi Christo per fidem & charitatem incorporari. Tertia castissima, postulans Deum fructu felicitissima possidere. Et ideo dicitur apud Matthaeum: *Panem nostrum super-* *sufficiantiam*, quia Deus est panis super omnem substantiam creatam sustentans, & mentem nostram vitificans, sine defectu satians, sine fastidio delectans, & aeternaliter sine morte vitificans. Quinta est, dimissio debitorum. Quasi diceremus: Tu Pater, cui proprium est misereri semper & parcere: *dimitte nobis debita nostra*, miserando & indulgendo, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Per hoc enim Deum compellimus ad miserendum, qui re promissit dicens: *Dimittite, & dimittetur vobis*: quia eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. De qua remissione plenius videbitur infra. Sexta petitio est: *Et ne nos inducas in tentationem*, qua scilicet oramus, ne inducamur in tentationem, eoque diuinum adiutorium cooperatum ad bonum, & a malo defensum est nobis necessarium. Inducimur in tentationem, secundum Augustinum, quando tales sustinemus, quas ferre non possumus. Sed consolatur nos Apostolus, dicens: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis*, scilicet sustinere: *sed faciet cum tentatione prouentum*, id est, virtutis incrementum, ut possitis sustinere, quod fit per humilitatem. Vnde dicit Augustinus: Illi non crepuit in fornace, qui non habent ventum superbiae. Septima est, qua ab omni malo peccatae & miseriae mundi huius liberari petimus, dicens: *Sed libera nos a malo*. Vel malum hic vocat, secundum Chrysostomum, diabolum antonomastice, propter excellentiam suae malitiae, non quae ex natura est, sed quae ex electione, qua in omnibus, quae possunt irretire vim animae concupiscibilem, vel irritare irascibilem, vel obscurare rationalem, nos aggreditur ad deceptionem & supplantationem. Denique beatus Augustinus has septem petitiones adaptat septem donis Spiritus sancti, & septem beatitudinibus, dicens: Si timor Dei est, quo beati sunt pauperes spiritu, petamus ut sanctificetur in hominibus nomen Dei timore casto. Si pietas est, qua beati sunt mites, petamus ut veniat regnum eius, ut mitemus, nec ei resistamus. Si scientia est, qua beati sunt, qui lugent, oremus ut fiat voluntas Dei, quia sic non lugebimus. Si fortitudo est, qua beati sunt qui esuriunt, oremus ut panis noster quotidianus detur nobis. Si consilium est, quo beati sunt misericordes, debita demittamus,

H h 2 vt &

Math. 6.

Quinta.

Lucæ 6.

Sexta.

Tentatio.

1. Cor. 10.

Septima.

Petitiones, ut
apertur donis
Spiritus
sancti.

vt & nobis nostra similiter dimittantur. Si intellectus est, quo beati sunt mundo corde, oremus ne duplex cor habeamus, téporalia sectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si sapiétia est, qua beati sunt pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur, oremus vt liberemur à malo. Ipsa enim liberatio liberos nos facit Dei filios.

De quarto gradu contemplationis, quæ est speculario. Et de intellectu, prout est vis animæ vel virtus seu donum. Et de sapore spiritus. Cap. XLIIII.

Ego dormio, & cor meum vigilat. Cantic. quinto. Ratio vigilare semper debet super gregem cogitationum, locutionum, & operum: quia neglecta mens cæcitatem incurrit, vt minus homo se cognoscat, minus videat qualis sit, vel esse debeat, quantum fallatur, quantum delinquat. Si ergo sollicitè super gregem bonarum cogitationum vigilat, vt has nutriat, & malas reprimat, diuina gratia super eum largius coruscabit, qua radiante & circumfulgente, vires contra malas cogitationes accipiet, vt eas sopiat & dormire faciat. Cùm ita principatur ratio & vigilat, tunc dormit sensualitas. Et huiusmodi verè dicere potest: *Ego dormio*, scilicet, secundum hominem exteriorum, & *cor meum vigilat* secundum hominem interiorum. Dum enim exercet spiritualia, corde vigilat ad salutem: sensualitate verò dormit: vigilant cogitationes bonæ, dormiunt mala: sopiuntur desideria carnalia, excitantur spiritualia, totusq; homo spiritualis ad caelestia spirat & anhelat, quartum gradum cõtemplationis amplexans, qui est in intellectu. Et est ea vis animæ, quæ percipit inuisibilia, sicut Angelos, animas, & omnem spiritum creatum. Nam intellectus sic acceptus, cooperatur ad cõtemplationem, quia quandam importat intimam speculationem. Dicitur enim intellectus, quasi intus legens, & penetrans vsq; ad essentiam rei. Obiectum enim intellectus est, quod quid est, vt dicitur in tertio de anima. Accipitur autem intellectus quandoque pro virtute intellectuali, prout est habitus principiorum naturalium, quæ lumini naturali subsunt. Et sic ostendit intellectus veritatè infalibilibiter: quia, secundum Augustinum, intellectuali visione nunquã anima fallitur. Aut enim intelligit, & verum est: aut si verum nõ est, non intelligit: & ideo sic acceptus intellectus cooperatur ad cõtemplationem. Accipitur etiam intellectus, quandoque, prout est donum Spiritus sancti: & sic est habitus supernaturalis supernaturalium principio-

Intellectus.

apiorum, quæ sunt articuli fidei: & sic nominat quandam excellenti-
 am, cognitionis penetrandi ad intima cognoscibilem. Vnde de hoc
 gradu contemplationis dicit Origenes: Verus contemplator es, si trá-
 scendisti omnia rationabilia propter phantasmata & alia impedimen-
 ta; animam ad superiora properantem retardantia. De quo transcen-
 su dicit Richardus: Nostra contemplatio tunc veraciter super omnem
 rationem ascendit, quando id animus per mentis subleuationem cer-
 nit, quod humana capacitatis metas transcendit; vt sunt illa, quæ de
 diuinitatis natura, & simplici eius essentia credimus, & Scripturarum
 diuinarum auctoritate probamus: quæ sola diuina reuelatione cognos-
 cimus, nec vlla humana ratione cõprehendere valemus nec vlla ra-
 tiocinatione nostra integre intestigare sufficimus. Et hic gradus subli-
 mior est, quia ista contemplatio supra rationem est, cui tamẽ humana
 ratio contrariare non potest, quin potius facilliter acquiescit, & atte-
 statione sua aludat, nec etiam experimento, nec intellectu cõprehendi
 potest, quamuis ipsa credatur esse vera. Et hic gradus contemplationis
 dicitur speculatio, quæ non est perfectus gradus contemplationis, quæ
 uis ponat aliquem gradum contemplationis de meditatione, quæ ori-
 tur ex ratione; proficiens in speculationem, quæ partim oritur ex rati-
 one, partim ex intelligentia, & hæc vltra proficiens consummatur in
 perfectam contemplationem. Dicit enim Dionysius in principio An-
 gelicæ Hierarchiæ; quod Pater æternus lumen generat simplicissimum
 in essentia, & ipsum vniuersale lumen ab ipso Patre prodies, ad sui cõ-
 municationem & participationem non solum admittit cælestes men-
 tes, sed etiam ad nos pro distributione bonitatis suæ venit, vt nos ab
 infimis separatos suscitet ad sui desiderium & cognitionem, & remota
 mentis distractione conuertat nos ad Patris conregnantis vniõnem æter-
 nam. Et hoc est lumen quod illuminat, quantum in se est, omnem homi-
 nem venientem in hunc mundum. Porro, diuina illuminatio est quædam
 Dei inspirata locutio, cuius sermo viuus & efficax, ac penetrabilior omni
 gladio ancipiti, pertingens usque ad diuisionem animæ & spiritus. Vnde,
 secundum Richardum, nihil in creaturis hæc diuisione mirabilius cer-
 nitur, vbi quod est essentialiter vnum & indiuiduũ in seipso, in quan-
 dam portionem diuiditur, vbi anima, & quod animale est, in imo
 remanet. Spiritus autem, & quod spirituale est, ad summa euolat, &
 ab anima scinditur, vt dilecto Domino coniungatur, ita quod ad spe-
 culationem diuinæ gloriæ sublimatur, & in eandem imaginem trans-

Speculatio.

Iuan. 1.

Hebr. 4.

2. Cor. 3.1.

Hh 3; forma-

formatur. Pars autem inferior ad summam pacem & tranquillitatem componitur, cum superior pars ad gloriam & iucunditatem sublimatur. Vnde Augustinus: Quies est apud te Deus meus valde magna, & imperturbabilis vita: qui intrat in te, intrat in gaudium Domini sui, & non timebit, sed habebit se optime in optimo. Quicquid ergo feceris, o homo, cito redi à corpore ad animū, & illum diebus ac noctibus semper exerce. Clamat enim Deus vt redeas ad eum, & ibi est locus quietis imperturbabilis, vbi non deserit amor, si ipse non deseratur. Epulatio enim plena iucunditatis & tranquillitatis est in Deo requiescere, & eius experiri dulcedinem. De qua dulcedine dicit Psalmista: *Quam magna multitudo dulcedinis tua Domine, quam abscondisti timentibus te*, id est, seruasti illis, non negasti, vt soli ad eam perueniant. Est enim bonum, quod iustus & impijs non potest esse commune, vt timēdo perueniant. Quam diu enim adhuc timent, nondum & ipsi perueniunt, sed credunt se perueniuros, & à timore incipiunt. Nihil enim est dulcius immortalitate sapientiae, sed *initium sapientiae timor Domini*. Perfecisti autem eis dulcedinem tuam qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum, id est, qui totaliter, & semper in te sperant, non in hominibus, tam in aduersitate, quam prosperitate. Hic tamen notandum, quod verus sapor sic à falso discernitur: Non est vehemens vel impetuosus: carnem non titillat, sed carnis motus cōpescit, & mitigat: modestus est & tranquillus, lenis, dulcis & pacatus, spiritum roborat, carnem debilitat: mentem accendit, & illuminat, non extollit, sed humiliat: nam suauitas eius desiderium excitat, desiderium dum ad ampliora accēdit, de defectu semper humilem reddit. Econtra, falsus sapor diuitem sibi hominē demonstrat, quia ad cognoscendū diuitias bonitatis Dei non penetrat. Verus sapor sictorum humanum affectum rapit, & diuinum, id est, deiformem efficit, quod verò contemptatori nil graue, nil intolerabile videtur, sed agilis est ad omnia bona faciēda, ac mala perferēda, etiam mortalia tormentorum supplicia. Dicit enim Augustinus libro de natura & gratia, quod gustus caelestis gratiae tantae virtutis est, quod extinguit sitim omnium mūdanorum: & tantae dulcedinis, quod in dulcedinē vertit supplicia tormentorum: tantaeque suauitatis, quod animam excitat ad desiderium superiorū. Ecce quantum bonum confert diuina gratia si non fuerit in vacuum recepta, sed diligenter conseruata, omnisque consolatio peregrina valenter refutata. Nam crebra Dei visitatio dat familiaritatem, familiaritas

aritas ausum, ausus gustum, gustus famem, fames cōtemptum omnium, contemptus otium, otium Deū. Veruntamen licet semel perfecte fontem celestis gratiæ degustans, iam nesciat aliud quàm soli Deo firmiter & inseparabiliter adherere, quantūlibet tamen firmus ex Dei gratia videatur, quàm diu portat vas terrenum, in quo thesaurus Dei est, de ipso vase fictili semper est formidandum.

Quod contemplationem veram præcedere debent, sui ipsius & omnium mutabilium contemptus, securæ cordis & conscientiæ quietatio, & ab omni aliena occupatione elongatio.

Cap. XLV.

Ego dormio, & cor meum vigilat. Mens præsentia sui Creatoris visitata, & ex eius amore dilatata propter feruentem Dei charitatem, quam in se sentit, ultra se continere non valens, intuitu spiritali sursum se librat, illum videre desiderans, à quo tam dulciter visitatur & consolatur. Cùm igitur mens sic sursum eleuata per amorem feruidum Christo inhaerit, incipit aliquantulum inter eius brachia consopiri, vt non solum delectabiliter, sed & tenaciter Deo inhareat, & quasi vi quadam abstrahitur ab omnium visibiliū sensu & memoria, sic tamen, vt nō plenè suimet oblita, nec tamè verè compos sui, Canticorum illud experitur: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Est enim talis iste somnus, sicut illorum, qui dormire incipiunt, & tamè videntur sibi ea, quæ circa se fiunt, aliquo modo sentire & intelligere, sed præ sopore non aduertunt. Vnde Prosper de vita contemplatiua dicit: Quod vita actiua profectum habet, contemplatiua fastigium. Illa facit sanctū, hæc perfectū. Illa suscipiendo peregrinum, vestiendo nudum, gubernando subiectū, redimendo captiuū, tuendo violèter oppressum, se iugiter ab omnibus iniquitatibus emaculat, & vitā suam honorū operū fructibus ditat: Illa facultatibus in vsus pauperum distributis, se mundo expoliavit, & celo totis viribus adharens, res mundi mundo proiecit, ac seipsum Christo deuota mente restituit. Cùm igitur aliqui cōtemplationis arcem tenere desiderant, prius, secundum Gregorium, in campo certaminis se per exercitium operis probent, vt sollicitè sciant, si nulla iam mala proximis irrogāt, si irrogata à proximis æquanimiter portant, si obiectis bonis temporalibus nequaquam mens lætitia soluitur, si subtractis eis nō nimio mœrore sauciātur. Nam veram & perfectam contemplationem tria præcedere debent.

«Cōmpla-
tio ē verā
quā tria p̄-
cedere de-
beant.

Abrenun-
tatio,

Primum est, plena sui ipsius & omnis boni commutabilis abrenun-
tatio: quia, secundum Chrysostomum, nemo eorum, qui delectan-
tur presentibus & caducis, potest caelestia vel spiritualia cōtueri. Nam
& apud homines hic mos est, ut tunc thesauros suos, reconditasq; diui-
rias patefaciant filijs, cum eos adultos iam viderint, & puerilis lasciu-
iā vitia respuisse. Omnis enim, qui vno pede claudicat, illi pedi soli
innititur, quem habet sanum: sic & cui desiderium terrenum iam arefa-
ctum fuerit, in solo pede amoris Dei, tota virtute sese sustinet, & in ipso
stat, quia pedem amoris seculi, quem in terra ponere consueuerat, iam
à terra suspensum portat. Unde dicitur in libro de spiritu & anima,
quòd ex anima & carne constat homo, & vtrunque bonum suum ha-
bet in quo gaudeat & existat. Bonum animæ Deus est, cum affluentia
dulcedinis suæ. Bonum carnis mundus est, cum abundantia iucundi-
tatis suæ. Sed mundus exterior, Deus autem interior est. Ab hoc ergo
mundo reuertentes ad Deum, per nosmetipsos transire debemus: &
non solum ad nos intrare, sed ineffabili quodā introitu in intimis nos-
metipsos transire, ac intrinsecus penetrando nos ipsos transcendere, &
in Deum ascendere. Hæc est enim requies cordis, cum in Dei amore
per desiderium figitur. Hæc est vita cordis, cum Deum suum cōtem-
platur, & ipsa sua contemplatione suauiter reficitur, & dulce est illi
semper etiam ad desiderandum & considerandum, semper suaue ad
amandum & laudandum. Nihil enim ad beatam vitam præstantius
videtur, quam velut clausis carnalibus sensibus extra carnem mun-
diq; affectū intra semetipsum conuerti, alienatumq; affectum à mor-
taliū cupiditatibus sibi soli & Deo loqui: ut sic per intimam cōtem-
plationem sui, perueniat ad sublimem contemplationem Dei, per quā
nobilis conscientia thesaurus, secretis penetralibus mentis innascitur,
fructus æternæ delectationis acquiritur. Hæc est sol, per quem lumen
diescit in tenebris, cordis oculus, animi deliciosa paradisi. Hæc in ce-
leste terrenum, in immortale caducum, hominem in Deum deificæ
mutationis auctoritate conuertit.

Quies cor-
dis.

Secundum verò præcedens, est secura cordis & conscientia quietatio.
Nunquam enim, secundum Gregorium, commotioni cōtemplatio
iungitur: nec præualet mens perturbata, conspiciere, ad quod vix tran-
quilla valet inhiare: quia nec solis radius cernitur, cum commotæ nu-
bes cæli faciem obducunt: nec turbatus fons respicientis imaginē red-
dit, quam tranquillus propriè ostendit, quia quo vnda eius palpitat,
eo in

eo in se speciem similitudinis obscurat. Sic etiā (vt dicit Albertus mag-
gnus de veris virtutibus) ex consuetudine venialium, securitas mētis,
& Dei familiaritas amittitur, & gratia multiformis negligitur, nec
volare poterit penna, tali visco linita. Vnde dicit Richardus super il-
lud Canticorum: *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo*, quod per *pessulum*
serā potest intelligi. Sera verò cū parua sit & angusta, latitudinem ta-
men ostij claudit, vt nisi illa referata, patere non possit. Sic peccata mi-
nima nisi rescindantur, dilectus ad animam venire non dignatur, ita
vt perfectē ad eam intret, & perfecta gratia repleat. Paruæ enim negli-
gentiæ animam obscurant, & impedimentum amplioris gratiæ faci-
unt. Cū verò mens ab omni facie fuerit libera, maculisque diluta,
tunc se libentissimè tenet in seipsa, & nihil sibi metuit, nec vlla culpa
sua quicquam agitur, sed ingenti quadam fiducia pergit in Deum,
id est, in ipsam veritatis contemplationē. Hinc dicit Bernardus: Cū
veritas in mente fulget, & mens in veritate se videt, quod in nullo cō-
scientia erubescat præsentiam veritatis, quo cogatur auertere faciem
suam, quasi confusam & reperlusam à lumine diei: hoc planè bonū
est, quod super omnia bona animæ diuinos oblectat aspectus. Anima
igitur, quæ sentit aliquando in secreto conscientie, *spiritum Filij cla-*
mantem, Abba Pater, ipsa paterno se diligere credat affectu, quæ se eodem
spiritu quo Filius affectam sentit. Confidat ergo quæcunque sit illa, &
in spiritu Filij filiam se Patris agnoscat, sponsamq; Filij & sororem.
Sororem quidem, quia ex vno Patre: sponsam verò, quia ex vno Spiri-
tu. Et illa dicere potest: *Indica mihi, quem diligit anima mea*. Tertium
est, ab omni distractio tumultu perfecta elongatio. Dicit enim Gre-
gorius: Cessationem Dominus à mūdi laboribus imperat, sanctæ qui-
etis dulcedinem persuadet, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, &*
onerati estis, & ego reficiam vos. Et tamen vesana mens iniquorū, plus
se allequi aspera carnaliter, quàm tenere blanda spiritualiter gaudet:
plus acerbitate fatigationis, quàm quiete dulcedinis pascitur. Et licet
præsentis vitæ difficultas à mundi dilectoribus non sine luctu agitur,
tamen cum lachrymis amatur. Quia cū in hoc mundo plus honor,
quàm despectio mentem occupat; & magis prosperitatis sublimitas,
quàm necessitatis aduersitas; mens, dum occupatione blanda premi-
tur, libens ad exteriora deriuatur. Et ideo dicit Augustinus, quod iste
mundus periculosior est blandus, quàm molestus. Et magis cauendus
est, cū alliciat se diligi, quàm cū admonet cogi, cogitq; contemni:
Ii quia

Canti.

Galat. 4.

Canti.

Elongatio
mentis.

Matth. 11.

quia in hoc mundo non timere, non dolere, non laborare, non periclitari, est impossibile: sed plurimum interest, qua causa, qua expectatione, quo termino quisque patiatur. Ecce turbat hic mundus, & amatur. Quod si tranquillus esset, formoso quomodo haberet, qui sic amplecteris scedum? Flores eius quomodo colligeres, qui manum à spinis non reuocas? Veruntamen cui Christus incipit dulcescere, necesse est mundum amarescere. Sic Paulo *crucifixus est mundus, & ipse mundo*, quia nec Paulus mundi gloriam quaerebat, nec à mudi gloria querebatur: sed se mundo, & sibi mundum esse crucifixum, gloriabatur. Et quia sancti viri nihil huius mundi appetunt, nullis procul dubio tumultibus in corde premuntur, & per hoc ad internam contemplationem magis apti redduntur. Quia dicit Gregorius, quòd vita contemplatiua est charitatem Dei & proximi tota mente retinere, ab exteriori actione quiescere, soli desiderio conditoris inhaerere, vt nil iam habere libeat, sed calcatis curis omnibus, ad videndam faciem sui Creatoris animus inardescat.

Galat. 6.

Vita contemplatiua qua sit.

De quinto gradu contemplationis, qui est in intelligentia, & dicitur proprie contemplatio, quae requirit quatuor contemplatiuis necessaria. Cap. XLVI.

Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie. Cantic. 1. Eia nunc homuncio, fuge paululum occupationes tuas, absconde te modicum à tumultuosis cogitationibus tuis, vaca aliquantulum Deo, & requiesce in eo: cubiculum tuum intra, & exclude omnia praeter Deum, & quae te iuuent ad querendum eum, scilicet per contemplationem saporosam. Nam cōtemplatio, secundum Augustinum, est illa species, quae rapit omnem animam desiderio sui, tanto ardentior, quanto mundior; & tanto mundior, quanto ad spiritualia surgentem, & tanto ad spiritualia surgentem, quanto carnalibus desiderijs, & terrenis affectibus morientem. Qui enim à Domino Iesu didicerunt mites esse & humiles corde, plus cogitando, orando, & contemplando proficiunt, quam legendo & audiendo. Quintus, ergo gradus contemplationis est in intelligentia, quae est ea vis animae, quae immediate supponitur Deo. Cernit enim ipsum summum bonum verum, & verè incommutabile bonum. Vel, intelligentia est ea vis animae, qua de diuinis, quantum est homini possibile, cognoscitur ad arcana caelestia penetranda: quae paucorum hominum est, vt dicit Boetius:

Matth. 11.

Intelligentia.

Vnde:

Vnde intelligentia in actione sua excedit intellectum, & est in ea perfectior gradus contemplationis. Quia, secundum Richardum, per intelligentiam sinus mentis in immensum expanditur, & contemplantis animi acies acuitur, ut capax sit ad multa comprehendenda, & perspicax ad subtilia penetranda: nec contemplatio potest esse sine viuacitate quadam intelligentiae. Nam quoties mens contemplantis ad ima dilatur, quoties ad summa eleuatur, quoties acuitur ad scrutanda diuina, quoties agilitate mira & penè absq; mora rapitur per innumera, ex quadam vi intelligentiae hoc esse non dubitatur. Et iste gradus contemplationis perfectior est omnibus alijs precedentibus, quia in eo pura intelligentia operatur, quae ad contemplationem diuinae maiestatis admittitur. In hoc igitur gradu humana mens ad perfectum gradum diuinae contemplationis admittitur. Nam contemplatio, secundum Richardum, est liberae mentis perspicacia in sapientiae spectacula directa, in admiratione suspensa. In qua descriptione quatuor innuuntur necessariae contemplantis, per quae contemplatio differt à cogitatione, meditatione, speculatione, & inuitiua cognitione, quae quenda ordine gradatim habent inter se, & gradatim dirigunt in diuinum aspectum. Nam cogitatio, quae oritur ex imaginatione, transit & terminatur in meditationem. Meditatio verò, quae oritur ex ratione, transit & terminatur in speculationem. Speculatio siquidem, quae oritur partim ex ratione, & partim ex intelligentia, transit & terminatur in contemplationem. Contemplatio denique, quae oritur ex intelligentia, transit & consummatur in inuitiuam cognitionem. Primum igitur necessarium contemplatiuis, est liber contemplationis motus à nullo impeditus: & ideo spiritus contemplatiuis debet esse sine peccato: quia *qui facit peccatum, seruus est peccati*, & eius vinculis ligatur, ne sursum feratur. Debet etiam liber esse à desiderio & cura inferiorum, quia contemplatio libero volatu, quocumque fert eum imperus spiritus, mira agilitate circumferatur: & sic differt à cogitatione, prout patet supra. Secundum contemplatiuis necessarium est, quod oculus contemplationis sit perspicax, id est, gratia sanatus. Pro quo notandum, quod oculus animae mens est rationalis, vel apex mentis. Aspectus mentis est ratio. Intellectus autem est visio. Hos igitur oculos sanos habet, cum non solum à mortalium culpis & cupiditatibus est mens purgata, sed etià ab imaginibus remota. Aspicit verò, cum oculos in Dei lumine figit. Vider autem, cum in illa contemplatione cōspicit quanta sunt gaudia, quanta laetitia, serenitas, &

Contem-
platio.Quatuor
necessaria
contempla-
tibus.Motus li-
ber.

Ioan. 8.

Oculus ani-
mae.

iucunditas, & sic de cæteris. Sanitas ergo facit illam serenam, aspectus ætæternam, visio beatam, quæ est finis aspectus. Cùm igitur contemplatio est mentis perspiciacia, & perspiciacia est actus intelligentiæ: quæ intelligentiæ, ut dictum est, ea vis est anima, quæ Deo supponitur immediate, quæ de diuinis, quantum homini possibile est, cognoscitur. Ideo contemplatio meditationem excedit, quæ oritur ex ratione, quæ tantum intelligentiæ rationem excedit. Tertium contemplatiuis necessarium est, quod oculus contemplationis in æternæ sapientiæ spectacula sit directus. Vnde patet hic non accipi contemplationem, ut præcisè est actus intellectus, sed etiam ut saporosam dilectionem includit. Nam à sapore dicitur sapientia. Et obiectum sapientiæ principale ac primum est ipse Deus, sub ratione qua Deus est verum excitatiuum voluntatis ad eius saporosam dilectionem. Actus sapientiæ est contemplari Deum, non quocumq; modo, sed ex dilectione, cum quadam suavitate in affectu. Et per hoc contemplatio differt à speculatione: quia, secundum Augustinum, speculatio dicitur, cùm aliquid non in se, sed per imaginem suam videtur, vel ænigmaticè, id est, obscure. Vnde speculationem propriè dicimus, quando per speculū cernimus. Contemplationem verò, quando veritatem ferè sine aliquo inuolucro, vmbra-rumq; velamine quasi in sui puritate videmus. Hinc cōtemplatio clariorem habet aspectum, & sapidiore gustum: nimirum cùm sapientiæ spectacula sint cognitio veri, & amor, siue sapor boni. Ex amore namque oritur sapientia, quæ prorumpit in lumen cognitionis & saporem gustationis: sicut ex calore prorumpit lux & flāma. Quartū contemplatiuis necessarium est, ex admiratione causata mentalis suspensio. Dum enim humana intelligentiæ (ut dicit Richardus) diuino lumine irradiata intelligibilium contemplatione suspenditur, & in eorum admiratione ad modū auroræ distenditur, quanto semper ad altiora vel mirabilia ducitur, tantò amplius & copiosius dilatur: & quanto fit ab infimis remotior, tantò in semetipsa purior, & ad sublimia subtilior inuenitur. De quo suspensio dicitur apud Iob: *Suspendium ele-git anima mea.* Super quo dicit Vercellens. quod suspensio est extensio mentis in æterna spectacula, ut cùm fieri potest, nunquam ex intentione voluntatis, sed sola interpolatione necessitatis, acies mentis inde fleatur, ut dicat cum Psalmista: *Oculi mei semper ad Dominum.* Per hanc igitur suspensionem contemplatio differt ab intuitiua cognitione: quia suspensio dicit quendam violentam eleuationem, dum ani-

Sapientia
vade.

Speculatio

Iob 7.
Suspendiū
mysticum.

Psal. 24.

ma naturæ suæ passibilitatis terminos supergreditur, propter quod frequenter ad inferiora dilabitur. Dicit enim Gregorius, quod anima à contemplatiua vita, infirmitatis suæ pondere victa lassatur, & tanto celerius labitur, quanto carnis claustra supergrediens, super semetipsam ire conatur. Sed anima intuitiue Deum cognoscens, nunquam ad inferiora relabitur, sed sine intermissione & fatigatione Deum in æternum delectabiliter intuetur: quod in corpore corruptibili fieri non potest. Deus enim quia semper vniformis & æqualiter bonus & pulcher est, habens in simplicissimè omnem speciem desiderabile, & secundum omnia totus desiderabilis existens, intimè & irreuocabiler in se trahit omnium suorum comprehensorum desideria, vt dicit Dionysius. Omnes igitur prædictæ differentiæ sunt secundum clariorem & minus clarum affectum ad Deum, & quodlibet prædictorū terminatur in sequens se, tanquam in perfectius. Vnde contemplatio proficiens tandem terminatur in intuitiuam cognitionem tãquam in suam perfectionem. Deniq; hic gradus contemplationis mirabiliter decorat animam, quia dicit Hugo, quod cõtemplatio est deifica similitudo. Dum enim per eum illuminati lucentes fiunt, quodammodo ipsius luminis lucentis similitudinem accipiunt. Vnde meritò sunt annumerandi cum ordine Cherubin, eò quod habent omnimodam cognitionem intellectus attracti dignatione diuina, quo non valet ascendere per se, & affectus attracti, attractionem tamen & summitatem intellectus attracti non excedentis. Simul enim trahuntur, & quasi coambulant ipse affectus & intellectus vsque ad nouissimum defectum intellectus, quem affectus attractus non excedit.

Sextus gradus contemplationis est in gustu sapientiæ, sine quo gustus alij sensus spirituales languescunt. Et de duplici gustu spiritus. Cap. XLVII.

IN dicamihî, quæ diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie: Ubi pascas, id est, à quibus pastum inuenies, quia in bonis actiuis: & ubi cubes, id est, internam quietem inuenies, quia in veris cõtemplatiuis. Nam actiui sunt eius cœnaculum, & contemplatiui cubiculū: & hoc in meridie, id est, in contemplationis feruore. Nam secundum Hugonem, tres sunt horæ contemplationis. Prima est cogitatio, quasi manè minus habens splendoris & feruoris. Psal. *Manè astabo tibi,* & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Secunda hora est

Horæ contemplationis.

Psalm. 3.

li 3:

medi-

Psal. 39.
Eccli. 43.

meditatio, velut hora tertia, quando sol incipit ascendere & feruere. Vnde Psalm. *Et in meditatione mea exarsit ignis.* Tertia hora est pre-gustatio, quasi meridies, in qua *sol tripliciter exurit montes.* Sextus ergo gradus contemplationis est in sapientia, quæ sequitur intelligentia: quia sicut visio mentis est intelligentia, sic gustus mentis est sapientia. Illa contemplatur, ista gustatur & delectatur. Pro quo notandum, quod quædam est sapientia per humanum studium acquisita, quæ est virtus intellectualis per rationis inuestigationem, rectum iudicium inquirens de diuinis, & actus intellectuales ac omnes operationes animæ perficit secundum esse quantum potest: hinc dici potest aliquis gradus contemplationis. Quædam autem est sapientia desursum infusa, & est donum Spiritus sancti. Ad quam non solum pertinet diuina contemplari rectum iudicium, sed etiam gustare & regulare actus humanos excellentiori modo, quam sapientia, quæ est virtus intellectualis, tanquam magis de propinquo Deum attingens per quandam spiritus unionem ad ipsum, vt directa per regulas legis æternæ. De qua sapientia dicit Bernardus: Sapientia à sapore dicitur. Sapor autem in gustu quodam est, quæ gustum nemo potest exprimere, nec is qui mesetur degustare. Quo gustu gustatur & ei verbum, gustantur & diuitiæ futuri sæculi. Qui gustus si solus defuerit, omnes alij quatuor sensus spirituales languescunt, de quibus dictum est supra. Hunc autem gustum sequitur quædam dulcedo saporis intimi, quam in interiori suo sentiens anima, modo quodam singulari suscipit, cuncta discernit & diiudicat, seque ad omnes sensus interiores vegetat & confirmat. De hoc enim gradu contemplationis dicit Gregorius: Quod vita contemplatiua dulcedo valde amabilis est, quæ super semetipsam rapit animam, cælestia aperit, corporalia abscondit, omnia terrena contemni debere ostendit, spiritualia mentis oculis patefacit: per eam diuidimur à mudo, eruimur à diabolo, exuimur à carnis inquinamento, eripimur ab inferno, collocamur in celo, in hæremus Deo, coniungimur summo beno. Et tunc omnes alij sensus spirituales, sapore spiritus redeunte, ad sanitatem & viuacitatem spiritus cõualescunt. Quia tunc Deus (secundum Bernardum) iustis efficitur forma speciosissima ad oculum, harmonia dulcissima ad auditum, odor suauissimus ad olfactum, sapor dulcissimus ad gustum, & amplexus delectabilissimus ad tactum. Vnde dicit Richardus super illud Cantorum: *Guttur illius suauissimũ, & totus desiderabilis.* Guttur sponli est internus sapor illius,

Cant. 5.

suus & consolatio spiritualis. Quasi diceret: Gustus, qui gustantes sua-
 uiter afficit. Amoris enim eius gustus adeo suavis est, ut non solum
 mentem reficiat, sed etiam corporis cibum obliuisci faciat, & corporis
 labores, in id mortem amarissimam dulcem facit. Hoc est igitur *gus-
 tu* sponsi *suaui* *ssimum*, quod omnem suauitatem non solum excellit,
 sed etiam expellit. Cuius suauitas quo magis sentitur, eo magis desi-
 deratur. Tam dulcis enim est, ut semper desideretur: tam immensa, ut
 nunquam ad plenum comprehendatur. Vnde duplex gustus spiritus Gustus spi-
ritus du-
plex.
Cant. 1.
 distinguitur, scilicet diuini amoris, & internæ dulcedinis. De quibus
 dicit sponsa: *Quod meliora sunt uerba tua uino*, scilicet intellectualis cō-
 templationis. Et in contemplatione gustum utrunq; consequi, supre-
 mum beneficium est, quod animæ conferri potest. Habet enim anne-
 xas perfectissimas & vltimas delectationes consequentes virtutes, do-
 na, beatitudines, & fructus, magnificatiuas, & contentiuas, & vnitiuas
 spiritus creati rationalis & increati Dei tanto feliciter, quanto imme-
 diatus. Vnde super illud Canticorum: *Adiuo vos filia Hierusalem, ne* Cant. 2.
excitatis dilectum, dicit Origenes: Coniurationem tuam Domine,
 nisi fallor, sponsæ tuæ status optimus, & actus præcellentissimus cau-
 sabat, tibi incumbens sine medio, te videns sine nubilo, in te quies-
 cens sine tædio, de te hilarescens sine modo, à te permanentiam ac-
 cipiens sine termino. De primo igitur gustu, scilicet diuini amoris,
 dicit Augustinus in libro Soliloquiorum: Quis est iste ignis, qui cale-
 facit cor meum? Nonne tu es Domine? O ignis, qui semper ardes, &
 nunquam extingueris, accende me. O lux, quæ semper lucet, illu-
 mina me. O utinam arderem ex te. Ignis sancte, quam dulciter ar-
 des, quam secretè lucet, quæ desideratè aduris. Væ ijs, qui non illuminan-
 tur ex te; væ ijs, qui non ardent ex te, væ caligantibus oculis, qui te vi-
 dere non possunt; væ auertentibus oculos, ut non videant veritatem.
 Hæc ille. Deus etenim lux est & ignis. Lux splendorem emittens, in-
 tellectu illuminat ad cognitionem veritatis: ignis calore emittens, affe-
 ctum inflammat ad amorem virtutis. Vnde sicut solè non videt ocu-
 lus, nisi in lumine solis; sic Deum, aut diuinum lumè videre non pos-
 sumus, nisi in ipsius lumine, iuxta illud Psalmista: *Et in lumine tuo vi-* Psal. 35.
debimus lumen. Veruntamè sicut habitus charitatis excellit omnes ha-
 bitus intellectus, ut fidem, scientiã, &c. prout ostendit Apostolus 1. Cō-
 rinth. 13. vbi enumeratis aliquibus habitibus & actibus intellectus &
 voluntatis, tandem subinfert. *Maiores horum est charitas*. Sic etiam actus di-

lectionis excellit, & excedit actum cognitionis intellectualis in aliquo gradu, scilicet in attingendo Deum in aliquo gradu dilectionis: ad quem actus cognitionis intellectualis extendi non potest, quia superintellectualis est saltem in hac vita. Vnde dicit Hugo, quod amor præsumens de amato, acumine suo penetrat omnia, & impetum sequens ardentis desiderij sui, nec dissimulare valens donec ad amatum peruenit, & cum eo ipso amplius adhuc sitiens intrare ipsum, & esse cum ipso, & esse tam prope, ut si fieri posset, & hoc idem ipsum sit quod ipse. Per quod patet, quod amor immediatius vnit Deo, quam intellectus: & ideo talis affectualis notitia superior est intellectuali. Nam tanta virtus est veri amoris, quod non solum facit homines & Angelos excedere naturam propriam, ut in Deum ascendant, sed etiam Deum quasi naturam propriam egredi facit, ut ad creaturas quasi infra naturam suam procedendo condescendat, ut dicit Vercellensis. Et hoc secundum Dionysium audendum est dicere, cum tamen sit inegressibilis à se, quamuis ipse suam immensitatem nostræ capacitati cõtemperet, eo immutato. Siccine cuncta perflans interiora, spiritus amoris scrutari nititur *etiam profunda Dei?* Voluntas autem inflamata dilectione, perficere nititur intellectum contemplatiuum, appetens intellectui suam perfectionem: cuius signum est, quia voluntas impetrat intellectui quærere & inuenire notitiam, quæ est perfectio intellectus, & partus mentis. Hinc, secundum Augustinum, quanto flagrantius Deum diligimus, tanto certius sereniusq; eum videmus. De secundo verò gustu dicit Richardus: O dulcedo Dei miranda, dulcedo singularis, & totis præcordijs adamanda, dulcedo tam magna, quod totam mundanam iucunditatem excedis, & tam parua, quod de illo pelago felicitatis æternæ, vix modicam stillam capis. O dulcedo melliflua, dulcedo nimis admiranda, quàm dulcises in meditatione, dulcior in cõtemplatione, dulcissima verò semper in æterna beatitudine. Sed hanc dulcedinem, secundum Augustinum, tanquam syncerum bonum cõtemplatiui, non actiui, amare & gustare possunt: ad quod gustandum necessarium est desistere à tumultu mundi. Fuge ergo fidelis anima, dilectum quærens in solitudine, ut fugas & bibas dulcoris illius inenarrabilem suauitatem: immergere, & replere, quia nescit ille deficere, si non incipias fastidire. Adhære denique & inhære, sume & fruere, quia si gustus sempiternus fuerit, sempiterna quoque beatitudo erit. Et hoc est illud *unum*, quod Dominus dixit *necessarium*.

Amoris
vis.

1. Cor. 2.

Gustus in-
terne dulce-
dinis.

rium, quod & *Maria elegit*, quæ *optimam partem elegit*. O vnum & unicum, cui nec aliquid comparari, ne dicam æquiparari valeat increatis, eligens amatoriam in Deum adhesionē suis exercitijs frequentare, vt cum sponsa: *Tenui eum, nec dimittam.*

Luc. 10.

Quod contemplatio in gustu sapientiæ duplici via exercetur, scilicet mystica & scholastica: & de excellentiæ mysticæ Theologiae. Cap. XLVIII.

Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie. Anima, quæ primò in schola humilitatis sub magistro Dei Filio ad semetipsam intrare, ac se cognoscere didicit, ac spiritu duce, de schola humilitatis ad cellaria charitatis peruenit, deinde suffulta floribus, & stipata malis; id est virtutibus & bonis moribus, ad regis cubiculum tunc admittitur, cuius amore languit: ibiq; modicū factū silentio suaviter inter amplexus desideratos quiescens, ipsa quidem dormit secundum hominem exteriorem, sed cor eius vigilat, donec interim veritatis arcana rimatur, quorum postmodum memoria statim reditura pacitur. Nam amor Dei cum intelligentia conditus, mentem insubriat, & ab exterioribus abstractam, sua virtute Deo conglutinat. Et quanto amor vehementior, & intelligentia lucidior, tanto validius mentem in se rapit, quotusque tandem animus quæ sub Deo sunt abijcit, & in solo diuinæ contemplationis radio liberè figitur, licet breviter velut in quodam corusco luminis calicis emicantis fulgore: quia *corpus quod corrumpitur, aggrauat animam.* Et hic est locus ubi dilectus cubat in meridie, id est, contemplationis feruore. O verè locus quietis, & quem non immeritò cubilis nomine censuerim, in quo Deus, non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eobona, beneplacens, & perfectus. Hæc visio non terret, sed mulcet; inquietam curiositatē sedat, non excitat, sensus non fatigat, sed tranquillat. Tranquillus enim Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere, quiescere est. Hoc autem cubiculum anima fidelis ingredi studeat, potissimum per exercitium mysticæ Theologiæ, de qua plura me dixisse memini in libro, qui intitulatur, Eden contemplatiuorum. Est autem mystica Theologia, quædam cognitio de Deo habita per coniunctionem affectus spiritualis cum eodem, dum eidem adheret, vt vnus spiritus cum eo fiat. Dicitur etiam hæc mystica Theologia sapientiæ, prout inter dona reponitur, scilicet à sapore, quasi sapida

Sap. 9.

Cant. 1.

Rom. 12.

Theologia
mystica.

K k

pida

pida scientia. Et vocatur à Dionysio irrationalis, & amens sapientia, quia superat rationem & mentem, transiens in affectum, non qualem, cunque, sed purum, ipsique mentali intelligentiae correspondentem, quo scilicet affectu videtur Deus à mundis corde, id est, sentitur & gustatur, iuxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Unde mystica Theologia ad sui doctrinam innititur coniecturis habitibus ab intra in cordibus animorum deuotorum, sicut alia Theologia procedit ex his quae extrinsecus ostenduntur. Et sicut haec innititur rationibus perfectiori certitudine cognitis, ita perfectior & certior iudicari debet, ut videri potest plenius in Eden, Industria 6. & 18. per totum. Pro quo notandum, quod duplex est contemplandi modus, quo duplici via ad ardorem amoris peruenire valeamus. Primus modus in Deum cōsurgendi dicitur mysticus & secretus, ac per hoc omnibus alijs modis vtilior, nobilior, & ad habendum facilius, quem modum à filijs suis Dominus voluit frequentari, ac sensibilia funditus ab eis amoueri, ut multo felicius, & verius in secretiori thalamo affectus interiorius in amoris lectulo collocatum sentiant, quem Iudaei & Philosophi interioris caeci per creaturas exteriores discurrendo mendicant. Haec est illa mirabilis & occulta sapientia vnitua, quae per flammigeras affectiones consistit in amoris desiderio, ac sine omni meditatione & investigatione praevia, amantis affectum sursum trahit. De qua dicit Dionysius lib. de diuinis nominibus. Sapientia est dignissima Dei cognitio per ignorantiam cognita, secundum vnionem, quae est supra mentem, quando mens ab omnibus alijs recedens, postea seipsam dimittens, vnita est supersplendentibus radijs, imperferibili & profundo lumine sapientiae illuminata. Haec est sapientia Sanctorum, à profluuiio rotius Trinitatis fidelibus infusa, ac deifica diffusionem diuinitus illapsa, qua mentes amantium rore caelesti perfusa, non aliud quod emolumentum temporale, non dona, sed ipsum, qui est totius deiformis emanationis principium, scintillantibus affectionibus, insatiabilibus desiderijs, vnituis aspirationibus, ipsum, inquam, solum tangere, & ipsi vniri desiderant. Hinc anima fidelis, per eam desiderijs ignitis usque ad vnionem plenissimam aspirare languida non desistat, quia non tantum virtutes per eam perfectum obtinent principatum, sed & mens omni philosophia, omni que rationis investigationi & inquisitioni omnis Theologiae speculatiuae praenititur: nimirum cum principalis affectio, quae est scintilla synteresis, sola spiritui diuino.

Contem-
plandi mo-
dus duplex.

diuino vnibilis, non minus excedat intellectum, quam intellectus rationem, & ratio imaginationem: vnde & actionem suam ab intelligentia totaliter separatam habet, eidem mirabiliter supereminens: sicut ordo Seraphin, qui interpretatur ardens, est Deo vicinior, q̄ Cherubin, qui interpretatur plonitudo scientiæ, & per consequens vberius, perfectius, & prius à Deo recipit influentiam. Et hæc potentia, vt est supremum in spiritu, ferè ab omnibus ignoratur, nisi quibus ab igne sancti Spiritus, apex affectus immediate tangitur & mouetur. Secundus modus in Deum consurgendi & perueniendi ad ardore amoris, scholasticus est & communis, in quo semper meditatio & cognitio præcedunt amoris affectione, vt pote quo per creaturas, vel intellectum cognoscitur Deus, antequam in ipsum affectus amoris accendatur. Vnde dicit Richardus, quod duo sunt contemplationum excessus, vnus in intellectu, alter in affectu, vnus in lumine, alter in amore. Cuiq; horum copia datur, verè dicere potest: *Introduxit me rex in celam vinariam.* Magna quippe sunt duo hæc bona, & non reperiuntur eis maiora, nec felicitati creaturæ rationalis magis accommodata, quam lumen cognitionis, & dulcedo affectionis: & vtrunq; exigitur ad plenum gaudium diuinæ refectionis. Veruntamen, actus dilectionis præfertur actui cognitionis tanquam perfectior, eo quod eius actus est amantem cum amato copulare. Venus enim amor immediatius vnitur Deo, quam intellectus. Dicit enim Vercellensis super Cantica, quod intellectus & affectus simul coambulant vsque ad nouissimum intellectus, vbi habet suæ cognitionis, & sui luminis consummationem. Affectus autem adhuc cōtinuat principalia in Deum suspiria, & superintellectuales extensiones, intrans cum Mose diuinam *caliginem*, quæ est inaccessibile lumen, in qua Deus habitare dicitur, qui *posuit tenebras latibulum suum*: quam qui intrat, feliciter vnitur incomprehensibilitati diuinæ, quam non penetrat intelligentia, sed solus principalis affectus Deo per vnionem dilectionis vnibilis (quæ est effectiua vera cognitionis) vnitur Deo effectualiter ignoto cognitione multo meliori, quam sit cognitio intellectualis: quia, secundum Dionysium, perfectissimus modus, quo nosse intellectus Deo coniungi potest, est in quantum ei cōiungitur vt ignoto, quāuis in patria cōiungemur ei noto. Sed hoc mysterium secretissimū est, & nemo nouit, nisi qui accipit, nec accipit, nisi qui desiderat, nec desiderat, nisi que ignis Spiritus sancti medullatus inflammat. Hic enim nihil ferè potest natura, modicū

Cant. 1.

Exod. 20.

Psal. 17.

Lucæ 10.

iuuat industria, parum dandum est inquisitioni, & multam vnctio-
ni. Hoc denique pro certo tenendum est, quod quisquis huius dilecti
desiderio flagrat, quanto eum familiarius nouit, tanto amplius amat,
eoque feruentius illius desiderio æstuat. Hinc dicit in Euangelio dile-
ctus, quod *unum est necessarium. Vnum*, inquam, in quo est omne bo-
num, imò quod est omne bonum, & totum & solum bonum. Cogita
nunc, o anima mea, quantum sic illud bonum, & quam delectabile,
quod continet iucunditatem omnium bonorum, & non qualem
experti sumus in rebus creatis, sed tantò differentem, quantum differt
Creator à creatura. O qui hoc bono fruatur, quid illi erit, & quid illi
non erit? Certè quicquid uolet, erit: & quicquid nolet, non erit. Cur
ergo per multa vagaris homuncio? Ama vnum bonum, in quo sunt
omnia bona, & sufficit tibi.

*Fructus spiritus quid sit, & quo modo sub umbra Dei proprie per-
cipitur: & quò ad rationem fructus duo requi-
runtur. Cap. XLIX.*

Vmbra
causatur
ubi.

S*ub umbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gut-
tur meo.* Canticoꝝ secundo. Ad huius intellectum sciendū, quòd
tria sunt quæ causant vmbra, scilicet lumen, medium, & obiectū.
Christus igitur secundū diuinitatē, lumen est, à quo scilicet vmbra
Dei causatur. Medium autem ad cuius similitudinem hæc vmbra cõ-
pingitur, est eius humanitas per suæ gratiæ plenitudinem, & merito-
rum suorum abundantiam. Obiectum verò luminis, quod & vmbra
efficitur, est nostra voluntas, diuino lumini spontanea affectiõne sub-
iecta penitus: vt sicut vmbra mouetur secundū omnem motum in-
terpositi, à quo causatur, & ipsum quocunque processerit, comitatur:
sic illa voluntas vmbra Dei iam effecta, spiritum eius ad directionem
intrinsecus per omnia subsequitur, & extrinsecus humanitatem Do-
mini Iesu, eiusq; doctrinā etiam in omnibus semitis perfectionis imi-
tatur. Sic igitur nostra voluntas, vbi se diuino beneplacito funditus
offert, ibi ipsa Dei & Deus eius vmbra culum efficitur: quia in alteru-
tro suauiter requiescunt, & alter mirabili dulcissimaq; fruitione quadā
alterius est cõplexus. Vnde fidelis anima sub hac vmbra tria se reperit:
se gloriatur. Primò, desideratam vmbra, id est, ab æstu vitiorum, quo
diaboli laqueos vitare possit, concupitam refrigerationem, quantum
ad vim concupiscibile. Nam mali ardent in suis concupiscētis: imper-
fecti

Vmbra ani-
ma.

facti patiuntur æstium multimoda tentationis: sed charitate perfecti
 refrigerium inueniunt in memoria Dominicæ passionis, sicut Helias
 sub umbra iuniperi: Ecce umbram: *Christo igitur in carne passio, & vos
 eadem cogitatione armamini.* Secundò verò in umbra lesionem, id est,
 in omni aduersitate per gratiam patientiam, omnimodam mētis quie-
 tationem, quantū ad vim irascibilem. Vnde dicit Prosper in libro de
 vita contemplatiua, & habetur de Pœnitentia distinct. 2. cap. Chari-
 tas est: Illi verò plus quàm se Deum diligūt, qui propter eius amorem
 ad tempus suæ salutis non parcunt, se ipsos tribulationibus ac periculis
 tradunt, nudari facultatibus proprijs, patriæ suæ extorres fieri, paren-
 tibus, vxoribus ac filijs renuntiare sunt parati: & ut totum dicam, ip-
 sam mortem corporis non solum non refugiunt, sed etiam libenter
 excipiunt. Ecce lesionem. *Elegi abiectus esse in domo Dærmes, Et iterū
 Improperium expectauit cor meum, & miseriam.* Tertio fructus inue-
 nit dulcedinem, id est, spiritualem refectionem, tam in agendis, quàm
 in cauendis. & sustinendis, ingeminans cum Psalmista: *Quam dulcia
 suncibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Nec mentitus est, qui dixit: *2. Cor. 7.
 Repletus sum consolatione, super abundo gaudio in omni tribulatione nostra.*
 Echic est fructus, de quo nunc loqui intendimus.

Fructus ergo nomen à corporalibus ad spiritualia translatum est. Fructus
 dicitur enim fructus in corporalibus, quod vltimum ex plantis vel
 arboribus producitur, & cum quadā suauitate percipitur. Et, secundū
 hoc, fructus hominis dicitur vltimus hominis finis, quo frui debet. Si
 autem dicatur fructus hominis id quod ex homine producitur, sic ipsi
 actus humani fructus dicitur. Operatio enim est actus sensus operan-
 tis, & habet delectationem si sit conueniens operanti. Vnde si procedit
 ab homine, secundū facultatem suæ rationis, tūc dicitur esse fructus
 rationis. Si verò procedit ab homine, secundū altiorē virtutē, quæ est
 virtus Spiritus sancti, sic dicitur esse fructus spiritus, quasi eiusdē di-
 uini seminis, sicut dicit Iohannes: *Qui natus est ex Deo, peccatum non
 facit, quoniam semen ipsius in eo manet.* Vnde fructus spiritus propriè di-
 citur, actus virtuosus, qui fit cum spirituali delectatione propter finem
 vltimū, etiam si in se nihil habet delectabile secundū naturam, vt
 patientia: nam in Deo solo quis delectari debet propter se, sicut propter
 finem vltimum, vt scilicet, propter, dicat causam finalem. Sed in acti-
 bus virtuosis delectari debet, non sicut propter finem, sed propter ho-
 nestatē quā continet, delectabilem virtuosis. Dicit enim Ambrosius,

3 Reg. 19.
1. Pet. 4.

Psal. 83.
Psal. 68.

Psal. 118.

2. Cor. 7.

Fructus
quid.

1. Iohan. 3.
Fructus spi-
ritus.



Vltimum
quid dica-
tur.

Galat. 5.

Fru.

Finis.

Quo fruen-
dum.

quod opera virtutum dicuntur fructus, quia suos possessores sancta & sincera delectatione reficiunt. Ex ijs elicetur, quod ad ratione fructus duo pertinent, scilicet, quod sit vltimum expectatum, & quod cum quadam dulcedine vel delectatione quietet appetitum. Est igitur aliquod vltimum simpliciter, quod scilicet ad aliud non refertur, sed in quo delectatur aliquis sicut in vltimo fine: & hoc proprie dicitur fructus, & eo proprie dicitur aliquis frui. Est etiam aliquod vltimum secundum quid, quia est aliquorum vltimum, habens in se quandam delectationem, ad quam precedentia referuntur: & hoc aliquo modo potest dici fructus, sed non proprie, & secundum completam rationem eo frui dicimur. Et sic ea, quae ponit Apostolus ad Galatas, dicens: *Fructus autem spiritus sunt charitas, gaudium, pax,* &c. dicitur fructus spiritus, quia sunt effectus quidem Spiritus sancti in nobis, non ita tamen dicuntur fructus spiritus, vt eis fruamur tanquam vltimo fine, sed tanquam quibusdam medijs ad vltimum finem, nec habent perfectam & completam rationem fruitionis. Vel, secundum Ambrosium, dicitur fructus, quia per se petenda sunt, non quidem ita, quod ad beatitudinem non referantur, sed quia in seipsis habent vnde nobis placere debeant. Ceterum, frui, quandam importat comparationem voluntatis ad vltimum finem, secundum quod voluntas habet aliquid pro vltimo fine. Habetur ergo finis dupliciter. Vno modo perfecte, quod scilicet habetur non solum in intentione, sed etiam in re, & sic perfecta fruitio est finis iam habiti realiter. De qua dicit Augustinus decimo de Trinitate, quod frui est cum gaudio vti. Et sic finis iam habiti, est fruitio propria & perfecta. Alio modo imperfecte, quando scilicet habetur tantum in intentione: & illa est fruitio finis necdum habiti realiter, sed tantum in spe, & intentione. De qua idem Augustinus i. lib. de doctrina Christiana, cap. 4. dicit, q. frui est amore inherere alicui rei propter seipsam. Hoc enim fieri potest etiam de re nondum habita. Veruntamen huiusmodi fruitio finis vltimi nondum habiti est quidem propria, sed imperfecta propter imperfectum modum habendi finis vltimum. Denique fruitio, quia deriuatur a fructu, ideo hoc modo fruitio ad similitudinem fructus, est actus voluntatis & charitatis, cuius obiectum est vltimus finis & summum bonum, scilicet Deus, aut Dei visio. Simpliciter autem & proprie, fruendum est tantum vltimo fine, scilicet Deo, per visionem habito & assecuto, ac etiam ipsa visione, in quantum ipsa visio est quadam Dei assecutio: principalius tamen fruenda est Deo, quam

quàm ipsa visio, quia ad istam complacentiã habendam, quæ fructio dicitur, principaliter mouet Deus, quàm visio. Nam visio nos beatos facit formaliter, & Deus effectiue. Causa autem effectiua maior est, quàm causa formalis, cum causa efficiens etiam sit causa causæ formalis: sicut ignis principaliter mouet quantum ad caliditatem, quàm calor, qui imprimitur aquæ, licet ignis aquam non calefaciat, nisi mediante calore, quem sibi imprimit. Omnis igitur fructio causatur ex amore, qui mouet voluntatem ad actum, & reddit actum delectabilem, licet de ipsa natura amoris est, nunquam quiescere vel otiosi: quatum tamen amori propinquat eterno, tantum ipsi fructioni appropinquat, quæ vacare cogit. Nam amor etiam in incipientibus & proficientibus sicut in suis exercitijs consequitur suam practicam, sic & pro modulo suo quandam perſentit fructionem, id est, dulcissuam internam oblectationem. Dicit enim Origenes super Cantica: De natura boni operis est, quòd ad ipsius multiplicationem multiplicatur & delectatio, & quasi quoddam spirituale condimentum est sibi hilaritas bene operantis. Hinc dicit Albertus Magnus: Quòd bonum operatum facit dulcedinem in gustu, & gaudium in corde. Veruntamen huiusmodi dulcedinem spiritualem in arduis, grauibus & pœnalibus, solus operatur amor Dei perfectus, qui est gustus spiritus.

Fructio
vnde.

Quomodo mens bene disponitur cum duodecim fructibus, & de multiplici subiecto fructionis, & quòd aliquo fruimur multis modis. Cap. L.

Sub umbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. De fructibus his dicitur in libro Apocalypſeos; *Ostendit mihi Dominus flumen aquæ viue splendendum tanquam crystalli, procedentem de sede Dei & Agni, id est, Spiritum sanctum, qui procedit à Patre & Filio, iuxta illud Iohannis 7. Flumina fluunt de ventre eius aqua viua. Hoc autem dixit de Spiritu sancto. Sequitur: Et ex vitæ parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, id est, Christus, qui dat vitam comedentibus eum, nunc per fidem, postea per ipſeiam. Dux partes fluminis sunt vita præſens, & vita futura. Citra flumen ergo Christus est lignum vitæ, per sui Corporis & Sanguinis exhibitionem in Sacramento altaris. Ultra flumen est idem lignum vitæ, per suæ speciei tam humanæ, quàm diuinæ exhibitionem. Citra flumem affert duodecim fructus, quos enumerat Apostolus ad Galatas, dicens: *Fructus**

Lignum vitæ
Christi.

gus, Deo subijciat, & etiam fidē suam debitē bonis operibus exequatur. Vnde Augustinus: Fides enim dicitur, quia fit quod dicitur: aliqui factis Deum negat, nec se fidelem exhibet. Quinto, mens bene disponitur ad id, quod est infra se, per tria, scilicet per modestiā, qua seruat modum in dictis & factis; & per continentiam, qua se abstinet, & appetitum refrænā ab illicitis; & per castitatem, qua bene & rectē licitis vititur. Contineas enim est, qui fortes concupiscentias patitur, sed nō vincitur. Castus verò, qui nec patitur, nec vincitur. Ad maiorem autem euidentiam sciendum, quod multiplex est subiectū fructificationis. Primò namq; fructio includit quādam delectationem, & quietationem cuiuscunq; naturæ: & sic conuenire etiam potest brutis, nō propriē, sed abusu. Brutum enim quiescit in delectatione cibi, quia nescit aliam delectationem vteriore. Vnde ait Augustinus lib. 3. quæst. Frui qualibet corporis voluptate, non absurde æstimantur bestia. Secundo, fructio dicit delectationem voluptuosam naturæ rationalis, quacunque re habita, licet impropiē: & sic competit etiā peccatoribus, qui propter vehemētiam delectationis in delectatione peccati quiescunt; quia ratio absorberetur ab eis, ita, quod nesciunt aliam considerare delectationē, quam suam. Tertio, dicit delectationem in summo bono: & sic tantūm cōpetit iustis, qui quiescunt in summo bono per plenam spem & confidentiam, propter omni boni affluentiam, cooperante gratia & suauitate Spiritus sancti. Nam fructio pertinere videtur ad amorem & delectationē, quam quis habet de ultimo expectato, quod est finis. Cū ergo frui propriē est vltimi finis, ideo solum in his, quæ cognitionem habent, inuenitur fructio finis. Vnde dicit Augustinus 10. de Trinitate, quod fruimur cognitis, in quibus voluntas delectata quiescit: nec quiescere potest propriē, nisi in vltimo fine, quia quandiu expectatur aliquid, remanet motus voluntatis in suspensio, licet iam ad aliquid peruenerit. Quarto, dicit fructio delectationem, cum perfecta quiete ex coniunctione finis vltimi & sic cōpetit beatis, qui perfectius Deo fruuntur, quam viatores, propter præsentiam æternæ beatitudinis. Quinto, dicit fructio summam delectationem, cum perfectissima quiete, & summa coniunctione ad summum bonum: & sic Deus fruatur seipso. Nam omni boni affluentia, solum est in personis diuinis, quæ perfectissimè fruuntur seipsis. Nos etiam quinque modis aliquo frui possumus. Primò namque fruimur aliquo, vt representante & cooperante: & sic fruimur homine

Contineas
quis.
Castus
quis.
Fructio
multifarie
dicitur.

Fruuntur
homines
diuersi-
modè.

iusto per gratiam. Secundò, vt disponente, & sic fruimur virtutibus, quæ disponunt nos ad beatitudinem obtinendam. Tertio, vt perficiente & præmium eliciente, & sic fruimur charitate. Quarto, vt mouente aut imperante, & sic fruimur voluntate. Quintò, vt beatificante, & sic fruimur solùm Deo. Et dicitur propriè fruitio, quia fruitio duo importat, scilicet delectationem, & omnimodã quieratione, propter affluentiam omnis boni, quo totus appetitus quietatur ex coniuncti-
 one finis vltimi. Fruendum est igitur propriè solo Deo, quia fruitio-
 nis obiectum est summa bonitas, summa felicitas, summa satietas, & finis vltimus, animæq; centrũ, in quo solùm natura humana perfectè
 quietari potest. Dicimur tamen etiã frui virtutibus, & opera virtutum
 propterea dicuntur fructus quadruplici ratione. Primò, quia de spiritu
 quasi de ligno vitæ colliguntur. Secundò, quia propter se à spiritu ra-
 tionali appetuntur. Nam secundum Augustinum, frui est amore inha-
 rere alicui rei, propter seipsam. Tertio, quia cum spiritali delectati-
 one & gaudio habentur. Dicit enim Augustinus, quòd frui est vt cum
 gaudio. Quarto, quia spirituales humores, id est boni mores inde ge-
 nerantur. Deniq; secundum Alexandrũ de Hales in illa definitione
 Augustini, frui est amore inharere alicui rei propter seipsam, amor
 cõmuniter accipitur ad omnes virtutes Theologicas. Comprehendit
 enim amorẽ summæ veritatis, qui est fidei; & amorem expectatæ bea-
 titudinis, qui est spei; & amorem summi boni, qui est charitatis.

*De differentiâ inter virtutes, dona, beatitudines, & fructus secun-
 dum gradum, & finem. Cap. L. I.*

Apoc. 22.

*S*ub umbra illius, quem desideraueram, sedi, &c. Isti sunt fructus li-
 gni vitæ, de quibus habetur in Apocalypsi, qui crescunt ex utraque
 parte fluminis, id est, vitæ præsentis, & futuræ. Sed in statu præsen-
 tis miseriæ profert fructus imperfectos, & immaturos: in statu ve-
 rø gloriæ profert maturos: quos non secludit ab inuicem, nisi fluuius
 mortalitatis vitæ præsentis. Citra flumen enim sunt iusti perfecti
 in præsentis vita, & ultra flumen sunt beati in patria. Est autem fru-
 ctus iste dulcedo quadam in præsentis, vel refectio siue pragustatio in-
 effabilis delectationis vitæ futuræ, subsequens in anima beata, ex ad-
 ceptione finis, & vltimi expectati. Sicut enim fructus corporalis ab ar-
 bore procedit ad finem, vt quis eodem fruatur, sic actus nostri procedunt à Spiritu sancto, vt mens hominis bene ordinetur, & eisdem de-
 lecta.

Fructus spi-
 ritus quid.

delectabiliter fruatur: quamuis in se nullo modo delectabiles sint. In quo fructu praesens miseria fit tolerabilior, & in operatione fit homo feruentior: quia coauget operationem propria delectatio, & fini fortius adheret ab omni alio subtractus, eò quod anima sancta perfectioni suae coniungitur, & in delectationem verissimam immoritur. Quod autem amplius delectat, id feruentius operemur necesse est. Unde sicut fructus Spiritus sancti, est vltimum expectatum in vita spirituali, vt scilicet fruibilibus quis virtutes possideat, tam in agendo, quam in cavendo & patiendò; sic etiam in homine summam videtur exigere perfectionem: quia sicut donum potest in id, in quo non potest virtus, vt virtus; & beatitudo in id, in quo non potest donum secundum rationem doni: sic & fructus potest in id, in quo non potest beatitudo sub ratione beatitudinis, quia non se nper beatus beatitudine via percipit fructus. Virtutes enim & dona, & beatitudines sunt habitus, sed fructus sunt delectationes ex actionibus illorum circa obiectum provenientes: virtutes etiam acquisite, vt acquisite; differunt ab eisdem vt gratuita, & etiam à donis ac beatitudinibus, non solum secundum gradum, sed etiam secundum finem. Pro quo notandum, quod virtutes acquisite tam morales, quam speculatiuae finem habent boni operationem, vel veri cognitionem, vt est sistens intra limites naturae, & modo naturali, quia, vt purè acquisite, finem habent adum perfectum. Virtutes autem, prout sunt gratuita, finem habent operationem circa bonum, & cognitionem circa verum, super limites naturae, & modo supernaturali: quia factae per charitatem, quae est forma virtutum, alium finem sibi praestituunt, quam ex se habent, in quantum purè sunt acquisite, quia prout gratuita sunt, finem suum habent finem charitatis. Exempli gratia: In virtutibus moralibus, secundum virtutem prudentiae, in operatione boni imperturbabiliter agentes, & non impediti, sedatis passionibus, beati sumus vt homines felicitate civili: & in virtutibus intellectualibus secundum virtutem sapientiae in speculatione veri, imperturbabiliter, & non impediti, vacantes ab omni opere exteriori, beati sumus vt homines felicitate speculatiua, tanquam perfectionem illarum assecuti, prout sunt nudae virtutes. Hic tamen non debet quiescere Christianus, finem scilicet virtutum ponendo in operatione boni, quò ad regimen vitae, & in veri speculatione circa creaturas ex creaturis accepta: sed finem earum ponere debet in dilectione boni illius, quod est summa omnis boni,

L. I. 2 & in

Finis vic-
tuuum.

& in veri illius cognitione, quod est summa omnis veri: nō quantum naturaliter ex puris naturalibus debet diligī & cognosci, sed quātum per fidem & adiutorium diuinā gratiā. Et tunc virtutes, quę dicuntur à Philosophis humana; dicuntur à Christianis gratiā per gratificationem Spiritus sancti, cuius adiutorio sunt factę. Et non differūt nisi sine, quem finem, vt sunt gratiā communem habent cum donis & beatitudinibus: quibus cum homo fuerit perfectus, tunc fructū ex finis adeptione, & coniunctione cum ipso sine, quantum præsens vita patitur, percipit, tanquam verè beatus felicitate, qua felices sumus, nō iam vt nudi homines, sed solummodò vt super homines ceteros excellentes, vt pote quasi iam dii effecti, quia Deo coniuncti.

Ad maiorem autem euidētiā sciendum, quòd sicut homo spiritualis carnem suam nutrit & fouet, vt Dei creatura saluetur: & eam in desiderijs eius implendis negligit, ne diuina iustitia per hoc offendatur: sic e conuerso carnalis homo carnem suam per vniversa vitia sinit effluere, diuinam cōtemnendō iustitiam, ne desideria illius offendantur. Quod tam in viris spiritualibus, quàm carnalibus quidam faciunt more humano, quidam modo superhumano, quidam verò modo inhumano. Et secundum hoc, tanquam ex operibus nobis cognitīs, secundum gradus perfectionum per ordinē distinctos, ponamus distinctionem secundum gradus & ordinē, tam in habitibus laudabilibus, quàm in vitijs eis oppositis. Quod vt per exempla manifestius pateat, assumamus ad hoc vnum habitum virtuosum, scilicet fortitudinem ex parte spiritus, & vnum vitiosum, scilicet luxuriam ex parte carnis. Nam sicut homo carnalis humano modo curam carnis habere dicitur in desiderijs eius explendis, quando modo naturali quærīt eius delectationes, naturę limites non exiens in fruendo veneris delectationibus: sic spiritualis humano modo carnē suā in explendis eius desiderijs negligit, eam periculo mortis exponēs, ne diuinam offendar iustitiam: quod fit per fortitudinem, prout est virtus, præcisam habens rationem virtutis, quę curam carnis gerit, non exponens eam periculo mortis, nisi quādo & quomodo oportet, & hoc ne offendar diuina iustitia, & bonū virtutis, secundum quod dicitur 3. Ethicorum: Fortis instupefactibilis est, vt homo timebit quidem vt oportet, & vt ratio dicitur sustinebit boni gratia. Hic enim finis est virtutis, & in hoc consistit fortis dilectio: quia tamen secundum fortitudinem, quę virtus est, cum tristitia & dolore sustinet aspera carnis, & vellet

Fortitudo
virtus.

vellēt non sustinere, & opportunitatem non adesse talia sustinendi: sed cum adfunt conditionaliter, maule talia sustinere, quā bonum virtutis offendere, quamvis hoc faciat cum tristitia & dolore. Secundo, sicut carnalis superhumano modo curam carnis habere dicitur in desiderijs eius explendis, cum hoc facit modo supernaturali, limites naturæ exiens per exquisitas malicias, venereas quærendo delectationes: sic spiritualis in desiderijs Spiritualibus explendis carnem suam negligit, ne diuinam iustitiam & bonum virtutis offendant, cum carnem suam superhumano modo mortis exponit periculo, quando & quomodo oportet. Iam quidem non cum anxietate & dolore, sicut fortis virtute fortitudinis, sed cum gaudio & exultatione, sicut fortis de dono fortitudinis, iuxta illud Luca: *Gaudete & exultate in die illa, &c.* Tertiò, sicut homo carnalis inhumano modo curam carnis habere dicitur in explendis eius desiderijs, quando contra modum naturæ, & extra limites naturæ eam libidine commaculat, scilicet cum bestijs, vel masculus cum masculo turpitudinem operando: sic spiritualis inhumano modo carnem suam in explendis eius desiderijs adeò negligit, quod eidem inhumaniter velut asino vix necessaria vita concedit, diuersis eam miseris exponens, & quantum in se est, opportunitatē affectans, vt eam pro bono virtutis & iustitiæ, morti frequenter exponat, vitam habens in radio, & mortem in desiderio: quod fit per fortitudinem, quæ est beatitudo. Et hic vocatur modus inhumanus, quia fit potius habitu diuino, quā humano. Hinc Philosophus vocat hanc virtutem heroicam, id est, diuinam, quæ scilicet ex hominibus fiunt dii propter virtutis excellentiam. Dicitur enim virtus diuina, cum quis virtutem dirigit super omnem hominem, & humanam virtutem, quia talis virtus inest hominibus iam Deo vnitis, & quodammodo deificatis propter nimiam approximationem, & assimilationem ad Deum. Admirabilis quidem & supernaturalis est homo ille supremum virtutis attingens, & super omnes homines virtutem dirigens, quæ virtus homines quodammodo deos constituens, ineffabilem fruitionem diuinæ dulcedinis eis administrat. In quolibet ergo genere virtutis dicitur esse opus virtutis, vt virtus est, cum illud agit vt homo, & humano modo. Dicitur autem opus esse doni, vt donum est, cum illud agit vt homo, sed superhumano modo. Dicitur autem opus esse beatitudinis, vt beatitudo, cum illud agit vt homo, sed vt iam deificatus, iuxta illud Psalmistæ: *Ego dixi, deus estis.* Ex his ergo patet, quod donum

Fortitudinis donum.
Luca 6.

Beatitudo.

Virtus diuina.

Psalm. 81.

potest in id, in quod nō potest nuda virtus: & beatitudo in id, in quod non potest donum secundum rationem doni: & fructus in id, in quod non potest beatitudo sub ratione beatitudinis, quia non semper beatus, beatitudine viæ percipit fructus.

De fruitione diuina in hac via, & in patria: ac de primo fructu Spiritus sancti, qui est caritas, qua tria in nobis operatur. Cap. LII.

Sub umbra illius, quem desiderauerā, sedi. Fructus isti spiritus non dicuntur in nobis novos habitus, sed consolationum status, quibus Spiritus iustorum consolantur, & in eis delectantur, quæ delectationes consequuntur opera perfectā. Vnde, quia procedentes à Spiritu sancto mentem delectant, sicut fructus materialis procedens de arbore, percipitur cum quadam suauitate; ideo nomine singulorum fructuum intelligitur ipsum opus cum delectatione ex ipso consequente, vel ipsa delectatio consequens ex opere: quam delectationē Deus summè requirit in opere, dicente Psalmista: *Delectare in Domino, & dabit tibi petiuites cordis tui.* Delectatio in Domino, est delectatio bonæ conscientie, & sapor castitatis, humilitatis, patientiæ, charitatis, mansuetudinis, & aliarum virtutum. Quæ delectatio maior est omnibus alijs delectationibus corporalibus. Et cum in his delectamur, in Domino delectamur. Amor enim verus, qui, secundum Gregorium, nunquam potest esse otiosus, sicut semper cogit ad praxim, & opera bona, licet eidem semper quædam fruitio comitatur, vel quidam amor fruitiuus. Et quanto magis sui vehementia, puritate ac perfectione propinquat amori æternō, tanto magis & ipsi fruitioni propinquat, quæ quiescere cogit in dulcedine diuini amoris: quod dicitur *in iugum Domini suauē*. De quo Bernardus: O iugum amoris Christi, quàm dulciter capis, quàm gloriose illaqueas, quàm fortiter stringis, quàm suauiter premis, quàm delectabiliter oneras: quia nimirum amor Christi est participatio quædam diuina natura in nobis, & per eam Trinitas habitat in nobis, sicut amans habitat in amato, & econuerso. Amor enim transfert amantem in amati similitudinem quantum potest, etiā quantum ad consimiles operationes arduorum & difficilium: & exinde redditur *in iugum Domini suauē*. Sicut enim, secundum Thomam in libro de Beatitudine, fruitio patriæ est delectatio proueniens ex perfecta cōiunctione intellectus, & affectus in Deū, utpote cum anima figit intellectum in

Psalm. 36.

Delectatio spiritus.

Matth. 11.

Fruitio patriæ.

æter-

aternitatem, immensitatem, bonitatem, largitatem, charitatem, & sic
 de ceteris attributis, statim affectus animæ delectatur in singulis intel-
 lectis, nec solum fruitor Deo in singulis, quæ in Deo sunt, sed etiam in
 singulis Angelis & Sanctis, ac in singulis virtutibus & donis eorū na-
 turalibus, & sic erit *Deus omnia in omnibus*. Tanta namque erit exin-
 de delectatio, quod intrare non poterit in animam, sed anima tota in-
 trabit in gaudium. Sic etiam suo modo perfecta fruitio viæ in Deum, Fruitio viæ.
 est quidam amorosus & saporosus complexus dilecti in dilecto super
 omne desiderium: in quo complexu cogitur humanus spiritus expi-
 rare, liquare, destuere, & in fruitione vnum cum Deo fieri. Cui cum
 spiritus humanus perfecte coniunctus fuerit, iam non agere, sed figi
 videtur, & qui *spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt*. Veruntamen hæc frui-
 tio paucissimorum est contemplatiuorum. Sed quanto magis huic cō- Rom. 8.
 plexui proinquamus, tãto magis de hac fruitiōe participamus, quàm
 intimi Dei amici diuina dispensatione quandoque degustant, dicen-
 tes cum Psalmita: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quæ*
abscondisti timentibus te. Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu fili- Psal. 30.
orum hominum. Quibus respondet Iesus in libro Apocalypses: *Nemo*
novit, nisi qui accipit. Nam amantibus est nota dulcedo, quæ timenti- Apoc. 2.
 bus est abscondita. Tanta namque iucunditas & amabilitas est in Deo, Amabilitas
 quod ab anima cognitus, statim eam ad se trahit, ad similitudinē ada- in Deo.
 mantis ferrum attrahētis, vt eam in se vehementer absorbeat. Ad quā
 dulcedinem suspiras Bernardus, ait: Non accessit cor meum o Domi-
 ne Deus ad multitudinem dulcedinis tuæ, *quæ abscondisti timentibus*
te. Foris eius odore utique sustentor, quod est mihi super odorē bal-
 sami, cunctique generis suavis odoramenti. O Domine Deus, si tam
 nobilis est odor, quàm dulcis est sapor dulcedinis tuæ? Si tanta vir-
 tutis est modica degustatio, quantum iucunditatis habet felix inebri-
 atio? Hæc tamen fruitio prauitiam requirit omnimodam pacem cor-
 dis, serenitatem mentis, & deificationem voluntatis. Oportet, in-
 quam, a vitiosis affectionibus, ab inordinatis passionibus, & tumultu-
 ois occupationibus cor esse purgatū & liberum, quod hanc suauitatē
 gustare debeat: quia nisi sincerū fuerit vas cordis, non percipiet suauit-
 atē spiritus, eò quod adhuc acescit ex face voluptatis. Et hæc est frui-
 tio, qua fruimur Deo, prout est possibile secundum modum viæ:
 quam utique fruitionem ordine congruo præcedere debet fruitio ve-
 rarum virtutum, quæ nos disponunt ad obtinendā diuinā fruitionē,
 L. I. 4. quas

quas omnes Apostolus in numero duodenario fructuum breuiter comprehendit, quia omnes actus virtutum, donorum, & beatitudinum, secundum quandam conuenientiam ad hos duodecim actus, vel fructus reduci possunt, utpote per quos mens hominis per processum sancti Spiritus per omnia bene disponitur secundum omnimodam diuinam conformitatem. Primus igitur fructus, & inter alios primatum obtinens, est charitas, tanquam caput virtutum & fructuum. De qua dicit Hieronymus. Quae alia virtus inter fructus spiritus habere debet primatum, nisi charitas? sine qua aliae virtutes non reputantur esse virtutes, sine qua etiam nulla virtus spiritualem gustum consequitur. Nam qui charitatem non habet, huic tanquam infirmo virtutes non sapiunt, eo quod charitas est dispositio gustus spiritualis, cui sapiunt res, prout sapere debent. Charitas etiam sanat omnes infirmitates spirituales quasi non fuissent, quia *charitas operit multitudinem peccatorum*: ex qua etiam vniuersa bona nascuntur, in quantum sunt meritoria, & omnes alij fructus gustum suum spiritualem ac fruitionem, sortiuntur. Haec autem charitas dum nominat habitum, est virtus Theologica, & maxima virtutum, iuxta illud: *Maiores autem horum est charitas*. De qua virtute apud Matthaeum datur *maximum & primum mandatum*. Dum vero nominat actum, sic est opus virtutis, quod etiam tenet primatum caelestium viarum, dicente Apostolo: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*. Dum denique nominat delectationem sequentem, tunc est fructus. Veruntamen charitas, prout est fructus, magnam in se requirit perfectionem. Et tria praesertim operatur in nobis. Primo, mentis omnimodam depurationem ab omnibus, quae diuinum amorem non redolent, & quandam viuacissimam in Deum adhaesionem, nihil amplectens, nisi diuinum beneplacitum, omnem iacturam in tempore & aeternitate sustinere parata propter Deum, sine omni cordis retractione. Quae nimirum adhaesio gratuita sic mentem Deo coniungit, quod ferè inadhaesibilis fit omni creato. Hinc prima dispositio mentis ad bonum, qua summo bono fruibilibiter adheret, est per amorem, quae est prima affectio, & radix omnium affectionum. Hinc merito prima ponitur inter fructus spiritus, in qua Spiritus sanctus specialiter datur sicut in propria similitudine, cum & ipse sit amor. Porro duo alia, quae charitas fructus operatur in nobis, vide prout immediatè sequitur,

De de-

Charitas.

1. Pet. 4.

Charitas habitus.

1. Cor. 13.

Matth. 22.

Charitas actus.

1. Cor. 12.

Charitas delectatio.

Charitatis

op. primum.

mum.

De duobus alijs, quæ charitas operatur, ac de undecim alijs fructibus spiritus in particulari. Cap. LIII.

Sub umbra illius, quem desiderauerā, sedi. Cū charitas fructus magnam perfectionem requirat, quæ tria principaliter operatur in nobis, quorum primum in immediatè præcedentibus expositum est, duo sequentia prosequamur. Secundò verò charitas in eo, cui tam efficaciter adhaeret, plenariè facit quiescere per quædam complexum unitiui amoris, ex quo necessariò sequitur secundus fructus, scilicet gaudium in Spiritu sancto. Omnis enim amans gaudet ex coniunctiōe amati. Charitas verò Deum, quem amat, semper præsentem habet. Nam qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Sunt enim duo, quæ diuinam causant præsentiam, scilicet charitas & conscientia puritas, quæ sunt digna, vt de eo homo spiritualis meritò gaudere debeat. Dicit enim Tullius de Senectute, quòd conscientia bene actæ vitæ, multorumq; beneficiorum recordatio incundissima est, fructus autem gaudij dulcissimus est, quia non est oblectamētum super cordis gaudium, & securā mens quasi iuge conuiuium. Tertio denique charitas pacem omnimodam operatur, quæ perficit gaudium, quia mentē quietat, etiam in quantumcunque pœnalibus, iniurijs, contumelijs, & alijs diuersis: quæ cuncta charitas etiā fruibilia reddit, sicut B. Stephano torrentis lapides, & beato Laurentio carbones. Est enim pax status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis, mundi & diaboli: vel si est aliqua, inefficax est, quia pax fructus est status animi purgatissimi, in quo fuit Paulus, cū dixit: *Complacoe mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in angustijs, in persecutionibus pro Christo.* Est ergo pax perfectio gaudij, tum quātum ad quietationem ab exterioribus conturbatibus, quibus omnibus supereminet quiete serenissima, tum etiam quantum ad sedationem interioris desiderij: quia non perfecte gaudet, cui non sufficit, quod habet. Qui verò cor habet in vno peccatū, à nullo alio potest inquietari. Rursum, qui per desideria sua totaliter in vno quiescit, ad alia non fluctuat, nec inquietatur. Nam vera pax est à voluntate Dei non diuidi, & in his solis, quæ Deus diligit, delectari. Et hi tres fructus quasi sorores sibi inuicem sunt combinata, quarum primogenita charitas est. Quartus fructus dicitur patientia, quæ bene disponit mentem in malis, sicut tres priores bene disponunt in bonis, ne scilicet mens turbetur in to-

Mm leratione

Quies.

Gaudium.
Ioan. 4.Ecclesi. 50.
Prover. 15.
1a c.

2. Cor. 12.

Pax vera
quæ.

Patientia.

- leratione malorum praesentium: quem fructum veraciter obtinet, quam gratanter & delectabiliter cuncta aduersa complectitur, dicens cum Apostolo: *Repletus sum consolatione, super abundo gaudio in omni tribulatione mea.* Nunquam enim est perfectus amicus, nunquam summa dilectio, nisi pro amico Deo quis aduersa cuncta non solum gratanter accipit, sed etiam horrendam mortem ignominiosa crudelitate iniuste inferendam, affectu plenissimo concupiscit, sicut dulcissimus amator Iesus dilectam animam suam laniandam tradidit inimicis pro inimicis. Hanc enim solam de proprijs rependimus pro vniuersis eius beneficijs, utpote quam summè requirit à dilecta in spirituali copula: quia patientia existens quartus fructus, est vltima virtutū, quae rectificat hominem ad proximum suum, cum scilicet iniuriam pro amico Deo patienter accipit, & inferentes viscerosè diligit. De tali sponsa dicere potest sponsus: *Sicut hlium inter spinas* crescit, & punctum redolet, *sic amica mea inter filias*, id est, mentes peruersas proficit, & per iniurias puncta gratias agit. Quintus fructus dicitur longanimitas, quae bene disponit mentem, ne scilicet inquietetur in dilatione bonorum futurorum, sed in expectatione perseueranter vnam se inuenit cum voluntate diuina, iuxta quod admonet Psalmista, dicens: *Expecta Dominus, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.* Unde in Ecclesiastico scriptum est de ea: *Coniungere Deo, & sustine, ut crescat in nobis vita tua.* Nam sola perseuerantia, vel longanimitas coronam gloriae consequitur. Sextus fructus dicitur bonitas, quae scilicet quis bonum habet animum ad proximum, ut ei velit bonum, & est quaedam animi dulcedo circa proximum. Est etiam, secundum Glossam, animi dulcedo, dulcorans omnem amaritudinem huius mundi, adeo ut non solum aduersa quaeque, sed & mortem quoque faciat dulcissimam, nec quaecunque asperitas illi vntioni resistere potest. Amor enim Christi bonitatem hanc in nobis efficiens, infinitae suauitatis & dulcedinis est; omnem dulcorans, amaritudinem, omnem superans & expellens peregrinam dulcedinē. Septimus fructus dicitur benignitas, quae bene facit proximo suo, etiā iniurianti, & persequenti. Dicitur enim benignitas, quos bonus ignis amoris feruere facit, non solum ad bene volendum, sed etiam ad bene faciendum proximis, etiam ingratīs & inimicis: quae virtus etiam dicitur liberalitas, & est virtus nobilium: & quanto benignior & liberalior, tanto nobilior. Octauus fructus dicitur mansuetudo, quae scilicet impedit iniuriam facere proximo, & illatam aequanimiter

nimiter portare: qua perficitur illud Euangelicum: *Si quis te percussit in unam maxillam, praebe ei & alteram.*

Nonus fructus dicitur fides, qua quis in Deum credit, per quam intellectum suum, & omnia, quae sunt eius, Deo subijcit, etiam fidem suam debite bonis operibus exequendo, alioqui factis Deum negaret, nec se fidelem exhiberet. Per fidem etiam fidelitas intelligitur, quae remouet à proximo dolum & fraudem. *Vir autem fidelis multum laudabitur, ut dicitur in Prouerbijs. Et Ecclesiasticus ait: Si tibi est seruus*

Fides.

fidelis, sit tibi quasi anima tua, & quasi fratrem tuum tracta illum. Decimus fructus dicitur Modestia, quae modum debitum obseruat in dictis & factis. Nam modestia, secundum Tullium, est scientia rerum illarum, quae aguntur vel dicuntur, loco suo collocandarum. Unde dicitur ad Philippenes. *Modestia uestra nota sit omnibus hominibus, id est, rationabilis conuersatio.* Hanc vult Apostolus notam fieri hominibus, ut eius odore si mortui sunt, viuificentur; si viui, confortentur. Et Seneca: Magni animi est magna contemere, & mediocritas magis velle, quam nimia, eò quod inperuua nocet. Sic segetem nimia frangit vbertas, sic & rami fructuum onere franguntur. Unde

Prou. 22.

Ecclel. 31.

Modestia.

decimus fructus dicitur Continentia, qua se mēs abstinet, & appetitum refrinat ab illicitis, dicens cum Psalmist. *Renuit consolari anima mea, memor sui Dei, & delectatus sum.* Hinc Tullius: Si cibis, & potibus partem vteremur, & nos immaculatos custodiremus, fruere mur consortio & affabilitate deorum, id est, Angelorum. *Non enim est digna ponderatio continentis anima.*

Philip. 4.

Continentia.

Psal. 76.

Duodecimus fructus est Castitas, qua quis rectè utitur licitis, scilicet vxore, & similibus, utpote per quam tam perfecte suppeditatur libido, quod nec vincitur, nec impulsum patitur. De qua Sapiens ait: *O quam pulchra est casta generatio cum charitate.* Castitas enim sicut odor balsami odorifera, quo cadavera condita incorrupta seruantur, sensus, & actus continet, & constringit, statum quendam immortalis gloriae representans. De qua dicit Bernardus: Quid castitate decorius, quae hominem facit Angelum? inter se quidem differunt homo pudicus & Angelus, sed felicitate, non virtute. Nam si Angeli castitas felicior, hominis tamen fortior esse cognoscitur.

Eccle. 26.

Castitas.

Sapient. 4.

De duodecim fructibus aeternae vitae, quibus anima coronabitur, & de tribus, quae requiruntur ad perfectam beatitudinem.

Cap. LIIII.

Mm 2

Veni

- Libanus.** **V**eni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis. Cantici. 4. Libanus mons est Phoenicis, & interpretatur Hebraice candidatio. Græcè verò thus, quia, secundum Richardum, Libanus mons est, in quo crescunt myrrha, qua corpora incorrupta conferuantur, & thus deuotionis, orationis, & contemplationis, quo Spiritus sustollitur ad diuinum amplexum. Nam omnimoda mortificatio, & intima deuotio reddunt animam candidam & dealbatam, & sustollunt ad intimam Dei familiaritatem. Talem enim animam vocat sponsus, quasi dicat: *Veni*, scilicet fide, spe, & charitate, de candida cogitatione, oratione, contemplatione: vel, de candida affectione, intentione, & operatione: seu, de candida virtutum, donorum, & gratiarum perfectione: vel, de candido statu incipientium, proficentium, & perfectorum. Venire debet, inquam, de monte, ad quem prius accessit, dicens: *Vadam ad montem myrrhae, & ad collem thuris*, mortificatio membra sua, quae sunt super terram, scilicet carnales affectus, proprias voluntates, & quicquid inferius delectare potest supergrediens, & quae sursum sum, insatiabilibus desiderijs quærens, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Porro triplicata hortatio vt veniat, & coronam accipiat, immensitatem amoris & desiderij ad eam habitam insinuat, ac vocantem Trinitatem trina repetitione, denuntiat: & vt trina vocatone Trinitatis fruitionem exprimat. Nam ipsius animae coronatio est, plena & aeterna summa Trinitatis fruitio. Est autem corona stellarum duodecim, vt dicitur in Apocalypsi: quia duodecim sunt fructus ligni vite, id est, Christi, etiam in statu gloriae, sicut duodecim sunt in statu gratiae, de quibus supra dictum est. Et hi duodecim fructus sunt quasi duodecim ferulae, quae ministrabit Iesus electis suis in vita aeterna. De quibus dicit Origenes super Cantica: Da mihi Domine fructum dulcem, fructum vitae animae meae: Et respondens dicit: Altus est fructus, attolle desiderium: Benedictus est, sanctifica obsequium: imputribilis est, purifica affectum: suavis est, lartifica animum. Nunc igitur de fructibus futurae vite, quibus anima fidelis coronabitur intratura in gaudium Domini, prosequamur. Ad quos nimirum sponsa suspirat, cum indicari sibi petijt, ubi cubet sponsus in meridie. Vnde Bernardus: Merito sponsa illa suspirat & inhiat loco pacis simul & pacis, sed quietis, sed securitatis, sed exultationis, sed admirationis. *Lauda o Ierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortauit seras portarum tuarum: benedixit filijs tuis in te, qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti sati.*
- Cant. 4.**
Colof. 3.
- Ibidem.**
- Apoc. 12.**
- Cant. 1.**
- Psal. 147.**

faciat te. Quis non illic vehementer pasci cupiat propter pacem, propter adipem, propter satietatem? Tota habitatio paradisi, dulce pabulum verbum; opulencia multa nimis eternitas. Habemus & nos Verbum, sed in carne: nobis apponitur veritas, sed in Sacramento. Angelus ex adipe frumenti & nudo grano fititur, nos oportet interim contentos esse Sacramenti cortice, carnis suffuro, palea literæ, fidei velamine. Et quantalibet abundantia spiritus pinguescat, non paromino iucunditate sumitur cor, ex Sacramenti, & adeps frumenti, fides & species, memoria & presentia, eternitas & tempus, vultus & speculum, imago Dei & forma ferui. Felitemus igitur ad locum tutiorem, ad partem suaviorem, ad agrum fertiliorem, ut habitemus sine metu, abundemus sine defectu, epulemur sine fastidio. *Indica mihi Domine ubi pascas, ubi cubes in meridie*, id est, tota die; Illa enim merides est tota dies, nesciens vesperam, quæ *melior est in atrijs tuis super millia*. *Psal. 83.*
 O verè merides, plenitudo feruoris & lucis, solisflatio, umbrarum exterminatio, paludum desiccatio, scelerum depulsio. O perenne solstitium, quando iam non inclinabitur dies; o lumen meridianum; o vernalis temperies, æstiuu venustas, autumnalis veritas, & hyemalis quies. Hunc locum tantæ claritatis, pacis & plenitudinis indica mihi: & sicut Paulum duxisti in *tertium calum*, ut oculis suis videret Iesum, ita me digneris introducere, ut te in lumine tuo, & in decore tuo contemplari merear, pascentem vberius, & quiescentem securius. Hic enim nec clara lux, nec plena refectio, nec ruta mansio, donec adimpleas *me læticia cum vultu tuo*. Vultum tuum *Domine requiram*, quia vultus tuus merides est, ubi pascis & cubas. Hæc Bernardus. Veruntamen ad beatitudinem perfectam, duo requiruntur. Primò, requiritur diuini muneris influentia, quæ ad videndum diuinam essentiam, in qua perfecta beatitudo consistit, nullus intellectus creatus naturali sua virtute potest attingere. Nam intellectus Angelicus cum sit creatus, & per consequens finitus & limitatus, sua virtute non attingit, nisi ad ens creatum & finitum; quando magis intellectus humanus, cum in umbra oriatur intelligentiæ, ut dicit Isaac, nõ potest sua virtute, propter suam imbecillitatem, attingere ad claram vilitatem essentiæ diuinæ, in qua *tenebra non sunt vlla*, sed datur ex sola diuina gratia, secundum illud: *Gratia Dei vita aterna*, quæ scilicet, vita consistit in Dei visione. Secundò, requiritur clari luminis resurgentiæ, quia Deus *lucem inhabitat inaccessibilem*, quæ nullus hominum vidit, quia
 nullus

nullus ad eam ex se accedit, sed cui datur ex dono Dei: non quidem
 quòd excellens sua claritas intellectum creatum corrumpat, sicut ex-
 cellètia sensibiliū corrumpit sensum; sed quia intellectus creatus sua
 virtute tantā essentiaē diuinā claritatē videre non potest: & ideo neces-
 sariū est ei lumen gloriæ, non quidem ex parte diuinæ essentiaē, quæ
 secundū se absque alio medio est intelligibilis, sed ex parte nostri in-
 tellectus. Quia per hoc lumen primò intellectus noster habilitatur, &
 disponitur ad visionem diuinæ essentiaē, sicut diaphanum, vel transpa-
 rentia quardam est dispositio corporis, ex qua corpus lumen suscipit.
 Unde Psalmist. ait: *Amictus lumine sicut vestimento.* Per amictum lumi-
 nis intelligitur lumen gloriæ, quo disponitur intellectus ad videndum
 Deum per essentiam. Secundo fortificatur, quia virtus naturalis in-
 tellectus creati adeò debilis est, quòd ex se non sufficit ad videndum
 diuinam essentiam, quamvis essentia diuina maximè sit intelligibi-
 lis, sicut sol propter excessum sui luminis à noctua, & vespertione vi-
 deri non potest. Hinc oportet, quòd virtus naturalis intellectus crea-
 ti confortetur lumine gloriæ. Pro quo notandum, quòd duplex est lu-
 men creatum in intellectu cuiuslibet beati. Vnum est generale & na-
 turale ipsi intellectui, quo scilicet in specie sua natura completur. Sed
 per hoc lumen intellectus beati nō vident diuinam essentiam. Aliud
 est lumen supernaturale, scilicet lumen gloriæ, quo intellectus diui-
 na visione beatificatur. Tertiò, noster intellectus eleuatur. Nam licet
 essentia diuina cuiuslibet rei præsens sit, sicut causa præsens est causato,
 non tamen est præsens cuiuslibet intellectui vt intelligibilis forma, vel
 sicut obiectum potentia præsens est, sed in infinitum distat à quolibet
 intellectu creato: & ideo indiget lumine gloriæ, quod non quidem ex
 virtute propria (cū sit etiā quid creatū) sed ex virtute, quam ex Deo
 fortitur, intellectum creatum beati Deo coniungit, non secundū ef-
 se, sed solū secundū intelligere, iuxta illud Psalm. *Et in lumine tuo*
videmus lumen, id est, *in lumine diuinæ gloriæ videmus lumen diui-
 næ essentiaē.* Vnio namq; ipsius animæ ad corpus quoddam exemplū
 esse videtur illius beatæ visionis, qua spiritus vnietur Deo. Sicut enim
 anima per suam essentiaē vnitur corpori, sic essentia diuina per seipsam
 vnitur intellectui, ita quòd in patria diuina essentia est, quæ intelli-
 gitur, & qua intelligitur. Et sicut tota vita corporis anima est, sic beata
 vita animæ Deus est. De qua dicit Augustinus: Beata vita est amor &
 perfecta notitia summæ Trinitatis. Ipsa enim est summū bonum, in-
 enarra-

Lumen glo-
riæ tria o-
pèatur.

Psal. 103.

Lumen du-
plex.

Psal. 35.

enarrabile gaudium, serena lætitia, purum & perfectum, ac infinitum oblectamentum. O cælestis mansio secunda. O patria totum continens quod delectat. O pax super pacem, & indeficiens exultatio totius voluptatis diuinæ. Nam ibi præmium nostrum erit videre Deum, vitæ cum Deo, esse in Deo.

De quatuor fructibus primis gloriæ, quæ ascribuntur animæ beatæ qui sunt claritas, securitas, suauitas, & tranquillitas. Cap. LV.

Veni de Libano sponsum, veni de Libano, veni, coronaberis. De qua profecto corona dicit Dominus in Apocal. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Quæ scilicet in futuro perficitur duodecim fructibus gloriæ, qui sunt duodecim gaudia, & vocantur à Psal. *multa delectationes, cum dicit: Adimplebis me lætitia cū vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in fine,* id est, delectabiles fructus ligni vitæ sunt in dextera tua, id est, gloria sempiterna. De his enim fructibus dicitur in Apocal. *Ostendit mihi Dominus fluium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, & Agni &c.* Fluius autem iste currens per medium ciuitatis Hierusalem, significat affluentiam gloriæ cælestis à Deo emanantis in omnes Beatos. Nana fluius à sede, id est, maiestate Dei Patris, & Agni, id est, Christi, procedens, est Spiritus sanctus, & tota substantia charitatis tam gratiæ, quam gloriæ, per quam, & in qua tota substantia summæ Trinitatis deriuatur, & omnibus in gratia & gloria Paradisi existentibus communicatur: quæ nimirum ab Agno, secundam quod homo, meritorie & dispensatiue procedit. Et huius fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, tam hic militantem per gratiam, quæ ibi triumphantem per gloriam. Hæc est igitur corona stellarum duodecim, qua mulier illa mirabilis in Apocal. *lyphi coronata legitur, quia comprehendit omnem gloriam Paradisi, & cuiuslibet Beati.* Vnde Psal. *multa ait: Possisti Domine in capite eius coronam de lapide pretioso,* id est, de lapide topazio, qui vestitur colore omnium lapidum, significans totam gloriam Beatorum, cuius per vinculum charitatis particeps efficitur quilibet Beatus, dicente Gregorio: O felix hereditas, quam cohæredum numerus non angustat, quæ & omnibus vna est, & singulis tota, quæ tãto longior extenditur, quanto ad hanc multitudo percipientium dilatatur. Videndum est igitur de quatuor primis fructibus gloriæ, qui ascribuntur animæ beatæ. Quorum

Mm. 4. primus

Claritas.

primus est claritas, quam anima consequetur propter meritum fidei, qua scilicet intellectus perficietur & glorificabitur in cognitione summae veritatis. Nam merito fidei in vita gloriae datur clara visio infallibilis veritatis, in perfecta intelligentia admirabilis excellentiae Dei cognita in sua natura. Veruntamen quamvis essentia diuina videbitur ab omnibus in gloria, in illa tamen vnus alio perfectius videbit eam, luce tamen essentiae diuinae, quantum est de se, in eadem dispositione permanente: sicut videmus quod exteriori luce eadem manente lympidiores & perspicaciores oculos habens, clarius eam videt, quam alius minus lympidus & perspicax in oculis. Et hoc contingere potest ex tribus. Primo, ex lumine clariori, quod est lumen gloriae. Nam lumen gloriae perfectius erit in vno, quam in alio: & hoc ex virtute gratiae consummatae, quae proprie disponit ad videndum Deum: non quod sit immediata dispositio ad visionem Dei, sed quod per talem gratiam homo meretur sibi dari lumen gloriae, quo Dei videat essentiam, & diuinam percipiat claritatem. Sicut enim corpora caelestia sunt magis vel minus splendida, secundum quod magis vel minus participat de lumine solis: sic Beati plus vel minus Deum vident, & claritate splendent, secundum quod magis vel minus de lumine gloriae participant. Secundo vero contingit ex ordine propinquiori. Nam secundum Dionysium de caelesti Hierarchia, superiores Angeli, tanquam propinquiores, Deum clarius vident, quam inferiores: quam propinquitatem causat humilitas, quae meretur exaltationem & gratiam. Vnde quanto quis fuerit humilior, tanto in regno caelorum efficietur maior, & Deo propinquior: quia vbi maior concauitas, ibi maior capacitas, & per consequens maior felicitas. Tertio, ex virtute sublimiori, quia virtus est quaedam dispositio mentis ad mensuram gloriae percipiendam: quae virtus proprie est charitas, cui soli adscribitur essentiale praeium, utpote perficiens omnem meritum. Et sicut charitas via distinguit mansiones per modum meriti, quia actus noster non habet quod ex substantia actus sit meritorium, sed ex charitate, qua scilicet informatur: sic charitas patriae distinguit mansiones per modum praemij, quia charitas patriae quanto perfectior est in aliquo, tanto magis reddit Beatum diuinam visionis & claritatis capacem. Nam vbi maior est charitas, ibi maius est desiderium. Desiderium autem quodammodo desiderantem facit patulum & aptum ad susceptionem boni desiderati. Et ideo qui de charitate plus habuit, Deum clarius videbit, & perfectior ac beatior apud eum in aeternum manebit.

manebit. Quilibet tamen Beatus ita perfecte Deum videbit, quod eius capacitas totaliter implebitur, & perfecte quietabitur, vt nihil amplius volet, imò propter abundantiam fraternæ charitatis quilibet Beatus in alijs amabit, & sibi habere reputabit, quod alius habebit, quâvis illud in se non habebit, vt postea latius videbitur. Secundus fructus animæ est Securitas, quam ex merito spei memoria consequetur. Nam merito spei datur in vita gloria, secura possessio inamissibilis dignitatis & felicitatis, ita quod intelligentia & memoria sunt perfecte secura de prædicta tentationis perpetuatione. Si ergo, secundum Augustinum lib. de moribus Ecclesiæ, tanta est pulchritudo iustitiæ, tanta iucunditas lucis æternæ, vt etiam si non liceret in ea amplius vitare quàm vnius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni vite huius, pleni delitijs & circumfluentia bonorum tempo alium rectè meritoque contemnerentur, ô quid igitur erit de visionis illius inamissibilitate assicurari? O felix securitas, qua felicitas illa in æternû Beatis communicabitur, vt fiducialiter dicant eum sponsa: *Tenui eum, nec dimittam, sed quem cognoui summum bonum, amplectar in perpetuum summè charum.* Tertius animæ fructus est Suauitas, eò quod propter meritum charitatis humana voluntas perficietur, & glorificabitur in suauitate diuina, & charitate consummata: quam suauitatem quidam vocant fruitionem: quæ nihil aliud est, quàm summo bono clarè viso, & securè possesso propter seipsum inhaerere perfecti amoris vinculo. Et hoc est essenziale gaudium, alia cuncta gaudia Beatorum in infinitum excedens. Sicut enim inter habitus viæ charitas est principalis donum: sic inter habitus patriæ, charitatis donum obtinet principatum. In patria verò nobilior habitus actum habet nobiliorem: ideo Deum perfecte diligere (qui scilicet actus est charitas patriæ) nobilissimus actus est animæ, in quo principalissima beatitudo consistit, de qua charitate videbitur inferius. Vnde secundum Bonauenturam in 4. Sentent. Deum videre, tenere, & amare in gloria Beatorum omnino sunt coniuncta, vt qui Deum perfecte videt, etiã perfecte tenet & amat: tamen quia beatitudo animæ principalis est in actu voluntatis, quàm in actu intellectus, eò quod voluntas nobilior est intellectu, & obiectum suum respicit sub forma nobiliori quæ est charitas, ideo in charitate patriæ beatitudo principalis consistit, licet merces Beatorum visioni magis approprietur, eò quod, in visione distinguitur status patriæ à statu viæ, qui est in fide, nõ in visione: Quar-

Securitas.

Cant. 1.

Suauitas.

282.
Tranquil-
litas.

tus animæ fructus est Tranquillitas, quam anima consequetur ex tri-
bus prædictis. Nam videndo Dei pulchritudinem, & eorum, quæ in eo
videbuntur, ac eum possidendo cum omnibus quæ in eo sunt, & hoc
cum summa suauitate & consummata charitate, tanta in Deo tran-
quillitate & pace requiescit tota anima, quanta erunt tria præceden-
tia. Et hæc est pax, quæ exuperat omnem sensum, ut dicat anima fidelis:
In pace in idipsum, id est, in pace, æternitatis, quæ pax est in idipsum, id est,
immutabilis & inenarrabilis, dormiam in præsentis per spem, & requi-
escam, id est, perfecte quiescam in futuro. Pax enim præsentis temporis
non est in idipsum, quia sæpe immutatur & variatur, sed in futuro, ut
dicit Isaias: *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in taberna-
culis fiducia, & in requie opulenti.*

Philip. 4.
Psal. 4.

Isaia. 32.

*De quatuor secundis fructibus gloriæ, qui glorificato corpori adscri-
buntur, quæ sunt Luciditas, Impassibilitas, Subtilitas, &
Agilitas. Cap. LVI.*

Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis. Inue-
stigamus, ait Gregorius, quæ sit in Beatis festiuitas visionis Dei,
quæ lætitia sine defectu, quis ardor amoris non crucians, sed
delectans, quantum in eis desiderium sit, visionis Dei cum satietate, &
satietas cum desiderio, in quibus nec desiderium pœnam, nec satietas
fastidium parit, quomodo inhaerendo beatitudini sint beati, quomo-
do contemplando semper æternitatem sint æterni, quomodo coniun-
cti semper vero lumini facti sint lux quædam. Nam illa visio Dei tan-
ta pulchritudinis erit, tantoque amore dignissima, ut sine hac quibus-
libet bonis præditum, ac abundantem, non dubitet Plotinus Philoso-
phus, infelicissimum dicere. Fugiendum est, inquit Plotinus, ad illam
præclarissimam patriam, & ibi patebunt tibi omnia, ubi *Deus* erit
omnia in omnibus. Quid enim est, quod per Prophetam dicitur: *Ego ero*
illis Deus, nisi ego ero illis vnde satientur? & quæcunque ab omnibus
honestè desiderantur, vita, salus, virtus, victus, copia, gloria, honor,
pax, satietas, & omnia bona. Sic etiam intelligitur quod erit *Deus*
omnia in omnibus, quia finis erit omnium desideriorum nostrorum,
qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione lau-
dabitur: hoc munus, hic affectus, hic æctus erit omnibus sicut æterna
vita communis. O Deus magne, mirabilis, & amabilis? Qui erunt
oculi illi, qui te videbunt? quàm sani, quàm decori, quàm valentes
& con-

1. Cor. 13.
Ezech. 37.

& constantes, quam sereni & beati. Deus enim præclarissimè contem-
plabitur, in plenitudine diuinæ lucis; dulcissimè amabitur, in latitu-
dine charitatis; & securissimè possidebitur, in continuatione perpe-
tue hereditatis. Verùm, illud summum bonum, quod purgatissimis
mentibus cernitur, à quibusdam cerni comprehendique non potest,
quia humana mentis acies inualida in tam excellenti luce non figitur,
nisi prius per fidei iustitiã enutrita vegetetur. Præmissis igitur de qua-
tuor gloriæ fructibus, ipsam animam concernentibus; iam prosequen-
dum est de quatuor fructibus, qui cõcernunt ipsum corpus, & vocan-
tur dotes corporis, sicut iam dictum est de tribus dotibus animæ, qui-
bus anima vnitur Deo, sicut sponsa sponso: cuius gloria redundabit in
corpus, præcipuè quò ad quatuor dotes, quas tangit Apostolus ad Co-
rinth. dicens: *Seminatur*, scilicet corpus, *in corruptione*, id est, concipi-
tur corruptibile, vel sepelitur, & in terrã proijcitur vt corumpatur,
surgit in incorruptione, id est, incorruptibile & immortale per impassi-
bilitatem. *Seminatur*, id est, concipitur, vel sepelitur, *in ignobilitate*, id
est, sine honore, imò cū multa vilitate, *surgit in gloria*, id est, gloriosum
& clarum dote claritatis. *Seminatur*, id est, concipitur, *in infirmitate*, id
est, fragilitate patiēdi, vel sepelitur in impotētia se mouendi, *surgit in
virtute se mouendi*, quasi in ictu oculi per dotem agilitatis. *Seminatur*,
id est concipitur & sepelitur, *corpus animale*, id est, subtile, simile spiri-
tui in aliquibus proprietatibus. Primus ergo fructus est luciditas vel
claritas, quæ à luce vel lumine sumit originē. Nam sicut lux diuina,
& Dei sapientia dilectã animã ineffabili claritate illustrabit, sic animæ
lux in luciditatem corporis redundabit. Quia beatitudo non est cor-
porum, sed ab animabus in corpora redundabit. Pro quo notandum,
quòd claritas quædã corporis causabitur ex redundantiã gloriæ ipsius
animæ in corpus: sic in corpore glorioso cognosceatur animæ glo-
ria, sicut in vitro cognoscitur color infusi liquoris. Et secundum
quod anima erit maioris claritatis secundum maius meritum, sic eti-
am erit differentia claritatis in corpore, secundum illud 1. Corinth. 1. Cor. 15.
*Alia est claritas solis, alia claritas lune, & alia claritas stellarum. Ste-
lla autem differet à stella in claritate: & sic resurrectio mortuorum erit,*
quia alia erit claritas Christi, alia beatæ Virginis, & alia cæterorum
Beatorum, qui different in claritate tam corporis quàm animæ. Vn-
de tunc, vt dicitur apud Isaiam, *erit lux luna sicut lux solis, & lux
solis septemplex erit.* Et tunc non erit alibi nox super terram, sed
solum

solū in centro terra, quia tunc fiet remuneratio omnibus corporibus caelestibus, & etiam elementis in primum humanam feruitutis, ita quod Deus totam machinam creatam hominis amore faciet pulchriorem. Et quia propter hominem omnia premiabuntur, ideo secundum eam proprietatem premiabuntur, secundum quam gloriosius corporibus consona redduntur. Hoc autem est lux, & ideo in luce & splendore augebuntur. Corpora verò Beatorum, secundum Thomam, tunc septies magis sole lucebunt, quamvis hoc non sit aliqua auctoritate vel ratione probatum: quamvis tunc *erit lux luna sicut lux solis, & lux solis septemplexiter, sicut lux septem dierum*. Et quia quod in aliquo non recipitur per modum influentis, sed modum recipieris, ideo claritas, quae est in anima spiritualis, in corpore recipitur ut corporalis, non tamen erunt eiusdem speciei lux elementaris & lux gloriosi corporis, sed lux elementaris sicut & solaris erit illius quaedam imitatio. Erit etiam, secundum Scotum, in corporibus glorificatis color gratissimus secundum ultimam perfectionem suis complexionibus convenientem, ut magis in eis sensus visus delectetur. Secundus fructus est Impassibilitas quam anima consequitur ex tentione fructiva possessione impassibilis Dei. Sic enim *ab ubertate domus Dei inebriabitur, & torrente voluptatis eius potabuntur, immerfi medullitius ineffabili quadam dulcedine, quod ex nulla parte patebit accessus passibilitati, etiam si in inferno ponerentur*. Vnde dicit August. ad Diosco. Tam potentem fecit Deus animam, ut eius plena felicitate redundet in corpus sanitas perpetua; ita quod corpus gloriosum a nullo exteriori agente valebit immutari. Vnde dicit Esdras: *Gaudium Domini est spiritus nostrus*. Hoc est, ab ubertate diuinæ gloriæ redundat impassibilitas nostra à Deo in mentem, & à mente in corpus nostrum. Impassibilis enim Deus animam tenentem & possidentem reddit impassibilem: & ex illa corpus erit impassibile. Tertius fructus est Subtilitas, quia resurget corpus spirituale. Spiritualia verò sunt corporum cuiuscunque spiritus spiritualis vel soliditatis penetratiua, quia sunt impassibilia, secundum quod sunt instrumenta animæ gloriöse, sic quod eis nullum corpus non gloriosum resistere possit, cum tamen corpus gloriosum cuilibet corpori non glorioso resistere possit. Erit enim corpus gloriosum subtile & impalpabile per effectum spiritualis potentiae, sed palpabile per virtutem naturæ. Vnde per virtutem beatitudinis ipsius animæ, tanta magnitudo virtutis actiuae tunc erit in gloriosis corporibus, quod per eam multo

Impassibilis.

Psal 35.

2. Esdræ 3.

Subtilitas.

multo efficacius quæcunque corpora penetrare poterunt, quam aer vel ignis: nimirum cum secundum Anselmum, quilibet Beatus erit tam fortis, quod etiam si velit, totam terram mole comouere possit. Quartus fructus est Agilitas. Ex qua enim spiritus ex tribus animæ glori-
 osæ dotibus erit ad tendendum in Deum promptissimus, ideo corpori suo, quod omnem inclinationem suam habebit ad animam beatificantein, communicabit eandem agilitatem, ita quod poterit tam velociter corpus suum mouere, sicut seipsam sine corpore. Dicit enim Augustin. quod ubicunque erit voluntas, ibi statim erit & corpus. Unde licet corpus gloriosum mouetur, in tempore, tamen in tempore imperceptibili propter breuitatem. Corpus enim glorificatum per omnia subiectum erit animæ gloriificatæ, non solum vt nihil in eo, quod resistat voluntati spiritus, sed etiam vt in eo sit aliqua perfectio effluens ab anima gloriificata in corpus, per quam habile redditur ad omnimodam subiectionem: quæ perfectio dos gloriificati corporis dicitur. Anima autem corpori coniungitur, non solum vt forma, sed etiam vt motor: & ideo utroque modo oportet vt corpus gloriosum animæ gloriificatæ sit summè subiectum. Primo modo per dotem subiectionis. Secundo per dotem agilitatis. Et quia corpus gloriosum totam existentiam suam & nobilitatis & subiectionis rationem trahit ab anima, ideo eius inclinatio sola est ad animam. Et quia agilitas sequitur inclinationem, ideo quam potens anima fuerit ad impetrandum, tam potens erit corpus ad exequendum.

De duobus primis fructibus gloriæ, tam animam, quam corpus concernentibus, quæ sunt ineffabilis nouitas, & amabile societas. Cap. LVII.

Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis. Iam denique de quatuor vltimis fructibus tam animam quam corpus concernentibus prosequamur: quorum primus dicitur Nouitas, scilicet in reparatione vniuersi. Gaudebunt enim Beati, quia specula, quibus in præsentia vita vsi sunt ad cognoscendum Deum, videbunt reformata & decorata in admirabilem pulchritudinem, & quodammodo beatorum corporibus conformata, scilicet, solem, lunam, stellas & elementa, quæ sua specie & decore manifestant sapientiam facientis & gubernantis: à quorum magnitudine & pulchritudine cognoscibiliter potest eorum Creator videri: Vnde verisimile est, secundum

Thomam, quod in gloria Beati quandoque movebuntur pro libere
suae voluntatis, ut illud, quod habent in virtute, scilicet, agilitatem,
actu exercentes, diuinam sapientiam ostendant commendabilem, &
ut eorum visus reficiatur pulchritudine diuersarum creaturarum, in
quibus Dei sapientia eminenter elucebit, id est, corpora caelestium, &
etiam elementorum. Sensus enim non potest esse nisi praesentium, qua-
uis magis à longinquo corpora gloriosa sentire possunt quam non glo-
riosa, quia visus oculi glorificati, multo magis à remoto videre poterit,
quam non glorificati: minus tamen vident à remoto, quam à propin-
quo. Et si obijcitur de Stephano, quod in terra positus, *vidit in caelo
gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris Dei*, dicendum, quod à corpo-
re Christi fuit immutatus oculus Stephani ad visionem humanitatis
Christi, in cuius est potestate, quod corpus eius sic videatur à longe sic
ut de prope. Sic ergo patet, quod oculus carnis glorificatus, quia non
potest ad visionem essentiae diuinæ pertingere, ut ei congruens solatiū
de visione diuinitatis praebetur, eam inspiciet in suis effectibus cor-
poralibus, ut quibus indicia manifesta diuinæ maiestatis apparebunt,
& praecipue in carne Christi, & post hoc in corporibus Beatorum, de-
inceps in omnibus alijs corporibus. Hinc etiam alia corpora maiore
influentiam à diuina bonitate suscipient, non tamen variantem spe-
ciem, sed addentem cuiusdam gloriae perfectionem. Sed quia corpora
inferiora non conueniunt cum caelestibus, nisi in natura lucis & dia-
phani (ut dicitur secundo de Anima) ideo perfici debet secundum cla-
ritatem qua vestiuntur, non tamen aequaliter, sed secundum suum mo-
dum. Erit enim terra in exteriori superficie sicut vitrum, aqua sicut
cristallus, aër ut caelum, ignis ut luminaria caeli. Et sic totus mundus
innouabitur, ut habitatori habitatio congruat, & ex hoc Deus homi-
nem magis letificet. Secundus fructus est societas: quia de consortio
& societate tam immensa mirabiliter exultabunt, in qua Beati se re-
perient. Nimirum cum quilibet de quolibet in particulari singulares
delectationes suscipiet, utpote de alterius pulchritudine, in splendore
& colore, in decore & odore, imò & in voce, quod in Apocalypsi Io-
hannes praesensit, dicens: *Post haec audiuī vocem turbarum multarum
dicentium Halleluia*, id est, laudate Deum. Nam, secundum Hierony-
mum, IA est vnum de X nominibus Dei, & communiter canitur in
Ecclesia cum magno neumate, id est, vocum modulatione, & grandi
melodia, ad designandum illum ineffabilem iubilum diuinæ laudis,
qui

A. 801. 7.

Mundi in-
nouatio.

Societas.

Apoc. 19.

qui à Beatis fiet in Paradiso, qui in vita presenti non potest exprimi. Nam IA interpretatur spiritus almus. Multum enim augebitur gaudium Beatorum de societate immensa omnium electorum, tam Angelorum, quam hominum, præcipue propter mutuam charitatem.

Pro quo sciendum, quòd inter Beatos erunt tres differentia, scilicet æquales, maiores, & minores, nec tamé erit inter eos, secundum Augustinum, invidia disparis claritatis, quia regnabit in omnibus vnitas charitatis. Nam secundum Gregorium, tanta vis charitatis in illa pace Beatos sociat, vt quod in se quisque non accepit, in alio se accepisse exultet. Vna cunctis erit beatitudo lætitiæ, quamuis nõ omnibus sit vna sublimitas vitæ; quia quilibet Beatus quemlibet alium electum Angelum vel Sanctum sicut semetipsum diliget, seu etiam plus vel minus, secundum maiorem vel minorem participationem diuinæ bonitatis, & æternæ beatitudinis. Cùm enim proprie non sit diligibile nisi bonum, ideo secundum quod quis plus habet de bonitate, plus etiam habet de diligibilitate. Et talis ordo dilectionis, qui attenditur secundum gradus & differentias boni, magis boni, & maximi boni manebit in patria, quia essentialis est ipsi charitati. Quidam igitur æquales erunt in gloria, qui duplicabunt pro quolibet alio gloriam suam, eo quòd æquali mensura se diligunt, & diligere se cognoscant: ex quo sequitur, quod quilibet Beatus de quolibet in gloria sibi cœquali tantum gaudebit, quantum de semetipso, saltem extensiuè, licet non intensiuè. Et secundum Richardum, de similibus idem est intelligendum. Quidam autem erunt maiores, qui similiter sibi duplicabunt gloriam, pro quolibet eis minore in gloria: non tamen ex hoc, quòd tantum se videant ab eis diligere quantum diligunt, sed quia de gloria quorumlibet illorum tantum gaudent, quantum de propria gloria, cùm quilibet secundum capacitatem suam diligit alium gloriosum. Hinc est quòd Petrus plus gaudet de bono Linus, quam ipse Linus: quia gaudium de dilectione procedit, & qui plus diligit, plus gaudet. Non tamen ex hoc sequitur, secundum Bonaventuram, quòd tantum gaudeat, quantum si ipse bonum illud haberet, quia tunc haberet charitatem maiorem, & per consequens intentius gaudendi potestatem. Quidam etiam erunt in gloria minores, qui toties gloriam suam duplicabunt, quoties alios gloriosiores se esse cognoscant. Quoties igitur alios in gloria se maiores esse cõspiciant & intelligant, vt pote decies, centies, millies, seu centies milli-

Nn. 4. es. to-

Beatorum
discrimen.

Æquales.

Maiores.

Minores.

Mariae Vir-
ginis bea-
tudo.

est toties de eis gaudium suum duplicabit: quia toties plus ab eis, quam à seipsis diligere cognoscet. Porro multum adhuc supereminet amor & gaudium cuiuslibet beati ad Reginam caeli, quam simul ad omnes alios tam Angelos, quam sanctos. Et hoc propter quatuor. Primò, ratione cōceptionis, quia minimus Beatus luce clarius cognoscet, quòd beata Virgo, cum sit mater Dei, plus posuit pro humana salute, quam tota rationalis creatura simul sumpta ponere potuit; considerata Filij sui dilectissimi excellentia, qui fuit instrumentum nostrae redemptionis, saluationis & glorificationis, consideratis etiam Virginis meritis, suffragijs & exemplis. Secundò, ratione compassionis, quia minimus Beatus aperte cognoscet, quòd tota natura rationalis tantum dolorem & poenam pro sua redemptione ponere non posset, quantum sola Mater Dei sustinuit, considerata dilectione, qua Filium suum intimè dilexit. Tertio, ratione glorificationis, quia tantum excedit in gloria naturam tam Angelicam quam humanam simul iunctam, quantum in magnitudine centrum suum excedit circumferentia firmamenti. Quarto, ratione dilectionis. Tantus enim est amor Virginis ad quemlibet minimum Beatum, quòd omnis amor, quo natura tam Angelica quam humana diligit in regno caelorum aliquem iam beatum, est quasi centrum ad circumferentiam firmamenti, respectu amoris, quo beata Virgo minimum diligit Beatum, considerato fontali principio, unde talis amor originem habet. Videns igitur minimus Beatus se tantum à gloriosa Virgine diligere, ac in ea propter ipsum tantam gloriam & gaudium augmentari, in illius amorem in tantum inflammatur, & in tantum de eius gloria iucundatur, quòd quoties intelligit eam in gloria semetipsum excellere, toties plus de illius gloria quam de propria gaudens, latificatur. Ex quibus omnibus rationabiliter concluditur, quòd amor & gaudium minimi Beati ad beatam Virginem, excedit amorem & gaudium omnium Beatorum adinuicem actiue & passiue spiritorum.

De duobus vltimis fructibus gloriae, qui sunt inexpressibilis iucunditas de Christi humanitate, & ineffabile gaudium de Dei bonitate. Cap. LVIII.

Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis. Tertius proinde fructus aeternae vitae concernens tam animam quam corpus, qui est undecimus inter fructus ligni vitae in statu glo-

rit, est iucunditas inexpressibilis de Christi humanitate. Amor enim & gaudiū, quod de Christi humanitate minimus habebit Beatus, excedit omnem amorem & gaudium, quod ex inuicem habebunt omnes Beati, amoris fonte considerato in Christo, vnde talis amor & tale gaudium originem habet.

Iucunditas
de Christi
humani-
tate.

Ad cuius euidentiam sciendum, quod Iesum Christum electi in celo tripliciter contemplabuntur, scilicet glorificatum, honoratum, & coronatum, iuxta illud Psalmistæ: *Gloria & honore coronasti eum*, &c. Nam gloria propriè est in Christo ad creaturas intellectuales & rationales, quam scilicet communicat omnibus Beatis, sicut in sua passione prius omnibus æternam vitam promeruit. Et quamuis sibi ipsi, secundum communem opinionem Doctorum, non meruit glorificationem animæ suæ, scilicet præmium substantiale, quia anima Christi non fuisse in principio creationis ad vñionem diuinam idonea, nisi fuisset beatissima & deiformissima, quod quidem fit per influentiam gloriæ, & ideo gloria in anima Christi præcessit omnia merita propter summam dignitatē, quæ fuit in anima Christi in sua creatione propter eius vñionem ad Verbum. Meruit tamen sibi ipsi glorificationem corporis excellentissimam, tam in agendo, quam in patiendo, vt sic simul esset comprehensor propter suam dignitatem, partim existēs in statu gloriæ, & viator propter nostram necessitatem, partim existens in statu miseriæ. In eo, inquam, statu, in quo pro nobis mereri possit & satisfacere. Non enim solum pro nobis satisfecit, sed vtramque gloriam, tam corporis scilicet quam animæ promeruit nobis. Animæ, inquam, vt gloriæ lumen induat, & Deum trinum & vñum ad fruendum veraciter comprehendat. Corporis autem, vt multo plus quàm sol septemplex fulgens, in gloria luceat sicut lux septem dierum. Et quamuis omnes Beati, scilicet tam iustorum animæ, quam Angelicalem induēt claritatem, excellēt tamen corporis Christi claritas, sicut noctem tenebrosam excellit dies clarissima. Et inde dicitur in Apocalysi, quod illa ciuitas nō eget sole neque luna, vt luceat in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam: & lucerna eius est Agnus. O quanta igitur gloria fulgebit anima eius superbenedicta. Et vtrāque gloriā meruit nobis æternaliter communicandam. Ex qua nimirū gloria Christi communicata provenit ei honor ab omnibus Beatis, qui scilicet honor, secundum Alexandrum de Hales, est protestatio præminentia in aliqua exhibitione illi qui honoratur.

Christum
contempla-
ri in celo
trifariam.
Psal. 2.

Apoc. 21.

Oo

Hæc

Hæc autem exhibitio est amor, qui Christo homini ab omnibus Beatis in regno calorum exhibetur: qui tantus est, quòd si statueretur ad partem vnam, omnis amor, quo se inuicem diligunt omnes creatura beata, inter eos etiam computando virginis Mariæ dilectionem, quam ipsa spirat in omnes, & omnes in eam, non posset attingere gradum amoris, quem minimus Beatus spirat in Christum Iesum. Et hoc propter quatuor rationes. Primò, ratione donatiõis, quia clarè cognoscet, quòd omnes Beati simul iuncti, non tantum pro sua salute posterunt, nec ponere potuerunt, quàm solus Christus, qui corpus & animam liberaliter exposuit pro sua redemptione, & spiritali educatione. Secundò, ratione passionis, quia manifestè sciet, quòd omnes Beati non sustinuerunt, nec sustinere potuerunt tantum dolorem interiore & exteriori pro sua redemptione & reparatione; quàm solus Christus, Cuius dolores tantæ magnitudinis & multitudinis extiterunt, quòd apud Angelicam & humanam intelligentiam infinitè meritò reputari possent, prout latius patuit superius. Tertio, ratione suæ beatitudinis, quia Christus, in quantum homo, quasi in infinitum excedit omnes Beatos simul iunctos in ipsa beatitudine: & quanto plus eum videt beatum, tanto plus diligit eum. Quarto, ratione suæ dilectionis. Tota namq; dilectio, qua se mutuò diligunt omnes Beati, respectu amoris illius, quo Christus, in quantum homo, minimè gloriosum diligit, est quasi centrum ad circumferentiã cæli, ipso fonte considerato, de quo talis amor originè habet. Ex qua nimirum dilectione pro quolibet Sancto Christus ineffabiliter multiplicat gaudium suum. Et inderam avidus animarum zelator erat, quòd pro vna anima saluanda potius elegisset iteratò subire Crucis horrendum supplicium, quàm, quantum in ipso fuit, eam descendere permisisset in infernum. Videns igitur minimus gloriosus à Christo se tantum diligi, inardescit ad eò in amorem reciprocum, quòd quanto illum plus quàm seipsum intelligit gloriosum, tanto plus eum diligens, magis de eius gloria, quàm de propria iucundabitur. Ex quibus patet, quòd hæc quatuor, donatio, passio, beatitudo, & dilectio erga Sanctos exhibita, sunt Christi gloria, quam Beatis omnibus communicat. Amor autem omnium Beatorum ad Christum conceptus ex consideratione prædictorum, est honor omnium illorum ad Christum: quem honorem viscerosè dilectionis etis Angelici spiritus Christo mediatori fidelissimo iugiter exhibent. Nam tanta vis dilectionis eorù metibus est inserta, quòd pro Christi glo-

Amor Beatorum ad Christum.

Zelator Christus animarum.

si gloria & honore libenter etiam mori voluissent, si eis possibile fu-
 isset. Hinc dicitur in Apocalypsi: *Et non dilexerunt animas suas usque* Apoc. 12.
ad mortem, id est, sic dilexerunt Christum Deum, quod licet mortales
 non essent, sibi tamen necessarium existimarent propriæ vitæ non par-
 cere pro diuinæ dilectionis feruore. Quartus denique fructus concer-
 nens tam animam quam corpus, qui & duodecimus est. Bonitas dicitur.
 id est, gaudium de Dei bonitate in sua natura perfecte cognita ab
 intelligentia, & de glorioso actu amoris diuini inspirato continet in Deo:
 quæ duo in æternū homini glorificato comunicabuntur. Licet enim in-
 effabili gaudio de propria substantiali gloria futuri sunt pleni, tamen
 incomparabiliter amplius de eo gaudebunt, quod Deum omni creature
 tam incomprehensibile videbunt, quam de illo quod de Deo compre-
 hendunt. Et hoc erit tertium, scilicet quo videbunt Christum corona-
 tum. Nam corona tum propter signum gloriæ, tum quia debetur fi-
 lio regis, tum propter circulum in quo perficitur, infinitam deitatis
 substantiam significat, qua per personale vnionem Christus Dei Filius
 coronatur, quia qualis Pater, talis Filius, immensus, increatus, æternus.
 Et hic Deus trinus & vnus in essentiale præmium datur animæ beatæ.
 Nam tres potentias habet anima, tanquam fundamenta bonis omni-
 bus spiritualibus, tam gratiæ quam gloriæ, subternenda, à quibus eli-
 ciuntur tres actus in vita gratiæ, quibus in præmium dantur tres actus
 gloriæ. Primus actus est credere, assentiendo summæ veritati propter
 se, & super omnia, per quem gratificatur intelligentia: cui scilicet actui
 datur in præmiū in vita gloriæ clara visio infallibilis veritatis in per-
 fecta intelligentia, admirabilis excellentiæ Dei cognitiæ in sua natura,
 qua scilicet intellectus eleuatur ad Deum clarè videndum sicuti est: &
 tunc efficitur anima deiformis. Secundus actus est sperare, immitendo
 summæ bonitati, largitati, &c. propter se & super omnia, per quæ gra-
 tificatur memoria: cui datur in præmium tertiū vel possessio, per quam
 propter meritum spei memoria beatificatur in secura possessione in-
 amissibilis dignitatis, ita quod anima perfecte securatur de retentionis
 prædictæ perpetuatione. Tertius actus est diligere, cōplectendo sum-
 mam bonitatem propter se, & super omnia: per quem gratificatur vo-
 luntas, cui datur in præmium immensa delectatio quædam infastidi-
 bilis bonitatis. Et hi tres actus in patria sunt omnino coniuncti & an-
 nexi. Nā qui perfecte videt, etiā perfecte habet & amat. Deniq; ex visi-
 one beatifica tanta dilectio cuiuslibet Sancti respirat in Deum trinum
 & vnum,

& vnum, quod si ex vna parte poneretur amor Iesu, in quantum homo, & etiam omnium Beatorum, quae inter se spirant, & ex alia parte amor, quae minimus Beatus spirat in Deum, illius amor ineffabiliter excederet: quia talis amor est vnus de tribus principalibus actibus gloriæ substantialis. Ad quod etiam duae causae principales assignari possunt. Prima, quia quilibet Beatus, à summo Deo cognosceret se solummodo beatificari, & amplius diligi, quam sit omnis alius amor ab omnibus Beatis mutuo spiratus. Secunda causa, erit cognitio diuinæ fidelitatis in in creatione, recreatione, corporis & sanguinis administratione, gloriae futurae preparatione, in sustinendo peccantem promouendo expectando continentem, reuocando resipiscentem, suscipiendo penitentem, proficientem, complectendo contemplantem, & beatificando perseverantem.

De virtute temperantiae, ac duplici temperantia: de quatuor quoque gradibus virtutis temperantiae: Et de continentia.

Cap. LIX.

Intruduxit merex in cellaria sua. Cant. 1. Quae nimirum cellaria continent omnes thesauros internae dulcedinis, & diuinæ contemplationis, quamuis & ipsa contemplatio, quae secundum Basilium, est cordis illuminatio, apotheca Spiritus sancti, mentis iucunditas, hortus deliciarum, paradus amoenae suauitatis, lux & pax serena tranquillitatis, merito, secundum Originem, cella omnium charismatum plenitudine referta censeri debeat. Nam contemplatio veritatis intima; splendor est totius animae. Est enim cella aromatica, virtutum odore resperfa; cella vnguetaria charismatum spiritualium vnctioe referta; cella olearia, pinguedine gratiae copiose saginata; cella thesauraria, caelestium deliciarum thesauro dilatata; cella aquaria, aqua sapientiae salutaris irrigata; cella balsamitica, spiritualium delectationum & suauitatum delitiosè imbuta; cella vinaria, amore dulcissimo & celi gaudio gloriosè inebriata. Omnes enim isti thesauro spiritus, cum cellis suis securè conseruantur in vniuersali apotheca virtutis temperantiae quatuor cellarijs distinctis adornata, quae sunt castitas, respectu venereorum: sobrietas, respectu alimentorum: modestia, respectu dictorum & factorum: paupertas, respectu rerum exteriorum. De quibus per ordinem disserendo, primò de virtute temperantiae videamus. Est enim temperantia, secundum Augustinum, affectio cohibens appetitum ab his

Temperantia.

ab his rebus, quæ turpiter appetuntur. Vel temperantia, secundum eundem, est amor ab amore inferioris pulchritudinis nos remouens, & eleuans ad superna: Tanto namque gloriosius mens hominis ad superiora promouetur, quanto diligentius ab inferioribus concupiscentia prohibetur. Hinc ait Isidorus: In omni re temperamentu tene. Quæ enim cum temperantia sunt, salubria sunt: & bona: quæuis etiã cum immoderato vsu noxia sunt. Omnis enim nimietas in vitio deputatur. Vnde temperantia est modus vitæ in omni verbo vel opere. Hæc verecundiæ comes est, humilitatisq; regulam custodit, tranquillitatẽ animi seruat, continentiam & castitatem complectitur, fouetq; decus: & honestatem, appetitum restringit, iram reprimat, & contumeliam non admittit. Hinc merito dicit Cassiodorus, quod temperantia est aduersus libidinem & alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio. Pro quo notandum, quod duplex temperantiæ modus distinguitur, secundum quod nomen temperantiæ dupliciter accipi potest. Vno modo, secundum quod significat quandam temperiem, id est, moderantiam, quam ratio ponit in humanis operationibus & passionibus: & sic est virtus generalis. Hoc enim est commune omni virtuti morali; & differt à fortitudine, prout vtraque sumitur: vt virtus communis, quia temperantia retrahit ab ijs, quæ contra rationem alliciunt appetitum: fortitudo verò impellit ad ea sustinenda vel aggradienda, propter quæ refugit homo bonum rationis. Alio modo accipitur temperantia specialiter & anatonomaticè, secundum quod refrinat appetitum ab ijs, quæ maximè alliciunt hominem: & sic est virtus specialis, habens materiam specialem, quia consistit circa concupiscentias & delectationes tactus, respectu maximorum delectabilium, quibus ipsa natura conseruatur in specie, vel in indiuiduo. Cùm enim delectatio consequitur operationem connaturalem, tanto sunt aliquæ delectationes vehementiores, quanto consequuntur operationes magis naturales, maximè vero naturales sunt animalibus, quibus natura conseruatur indiuidui per cibum & potum, & natura speciei per coniunctionem maris & femine: & ideo difficilius est ab eis abstinere, & earum concupiscentias refranare: & ideo circa has delectationes est propriè temperantia. Cæterum, quia delectationes huiusmodi consequuntur sensum tactus, ideo temperantia principaliter est circa delectationes tactus: secundariò verò circa delectationes gustus, olfactus & visus, in quantum sensibilia horum sensuum conserunt ad de-

Modus temperantiæ.

lectationem, siue ad delectabilem vsum rerum necessariam, quae pertinet ad tactum. Sed quia gustus est propinquior tactui, quam alij sensus, ideo temperantia est magis circa gustum, quam circa alios sensus.

Gradus temperantiae.

Huius autem temperantiae gradus quatuor assignari possunt: quorum primus hominem ab excessu & defectu custodit, quia ei mediū virtutis in omni tempore ostendit: & sic est virtus politica, quae est nihil appetere penitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Virtus enim temperantiae accipit necessitatem huius vitae, sicut regulam delectabilium, quibus vititur, ut scilicet tantum eis vitatur, quantum necessitas huius vitae requirit: quae necessitas non tantum attenditur secundum illud, sine quo nullo modo res subsistere potest, sed etiam sine quo res conuenienter esse non potest. Dicit enim Philosophus 3. Ethicorum, quod temperatus appetit delectabilia propter sanitatem, & propter bonam habitudinem. Ad idque Philosophus, quod temperatus etiam appetit delectabilia alia, quae scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem, non tamen existentia his impediunt. Nam nullo modo temperatus vititur his, quae sunt impeditiua sanitatis vel bonae habitudinis. Respicit igitur temperantia necessitatem, quantum ad conuenientiam vitae, non solum secundum conuenientiam corporis, sed etiam secundum conuenientiam rerum exteriorum, puta diuitiarum, officiorum, ac multo magis secundum conuenientiam honestatis. Nam secundum quod in exequendo rationis actum plus vel minus corporali virtute quis indiget, secundum hoc plus vel minus vti corporalibus delectationibus habet. Dicit enim Ambrosius, quod hoc est viuendi pulchritudinem tenere, conuenientia cuique sexui & personae reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodus. Secundus gradus temperantiae mentem ad aeterna perfecte dirigit, quia omnem superfluitatem rerum grauium firmiter excludit: & sic est virtus purgatoria, quae est omnia relinquere, in quantum natura patitur, quae corporis vsum requirit. Dignitas enim temperantiae in hoc est, quod animam decorat: quia sicut in naturis forma decerior est, quam materia, sic etiam in moribus plus commedatur modus, quam operatio. Tertius gradus mentem in aeternis figit, quia concupiscentiam omnis inordinati concupiscibilis penitus extinguit: & sic est virtus animi purgati, quae est terrenas cupiditates non solum reprimere, sed penitus obliuisci. Quartus denique gradus est in Deo praedictos gradus incho-

inchoans, deducens, perducens, & perficiens: & sic est virtus exemplaris, quæ sic est, quòd in se perpetua intentione conuersa est. Denique Seneca temperantiam sub nomine continentia ponit, dicēs: *Continentiam si diligis, circumcide superflua, & in arctum desideria constringe.* Considera tecum quantum natura poscat, non quantum cupiditas expetat: palatum tuum fames excitet, non saporē: nec ad voluptatem, sed ad cibum accedas: nec presentibus delitijs inharebis, nec absentes desiderabis. Si continentiam diligis, turpia fugito: antequam accidant, nec quenquam vereberis alium plus quàm te: omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. Hæc ille. Pro quo sciendū, quòd continentia quandoq; sumitur pro abstinentia ab omni delectatione venerea: & tunc *omnis ponderatio non est digna continentis anima*, scilicet in genere castitatis, vt dicit Ecclesiast. Quandoque verò sumitur pro abstinentia ab omnibus illicitis: & sic *omnis ponderatio nō est digna continentis anime*, quia non recipit æstimationem auri vel argenti, quæ commutantur ad pondus: quia sic nominat quãdam virtutem perfectam. Quandoque autem dicitur esse continentia, per quam quis resistit concupiscentijs prauis, quæ in eo vehementes existunt, & sic habet aliquid de ratione virtutis, in quantum scilicet ratio firmata est contra passiones, ne ab eis seducatur: non tamen attingit rationem perfectam virtutis moralis, secundum quam etiam appetitus sensitiuus rationi subditur, sic vt in eo non resurgant vehementes passiones rationi contraria. Vnde comparatur ad temperantiam, sicut imperfectum ad perfectum. Hinc dicit Philosophus 4. Ethicorum, quòd continentia nō est virtus, sed quædam mixta, in quantum scilicet aliquid habet de virtute, & in aliquo deficit à virtute.

De castitate generali & speciali mentis & corporis, & de virginitate, pudicitia & verecundia. Cap. LX.

Intruducit merex in cellaria sua. Cellarium primum, in quo sponsa gloriatur introductam, est ipsa virtus castitatis. Nomē autem castitatis ex hoc sumitur, quòd per rationem concupiscentia castigatur, quæ ad modum pueri refrananda est secundum Philosophum. Vnde castitas licet materiam habet in corpore, tamen in anima consistit sicut in subiecto: quia ad eam pertinet, vt secundum iudiciū rationis & electionē voluntatis, moderatè quis vtatur membris, præcipue veneris. Vnde dicit August. 10. de ciuit. Dei, quòd animi proposito

Continentia.

Ecclef. 26.

Castitas.

Castitatem
accipi bi-
faciam.

sito manente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, nec ipsi cor-
pori sanctitatem aufert violentia libidinis alienae, quam seruat perseve-
rantia continentiae suae. Pro quo notandum, quod nomen castitatis
dupliciter accipi potest. Vno modo metaphoricè, quia sicut in corpo-
rum commixtione consistit delectatio venereorum, contra quã pro-
priè est castitas: sic etiam in quadam spiritali commixtione mètis ad
res aliquas consistit, contra quam est spiritalis castitas metaphoricè
dicta, vele contra spiritalis quaedam fornicatio metaphoricè dicta.
Nam si mens hominis delectatur in spiritali coniunctione ad id cui
coniungi debet, scilicet ad Deum, & abstinet se, ne delectabiliter alijs
coniungatur cõtra debitum ordinis diuini, dicitur castitas spiritalis.
De qua dicit Isidor. Amanda est pulchritudo castitatis, cuius delectatio
degustata dulcior inuenitur, quàm carnis. Castitas enim est fructus su-
auitatis, inuiolata pulchritudo Sanctorum. Castitas est mentis securi-
tas, corporis sanitas, nihilque valet esse mundum corpore ei, qui pollu-
tus est mente: quoniam incorruptio corporis ex animae sanitate pro-
cedit. Sanitas autem animae est inhaerere firmisimè incommutabili
bono. Sin autem econtra bono commutabili mens inhaerit, dicitur

Fornicatio
spiritalis
Hier. 3.

fornicatio spiritalis. De qua dicit Hierem. *Tu autem fornicata es cum
amatoribus multis.* Et hoc modo castitas accipitur vt virtus generalis,

Isa. 60.

quia per quamlibet virtutem mens humana retrahitur, ne rebus illi-
citis delectabiliter coniungatur. Specialiter tamen ratio castitatis hu-
ius consistit in virtutibus Theologicis, quibus mens hominis Deo con-
iungitur, & potissimè in charitate, quae summè deperat affectus, sim-
pliciter sensus, sedat concupiscentiarum motus, vt de talibus diceret
Isaias: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columba ad fenestras su-
as?* Alio modo castitas accipitur propriè, & sic est virtus quaedam spe-
cialis, materiam habens specialem, scilicet concupiscentias delectabi-
lium, quae sunt in venereis: & dicitur à castigando, iuxta illud Aposto-
lè: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo:* quia corpus indiget ca-
stigatione, vt fulgeat castitate. Nam si consentiat concupiscentijs, ex
hoc vis concupiscentiae magis increfcit, & virtus mentis deijcitur. Tri-
plex autè castitas distinguitur, scilicet virginalis, vidualis & coniuga-
lis. Virginitas autè est portio nobilior ipsius castitatis, quae formaliter
consistit in perpetuo proposito abstinenti à carnali delectatione, qua
consistit in feminis resolutione. Materialiter autem consistit in immu-
nitate à delectatione, quae consistit in huiusmodi seminis resolutione.

1. Cor. 9.

castitas

Virginitas

Et est

Et est virtus specialis, quia immunem se cōseruare à veneræ voluptatis experimento quandam habet excellentiam laudis, supra hoc quod est immunem se cōseruare ab inordinatione veneræ voluptatis. Vnde potissima virtus est in genere castitatis, cui fructus centesimus attribuitur. De qua dicit Cyprianus: Flos est Ecclesiastici germinis, decus atq; ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio gregis Christi. Veruntamen hæc virtus coram Deo laudabilis redditur dūtaxat ex fine, in quantum scilicet virginitas cōseruatur ad vacādum expeditius rebus diuinis. Dicit enim Augustinus, quod melior est cōtinentia nuptijs: sed non sibi sola sufficit ad salutem, nisi pro solo pudicitæ amore retineatur, & si causa vacandi Deo eligitur. Per continentiam enim colligimur in vnum, à quo in multa defluximus. Et iterum dicit Augustinus: Nec nos in virginibus prædicamus quod virgines sunt, sed quod Deo dicata pia continentia virgines. Potest tamen coniugatus melior esse virgine secundum quid, scilicet si habet animum magis paratum ad cōseruandam virginitatem, si oporteret, quàm actu virgo: vel si habet aliquam aliam virtutē excellentiorē. Nam virtutes Theologicæ, & virtutes religionis, quarū actus est ipsa occupatio circa res diuinas, virginitati præferuntur. Martyres etiam vehementius operantur ad hoc, vt Deo inhæreant, qui propter hoc contemnunt propriam vitam, ideo etiam præferuntur. Similiter & in monasterijs viuentes, qui postponunt propriam voluntatem, & omnia quæ habent, vehementius operantur, quàm virgines, qui ad hoc postponunt vereas voluptates, vt Deo inhæreant. Castitas tamen præcipuè virginialis, singulariter commendatur, quia est quædam Dei proprietas & similitudo, secundum quod hominibus est possibile. Hinc, vt dicit Gregorius super illud: *Qui pascitur inter lilia*, Sponsus *inter lilia pascitur*, Cant. 2. quia procul dubio animarum castitate delectatur, quæ carnis in se pudicitiam seruant, & proximis exempla castitatis quali suauitatem odoris donant. Ipsa namq; est ornamentum omnium virtutum, vt ex ex gratiores Deo reddantur: nimirum cum ipsa facta est gratissimum sacrarium Filij Dei, quod elegit in habitationem sibi.

Denique duplex castitas distinguitur, scilicet corporis & mentis. De qua dicitur Cant. 1. *Eccæ tu pulchra es amica mea*, scilicet castitate corporis: *ecce tu pulchra*, scilicet castitate mentis, quia *oculi tui columbarum*. Castitas autem mentis in cōseruatione mentalis depurationis mentis consistit, cum reſtitutione intentionis. Mens autem castitati dedita, cæ-

Matth. 5.
Pudicitia.

Verecun-
dia.

lestis est solaminis susceptiua: quia Christi Iesu domus est amabilis. Vnde castitas cordis maxime est necessaria in nobis, & Deo accepta: quia sicut cor est principium, radix, & fons, à quo naturaliter fluit vita, sensus & motus in totum corpus: sic etiam est principium radix & fons, à quo spiritualiter fluit puritas vel impuritas in cogitationem, delectationem & consensum, ac sensibilibus in linguam & actum. Et *beati mundo corde, quoniam ipsi soli Deum videbunt.* Hæc autem castitas duas sorores habere debet. Primò, pudicitiam, quia, secundum Augustinū, virtus pudicitie nos hominibus honorabiles, Angelis desiderabiles, & Deo placentes ac amabiles reddit. In omni autem gradu & sexu tenet pudicitia principatū, quæ est res animi, sicut castitas corporis. Veruntamen pudicitia non potest aliter esse tuta, nisi per abstinentiam. Secundò, verecundiam, quæ pudicitie comes est, cuius societate ipsa castitas tutior est. Est autem in oculis verecundia, ita ut nec videre viros pudica femina, nec à viris videri velit. Est etiam in motu, incessu, gestu & verbo verecundia retinenda, quia mentis habitus in corporis statu cernitur: & speculum mentis in gestis refulget & verbis. Pudicitia verò, quæ est res animi, est plus Dei oculos quam hominis aspicere, & appetitus omnium turpium cogitationum cōpescere, soli; Deo per affectum inherere. Si ergo pro virtute castitatis tam cordis quam corporis adipiscenda legimus Platonem philosophū ditissimum reliquisse patrimonium & patriam, & elegisse Academiam vilem, desertam & pestilentem, ut cura & assiduitate morborum impetus libidinis frangeret, & plures ex eius discipulis sibi ipsi oculos eruerunt: & si (ut refert Tertullianus) Democritus philosophus seipsum excavit, eò quòd mulieres aspicere sine carnis concupiscentia non potuit: & si (ut refert Valerius) Lacedæmonij libros Archilogi è sua ciuitate iusserunt exportari, eò quòd eorum parum verecundiam ac pudicam lectionem arbitrabantur, timentes ne plus moribus nocerent, quam ingenijs prodesse. Quid ergo faciet Christianus ad Angelicam vitam consecratus? Est enim castitas res Angelica, per quam singulariter homines Angelis comparantur, trahens originem de cælis, quam à fontali principio virtutum omnium Angeli didicerunt, & indeclinabiliter seruauerunt. Vnde consuluit Aegesyppus, dicens: Omnis qui voluerit esse maiestati essentiaque diuinæ familiaris, in mentis se exerceat puritate. Semper enim ab æterno extitit amica diuinitatis excellentia ipsa munditia & puritas mentis nostræ.

De sobri-

De sobrietate generali, qualiter ponit moderamen in omnibus prosperis & aduersis: & de tribus gradibus sobrietatis proprie dicta. Cap. L XI.

Q^Uæ est ista que ascendit per desertum, sicut virgula fumus? Cantic. 3.
 Anima per contemperationem volens ascendere, petere debet aridum sobrietatis & abstinentiæ: quod est secundum cellarium, in quo sponsa gloriatur se introductam. Dicit enim Bernardus, quod ubi curiosa ciborum diuersitas ventrem pascit, celestis panis ieiunam mentem deserit. Sobrietas igitur est virtus, qua corporis alimenta cum moderamine admittimus in cibo, potu & somno. Sumitur etiã sobrietas pro moderamine ab omni superfluitate tam corporis q̄ mentis. Hinc etiam dicitur sobria mens, & sobrius sensus: sicut Apostolus ad Romanos. *consulit non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Et in Ecclesiastico dicitur: *Infirmus aeger auis sobriam facit animam.* Hortatur & Apostolus, quod *mulieres sint in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate se ornantes.* Ergo sobrietas est mentis & sensus, omniumq̄; membrorum & corporis, tutela castitatis & pudicitie munimen, pudori proxima, pacis & amicitie serua, ac omnium vitiorum profuga. Nam & in his omnibus Apostolus imbutus est, dicens: *Scio humiliari, scio & abundare. Vbiq̄; & in omnibus institutus sum, & satiari, & esurire, abundare, & penuriam pati. Omnia enim possum in eo, qui me confortat.* Quæ verba tractans Gregorius super Ezechielem, sic dicit inter alia: Nunquidnam fratres ars est aliqua, *humiliari & abundare, & satiari & esurire, abundare & penuriam pati*, vt pro magno se ista scire tantus predicator insinuet? Ars omnino, & mira disciplina scientia, quæ toto nobis cordis est adnitu discenda. Quæ enim penuria sua non frangit, à gratiarum actione non retrahit, nec aduersus inferentem in amore tepescere facit, scit *humiliari*. Quæ n̄ autem fortunæ prosperitas non extollit, nec bonorum abundantia ad insolentiam ducit, nec ad vsum vanæ gloriæ inducit, scit *abundare*. Qui verò iam acceptis alimentis non ad ingurgitationem vitur ventris, sed ad reparationem virtutis, nec plus carni tribuit q̄ necessitas petit, scit *satiari*. Qui siquidè alimentorū inopiã sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate vitus aliquid agit, quo peccati laqueū anima eius incurrat, scit *esurire*. Quem deniq̄; rerū abundantia desiderio nō accendit, nec extollit, sed eas cū indigentibus misericorditer diuidit, scit *abundare*. Ad quod Dominus

Iſa. 58.

minus per Prophetam monet, dicens: *Frangere esurienti panem, &c.* Et quem neceſſitas, nec ad cupiditatem, nec ad iniuſticiam, nec ad impatentiam inflammat, ſcit *eſurire*. Verè beatus Apoſtolus, qui ſicut à Deo confortatus, *omnia* poruit, ita verò diſcretionis libramine fultus, ſecundùm perfectum Dei beneplacitum in omnibus ſe exhibuit. Hæc igitur ſobrietatis, quæ cunctis moderamen indicit, tunc ſolum virtus eſt

Rom. 12.

coram Deo grata & nobis meritoria, cum propter Deum fit, & ſecundùm Deum, hoc eſt, cum diſcretionem, iuxta illud: *Rationabile fit obſequium veſtrum*: alioqui qui ab alimentis abſtinent, & mala agunt, demones imitantur, quibus eſca non eſt, ſed nequitia ſemper adest. Non igitur omnis ſobrietatis eſt virtus: ſed illa duntaxat, quæ fit cauſa religioſitatis, utpote pro obtinenda virtute, pro calcando vitio, pro agenda poenitentia, pro ædificatione proximorum, pro æterna gloria, pro arduo intellectu & ignito affectu, in inquirenda ſapietia. Semper enim de abſtinentia & ſobrietate prodeunt cauſæ cogitationes, rationales voluntates, ſalubria conſilia. Et per voluntarias afflictiones caro concupiſcentiis moritur, & virtutibus ſpiritus innouatur. Quia ſobrius eſt corpore caſtior, lingua cautior, ad omne bonum agilior, ad deuotionem promptior, in affectu purior, & ad inquirendam ſapientiam aptior. Præterea, ad maiorem euidentiam tres gradus ſobrietatis & abſtinentiæ diſtingui poſſunt. Primus eſt, patienter carere, cum haberi non poteſt cibus vel potus delectabilis, nec contriſtari, cum deſiderata non habetur. Exemplo Auguſti Cæſaris, de quo legitur in geſtis Romanorum, quod erat minimi cibi. Nam panem & piſciculos minutos, & caſeum bubalinum manu preſſum, ac ficus vitides appetebat. Nimirum, cum ſecundùm Chryſoſtomum, exceſſus ciborum, conſumat & computreſcere faciat corpus. Hinc dicit Galenus, pingues & obefos, qui menturam excedunt ſobrietatis, nec viuere poſſe diu, nec ſanos eſſe, ani mosq; eorū nimio ſanguine & adipe inuolutos, quali in luto, nihil tenuè, nihilque cæleſte ſentire, ſed ſemper de carne & ventris ingluuie cogitare. Epicurus autem aſſertor voluptatis, omnes libros ſuos repleuit, dicens oleribus & pomis, ac vilibus vtendum: quia carnes & epulæ exquiſitæ cum ingenti cura & miſeria præparantur, maioremq; poenam habent in quaerendo, quam voluptatem in abutendo. Antiqui glandes quaerebant ad eſum: & ſic ieiunium non carnibus, aut delicijs, ſed ſola glande ſoluebant, vt dicit Boëthius: Et Poëta: *Mortales primi rudiabant gutture glandes*. Vnde tota prima ætate fuit genus humanum li-

Gradus ſobrietatis.

ne car-

ne carnibus & varijs delicijs ciborum, & tamen diutissime vixerunt. Secundus gradus, est velle carere propter Deum etiam illis delicatis, quæ possunt haberi, propter amorē paupertatis, sobrietatis ac boni exempli. Quod concernit illos præcipue, qui propter amorē Christi dititias sæculi contempserunt: quia qui pauper est rebus, sobrius est victu. Nam quia, secundum Hierony. absque gustu impossibile est humanum corpus subsistere, ideo Deum timentes potius eligunt delicatis carere, ne gustu eorū deiciantur. Hinc Seneca lib. de quatuor virtutibus, consulit dicens: Ede citra cruditatē, bibe citra ebrietatem. Vitæ tuus sit ex facili, nec ad voluptatē, sed ad cibum accede: palatum tuum fames excitet, non saporēs, desideria tua paruo redime: quia hoc tantum curare debes vt desinant, non vt crescant. Dicitur *Eccles 29.* autem in Ecclesiastico, quod *initium vite hominis panis & aqua.* Et Seneca: Non est iucunda res aqua & polenta, aut frustum hordeacei panis, sed summa voluptas est, ex his etiam capere posse voluptatē, & ad id se duxisse, quod eripere nulla fortuna possit. Quorum vitam imitati sunt Patres, qui vitam solitariam in desertis elegerunt. Quia (vt dicit Ambrosius) per sobrietatem, & abstinentiam lux carnalis mētī ingruit, dulcedo Dei influit, amor diuinus se ingerit, sapor supernus se infert, totaq; diuinitas se immergit. Et, vt dicit Dionysius: Nulli profusus lucet diuinus radius, nisi quis abstinentia & castitate fuerit præditus. Vnde & ex vilissimis cibus vitanda est satietas: quia nil ita obruit animum, vt plenus venter & astuans. Refert autem Vincentius, quod populus quidam Orientalis Lydiæ, per calidam & desertam eremi vastitatem habitans, locustis vescitur. Et Ichthyophagi gens errans in litore maris rubri, super petras ardore solis feruentes, pitices assat: & hoc solo alimento vicitat. Sic Chelonophagi gens, non alia quam testudinum carne viuunt. De potu verò, iuxta Hieronymi sententiam, taceo, cum & monachi languentes aqua frigida vtantur, & coctam quid accepisse luxuria sit. Tertius gradus est etiam abstinere posse sine difficultate à delectationibus habitis, & inde tantum sumere puram necessitatem, non amore delectationis, sed necessitate recreationis. Pro quo sciendum, quod quamuis, quò ad paupertatem, sit maior virtus non habere quod cupias, tamen quò ad abstinentiæ fortitudinem, maius est appetitum retrahere ab usu, vel delectatione presentis voluptatis, quam absentes non desiderare. Nam *1. Cor. 8.* secundum Apostolum, *non commendat Deo, videlicet sumpta, vel non sumpta, sed modus &*

intentio sumedi. Dicit enim Augustinus de doct. Christiana: Quid locis, & tempori, ac personis conueniat, diligenter attendendum est, ne temere flagitia reprehendamus. Potest enim fieri, vt sine aliquo vitio voracitatis, pretiosissimo cibo sapiens vtatur: insipiens autem vilissimæ gulæ flamma in vilissimū cibum inardescat. Debet ergo quisque, prout vires corporis suppetunt & requirunt, tantum sumere de alimentis, quod nec ventrem ieiuniorum ariditate constringat, nec escarum nimietate distendat.

De laude sobrietatis propriè dictæ, de discreto ieiunio, & quod triplex distinguitur ieiunium. Cap. LXII.

Que est ista, que ascendit per desertum sicut virgula sumi? Sobrietas ex suo nomine moderationem alimentorum significat, quæ ratione regulata significat actum vel habitum virtutis: quod fit quando quis ab alimentis abstinet vt oportet, pro congruentia hominum cum quibus viuunt, & personæ suæ, ac valetudinis suæ necessitate, & hoc in fidei, & dilectionis virtute, ne scilicet corpus ante tempus ex penuria, vel labore deficiat, nec ex abundantia vel quiete lasciuat. Nam corpus creatū est propter animā, vt illi seruiat & cooperetur ad profectum salutis & virtutis: anima verò propter Deum, vt ei per amorem inhæreat, & inhærendo fruatur illius suauitate, fruendoq; beata fiat. Dicit enim Hieron. quod sine quatuor sensibus viuere possumus, scilicet sine aspectu, auditu, odoratu, & complexu. Absq; gustu autem & alimentis impossibile est corpus humanum subsistere. Adesse ergo debet ratio, vt tales ac tantas sumamus escas, quibus nec oneretur corpus, nec libertas animæ prægrauetur. Vnde modica & temperata alimenta tam carni, quàm animæ sunt utilia. Dicit enim Gregorius, quod per abstinentiam carnis vitia sunt extinguenda, non caro. Sæpe enim dum in illa hostem insequimur, etiā ciuem trucidamus. Et sæpe dum quasi ciui parcimus, ad prælium hostem nutrimus. Et ponit exemplum de chorda in cithara: quæ si minus tenditur, non sonat; si tenditur amplius, raucum sonat. Quia nimirum tanto quisque sibi met moderamine præesse debet, vt ad culpam caro non superbiat, & tamen ad effectū rectitudinis in opere subsistat. Nam, secūdum Chrysost. sicut excessus alimentorum consumit, & computrescere facit corpus, sic sobrietas mater est sanitatis, & delectationis. Nihil enim sic iuandū est, sicut cibus bene digestus; nihil sic salutem, nihil sic sensuū acumen

acumen operatur, nihil sic ægritudinem curat, sicut moderata refectio. Nam secundum Hieronymum, qui ægrotat, non aliter recipit sanitatem, nisi temperato cibo, & castigato victu. Quibus ergo cibus reficitur sanitas, his etiam procul dubio seruari potest.

Cæterum, principalis actus ipsius sobrietatis, est ieiunium. De quo dicit Abbas Isaac: Ieiunium est protectio virtutis, & initium certaminis, & corona continentium, & splendor castitatis, & principium vite Christianitatis, & mater orationis. Sicut enim imitatur oculos sanos desiderium lucis, ita sequitur ieiunium, quod fit cum discretionis, desiderium orationis. Pro quo notandum, quod triplex distinguitur ieiunium, scilicet Ecclesiæ, culpæ, & moderatæ abstinentiæ. Ieiunium Ecclesiæ est abstinentia victus secundum ordinationem Ecclesiæ, sine scripto, siue consuetudine approbatam: in quo erit subtractio prandij à carnibus, & etiam ab omnibus, quæ sementiuam trahunt originem à carnibus, præsertim in ieiunijs Quadragesimalibus, vt patet 4. dist. c. Denique, vbi dicitur: Par & æquum est, vt qui diebus his quadragesimalibus à carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementiuam trahunt originem carnis, ieiunemus, à lacte scilicet, caseo, & ouis. Cæterum, piscium esus ita Christiano relinquitur, vt hoc ei infirmitatis solatium, non luxuriæ pariat incendium. Hæc ibi. Vnde ieiunium cadit in communi sub præcepto legis naturæ. Quia cum ieiunium sit vtile ad deletionem, & prohibitionem culpæ, & ad eleuationem mentis in spiritualia, tenetur vnusquisque tantum vt ieiunijs ex naturali ratione, quantum sibi necessarium est ad prædicta. Veruntamen determinatio temporis, & modi ieiunandi, secundum cõuenientiam & vtilitatem populi Christiani cadit sub præcepto iuris positiui, quod est à Prælati Ecclesiæ constitutum. Sed quia præcepta, quæ sic per modum communis statuti proponuntur, non eodem modo obligant omnes, sed secundum quod requiritur ad finem, quem legislator intendit: ideo qui tale statutum contemnendo transgreditur, vel etiam qui transgreditur hoc modo, quod finis, quem legislator intendit, impediatur; talis præcepti transgressor iudicatur, & mortaliter peccat. Qui verò ex aliqua rationabili causa, & excusabili statutu non seruat, & in eo casu præsertim, in quo etiam, si legislator adesset, non deerneret esse seruandum, talis transgressio non constituit mortale peccatum. Pro quo notandum, secundum Innocentium, quod omnes sanæ mentis, & doli capaces, ac ieiunare potentes, secundum intentionem

Ieiunium.

Ieiunium
triplex.Ieiunium
Ecclesiæ.

- Legislatoris ieiunare tenetur indicta ieiunia ab Ecclesia, quia tales possunt peccare; & ideo debent peccata desistere, & poenitentiam agere. Multi tamen excusantur in parte, vel in toto, qui tamen secundum modum suae facultatis ieiunare debent. Oporteret enim quod in ieiunio *rationalabile sit obsequium nostrum*, quia discretum ieiunium, secundum Augustinum mentem purgat & subleuat, carnem spiritui subiicit, cor contritum & humiliatum facit, concupiscentiae nebulas dispergit, libidinum ardores extinguit, & castitatis lumen accendit. Vnde veri Christiani canibus Aegyptijs similari debent, qui secundum Solinum nunquam nisi currendo bibunt de flumine Nili, eod quod timent à beluis, id est, crocodilis in eodem existentibus, rapi ac deuorari. Fluuius, est vita praesens: canes homines pie viuere cupientes, qui tantum necessaria velut in transitu recipere debent, iuxta illud B. Petri: *Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderijs, quae militant aduersus animam.* Ieiunium verò culpae potissimum est obseruandum, de quo dicitur de Consecr. dist. 5. c. Ieiunium magnum & generale, est abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium. In hoc seculo, quasi Quadragesimam celebramus, cum bene viuimus, cum ab iniquitatibus, & illicitis voluptatibus abstinemus. Alioqui, ut ibidem dicitur, c. Nihil enim prodest homini ieiunare, & alia religionis bona agere, nisi mens ab iniquitate, & ab obprobriationibus lingua cohibeatur: nimirum, quia tempore ieiunij, praesertim Quadragesimalis, vitijs omnibus medicina paranda est, & ideo peccata, quae ceteris diebus mala sunt, tunc peiora iudicanda videntur. Nam quanto tempora sunt sanctiora, tanto peccata censentur grauiora, quia dicitur 33. quae. 3. c. Irrisor est, & non poenitens, qui adhuc agit quod poenitet, nec videtur Deum poscere subditus, sed subsannare superbus, canis reuersus ad vomitum, & poenitens reuersus ad peccatum. Quibus ait Dominus apud Isaiam: *Nolite ieiunare sicut ad hanc diem, ut audiatur in excelsis clamor vester. Numquid tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Nonne hoc est maius ieiunium, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, &c.* Ieiunium denique moderatae abstinentiae, etiam ab omni inordinato delectabili, valde congruum iudicatur, & saluiferum diebus per Ecclesiam Deo specialiter consecratis. *Utamur ergo parcis verbis, cibis, & potibus, &c.* Et Ioel: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra &c.* Et iterum:

Rom. 12.

1. Per. 2.

Ieiunium
culpae.

Esa. 58.

Ieiunium
moderate
abstinentiae.

Ioel. 2.

iterum: *Egrediatu[r] sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo: quia ibidem.* quæ sunt alijs temporibus licita, tempore Quadragesimali, & penitentia plerunque sunt fugienda.

De quadruplici paupertate spiritus, cui soli promittitur iudiciaria potestas, ad quam nos etiam duo alliciunt.

Cap. L XIII.

EXpoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Cantic. 5. Hæc anima sancta loquitur, vehementer aspirans ad dilecti complexum, cui omnia alia versa sunt in fastidium, cætera contemnens vt dilectum lucrifaciat, & per contemplationem iugiter inhaereat: sed vocatur à dilecto, dicente: *Surge*, scilicet ab otio contemplationis ad laborem actionis: *propera*, quia mora surgendi proximis est periculosa: & quia *amica mea*, quantum ad charitatis latitudinem: *columba mea*, quantum ad intentionis rectitudinem: *formosa mea*, quantum ad conuersationis pulchritudine: ideo *veni*, quia non sufficit surgere à quiete contemplationis, nisi pro salute animarum venias ad laborem actionis. *Iam enim hyems infidelitatis irasit, imber persecutionis abijt, & recessit, flores bonorum operum apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit.* Nam quinq; genera sarmentorum sunt amputanda, scilicet corruptiones naturæ, operationes prauæ, intentiones non rectæ, concupiscentiæ inordinate, & passionis peruersæ. Et ad hæc vocatur dilecta, sed exteriorem horrens occupatione: *Expoliaui*, inquit, *me*, id est, prorsus exui omnia impedimenta exteriora, quibus eram induta: quasi *tunica*, quomodo nunc iterum *induar illa*? *Expoliaui*, inquam, ad sollicitudinē vniuersam cum ea expoliandam, vt liberius dilecto inhaererem, ad dilecti notitiam plenius acquirendam, & ad plenam eius amicitiam conquirendam. *Laui etiam pedes meos* affectuum, omnia per affectum despiciendo, quæ ad amplexum dilecti fuerunt impedimenta. Quod egregiè perficit anima virtute paupertatis, quæ est prima inter beatitudines, & ipsa censetur esse tertium cellarium, in quo se sponsa gloriatur introducta. Vnde dicitur in Evangelio: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.* Quod quatuor modis exponi potest. Primo modo: *Beati pauperes spiritu*, id est, ex electione paupertatem complectentes, tanquam summè amatam. Et sumitur paupertas pro omnimoda abstinentia ab amore mundi, id est, eorū, quæ amor mundi complecti-

Cant. 2.

Matth. 5.
Paupertas
spiritus.

Qq

tur,

- tur, & sic est quaedam abdicatio plenaria & voluntaria omnium delectabilium, quae sunt in diuitijs delicijs, & honoribus. Et haec paupertas beatum efficit, iuxta illud Iacobi: *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni*. Secundo modo: *Beati pauperes spiritu*, secundum Chrysostomum, dicuntur formidantes & trementes Dei iusionem, qui se diuina subdunt auctoritati, timentes post hanc vitam ne pergant ad poenam, etiam si forte in hac vita sibi beati esse videantur. Et hic est sanctus timor, quo spiritus de se diffidit, & in solo Deo confidit, qui timor beatum efficit, iuxta illud Prouerborum: *Beatus homo qui semper est pauidus*. Tertio modo: *Beati pauperes spiritu*, id est, humiles, secundum Augustinum, non habentes superbium, vel inflantem spiritum. Et Chrysostomus: Multi sunt humiles spiritu nolentes, rerum necessitate coacti. Sed illos hic beatificat, qui seipos ex electione humiliant: quia talis humilitas beatificat, iuxta illud Prouerborum: *Humilem spiritu suscipiet gloria*. Quarto modo: *Beati pauperes spiritu*, id est, secundum Hieronymum, qui propter Spiritum sanctum voluntate sunt pauperes, utpote voluntatem suam in diuinum beneplacitum, & suorum superiorum plenarie resignantes, de qua resignatione plenius superius dictum est. Quantum igitur ad primam expositionem beatificantur hi, qui propter Deum voluntarie virtutem paupertatis charius amplectuntur. Quia nimirum primū locum obtinet inter beatitudines, eod quod est prima perfectio sequi uolentium uestigia Christi, fundamentum existens totius spiritualis aedificij, praesertim cum facit hominem talia contemnere, ut diuina coremptioni valeat liberius inhaerere. Cum enim homines sibi ipsis derelicti, naturaliter abhorreant paupertatem & declinent, fidelitatem nostram Christus experiri uolens, ipsam paupertatem amplecti uenit, uerbis consulere, & exemplis docere. Vide nunc quanta paupertas re-
 lucebat in Iesu super benedicto, ac eius matre benedicta, quae Bethle-
 em ueniens, partu grauida diuino, non habuit ubi declinaret, quo te-
 nera mater filium suum paueret, sed inedia cogente, uile stabulum in-
 greditur mater Dei, regina caeli, domina mundi. Mirum si non mira-
 bantur Angeli de tam extrema paupertate matris & filij. O uera sa-
 pientia, quae de occultis trahitur, quae *margarita* paupertatis in agro
 mundi huius abscondita quaritur. Pro qua comparanda mercator ille
 non insipiens ad terram descendere dignatus est, ut eam à terrenis ab-

gestam, sua faceret estimatione pretiosam, vt nec haberet vbi caput
 reclinaret, sicut totalis decursus suæ peregrinationis plenius attestatur,
 vt vel sic exemplo pariter & verbo, suis efficacius affectum ingereret
 paupertatis. Alioqui nisi quis, inquit, renuntiauerit *omnibus que possi-* Lucæ 14.
det, non potest meus esse discipulus. Ecce ad quantam celsitudinem perfe-
 ctionis suos vocauit, in arduo paupertatis. Cuiusmodi soli debetur
 priuilegium iudiciariæ potestatis, dicente Domino: *Vos qui reliquistis* Matth. 19.
omnia, & secuti estis me, in regeneratione eorum sedebit Filius hominis in sede
maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim
tribus Israel. Et Paulus ait: *Nescitis, quia & Angelos iudicabimus?* Et
 hoc triplici ratione. Primò, ratione congruitatis, quia voluntaria pau-
 pertas cum debita sequela Christi, tantum est eorum qui cunctis, que
 mundi sunt, contemptis, soli Christo tenaciter inheret, nec restat ali-
 quid, quod eorum iudicium à iustitia deflectat: & sic idonei reddun-
 tur, quasi veritatem iustitiæ præ cunctis rebus diligentes. Verùmamen-
 nemo potest sequi Christum, nisi contemnat omnia. Nemo verò perfe-
 ctè contemnat omnia, nisi contemnat & seipsum, inter omnia, *car-* Galat. 2.
nem suam crucifigendo cum vitijs & concupiscentijs, seseque totum
 crucifigendo per sui ipsius felicem probabilemque contemptum. Se-
 cundò verò debetur eis per modum meriti & correspondentiæ, quia
 virtuti humilitatis pro merito correspondet exaltatio. Paupertas au-
 tem hominem maximè despectum facit, & ideo pauperibus volunta-
 rijs pro merito repromittitur excellentia iudiciariæ potestatis. Et licet
 maius sit offerre Deo sacrificium de proprio corpore, sicut Martyres
 vel Virgines, quàm de rebus exterioribus, sicut voluntarij pauperes,
 tamen soli paupertati talis excellentia repromittitur, vt huius virtutis
 eminentia commenderetur. Hæc enim virtus Apostolica rarissimos
 appetitores inuenit, vt cum Apostolis relinquerent *omnia:* quia mul-
 titudini *credentium erant omnia communia,* vt pote quibus nimis ar- Act. 4.
 dua videbatur tam excellentissima paupertas Apostolica. Deinde qua-
 si obliuioni tradita fuit, quousque veniret alter Angelus, *signum habes* Apoc. 7.
Dei vni, scilicet beatus Fraciscus. Vnde legitur in historia Romanorū,
 quòd Romani, qui viros deificare consueuerat, eum in cōsilio disputa-
 rent, vt in numero deorum Christus esset recipiendus, cum tot mi-
 racula esset operatus, tandem inter eos definitum est, quòd inter deos
 recipi non deberet, quia cultores non haberet, cum paupertate prædi-
 cauerit, quam naturaliter vnusquisque contemnit. Terriò deniq; de-
 betur

betur eis, quia voluntaria paupertas in progressu ad perfectionem vitae prima ponitur inter beatitudines, velut ianua totius perfectionis, quae perfectio disponit cor humanum, ut sit edoctum omni diuina veritate, in quo decreta tenentur diuinae iustitiae, ex quibus homines iudicabuntur, sicut si liberi, in quo continetur lex, iudicare dicatur. Hinc est, quod non quibuscunque pauperibus voluntarijs haec potestas promittitur, sed illis tantum modò, qui relinquentes omnia, Christum sequuntur secundum perfectionem vitae. In quibus reuertitur omnium virtutum perfectio, quae damnabit aliorum imperfectionem, eò quod homines fuerunt sicut & illi.

Amor paupertatis.

Ad amorem denique paupertatis duo nos mouere debent. Primum est, diuinum exemplum, quod est irreprehensibile. Fuit enim propter nos Iesus pauper nascendo, pauper conuersando, & pauper moriendo. Omnia namque terrena, secundum Augustinum, contempsit, ut omnibus contemnenda monstraret. Omnia aduersa sustinuit, ut omnia sustinenda doceret, ut nec in illis quaereretur felicitas, nec in istis timeretur aduersitas. Audi quid Seneca gentilis loquitur: Honestas res, inquit, & lata paupertas. Qui cum paupertate bene conuenit, diues est; non qui parum habet, sed qui multa cupit, pauper est. Quae sunt maxima diuitiae? non desiderare diuitias. Quis plurimum habet? is qui minimum cupit. Quae maxima egestas? auaritia. Pecuniae imperare oportet, non seruire. Haec Seneca. Paupertas enim (ut dicit Iohannes Abbas) est sollicitudinum depositio, cura vitae praetereuntis priuatio, itineratio sine impedimento, fundamentum pacis, munditiae femina. Et qui gustant superna, feliciter contemnunt inferiora; qui verò terrenarum rerum amore vincuntur, in Deo nullatenus delectantur. Secundum autem est, diuinum promissum, quod est inestimabile. Quis enim dignè posset aestimare gloriam illam, quam Deus verè pauperibus, & mundi contemptoribus repromisit? Ideo dicit Bernardus: Dittior est Christi paupertas cunctis opibus, cunctisque thesauris. Vis obrinare caelum? paupertatis vilitatem amplectere, & tuum erit. Non enim paupertas, sed paupertatis amor virtus reputatur. Non ergo solo habitu debet esse pauper, nihil habendo; sed etiam affectu, nihil horum, quae in mundo sunt, concupiscendo, sed totum affectum ad superna subleuando. Vnde Gregorius: Anima sine delectatione esse non potest. Aut enim delectatur in infimis, aut in summis. Et quanto altiori studio exercetur ad summa, tanto maiori studio torpescit ad infima. Quae
to acci-

ro acriori cura inardescit ad infirma, tanto tempore damnabili frigescit a summis, quia utraque simul & æqualiter amari non possunt.

De paupertate Christiane religionis, & de triplici gradu approbatae religionis, ac de virtute modestiæ. Cap. LXIII.

EXpoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lani pedes meos, quomodo inquambo illis? Dicit Titus Liuius in prologo de Roma, quod tempore paupertatis nusquã alter locus eo sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit. Et quanto rerum minus habuit, tãto minus cupiditatis habebat. Sed postea diuitiã auaritiã, & luxuriam induxerunt. Hinc prospera mundi huius semper sunt timenda. Nam successus rerum temporalium, est æternæ damnationis indicium, ut dicit Gregorius, quia difficile est, ut presentibus & futuris quis persuatetur bonis. Vnde Seneca: Mihi crede, non potest esse diues, & felix. Multum est enim non corrumpi diuitiarum cõtubernio. Magnus est ille, qui in diuitijs pauper est. Scire autem uti paupertate, maxima felicitas est. Veruntamen nemo alius est Deo magis dignus, quàm qui opes contempserit. Ad maiore autem euidentiã, triplex gradus paupertatis distingui potest. Primus gradus est paupertas professionis in religione Christiana, vel etiam approbata. Paupertas enim professio-
nis Christianæ religionis, quanuis non est perfecta, tamen sic debet esse moderata, quod dirigat effectum ad æquitatem iustitiæ, & affectum ad debitam meram concupiscentiã. Sicut enim malum est iniusta possidere, sic & immoderare iusta diligere: Vnde consulit Xystus Philosophus. Si vis cum animi lætitiã viuere, noli multa colligere. Omne quod est plus homini, quàm necesse est, inimicum est illi. Non amplius possideas, quã vsus, corporis postulat. Sufficienciam stude seruare, mediocribus contentus esse stude. Eodemque affectu loqui videtur Sapiens, cum dicit: *Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, sed tantum tribue victui meo necessaria.* Sunt enim nonnulli, secundum Gregorium, qui sic cælestia appetunt, quod tamen à terrenorum possessione non auelluntur, qui tamen ab eisdem rebus, quas habent, alieni sunt, quia ad hæc ipsa, quæ possident, ex desiderio non tenentur. Et sunt nonnulli, qui ad comprehendendum culmen perfectionis, dum interius altiora appetunt, exterius cuncta, quæ inuitè possident, vilipendunt cum Apostolo, *nihil habentes, ac omnia possidentes;* ac nõ pro libitu, sed pro sola necessitate vtentes. Mirabilius est autem non in hære rebus

Gradus
paupertatis.
Paupertas
professionis.

Prover. 30.

possedis, quàm omnia relinquere: quia rebus abundare, & penuriam pati, est quoddam genus martyrii, dicente Bernardo: Quid mirabilius, aut quod martyrii genus grauius est, quàm inter epulas esurire? inter vestes multas & pretiosas algere? paupertate premi inter diuitias, quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat noster appetitus? An non coronabitur, si sic certauerit? Paupertas verò professionis approbata religionis est, qua quis profiteretur nihil proprii possidere. De qua dicit Bernardus. Felix voluntaria paupertas omnia relinquentium, & te sequentium Domine Iesu. Quae tamen professio in tepidis maculatur imperfectionibus diuersis, dum solum abstrahunt manum, non affectum. Qui cum censum habeant pauperis, voluntatem non abiciunt diuitis. Qui cum omnes diuitias suas pro Christi amore disperserint, prius tamen cordis affectum etiam in rebus minimis retinent. O vere magna infamia, quod qui maxima spreuerunt, minimis inuisantur. Quid enim distat quaecumque substantia desideretur, dum affectus aequaliter sit corruptus, nisi quod tolerabilius videtur, quae plaris esse videtur plurimum desiderare? Hoc igitur cautius memoriae commendetur, quod quicquid affectu in corde concluderint, eorum iusto iudice thesaurizasse, & tanquam proprium possedisse, indicabuntur. Secundus gradus est paupertas vsus, cum scilicet appetitus vsus restringitur ad eaduntaxat, quae corpori videntur esse necessaria: quos superfluitas contristat, curiositas cruciat, & sola necessitas prouocat, consilio Isaac Abbatis, dicentis: Esto liber à multa sollicitudine corporis, rerumque perturbatione, vt delectabilem gustationem in anima tua gultes, per dulcem considerationem, quae exuperat omnem sensum, & sentiat eam anima perseverando in ipsa. Nisi enim destruat homo à corde suo sollicitudinem secularium rerum praeter necessarium vsus naturae, ac dimittat Dominum curare de ipsis, spiritualis ebrietas in ipso non mouebitur, & consolationem illam non sentiet, de qua dicit Apostolus: *Nestra conuersatio est in caelis*. Veruntamen huiusmodi contemptores superfluitatum & curiositatum, plerique nimis afficiuntur ad eocessaria & necessaria, eorum ablationem, vel mutationem a quo animo non ferentes: & in hoc puritatem altissimae paupertatis commaculant. Quia quantumcunque vsus rei necessarius iudicatur, affectus tamen illius omnino denegatur. Vnde quantum quis perfectius Deum diligit, tantò perfectius & expeditius omnia, quae sub Deo sunt, contemnit. Quantum verò quis est in amore Dei tepidior, tantò reperitur ad caetera cuncta

Paupertas
vsus.

Philip. 3.

conce-

econtemenda negligentior. Si ergo ut refert Hieronymus contra Iou-
 nianum, plurimi Philosophorum leguntur diuitias non tantum con-
 tempsiſſe, ſed etiam abiectiſſe velut impedimentum ſapientiae & virtu-
 tis, ſicut fecit Socrates, quae omnium Philoſophorum ſectae tamquam ſa-
 pientiae & virtutis vnicum fontem veneratur, quid faciet Chriſtianus
 ad hoc, ut increata ſapientiam pro modulo ſuo feliciter apprehende-
 re, fruiq; feliciter valeat? Tertius gradus eſt paupertas affectionis, Paupertas
affectionis. qua
 fidelis anima ſpiritu diuino inebriata, tanto fertur affectu paupertatis,
 quod nihil in infimis inuenit, quod metem vel affectum etiam in mi-
 nimo allicit: ſed potius ea, quae neceſſaria ſunt cum taedio metis, & nau-
 ſea quadam in ſubſidium & uſum naturae mortalis admittit, ut ſic libe-
 ris alis affectuum, inter nuda crucifixi brachia iugiter ſe ſubleuet, & ex-
 perietur feliciter illud diuinum promiſſum: *Lactabo eam*, ſcilicet ſpiritu-
 alium dulcedine, & *ducam eam in ſolitudinem*, id eſt, in abstractione per
 affectum ab omni creato, & *ibi loquar ad cor eius*. Super quo dicit Al-
 bertus Magnus, quod locutio Domini in corde, eſt de arduis gratijs
 meti ſecuritate praestare. Sciunt experti quantas ſpirituales conſolati-
 ones, & cordiales oblectationes huiusmodi perfecta rerum abdicatio
 ſubminiſtrat. Denique, videndum de virtute modestiae, quae cenſetur
 quartum cellarium, de qua dicit Auguſtinus: Modestia eſt cultus, & motus, Oſca 2.
 & omnem noſtram occupationem vltra defectum, & citra exceſſum ſiſte-
 re & ordinare: quia incompoſitio corporis, qualitatem indicat mentis.
 Igitur in inceſſu, ſtatu, habitu, & in omnibus motibus nihil fiet, quod
 cuiusquam aspectu offendat. Nihil enim tam praecclarum & tam magni-
 ficum eſt, quod non moderatione deſideret temperari. Vnde, ſicut tem-
 perantia eſt moderatiua coram, quae difficillimum eſt refranare, ſic mode-
 ſtia eſt moderatiua eorum, quae in hoc mediocriter ſe habent. Quamuis
 enim aliquis ex naturali diſpoſitione aptitudinem habeat ad hanc, vel
 ad illam diſpoſitionem exteriorum, vel interiorum motuum, quod tamen
 naturae deest, ſuppleri debet ex rationis industria & diuina gratia, iu-
 xta illud Ambroſij: Motum informet natura: ſi quid ſane in natu-
 ra vitij eſt, emendet industria. Praecipue tamen motus exteriores ho-
 minis ſunt per rationem ordinabiles, & ideo ad imperium rationis
 exteriora membra moueri debent: quia motus exteriores ſunt ſig-
 na quadam interioris diſpoſitionis, & vox quadam animi eſt cor-
 poris motus. Ex motibus enim corporis homo cordis noſtri abſcon-
 ditus, aut leuior, aut iactantior, aut turpior, aut iracundior, aut
 econtra.

Eccli. 19.

contra grauior & cōstantior, aut purior, aut humilior, aut māfuetior existimatur, iuxta illud Ecclesiastici: *Amittus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.* Veruntamen, vt dicit Seneca, nulla res magis animos induit honestos, & in pravum inclinabiles reuocat ad rectum, quā bonorum virorum conuersatio. Paulatim enim descendit, & vim praecepti obtinet frequenter aspici, frequenter audiri. Et quia, secundum Philosophū, ex origine quis contrahit dispositiones ad quasdam passiones, & deordinationes ac vitia, sicut in 7. Phycorum refert, quod ex iracundo patre quandoque nascitur iracundus filius: ideo consulit Hieronymus, dicens: Nutrix, scilicet puerorum, non sit remulēta; non lasciuia; non luxuria dedita; propter laetis corruptionem, qua scilicet inficiuntur & pueri.

Quod triplex est timor saeculus, scilicet mundanus, humanus, & seruilis, & quomodo licitus est timor humanus. Cap. LXV.

Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea immaculata mea: quia caput meum plenum est rore. Cantic. 5. Quali diceret sponsus: O fidelis anima, existens soror mea naturae conformitate, voluntatis unitate, & hereditatis participatione: amica mea, secretorum meorum reuelatione, fidei redemptione, gratiae infusione: columba mea, donorum sancti Spiritus donatione, & bonorum operum fecunditate: immaculata mea, caelestium contemplatione, & amoris mei continua fruitione. Vel, soror mea effecta in incarnatione; amica, in passione; columba, scilicet in Spiritus sancti missione; immaculata, in Baptismi susceptione. *Aperi mihi cor tuum*, qui tibi aperui latus meū in passione, caelum in ascensione, vt scilicet intrem per veniae donationem, per gratiae infusionem, per virtutum & charitatis augmentationem, & per aeternae gloriae promissionem. *Aperi*, inquam, mihi cor tuum clauē diuini timoris. Nam timor Domini prima virtus est, per quam peruenitur ad alias virtutes. Hinc timor Domini dicitur *initium sapientiae*: quia dicit Bernardus, quod sine timoris virtute, quae gratiarum prima est, & totius religionis exordium, nullum bonum poterit pullulare, vel manere. Omne enim virtutum aedificium, vergit in praecipitium, si huius gratiae amiserit fundamentum. Nam timor Domini expellit peccatum. Et qui sine timore est, non poterit iustificari, nihilque sic nos à vitijs cōseruat immunes, sicut timor Domini. Per timorem quippe factum ad bene operandum compungimur, & ad odium omnium visibilibus, & concupiscibilem, & proprii corporis, & propriae voluntatis incita-

Psal. 110.
Prouer. 1.
Timor Do-
mini.

Eccl. 1.

incitamiur, & ad agendum poenitentiam, ad mundum relinquendum animamur. Sollicitudine quoque & studio implemur ad seruiendum Deo sine negligentia die ac nocte. Vnde *timor Domini* dicitur esse *radix sapientia*, & *initium*. *Radix*, inquam, quia *timor Domini* comparatur ad totam vitam humanam per sapientia Dei regulatam, sicut radix ad arborem. Ideo dicitur in Ecclesiastico: *Radix sapientia est timere Deū. Ramus enim illius logani*. Vnde sicut radix virtualiter dicitur esse tota arbor, ita timor Dei dicitur esse sapientia. Etiam dicitur *initium sapientia*, quantum ad eius effectum: quia sapientia ab ipso timore incipit operari, ab ipso timore suam operationem inchoans, sicut initium artis aedificatoriae est fundamentum, quia ibidem incipit aedificator operari. Veruntamen ipsa fatetur in Ecclesiastico, dicens: *Ego mater pulchra dilectionis & timoris*, ut scilicet timorem excludat. Pro quo notandum, quod triplex est timor scelus, pulchritudinae carens. Primus dicitur timor humanus, quo scilicet alicuius corporalis boni timetur amissio, sicut sanitatis, fortitudinis, aut membrorum, vel etiam totius corporis, propter quae conseruanda, vel praecauenda quis malum mortale perficit, vel necessarium bonum deserit, vel omittit. Quo timore Christum Petrus negauit, & Aaron dum fabricaretur & adoraretur vitulus aureus, hoc timore retractus, filijs Israel non restitit. Et quamuis timere pericula, damna, persecutiones, & similia, naturaliter inest homini, quasi poena originalis delicti, tamen quod propter ista deuiet a iustitia, hoc est contra rationem naturalē. Dicit enim Philosophus 3. Ethico. quod quaedam sunt, scilicet peccatorum opera, ad quae quis nullo timore cogi debet, quia peius est homini talia committere, quam poenas alias quascunque sustinere. In cuius argumentum electis suis in Euangelio dicit Dominus: *Dico autem vobis quem timeatis. Timeate eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timeate*. Cuius consilium complectentes Sancti Dei, fide regna, vicerunt & tyrannos: & ad superpeditandum hunc timorem, etiam vltro se diuersis passionibus tradiderunt. Nam *ludibria & verbera experti sunt, insuper & vincula, & carceres: lapidati sunt, scelisi sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt*. Veruntamen Christus, vt infirmis membris naturalē timorem esse licitum ostenderet, ait: *Et si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam*. Quod charius complectens Paulus primus Eremita, huiusmodi timore compulsus, fugam iniit, & desertum petiit. Vidit enim inter alios duos Martyres, agone mirabili cō-

ibide n.

Eccles. 24.

Timor humanus.

Math. 26.
Exod. 32.

Lucæ 12.

Hebr. 11.

Math. 10.

R r certan-

certantes. Vnum toto corpore nudo, melle perunctum in ardore solis apibus expositum: alium verò sub arbore frondosa super lectum delicatum totum nudum, meretricum contrectationibus expositum. Quæcernens, nec propriæ constantiæ confidens, potius elegit eremi squalorè & penuriam sustinere. Quem secuti sunt innumerabiles. De qualibus ait Apostolus: *Circueierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiat, affliti, in solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis quibus dignus non erat mundus.*

Timor mundanus.

Secundus verò dicitur timor mundanus, qui processum habet ab amore mundano. Amor autem mundanus propriè dicitur, quo quis innititur mundo tanquam fini, & sic semper est malus, & damnabilis. Timor verò mundanus ex hoc amore, tanquam venenata radice nascitur. Illud enim quis amittere timet, quod amat. Hinc timor mundanus tanquã à mala radice procedens, semper est malus, quo scilicet ad eò quis timet amissionè rerum temporalium, aut honorum, vel fauorum, seu amicitia, & sic de cæteris, quòd propterea deuiat, vel si daretur occasio, paratum animum habeat deuiandi à via iustitiæ, propter hunc timorem multa mala prohibita perpetrando, seu multa bona salutis necessaria postponendo, vel etiã bona, quæ simulate agit, per malam intentionè ad humanam complacentiã retorquendo, vt alijs complacere, ne vel illis displiceat, aut communi infamiæ subiaceat. Isto timore numerauit Ioab ad præceptum Dauid populum Domini, contra mandatum Domini. Et isto timore Dauid mortem Vriæ procurauit, ac timore Iezabel iudices Israel Naboth iniuste damnauerunt. Saul quoque penitentiam simulauit, ne Samueli displiceret, & coram populo vituperio subiaceret: *Peccani, inquit, sed nunc honora me coram populo.* O falsã penitentia, ô geminata superbia: quæ nimirum sibi promeruit æternam reprobationè. Et Adam, ne displiceret vxori, contempsit præceptum Domini. O quam infiniti, vel amore placendi, seu timore displicendi quotidie trahuntur ad similia, vel peiora. Tertius denique timor fœdus dicitur seruilis, qui timor habet ex seruitute quòd malus est. Nam seruus est, qui non sui causã operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Quicumq; verò facit aliquid ex amore, quasi ex seipso operatur, quia ex propria inclinatione mouetur ad operandũ. Et ideo contra rationem seruitutis est, quòd operetur ex amore: & ideo charitati contrariatur, in quantum seruilis est: & simpliciter malus est, quia timoris huius obiectũ est poena, quæ scilicet accidit, eò quòd bonum.

2. Reg. 24.

2. Reg. 11.

3. Reg. 21.

1. Reg. 15.

Genes. 3.

Timor seruilis.

bonum, cui contrariatur poena, ametur tanquam finis vltimus, & per consequens poena timeatur tanquam principale malum, quod non conuenit in habente charitate. Vnde dicit Gregorius: Cum quis timore poenae bona adhuc agit, à malo penitus non recessit: quia eo ipso peccat, quo peccare vellet, si inultè potuisset. Quia talis non odit culpam, non amat iustitiam, sed cauet poenā: sicut Achab rex fide poenituit, eò quòd 3 Reg. 21. diuinā vindictā timuit. Vnde mala, quae ex hoc timore non facit opere, perficit voluntate, quae est formale ipsius peccati. Dicit enim Augustinus. Timor legis seruilis pædagogus præcessit in me, qui ad casum ducit, sed carnem non crucifigit: quia viuuit peccandi voluntas, sequereturq; opus, ni timeretur poenalitas. Sic & bona hoc timore facta, corā Deo non reputantur bona, nec aeternae vite meritoria. Vnde cum timore poenae, non amore iustitiae fit bonum, nondum bene fit bonum, nec fit in corde, quod fieri videtur in opere, quando homo mallet non facere, si posset impunè. Et hic timor propriè correspondet amori mercenario, qui diligit & seruit principaliter propter retributionē temporalem, vel aeternam. Est tamen hic timor donum Spiritus sancti, non tamen est cum Spiritu sancto. Sicut aurora est à sole, non tamen cum sole: & Spiritui sancto locum præparat, vt eum sicut seta filum introducat. Nam seta vt filum introducat, ipsum præcedit, sed cum eo non permanet.

De timore naturali, ac de triplici timore pulchro, scilicet initiali, filiali, & casto. Cap. LXXVI.

Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore. Quasi diceret: O fidelis anima, facta soror mea in incarnatione, per naturæ cõformationē: amica mea in passione, per amoris inflamationem: columba mea in Spiritus sancti missione, per decorē simplicitatis: immaculata mea in Baptismi susceptione, per innocentē conuersionem, quia caput meum, id est, diuinitas mea, plena est rore, scilicet misericordiae, & gratiae. Vel, caput meum spinis coronatum, plenum est roseo sanguine pro tuo amore. Vt igitur de triplici timore scedo, iā prosequendū est de triplici timore pulchro. Ad cuius euidētiam sciendum, quòd hominibus inest quidā timor naturalis, quo scilicet homo naturaliter timet quodlibet nocuentū, vel incommodū incurrere, seu etiā aliquod cõmodū seu desideratū amittere: & est poena peccati originalis. Nam Adā si non peccasset, timorem non habuisset, quo dixit: Vocem tuam audiui, sed timor:

Timor naturalis.

Rr 2 eò quòd

Gencl. 3. *quod nudus essem*: quia timor poenam habet, quæ non debetur alicui, nisi propter culpam. Nunc autem, ut dicit Sapiens, *cogitationes mortuum timida, & incerta providentia nostra*. Veruntamen isto timore nec meremur, nec demeremur, quia non subiacet libero arbitrio, nisi quis se inordinabiliter haberet circa timorem illum. Non enim est malum timere pericula quæcunque, vel amissionem corporum, seu membrorum, aut fama, vel rerum quarumlibet, dummodo timor sit ordinatus, non trahens ad illicita: & tunc proprie dicitur timor naturalis. Quem timorem Christus in sua passione sustinere dignatus est in consolationem pusillorum, ut in firmis membris ostenderet hunc timorem esse licitum, præ timoris angustia, sudorem etiam sanguineum emittens. Nec tamen in aliquo timor iste suæ voluntatis & charitatis impetum ad humanam salutem perficiendam retardavit, quo minus ad tam horribilem mortem perferendam festinaret. Vnde quamvis, secundum naturam corruptam, quodammodo naturale sit, quod contraria cuncta quis timeat, & pro posse refugiat, tamen est contra naturalem rationem, quod propter hæc iustitia recedat: quia sic efficitur timor fœdus. Si verò perseverat nihilominus in bono permaneat, efficitur timor pulcher & acceptabilis Deo, qui tripliciter distinguitur. Primus enim dicitur timor initialis, velut initium nostræ salutis. Est enim illorum, qui iam incipiunt converteri ad Dominum, quos Domini timor ad veram sapientiam initiat, sicut dicit Sanctus Bernardus. Non immerito dicitur hic *timor initium sapientia*, quia se primo opponit pesti insipientiæ. Et iterum. In veritate didici, nihil æquè efficax esse ad Dei gratiam promerendam, retinendam, & recuperandam, quam si omni tempore coram Deo inveniaris non altum sapere, sed timere. Ceterum, iste timor medium tenet inter timorem servilem & filialem, ab utroque partem recipiens, ac per consequens duplicem respectum habes in bonis, quæ agit, & in malis, quæ dimittit. Timor enim servilis hunc timorem inducit, sicut seta filum. Hinc habet & retinet aliquid de timore servili adiunctum, scilicet substantiam eius, quæ manet etiam cum charitate, servilitate remota. Est autem servilitas, quæ movetur ad malum præcauendum, non motu proprio, sed alieno, id est, principaliter propter poenam præcauendam. Sic etiam iste timor poenam timet, propter quam tamen præcauendam non principaliter peccatum cauet, sed secundario habet etiam adiunctum actum eius, qui similiter manet cum charitate imperfecta: quia non solum movetur ad bene agendum.

ex amore iusticia; sed etiam ex timore pœnæ, licet principaliter ex amore iusticia moueatur ad agendum bonum, & cauendum malum. A timore verò filiali recipit, quòd timet diuinam offensam & indignationem: & hoc est principale propter quod vel mala dimittit, vel bona perficit. Illud ergo quòd respicit pœnam, charitas abijcit, quia *charitas perfecta talem timorem, tanquam inutilem foras mittit*, quia partem illam habet à timore seruiti: cuius seruitas à prædominante charitate totaliter tollitur, licet secundum substantiam timor pœnæ remaneat, qui nihilominus diminuitur crescente charitate; maxime quantum ad actum, & etiam quantum ad substantiam: quia quantum magis quis diligit Deum; tantò minus diligit seipsum: & quòd minus diligit se, tantò minus timet pœnam: tum quia minus attendit ad proprium commodum, siue bonum, cui contrariatur pœna: tum etiam, quia seipsum despiciens vt inhareat Deo, magis confidit de bonitate diuina, & de futuro præmio, ac per consequens minus timet de pœna. Nam nimius timor futuri iudicij, vel inferni, sumit originem ex nimio amore sui, qui timorem pœnæ causat, & ex minore amore Dei, qui confidentiam plenam bonitatis suæ non administrat: quia quantum Deum plus diligimus, tantò plus in eo confidimus. Diobus igitur motoribus impellitur hic timor, quia respicit malum pœnæ, quod refugit; & malum culpæ, quod abijcit, ne diuinæ misericordiæ & amicitia: expers sit. Vnde & Philosophi, scientes humanam fragilitatem à vitijs maxime cohiberi per timorem, elegerunt Academiam villam, scilicet Plato & sui sequaces: & hoc ideo, quia, secundum Papiam, fuit villa frequenter terræ motu concussa, non longè distans ab Athenis, vt timore terræ motus à libidine se continerent, & ab alijs vitijs cessarent, studioque vacarent: & exinde dicti sunt Academici. Referunt & alij Platonem cum suis elegisse Academiam villam desertam & pestilentem, vt cura & assiduitate morborum impetus libidinis frangeret. Secundus verò timor dicitur filialis, eò quòd per charitatis amorem alis. Deus talem timorem habentium pater efficitur: & ab eis vt pater dilectus colitur: cui potissimè debetur amor & reuerentia, quæ plenius in nobis prompta, declarat in omnibus obedientia, cum Psal. dicens. *Paratum cor meum Deo, paratum cor meum*: quia per talem timorem omnino spiritui sancto se subijcit, & in nullo repugnat, prout est possibile in via. Est enim timor iste subiectio quadam votiua, obedientia non coacta, & vltro impensâ reuerentia. De quo timore dicit Gilbertus Por-

1. Ioan. 4.

Timor fili-

Psal. 56.

& 107.

Rr 3) tus Por-

- tus Porretanus: Quid timor ille filialis, nisi amore esse conatur, & poenae timor esse definit? quia omnem timorem poenam habentem excludit. Et iterum: Quid enim timebit *charitas* veteres offensas, quia *aperit multitudinem peccatorum*? Quid ergo? Infirmiorem conscientiam? quia *fortis est: ut mors dilectio*. Quid igitur? Temporales molestias finibiles? cum nec si aeternae fuerint, euanescere poterit dilectio consummata. Non enim amat *charitas* ne pereat, sed magis vult foris in aeternum perire poenaliter, quam intimi amoris vsu priuari aeternaliter. Sic ergo *charitas foras mittit timorem* inutilem, qui poenam habet, sed non timorem sanctum, qui nascitur de plenitudine charitatis. Veruntamen quamdiu quis ambulat in incerto, corruptibili adhuc carni circumdatus, & potens in vtramque partem declinare status viae mutabilis, timor iste aliquid poenae habet adiunctum. Cum autem nulla mutabilitas erit, nec *timor sanctus permanens in saeculum saeculi*, poenam habebit, quam uise exhibere reuerentiam Creatori non desinet.
- Tertius denique dicitur timor castus, quem rara perfectio in praesenti vita experitur, licet ab omnibus Deum intentius diligenter desideranter appetitur. Et licet timor filialis & castus ferè ab omnibus pro eodem reputantur, tamen timor castus plus aliquid perfectionis habere videtur. Dicitur enim timor castus metaphoricè, scilicet in quantum Deus est animarum sponsus, super quo Cantica Canticorum specialiter sunt fundata. De quo dicit & Apostolus: *Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo*, id est, integram castitatem, non solum corporis, scilicet in operatione, locutione, & delectatione, sed etiam mentis, in fide, dilectione, intentione, cogitatione, & omnimoda voluntatis vnione. Et ab ijs Deus proprie colitur ut sponsus, qui purum amorem spirat & requirit, quo sponsa sic inebriatur, ut maiestate non cogitet. Vis audire sponsam timorem huiusmodi respirantem? *Oscaletur me*, inquit, *osculo oris sui*. Sed talis timor castus, qui non est nisi amor castus, amor, inquam, placendi sponso, & timor displicendi, proprie non experitur in via, nisi cum per raptum, vel intimum tactum humanus spiritus immediatè diuino spiritui cõiunetur, vel à spiritu diuino potius absorbetur, ut tantillo tempore vnus spiritus efficiatur. In futuro verò timor castus ab omnibus colitur, quia *timor Domini sanctus permanet in saeculum saeculi*. Sic enim ibidem reuerentia diuina colitur, ut tamen nulla libertas diuinæ familiaritatis minuatur.

Humili.

Humilitas quant a laude digna, & quàm necessaria ad salutem: ad quam duplici via quis peruenire potest.

Cap. LXXVII.

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Cantic. i. Mirandus ordo verborum: Dum esset rex in accubitu suo, id est, dum propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, fieri dignatus est Filius Virginis, & assumere supplicium crucis, tam viuens, q̄ moriens viam amplectens humiliationis, vt nos incitaret ad effectum imitationis: nardus mea, scilicet charitatis & humilitatis, dedit odorem suum. Est enim nardus quaedam herba humilis, & calidæ naturæ, tam humilitatem, quàm charitatem aptè significans: quæ duæ virtutes semper mutuo complexu coambulant, & lectulum spongi delicate coaptant: charitatem tamen regia via præcedit humilitas, & eam sicut seta filum ad cubiculum mentis inducit: nimirum cum per eam maximè remoueat impedimentum humanæ salutis, quæ consistit in hoc, quòd aliquis ad spiritualia & cælestia non ficit, sed veraciter tendat: à quibus impeditur, dum in terrenis magnificari studet, omnia faciès vel dimittens, vt videatur ab hominibus. Hinc dicit Gregorius: Perit omne quod agitur, si non sollicitè in humilitate custodiat: Omnis namq; labor boni, & fuga mali sine humilitate vanitas est: quia talis semper seipsum querit, non Deum. Sola humilitas est, quæ metem diuino accendit lumine, ac inflamat cælesti desiderio & amore. Hinc humilitas est quasi quaedam dispositio ad habendū liberum accessum in spiritualia & diuina bona. Vnde merito dicitur radix omniū virtutum, humorem gratiæ singularis profuè subministrans, cui competit illud Ecclesiastici: Sicut aqueductus exiit à paradiso. Dixi, Regabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum. nimirum cum Deus superbis resistens, solis humilibus dat gratiam, sine qua virtus omnis arescit, cum qua virtus alia quæcunque coalescit & proficit. Quia (vt dicit Hugo de claustro animæ) sicut mel concordat in confectionibus medicinæ cum omnibus diuersitatibus specierum, sic ex humilitatis dulcedine condiuntur omnia genera virtutum. Nec ergo mirum, si virtutem hanc velut vnicam regis filiam Christus in mortali corpore tam euidenter exemplis exhibuit, & eam à suis amplecti docuit, dicens: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Ideo namque virtutem hanc Christus suis

R r 4: sequa-

Nardus.

Humilitas.

Ecclesi. 24.

Iacob. 4.

Matth. 23.

sequacibus tantopere studuit ingerere, quia sola humilitas reddit hominem Deo suo fidelem, eidem ascribens omnia bona, ac sibi ipsi omnia prava, nec insolescit aliquando in prosperis, nec deicitur in aduersis. Sic beata Virgo Domini mater, ab aeterno Patre tam singulariter electa, à Spiritu sancto in omni sua plenitudine superuenta, ab ipso Dei Filio grauidata, ab Angelo tam reuerenter salutata, à toto mundo beatificata, nihilominus ad infima semper se inclinauit, ut æstimatione propria maneret abiectissima, ac diuino iudicio foret humillima. De qua miratur Bernardus, dicens: Quæ est ista tam sublimis humilitas, quæ honori cedere non nouit, insolescere gloria nescit? Dei mater eligitur, & ancillam se nominat. Non est magnum esse humilem in abiectioe, magna prorsus & rara virtus humilitas honorata. Tanta namq; virtutis huius est eminentia, quòd de ea dicit Augustinus: Si queris à me quid sit Euangelica perfectionis summa, Respondeo: Humilitas. Et si secundo & tertio queras, respondeo, Humilitas. Nimirum cum sine humilitate nec Mariæ uirginitas, nec sanctitas Theophauißer. Et sine humilitate virtus omnis in vitium vertitur. Irrefragabili quoq; lege sancitum est: *Qui se humiliat exaltabitur.* Et quantum quis se humiliauerit, propria æstimatione, tantum exaltabitur diuina dignatione. Nec est efficacior virtus, per quam potest hostis antiquus deuinci, quàm per humilitatem. Qui dum sibi humilitatem dominari conspiciat, de uitijs alijs hominem tentare nõ præsumit. Hinc beatus Antonius, totum mundum plenum uidens laqueis inimicorũ, & inquirens quis illos euadaret, protinus respõsum accepit, quòd solus humilis. Cæterum ad hanc virtutem humilitatis duplici via peruenire quis potest. Prima per donum diuinæ gratiæ: quia nullus humilis esse potest, nisi Deus dederit. *Postulet igitur fideliter à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat.* Et tunc humilitas ab interioribus sumit exordium, ita quòd ab interiori dispositione humilitatis procedunt signa exteriora humiliacionis: & tunc semper sunt uera, quia humilitas, prout est uirtus, importat quandam laudabilem defectionem ad ima: quæ defectio principaliter in interiori mentis electione consistit, secundario in signis exterioribus. Secunda uerò uia, qua peruenitur ad humilitatem, dispositiuè paratur per humanum studium, per quod homo prius exteriora superbiæ signa & incitamenta cohibet, ut postmodum ad interiorem superbiæ radicem extirpandã perfectius pertingat: quia, secundum Bernardum, humiliatio uia est ad humili-

Lucæ 14.
& 18.

Modus ad
humilitatē.

Iacob 1.

humilitatem, sicut patientia ad pacem, & sicut lectio ad scientiam. Si ergo virtutem appetis humilitatis, viam non refugas humiliatiōnis. Sicut autem prima via diligenter est obsequenda & expetenda per orationes, sic secunda per exercitationes: & vtrunque simul multo melius. Denique, quantum ad vtranque naturam homo secum fert magnam humiliatiōnis causam. Nam inter substantias spirituales anima tenet in summo gradum & locum: inter quas natura diuina supremū, & Angelica medium gradum obtinet: & non solum ex infimo elemento, sed etiam ex terræ limo corpus formatum est, vt nunquam sapere præsumat nisi infima, id est, humilia. Dicitur enim humilis, quasi humi accliuus, id est, inis inhaerens. Est tamen, vt dicitur in Ecclesiastico, qui nequiter se humiliat, scilicet tantum exterius, non interiorius, vbi proprie residet humilitas in affectu: & interiora eius, scilicet intentio & desiderium, plena sunt dolo, scilicet simulata nequitia & hypocrisis. De qua dicit Bernardus: *Hypocrita, eijce trabem de oculo tuo*, vt videas. Trabes in oculo, grandis est superbia, quæ quadam sua corpulentia vana, non sana; tumida, non solida, mentis oculum obscurat, veritatem obumbrat, ita vt si tuam occupauerit mentem, iam te talem qualis es, vel qualis esse potes, sentire non possis: sed talem te ames, qualem esse te putas, vel fore speras. Amor enim, sicut & odium, nescit veritatis iudicium. Sed huic dicitur: *Quid superbis terra & cinis?* Ideo consilio beati Hieronymi, in epistola ad Celantiam, humilitate sequere, non quæ ostenditur atque simulatur gestu corporis, ac ficta voce verborū; sed quæ puro cordis affectu exprimitur. Aliud est enim virtutem habere, aliud virtutis similitudinem. Illa multo deformior est superbia, quæ sub quibusdam humilitatis signis latet. Nescio enim quomodo turpiora sunt vitia, cum virtutum specie celantur.

Quantò quis maior, tantò debet esse humilior: sed sola meretur gratiam humilitas letæ: cuius est triplex differentia, ac de humilitate cognitionis. Cap. LXVIII.

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Nardus est humilis herba, pectoris purgatiua, vt manifestum sit humilitatem nardi nomine designari: cuius odor & decor gratiam inuenit apud Deum. Nimirum cum, secundum Augustinū, nihil nos Deo sic gratos efficit, sicut humilitas. Ideo consilii Abbas Ephrem, dicens: *Fili præ omnibus humilitati stude, quod est omnium virtutum*

St tum

Humiliati-
onis cause.

Humilis
quid.
Ecccl. 19.

Lucæ 6.

Ecccl. 10.

tum sublimius, ut ad perfectionis fastigium cōscendere possis. Vir hu-
 milis Deo similis est, & templo pectoris sui gestat eum. Nec, secun-
 dum Bernardum, est vlla splendidior gemma in omni præcipue or-
 nata Pontificis, quàm humilitas: quæ si amittitur, virtutum congre-
 gatio non nisi ruina est. Hinc dicitur in Ecclesiastico: *Quanto magnus*
 Eccl. 3. *es, humiliare te in omnibus, & coram Deo gratiam inuenies;* quasi diceret:
 Secundum gradum magnitudinis in generis nobilitate, scientiæ subli-
 mitate, honoris dignitate, vel vitæ sanctitate; gradus erit humilita-
 tis. Nec dicitur maior, sed *magnus*, eò quòd omnis comparatio maio-
 ritatis, scrupulum habet suspicionis & cōtentionis, ut patet apud Lu-
 Luca: 22. *carum: Facta est contentio, quis eorum videretur maior.* Humilia, inquit,
 te, ut humilitas sit voluntaria; non coacta; & ab aliquo intrinseco, nõ
 extrinseco. De qua humilitate dicit Bernardus: Est autem humilis, qui
 Psa. 118. *conuertit humiliationem in humilitatem.* Et hic dicere potest Deo:
Bonum mihi, quia humiliasti me. Nulli enim quòd patienter fert, bonum
 est, sed molestum. Scimus autem quòd *hilarem datorem diligit Deus.*
 Hinc *cùm* ieiunamus, iubemur vngere caput nostrum, lavare faciem,
 Psa. 118. *ut opus bonum gaudio spiritali condiatur, & holocaustum nostrum*
 2 Cor. 9. *pingue fiat.* Unde sola gratiam meretur læta humilitas & absoluta, nõ
 Match. 6. *extorta, non coacta, qualis est in viro patiente, qui possidet animam*
 Psa. 19. *suam.* Hæc enim etli vitam obtinet propter patientiam, tamen pro-
 pter tristitiam non habebit gratiam: Non enim sponte humiliatur,
 2 Cor. 12. *nec libenter, quamvis patienter.* Libenter, inquit, Apostolus, *gloriabor*
in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi, id est, virtus hu-
 militatis; ostendens omnino non sufficere, quòd animam suam possi-
 deat, tanquam patienter humiliatus, nisi & gratiam accipiat, tãquam
 Luca: 14. *sponte humiliatus.* Non ergo qui humiliatur, sed *qui sponte se humiliat,*
exaltabitur: & hoc ob meritum voluntatis. Et idem iterum dicit de
 Semei maledicente David: Nunquid in ore blasphemi est Deus, ut diceret
 David, Dominus misit illũ ad maledicendũ David? Absit. Sed eo
 2 Reg. 16. *vsus est ad humiliandum David, qui dicit Domino: Bonum mihi, quia hu-*
 Psa. 118. *miasti me, ut discam iustificationes tuas.* Vides, quia nos humilitas iu-
 stificat, non autem humiliatio? Nam multi humiliantur, qui humi-
 les non sũnt. Quidam humiliantur cum rancore, & rei sũnt: quidam
 patienter, & innoxij sũnt: quidam libenter, & iusti sũnt. Quamvis enim
 innocencia portio iustitiæ est, tamen eius cōsummatio apud humilem
 est. Qui autem dicere potest: *Bonum mihi, quia humiliasti me,* is verè hu-
 milis.

millis est. Hoc enim non potest dicere qui inuitus tolerat, & minus qui murmurat, ac neutri promittitur gratia quod humiliatur: quia non humiliatis, sed *humilibus Deus dat gratiam*. Hæc Bernardus. Hanc igitur humilitatis virtutem summo complectamur amore, summo prosequamur desiderio, utpote quæ sola conferre nouit requiem animabus nostris, dicente Domino: *Discite a me, quia mitis sum*, scilicet in exteriori ostensione, & *humilis corde*, scilicet, in interiori affectione: & *inuenietis requiem animabus vestris*. Nam qui student non alta sapere, sed *humilibus* consentire, nullam inueniunt resistantiam. Non enim resistit humilis, quia humile: inter se non faciunt disconuenientiam: nec superbus, quia cum humili habet, quod querit, scilicet super alios apparere.

Hæc igitur humilitas triplici differentia distinguitur. Est enim humilitas quædam cognitionis, quædam exhibitionis, & quædam affectionis. Humilitas cognitionis (secundum Bernardum) est virtus, quæ quis verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit, ita quod ex recognitione propriorum defectuum de se non præsumit, sed in infimis se tenet, ex hoc perueniens ad quandam displicentiam tam peccati, quam sui. Unde Richardus de sancto Victore, ponit inter humilitatem cognitionis & exhibitionis differentiam, dicens: Humilitas est virtus, quæ quis sibi ipsi vilescit interius coram oculis Dei. Humiliatio verò, vel humilitas exhibitionis, est virtutis humilitatis effectus, quo quisque abiicit seipsum exterius in oculis proximi. Aliud enim est humile esse, aliud est humilem se habere. Illud pertinet ad disciplinam mentis, istud ad disciplinam corporis. Illud est humilitatis, istud humiliatio- nis. Quomodo verò peruenire debeamus ad hanc humilitatem, ostendit in Moralibus libro nono cap. decimosextimo Gregorius dicens: Plerumque si scimus bona quæ agimus, ad elationem ducimur: si nescimus, minimè seruamus. Quis enim audita virtutis suæ conscientia, non quantulumcunque superbiat? Aut quis rursus bonum in se custodiat quod ignorat? Sed contra utrumque quid superest, nisi ut recta quæ agimus, sciendo nesciamus, ut hæc & recta æstimemus & minima, quatenus ad custodiam sui sic sentiat animus conscientiam rectitudinis, ut in tumorem non eleuet humilitas æstimationis? Et quamuis humilia de se sentiat animus iustorum, ea tamen quæ agunt quomodo sint recta conspiciunt, sed de eorum rectitudine non præsumunt. Ille verò Deo verâ oratione exhibet, qui seipsum, quia pulvis sit, humiliter videt, qui nil virtutis sibi tribuit, qui bona quæ agit de misericordia

conditoris esse cognoscit. Sed, ut dicit Bernardus, magna & rara virtus est, ut magna licet operantem magnum te nescias, & manifestam omnibus tuam te solum sanctitatem latere, mirabilem te apparere, & contemptibilem reputare. Hoc ego ipsis virtutibus mirabilius iudico. Fidelis reuera famulus es, si de multa gloria Domini tui, & si non exente exte, tamen transeunte per te, nil tuis manibus adherere contingat. Tunc (iuxta Prophetam) proiicias *auaritiam* ex corde, & excutis manum tuam *ab omni munere*. Et tua lux lucet *coram hominibus*, ad glorificandum non te, sed *Patrem tuum, qui in calis est*. Hæc ille. Vides, quia sicut superbia mentis oculum obscurat, & veritatem obumbrat, sic humilitas e contra mentis oculum illuminat, & in veritate propria cognitionis confirmat? Hinc dicit D. Bernardus super illud: *Ego sum via, veritas, & vita*: Viam dicit humilitatem, quæ ducit ad veritatem. *Confiteor* (inquit) *tibi Pater, Domine cali & terre, quia abscondisti hæc, scilicet secreta veritatis, a sapientibus & prudentibus, id est, superbis, & reuelasti ea paruulis, id est, humilibus*: quia veritas, quæ superbis absconditur, humilibus reuelatur, & in culmine humilitatis constituit cognitionem veritatis. Bona via humilitas, qua veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapientiæ participantur. Sicut enim *finis legis est Christus*, sic perfectio humilitatis est cognitio veritatis.

Quomodo quis peruenit ad humilitatem cognitionis, & de humilitatis exhibitionis & affectionis. Cap. LXXIX.

Via ad humilitatem cognitionis...

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Ut autem quis humilitate propria cognitionis apprehendere citius valeat, qua sine simulatione maximum peccatorem se cognoscat, triplici respectu sese frequenter exerceat. Primum respectum sub quodam compendio dirigat ad enormitatem & multitudinem peccatorum suorum: deinde ad detestabilem ingratitudinem receptæ gratiæ, qua facillime peccatis resistere potuisset: quoniam apud Deum multum ponderatur oportunitas peccandi, facilitas resistendi, gratia concomitans, malitia inflammans, & similia. Secundum respectum dirigat ad cognoscendum sola gratia diuina, non propria resistentia vel industria se reseruat, ne cum multis in alia vitia maxima prolaberetur, subtractis etiam ex Dei misericordia multis occasionibus, opportunitatibus, diabolicis tentationibus, quibus plerique præuenti miserabiliter

stiter ceciderunt, quas si sustinisset, abominabilius omnibus cecidisset. Tertium dirigat ad liberalem munificentiam diuinæ gratiæ quam receptæ: quam si peccator maximus recepisset, magis gratus extitisset, cautius conseruasset, & fidelius effectui mancipasset. Ex quibus omnibus vilitatem propriam cognoscens, se iudicet omni reprobatione dignissimum, omni gratia prorsus indignissimum, ut in se penitus desperans, in solo Deo confidat. Hoc enim proprium habet humilitas vera, quod quatum in se deijcitur, tantum in Deum spe firma subleuatur; quantum deficit desperatione sui, tantum proficit confidentia Dei. Nam absque aliqua fallitate potest homo de se credere & pronuntiare duo, scilicet, se cunctis esse vilioram secundum defectus occultos, quos in se recognoscit; & dona Dei, quæ in alijs latent, & certam esse se ad omnia inutile, scilicet quò ad vires proprias, iuxta illud Apostoli: *Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis.* Ad hanc etiam humilitatē consequendā, piā & vtilem cautelam addit Gregorius, dicens: Non quibus iam estis superiores, sed quibus adhuc estis inferiores aspiciite: quia sicut incensium est elationis respectus deterioris, ita cautela humilitatis est cōsideratio melioris. Secunda verò est humilitas exhibitionis, qua scilicet quis se vilem & abiectum exhibet, quò ad hominem exteriorem, scilicet in vestibus, gestibus, moribus & operibus. Sicut ait beata Agatha: Christi ancilla sum, ideo ostendō me vilem personā. Et hoc consulit Isaac de Syria, in libro suo, dicens: In vestitu dilige vilia: quia qui diligit splendida, humiles cogitationes habere non potest. Cor enim exterioribus configurationibus conformatur. Plures quoque reperiuntur lupi in pelle lupina quam ouina, quamuis aliquando conerarium contingat. Et hæc humilitas nutriri debet assiduitate vilitatis in operibus, exercitijs, & etiam assiduitate subiectionis. Radix enim & principium huius humilitatis esse debet reuerentia Dei, quia vera humilitas principaliter respicit subiectionem hominis ad Deum, propter quem etiam alijs humiliando se subijcit. Et ideo reuerentia Dei est radix & principium, seu causa duodecim graduum humilitatis, quos ponit in regula sua S. Benedictus, sicut latius declarat S. Thomas 2. 2. Talis igitur humilis sicut in exhibitione seipsum contemnit, sic & ab alijs contemni nō refugiat: sciens quòd nemo construere celsitudinem bonorum operum & virtutis, nisi prius iaciantur fundamēta veræ humilitatis. Cum enim humilitas principaliter consistat in appetitu proprii contemptus, quò

Humilitati
propriam.

2. Cor. 3.

Humilitas
exhibitionis.

scilicet appetit se indignum indignificari à dignis, & se recondere in loco nouissimo, cum illo, qui dicit in lib. Prouerborum: *Stultissimus sum virorum*: ideo contemptus iste, secundum Gregorium, ut perfecta sit humilitas, esse debet hominis respectu sui ipsius coram Deo, ut semper coram ipso humilia sentiat, etiam coram hominibus, ut ad obsequia contempti dila se libenter exhibeat, & de contemptu sibi illato gaudeat, sicut quilibet virtuosus gaudet cum habet obiectum & occasionem actus virtutum: unde quilibet virtuosus de alio potiora praesumit. Et ideo verus humilis virtutes aliorum considerat, defectus non iudicat, sed proprios considerat: Dicit enim Gregorius, quod humilitas est virtus, qua quis parua de se existimat, & bona alterius sine labore & inuidia commendat. Tercia proinde dicitur humilitas affectionis, quia humilitas, sicut & ceterae virtutes, principaliter in anima consistit, scilicet in electione voluntaria inorum, secundum illud: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei*. Vbi dicit Augustinus: Humilis est, qui elegit abiecti in domo Dei. De quo dicit Bernardus: Verus humilis vilis vult reputari, non humilis praedicari, gaudet de contemptu sui. Hoc solo sane superbus, quod laudes contemnit. Et in hoc proprie consistit virtus humilitatis essentialiter. Quia dicit Doctor S. Thomas 2. 2. quod cognitio proprii defectus pertinet ad humilitatem, sicut regula quaedam directiua ipsius appetitus: sed in ipso appetitu consistit humilitas essentialiter: quem potissimum quis experitur, cum ex insperato contumeliosa & iniuriosa in verbis & factis affectate amplectitur. Quia dicit Gregorius in Registro: Non est grande ijs nos esse humiles, à quibus honoramur, quia & hoc seculares quilibet faciunt, sed illis maxime humiles esse debemus, à quibus aliqua patimur. Et ut alibi dicit Gregorius: Sicut superbi honoribus, sic humiles plerumque sua despectione gratulantur, cumque se in alienis oculis viles conspiciunt, idcirco gaudent, quia hoc iudicium confirmari intelligunt, quod de se & ipsi habuerunt. O verè virum secundum cor Dei, qui de spontanea sua vilitate illusus, protinus respondit: *Ludam, & vilior fiam plus quam factus sum, & ero humilis in oculis meis*. Ludam, inquam, ut illudat. Bonus ludus quo Michol irascitur, & Deus delectatur. Nec quidem satis est vilificatio propria, nisi grate antea amplectatur & aliena. Hinc & idem David maledictum accipiens à seruo suo Semei, cumulatam non sensit iniuriam, quia praesensit gratiam. Noluit prohibere maledicum conuiciantem, quæstum æstimans maledictum.

Humilitas
affectionis.
Esal. 83.

2. Reg. 6.

2. Reg. 16.

dictum. Licet enim, secundum Gregorium, vox maledictis esset in auribus, animus tamen inclinabat se ad benedictionem, intedens quid in occulto faceret Deus: nimirum cum spiritu prophetico prænoverat hanc esse virtutem singularem nostri Redemptoris, cum in eius persona diceret: *Improprium expectavit cor meum & miseriam*. Et iterum: *Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis*. O humilitas virtus Christi, quantum confundis superbiam nostram vanitatis, cum in eius passione nihil fuit abiectio, quod impijssimi non irrogarent, nihil quod eius humilitas non affectaret: ut discamus ab eo quicumque spiritu inrumescimus: quicumque grandia concupiscimus, quia *mitis est & humilis corde*. O Domine Iesu, quam mitis & quam humilis. *Ego sum*, inquit, *vermis*, scilicet per abiectio, et si homo per naturam, tamen, *opprobrium hominis*, quia *omnes vident me, deriserunt me*. *Exemplum e nim dedit vobis ut & vos ita faciatis*.

Psal. 68:

Psal. 21.

Matth. 11.

Psal. 21.

Ioan. 19.

De fortitudine, prout est virtus generalis & etiam specialis, & de infimo gradu eius: ac qualiter consequitur delectationem in opere suo. Cap. LXX.

Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus amulatio. Cantic. 8. Quasi diceret Christus ad animam fidelem. Sicut mors animam separat à corpore, sic dilectio qua te diligo fecit, ut animam pro te ponerem in mortem. Et sicut mors nec prece, nec pretio, nec minis retardari potest, sic nec mors mea retardari potuit quacunque malitia vel iniuria. Fortis, inquam, fuit dilectio mea, cum te ad imaginem meam condidi; fortior, cum naturam tuam indui; fortissima, cum pro te mori volui. Dura etiam fuit amulatio, id est, feruens dilectio mea, sicut infernus. Quia sicut inferni poena non remittitur in ardore, sic nec dilectio mea in feruore quacunque Iudaeorum malitia saeviente. Unde dicit Gregorius: Fortis fuit Christi dilectio in aggrediendo: sed dura fuit eius amulatio, in sustinendo convicia opprobriorum; durior, in tolerando immunditiam sputorum; & durissima, in patiendo acerbiter tormentorum. Exemplum enim dedit nobis ut & nos ita faciamus: & hoc per virtutem fortitudinis, quae est tertia virtus cardinalis, quam & Seneca magnanimitatem vocat, per quam scilicet vis irascibilis rectificatur in aggrediendis arduis, & in tolerandis gravibus. Est enim fortitudo virtus, medio modo se habens secundum rectam rationem circa timores & audacias. Est & fortitudo habitus, quo quis

Fortitudo.

Sf 4. quis

Fortitudinē
sumi bifa-
riam.

quis quandam animi firmitatem consequitur, per quam animus stat immobilis, etiam contra timores periculorum mortis: & hoc in medietate, per quod fortitudo rationem habet virtutis, cuius est esse in medio, vel rationis, vel rei. Vnde quia voluntas humana potest impediri per aliquod difficile, quod incumbit, ne sequatur restitutum rationis, ideo requiritur fortitudo metis, qua scilicet huiusmodi difficultatibus homo resistat, sicut per corporalem fortitudinem impedimenta corporalia repellit & superat. Sciendum tamen, quod nomen fortitudinis dupliciter accipi potest. Vno modo, secundum quod importat absolute quandam animi firmitatem: & secundum hoc est virtus generalis, vel potius conditio cuiuslibet virtutis: quia secundum Philosophum 2. Ethicorum, ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. De quo dicit Ambrosius 1. libro de officiis: Non mediocris animi est fortitudo, qua sola defendit ornamenta omnium virtutum, & iudicia custodit, & qua inexpiabili pretio aduersus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad praelia, rigidior aduersus voluptates, & auaritiam fugit tanquam labem quandam, qua virtutem effeminat. Et Gregorius: Fortitudo iustorum est carnem vincere, proprijs voluntatibus contraire, delectationem vitae praesentis extinguere, huius mundi aspera pro praemijs aeternis amare, prosperitatis blandimenta contemnere, metum aduersitatis in corde superare. Alio modo potest accipi fortitudo, secundum quod importat firmitatem animi in sustinendis & repellendis, in quibus maxime difficile est firmitatem habere, scilicet in aliquibus periculis grauib: & sic ponitur virtus specialis, utpote determinata habens materiam. Habet enim duplicem materiam, vel obiectum. Materia principalis est mors, secundaria vero pericula, qua scilicet imminent, vel in aggressione, vel in perpessione. Dicit enim Tullius in Rhetorica, quod fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio. Et tunc ponitur virtus cardinalis siue principalis, vna de quatuor, qua potissimum sibi vedit laudem firmitatis in arduis aggrediendis, & grauib: sustinendis. Nam tanto magis laudatur qui firmiter stat, quanto patitur grauius impellens ad cadendum & retrocedendum, sicut dolores & pericula, maxime qua ducunt ad mortem, contra qua fortis firmiter stat. Vnde Seneca: Magnanimitas, qua & fortitudo dicitur, si insit animo tuo, viues cum magna fiducia, liber, intrepidus, alacer. Magnū humani animi bonum est, finem huius vitae intrepidum expectare. Est igitur obic-

Materia
fortitudi-
nis.

obiectum fortitudinis propriè circa mortem & pericula maxima: quia propriè fortitudo dicitur, quæ firmiter tenet hominis voluntatè in bono rationis contra maxima mala. Qui verò firmiter stat contra maiora, consequens est, quòd etiam firmiter stet contra minora. Et ideo quamvis fortitudo bene se habet in omnibus aduersis tolerandis, non tamen ex toleratione quorumlibet aduersorum reputatur quis simpliciter fortis, sed solum ex hoc, quòd bene tolerat maxima mala, sicut mortè & pericula mortis. Est autè actus fortitudinis principaliter circa timores rerum difficilium, quæ retrahere possunt voluntatè à sequela rationis: & etiam circa audacias, quia non solum oportet impulsam huiusmodi difficilium firmiter tolerare, cohibendo timorè, sed etià aggredi moderatè, quando oportet ea exterminare ad securitatem in posterum habendam, quòd pertinet ad rationem audaciae. Sicq; fortitudo est cohibitiua timorù, & moderatiua audaciarù. Caeterum, fortitudo secundùm quadruplicè eius gradum, quadrupliciter diffinitur à Macrobio. Primus enim gradus facit hominem omnem metum pro utilitate Reipublicæ postponere, & nihil nisi turpia formidare: & sic est virtus politica, siue ciuilis, quæ est animum supra periculi metù erigere, nihilq; nisi turpia formidare. De qua dicit Seneca sub nomine magnanimitatis: Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices: Non nocuit mihi, sed animum nocèdi habuit. Et cum illum in potestate tua videris, vindictà putabis vindicare potuisse. Scito enim magnù & honestù genus esse vindictæ, ignoscere. Eris magnanimus, si periculosa non appetas vt temerarius, nec formides vt timidus. Nam timidum non facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia mala. Ad magnanimù etiam pertinet, vt dicit Tullius, neque perturbationi, neque homini, neque fortuna succumbere, & ea, quæ videntur acerba, ita ferre, vt nihil à statu naturæ discedat, vel à dignitate sapientis. Veruntamen, vt dicit Seneca, animù tam excellentem & moderatum, potentia cælestis agitat. Non enim potest res tanta sine adminiculo numinis stare, quemadmodum radij solis terrâ quidè contingunt, sed ibi sunt vnde mittuntur. Sic animus magnus ac sacer conuerfatur quidem nobiscù, sed hæret origini suæ. Non enim mirum est in tranquillitate non cõcuti, sed illud mirare, ibi aliquem extolli, vbi omnes deprimuntur; ibi stare, vbi omnes iacent. Et si quaritur. Vtrum fortitudo, prout est virtus politica, causat in actu suo delectationem, præsertim, quia dicit Philosophus

T t tertio

Gradus
fortitudi-
nis.
1.

Delectatio
duplex.

tertio Ethicorū, quòd fortis in actu suo nihil delectabile videtur habere: & iterum dicit, quòd à forti non requiritur quòd delectetur, quasi delectationem sentiens, sed sufficit quòd non contristetur. Ad hoc dicendū, secundū Thomam, quòd duplex est delectatio. Quaedam enim est corporalis, quæ consequitur tactum corporalem, & illā delectationem non consequitur fortis in actu suo principali, qui est sustinere, quia sustinere persecutiones, flagellationes, excoriationes, vulnera, membrorū detractiones, vel mortem, est contristabile & dolorosum humanæ naturæ. Hoc enim negare, esset negare eos esse carnales, quia si habent carnem sensibile, necessariò sequitur, quòd laesura inferat eis dolorem. Alia verò delectatio dicitur animalis, quæ scilicet apprehensionem animæ consequitur. Et hæc delectatio propriè consequitur opera virtutum: quia consideratur in eis bonum rationis. Et secundū hoc fortis aliquam delectationem consequitur, licet etiā secundū apprehensionē animæ habeat vnde doleat, eo scilicet, quòd vitā corporalem amittit, quā virtuosus amat, nō solū in quantum est bonū naturale, sed etiā in quantum est necessaria ad opera virtutū, & quæ ad ea pertinet. Et sic fortis habet ex vna parte quò delectetur secundū delectationē animalem, scilicet de actu virtutis, & de eius fine: habet etiā ex alia parte vnde doleat, nō solū corporaliter propter illatas penas, sed etiā animaliter propter amissionē vitæ. Hinc dicebat Eleazarus: *Duros corporis sustineo dolores, secundū animā verò, propter timorē tuū libenter hæc patior.* Veruntamen sensibilis dolor corporis ipsis facit non sentire delectationem animalem virtutis, nisi forte hoc faceret exuberans gratia Creatoris, vt postea videbitur. Cuius ratio est, quia licet quædam sit delectatio virtutis in opere fortitudinis, propter dolorem tamen sensus impeditur mens fortis, ne in operatione propria delectationem sentiat, eò quòd vehemētia passionis vnius potētia, aliam impedit in actu suo, propter connexionem potentiarum ad inuicem: nihilominus tamen virtus fortitudinis facit, vt ratio non absorbeat à corporalibus doloribus, facit inquam, quòd delectatio virtutum superat animalem tristitiam, in quantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, & quibusdam ad eam pertinentibus.

2 Macha. 6.

De fortitudine prout est virtus purgatoria, & purgati animi, & de Martyrio, in quo concurrunt quatuor actus virtutum.

Cap. LXXI.

Fortis

Fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus amulatio. Secundus gradus fortitudinis mentem magis confortat, ita ut nulla poena corporalis eam deterreat, quia ad sola aeterna fortiter anhelat: & sic est virtus purgatoria, quae est mentem non terri contra quaque aduersa, nec etiam a corpore recedentem. Et sic, ut dicit Augustinus, fortitudo est amor facile toleras omnia propter id quod amatur. Est enim affectio, quae nullas aduersitates mortemve formidat. Et haec animi fortitudo (secundum Ambrosium) in duobus generibus spectatur. Primo, ut exteriora corporis pro minimis habeat, & quasi superflua, despicienda magis, quam expetenda ducat. Secundo, ut ea, quae summa sunt, omnesque res, in quibus est honestas praecleara cum intentione usque ad effectum prosequatur. Hic incidentaliter quaeri potest: Vtrum omne bonum sit optabile: quia si sic, tunc fortiter torqueri, & magno animo uti & patienter agrotare, & similia essent optabilia. Ad hoc respondit Seneca epistola sexagesima octava, dicens: Ut ista sint optabilia, distinguo: A me tormenta abesse velim, sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste & animose geram, optabo. Velim non incidere bellum, sed si incido, & vulnera, & famem, & omnia, quae bellorum necessitas affert, geram gratiose, optabo. Itaque non incommoda sunt optabilia, sed virtus, quae perferuntur incommoda, non pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Ceterum secundum Albertum in secundo scripto Ethicorum, quod in repentinis periculis quis se bene gerat, est evidens signum virtutis: quia si pericula sunt praevisa, potest quis (etiam si careat habitu fortitudinis) animum suum ex diurna praemeditatione, contra pericula preparare, & sic in his ex iudicio rationis bene se habere: sed si in repentinis se bene habet, signum est, quod secundum habitum fortis est, vel virtuosus, quo etiam operatur sine deliberatione per modum naturae. Hinc dicit Thomas 22. quod in operatione fortitudinis duo sunt consideranda. Vnum, quantum ad eius electionem: & tunc non est circa repentina, quia fortis eligit praevidere pericula, quae possunt imminere, ut illis possit resistere, vel ea facilius ferre, quia, secundum Gregorium, iacula praevisa minus feriunt. Secundum autem, quantum ad manifestationem habitus virtuosus, & haec maxime sic circa repentina pericula. Quia, secundum Philosophum tertio Ethicorum, in repentinis periculis maxime manifestatur fortitudinis habitus, quia habitus agit in modum naturae. Vnde quod aliquis absque praemeditatione facit ea, quae sunt virtutis, cum necessitas imminet

Tt 2 propter

propter repentina pericula, hoc maximè manifestat, quòd fortitudo sit habitualiter in anima confirmata. Fortitudo igitur, prout est virtus cardinalis, importat quandam animi firmitatem in arduis bonis faciendis, & malis perferendis, ne deficiat propter difficultatem alicuius boni operis ardui perficiendi, vel alicuius grauis perferendi. Sed, secundum quod est virtus purgatoria, & donum Spiritus sancti, mouetur ulterius ad hoc animus hominis à Spiritu sancto, quòd perueniat ad finem cuiuslibet boni operis inchoati, & euadat quodcumque periculum imminens, quòd excedit humanam naturam: quia non subest potestati hominis, vt finem operis sui consequatur, vel mala seu pericula euadat, quin quandoque opprimatur ab eis in mortem, sed hoc operatur Spiritus sanctus, dum eum perducit in vitam æternam, quæ finis est omnium operum bonorum, & euasio periculorum.

Gradus fortitudinis.
III.

Tertius proinde gradus mentem in æternis figit, & sic est virtus animi purgati, cuius est non solum passiones corporis vincere, sed penitus ignorare, ita vt irasci nesciat, & nihil nisi æterna cupiat. De qua dicit Ambrosius: Iure Fortitudo vocatur, cum vnusquisq; semetipsum vincit; nam. continuo nullis illecebris inflectitur, aut emollitur, nec aduersis perturbatur, nec in prosperis extollitur: sed quasi vento quodam Spiritus sancti variarum rerum circumfertur prouida mutatione. Et Lactantius libro de vero cultu: Timidi & imbecillis est animi ablorem metuere, aut egestatem, aut mortem: quæ omnia quisquis non horruerit, fortissimus erit. Qui autem Deum metuit, hæc omnia deridebit. Vnde secundum Casiodorum: Sæpe latet sub otio laudabilis fortitudo, quæ dum non habet se probandi spatium, occulta est tota lux virtutum. Huius igitur fortitudinis actus potissimus est, sustinere martyrium pro Christo. Et *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*: Dicit enim Seneca, quòd magnanimitas est iniurias portare in summa patientia. Magnanimi enim proprium est placidum esse & tranquillum, & iniurias atque offensiones spernere. Facit enim sibi pacem, nihil timendo; facit sibi diuitias, nihil concupiscendo. Nam qui magnanimus est, nunquam sibi fieri contumeliam iudicabit, vt sic ad illam beatitudinem perueniat, de qua dicitur: *Beati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur*. Hic igitur primò quærari potest, Vtrū Martyrium, quo quis ex charitate propter Christum sustinet mortem, sit actus maximæ perfectionis, sicut Dominus innuere videtur, dicens: *Maiorem dilectionem hac nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.*

Actus fortitudinis.
Matth. 5.

Idem.

Ioan. 15.

Beati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur. Hic igitur primò quærari potest, Vtrū Martyrium, quo quis ex charitate propter Christum sustinet mortem, sit actus maximæ perfectionis, sicut Dominus innuere videtur, dicens: *Maiorem dilectionem hac nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.*

suus. Ad hoc dicendum, quod in Martyrio concurrunt quatuor actus virtutum. Primus actus est fortitudinis, ut timorem excludentis, & actum elicientis. Et talis actus non est maxima virtutis & perfectionis, sicut nec fortitudo, à qua martyrium elicitur, est excellentior inter virtutes. Secundus actus est fidei, ut in Deo tanquam in ultimo fine confirmantis: sic etiam non est actus maximè perfectionis, sed finis, ad quem ordinatur, est perfectior martyrio, scilicet bonū diuinū, vel fides Christi, siue dilectio. Nam fides proponit obiectum fortitudinis, id est, summum bonum, & in martyrio homo constanter confirmatur in bono, dum propter imminencia pericula mortis, fidē & iustitiam non deserit. Vnde si fortitudo ciuilis & acquisita firmat animum hominis in iustitia humana, propter cuius conseruationem pericula mortis sustinet, non mirum si fortitudo spiritualis & gratuita firmat animum in bono iustitiæ Dei, quæ est per fidem Christi, ut dicitur ad Romanos. Et sic martyrium comparatur ad fidem, sicut ad finem, sicut in quo quis firmatur. In actu namque fortitudinis duo sunt. Primum est ipsa firmitas, qua quis non cedit contrarijs prohibentibus ab illo bono. Et in hoc consistit essentia fortitudinis. Aliud est bonum, in quo firmatur, & hoc est fortitudinis finis, quod bonum ostendit illi fides.

Tertius actus est patientiæ ut sustinentis & sic concomitanter in Martyribus patientia commendatur, quamuis propriè martyrium attribuaturs actui fortitudinis, qui confirmat hominem in bono, malis resistendo, etiam vsque ad mortem inclusiuè. Et sic etiã non est actus maximæ perfectionis, sicut nec patientia, qua talis tolerantia demonstratur. Quartus actus est charitatis, ut imperatis: & tunc inter omnes actus virtutum magis ostendit perfectionem charitatis, sicut ait Dominus: *Maiores hac dilectionem nemo habet, &c.* Vnde charitas perfecta, omnia grauias, facilia & prope nulla facit: nimirum cum dicat Glossa super illud Iohannis: *Duces te, quo tu non vis*, quod quantacumque sit molestia mortis, vincit eam vis amoris. Cum igitur, secundum Philosophum mors est vltimum terribilium, & maximum inter terribilia sustinenda, & illam infatigabiliter sustinere facit, quanto magis ea quæ sunt citra mortem? ita quod exuberans Dei gratia fortius animum eleuat ad diuina, in quibus delectatur, quam pœnis corporalibus afficiatur: sicut beatus Laurentius in craticula positus, dixit: *Carbones isti refrigerium mihi præstant.* Et de beato Stephano canit Ecclesia:

T t 3 Lapi-

Martyrij
actus.

I.

II.

Rom. 3.

III.

IIII.

Ioan. 15.

Ioan. 21.

Lapides torrentis illi dulces fuerunt. Et tunc fortitudo domini perficitur & eleuatur ad beatitudinem septimam. *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Et ulterius ad fructum, qui pax nominatur, mentem quietans in quantum cunque poenalis, iniuriis & contumeliis, cunctaq; fruibilia reddens. In quo statu Paulus fuisse videtur, cum dicebat: *Complacere mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in angustiis, in persecutionibus pro Christo.* Et iterum: *Repletus sum consolatione, super abundo gaudio in omni tribulatione mea.* Bernardus: Magna vis prorsus amoris, quae sic animas sanctorum Martyrum introitus rapuerat, quod ita sua corpora foris exponere, & tormenta contemnere valuerunt: at profecto doloris acerrimi sensus non potuit nisi turbare serenum, et si non perturbare. Quid ergo iam solutas corporibus, & ex toto immerfas immenso pelago aeterni luminis, & lumine aeternitatis consecutas credimus? Vtique perfectissimum illum amoris gradum, quo se diligunt tantum propter Deum.

De patientie commendatione, quae dulcescit in passionis Christi recordatione, & de triplici patientia Dei, ac de patientia Christi. Cap. LXXII.

Aqua multa non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Cantic. viij. Aqua multa, id est, tribulationes mundanae minores, influentes & resurgentes ad modum aquae, non potuerunt extinguere charitatem, & hoc propter charitatis feruorem. *Quis enim nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persecutio, an periculum, an gladius?* Nam sicut ignis flatu venti crescit: sic vera charitas in tribulationibus coalescit. Hinc dicitur in libro Sapientiae: *Quod mirabile erat, in aqua plus ignis valebat.* Sequitur: *Et flumina non obruent illam, id est, maiores & aperta tribulationes ad modum fluminum inundantes, non obruent illam, quantum ad essentiam veritatem, quia dicitur Matthaei septimo: Venerunt flumina, flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit.* Fundata enim erat super firmam petram, scilicet Christum, vel charitatem. Igitur ordine debito de virtute patientiae prosequamur, quae nos ordinat ad fructum summam pacis: quam duobus modis apprehendere possumus, scilicet vel nullam molestiam sentiendo (quod tantum erit in patria) vel molestias non molestè ferendo, quod fit veram patientiam exhibendo. Hinc, ut dicitur ad Hebraeos: *Per patientiam curramus ad propositum nobis*

Rom. 8.

Sep. 16.

Patientia.

Heb. 12.

nobis certamen, aspicientes in autorem fidei & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione cōtempta. Vnde dicit Augustinus, quod virtus animi, quæ patientia dicitur, tam magnum donum Dei est, quod etiam ipse, qui nobis eam largitur, patientia prædicatur. Cur ergo, vt dicit Hierony. graue sit pro Domino sustinere omnia, quæ nobis aduenerint in hac vita, damna, derogationes, suspensiones, persecutiones, pœnalitates, & similia, quando ille, cum Deus sit, & Dei Filius, pro salute nostra cuncta opprobria, iniuriasque sustinuit? Aut qualiter eum amare dicimur, si pro eo nihil sustinere parati sumus? Nihil enim nobis dignum pro eius amore irrogatur, si sententia illius memores sumus, quæ dicit: *Non est discipulus super magistrum* Et: *Si patrem familiars Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius?* Ergo, qui hinc sustinere non vult, nec discipulum eius se esse comprobatur, nec filium, nec seruum, nec domesticum. Si verò passio Domini frequenter ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum est, quod nõ æquo animo toleretur: quia sanat omnes amaritudines mentis recordatio dulcis in Cruce pendens. Nihil enim, secundum Augustinum, dulcius in omni pressura tribulationum, quàm memoria Dominicæ passionis. Quantumcunque præsentis vitæ premit afflictio, parum patimur, si recordemur quantum amaritudinis bibit ad patibulum, qui nos inuitat ad cælum. Omnis igitur Christianus attendat ad Christi passionem: attendat, inquam, illum sine vilo peccato, quæ non rapuit exoluentem, attendat Scripturam dicentem: *Flagellat autem omnem filium quæ recipit.* Aut igitur paret se flagellari, aut nõ quærat recipi. Nam si fuerit exceptus à passione flagellorum, exceptus etiã erit à numero filiorum. Flagellauit enim & vnicum Filium, qui non habebat culpam vt flagellaretur, & ad hoc tamen carne indutus est, vt sine flagello non esset. Qui ergo flagellabat Filium vnicum sine peccato natum, putas quia relinquet sine flagello Filiũ adoptatum? Nec matrem propriam sine flagellis suscepit Filius. Nam quis confictus Martyrũ aliquorũ, aut quæ laceratio quorumcunque membrorum, doloribus & tormantibus Mariæ comparari potest, quando vidit vnigenitum suum in Cruce morietem? In corpore namq; nequaquã eius anima perseverasset, nisi diuina virtus eam specialiter obumbrasset. Christus igitur, secundum Gregoriũ, Crucem tolerauit. Quid itaq; pro se pati debet homo, si pro hominib; tâta pertulit Deus? Quid ergo patietius, quid benigni⁹ dici potest, quia viuificatur etiã Christi

Luca 6.
Matt. 10.

Psal. 68.
Heb. 12.

Patentia
Dei.

Rom. 9.

Rom. 8.

2. Cor. 12.

1. Tim. 1.

sanguine, qui Christi sanguinem fudit? Talis enim & tanta fuit Christi patientia, quod cum ad Crucem & mortem eius etiam confunderentur sidera, turbarentur elementa, contremisceret terra, sol quoque, ne Iudaeorum facinus aspicere cogeretur, subtraheret radios suos; non tamen loquitur Christus, nec murmurat, nec mouetur, nec maiestatem suam sub illa passione maxima profertur nobis relinquens exemplum, ut & ita faciamus. Vnde & ipse Deus in mundo triplicem ostendit patientiam, cuius gratia dicitur, *patiens & multa misericordia*. Prima namque eius patientia est, qua diu tolerat inimicos suos, diuinam eius iustitiam ad vindictam quotidie prouocantes, nunquam tamen conuertendos, sed in aeternum reprobandos. De quibus dicit Apostolus ad Romanos, quod *Deus sustinuit in multa patientia, vasa irae apta in interitum*; & hoc ut tandem conuertantur, vel ut per eos boni exerceantur. Vnde dicit Augustinus in quodam sermone, quod omnis malus aut ideo viuit ut conuertatur, aut per illum bonus exerceatur. Quare dicit Beda: *Non sunt condigne passionis huius temporis, ad praeteritam culpam, quae remittitur nobis; ad praesentem gratiam & consolationem, quae infunditur nobis; & ad futuram gloriam, quae promittitur nobis*. Ideo merito dicit Apostolus: *Complaceo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in angustiis, in persecutionibus pro Christo*. Tam singularis enim est haec virtus, quod multi, qui videntur alijs virtutibus adornati, virtute patientiae reperiuntur vacui. Et sicut vnguenta redolere latius nesciunt nisi commota, sic viri sancti omne quod de virtutibus redolent, in aduersitatibus innotescunt, ac donum, quod in tranquillitate a Domino percipitur, in tribulationibus manifestatur. Secunda vero Dei patientia est, qua misericorditer expectat, ad vitam quidem aeternam praedestinos, sed adhuc a Deo miserabiliter auersos, vindictam & ultionem eis debitam suspendendo, sicut Apostolus ait de semetipso, 1. ad Timoth. *Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & contumeliosus, sed misericordiam Dei consecutus sum, ut in me primo ostenderet Dominus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam aeternam*. Sicut ergo te diu sustinuit Dominus in malitijs tuis antequam conuertereris, sic post conuersionem & tu patienter sustine Dominum in suis flagellis. Quia nimirum sicut est signum reprobationis quando mali semper prosperantur; sic etiam est signum electionis, quando boni flagellantur. Alioqui secundum Gregorium, cum valde occulta sint Dei iudicia, tunc tamen sunt occulta,

ora, cum hic est bonis bene, & malis male: quia de bonis cum hoc fit, incertum est, vtrum hoc fiat vt promoti in melius crescant, an latenti Dei iudicio hic remunerentur. Et cum malis male est, incertum est, vtrum hic corrigantur, an hincorum poena incipiat, & in futura nunquam tempora terminetur. Nam poena praesens si afflicti animam conuertit, finis est culpa praecedentis. Si vero ipsum ad Dei timorem non conuertit initium est poenae subsequenter. Flagella vero bonorum, aut perpetrata mala purgant, aut quae perpetrari poterant, futura deuitant. Vnde valde iniustum est, si de iusta passione vel afflictione murmuramus. Quisquis enim de percussione murmurat, quid aliud quam iustitiam ferientis accusat? Ad magnam enim utilitatem diuino iudicio mens iusti diuersis passionibus & aduersitatibus agitatur, pro quibus si non murmurauerit, sed Deo gratias egerit, suaeque culpa, quod talia pati dignus sit, imputauerit, hoc quod ex passione tolerat, ei pro virtute magna, & meritorum cumulo reputatur. Tertia demque patientia Dei est, qua conuersis ad se misericorditer indulget spaciū vite, vt agant dignos fructus poenitentiae, qua mereantur perfectam indulgentiam tam culpa quam poenae, vt de cetero non condemnet vlciscendo, non confundat impropere, nec minus diligit imputando. Quod quia perfectius & citius consequuntur mala perferendo quam bona perficiendo, misericorditer eis indulgetur & patiedi copiam, & patientiae virtutem, quae est pars fortitudinis quasi potetialis, eo quod adiungitur fortitudini, sicut virtus secundaria principalis: Ad fortitudinem enim pertinet id sustinere quod est summe difficile, scilicet pericula mortis. Et ad patientiam pertinet sustinentia quorumcumque malorum. Frequenter tamen vnum in sacra Scriptura ponitur pro alio. Est igitur, secundum Augustinum, patientia hominis, qua mala a quo animo toleramus, id est, sine perturbatione tristitiae, ne animo iniquo bona deseramus, per quae ad meliora perueniamus. Mali vero multa patiēdo, vt aliquod adipiscantur particulare bonum honestum, utile, vel delectabile, non habet veram patientiam, quia dicit Augustinus lib. de patientia, quod patientes proprie dicuntur, qui malum mala non committendo ferre, quam non ferendo committere. In illis autem, qui mala sustinent vt mala faciant, nec miranda, nec laudanda est patientia, quae nulla est: sed miranda duritia, nefandaque patientia.

Math. 3.

Patientia
quid.

Vr Deex.

De experientia nostra patientiae, quae exercitatur & probatur à Deo per tribulationes, propter tres rationes.

Cap. LXXIII.

A Quae multa non potuerunt extinguere charitatem, & flumina non obruent illam. Sicut dicit Gregorius Homil. 25. Virtus patientiae tribus modis exerceri solet. Alia namque sunt, quae à Deo; alia, quae ab antiquo aduersario; alia, quae à proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, damna, & contumelias sustinemus. Ab antiquo aduersario tentamur. A Deo flagella toleramus. Sed in his omnibus modis animo vigilanti semetipsam debet mens circumspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali; ne contra tentamur diaboli seducatur ad delectationem, vel consensum delicti; ne contra flagella opificis prouat ad excessum murmurationis. Primum igitur quod patimur, Deo disponente sustinemus: qui flagellat omnem filium quem recipit. August. Fili, noli repellere flagellum, si non vis pelli ab hereditate; noli attendere quam poenam habes in flagello, sed quem locum in testamento. Flagellat enim omnem filium, quem recipit. Si ergo exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorum. Et Petrus Damianus: Cum homo bona facit, & mala tolerat, tunc procul dubio se numerari inter membra Christi confidat. Quisquis enim recte viuens flagellis atteritur, sicut Christi nunc in utroque vestigia sequitur, ita postmodum eius consortio non priuatur. Nam si cooperimur, & cōglorificabimur. Alioquin non glorificatur mecum Christo, nisi patiatur corpus pro Christo. Et si queritur: Cur Deus etiam electis suis tot aduersitates & tribulationes euenire permittit? Ad hoc inter ceteras possunt tres rationes assignari. Quarum prima est, ut in eis probet veram amicitiam. Vnde Bernardus: Nota tibi fecit Dominus dilectionem suam, experiatur & tuam. Non illum vicere peccata tua, res illius flagella non superent. Sustinuit te dilectus, sustine & tu dilectum. Alioqui quando redisses ad eum, nisi tibi ille perseverasset, nisi clamasset: Reuertere, reuertere Sionamitis? Esto igitur & illi perseverans, ut nullis ab eo flagellis, aut laboribus auertaris: quia regnum caelorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Consulit etiam Sapiens dicens: Si possides amicum, id est, possidere vis, in tentatione posside illum. Quia, ut dicitur in Proverbijs: Omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in angustijs comprobatur. Non sic amicus fictus, sed, ut dicitur in Ecclesiastico: Est a-

Patientiae
modus.
Hebr. 12.

Rom. 8.

Aduersita-
tum ratio.

Caat. 6.

Matth. 11.

Ecli. 6.

Prover. 17.

Ecli. 6.

711111

amicus secundum tempus, scilicet prosperitatis, qui scilicet utitur amico ad lucrum proprium: & non permanebit in tempore tribulationis. Et est amicus, qui conuertitur ad inimicitiam, scilicet inuidus, qui scilicet amici prosperitate crescente, incipit dolere, & efficitur contrarius. Et est amicus fictione, scilicet ut alterius secretum sciat & noceat. Et est amicus socius mensae, cuius scilicet amicitia fundatur in bono delectabili. Omnes enim isti decipiunt amicitia ficta. Hinc merito Christus, vera sapientia Patris, amicos suos per aduersa probare voluit in vera patientia, requirens ab eis, quod solum veram & perfectam ostendit amicitiam: quam utique pro beneficijs eius vniuersis solum de proprijs rependimus, quam & in copula spirituali signanter requirit, dicens: *Fili, accedens ad seruitutem Dei, sit in iustitia, & timore, & prepara animam tuam ad tentationem.* Et in Deuteronomio: *Tentat vos Deus, ut sciat si diligatis eum.* Et Tobiae dixit Angelus: *Quia acceptus eras Deo, necesse erat ut tentatio probaret te, id est, probaret te tibi & alijs ostenderet.* Hoc modo Deus tentauit Abraham, ei praecipiens ut immolaret filium suum. Quo parente, reuocauit Deus mandatum, & sic implicabat illud praecipuum quandam contradictionem: quam soluens Alexander de Hales super lib. Senten. in fine dicit, quod Dei praecipuum est duplex, scilicet probationis & executionis. Primum respicit voluntatem. Secundum opus. Voluit ergo Deus quod praecipit non ut fieret, sed ut facere vellent: non ut ipse Deus sciret eius voluntatem, sed ut manifestaret eius obedientiam ad sui & aliorum utilitatem. Sic tentauit & patientiam Iob, & aliorum multorum, de quibus Iudith ait: *Memores esse debetis, quomodo Abraham pater noster iocundus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.* Sic Isaac, sic Iacob, sic Moses, & omnes, qui placuerunt Domino, per multas tribulationes transierunt fideles. Vnde dicit Seneca, quod aduersitas non est malum, quod noceat bonis, quia nil mali potest accidere bono viro, sed eum in bonis exercet & a malo retrahit. Solinus autem inter mundi mirabilia computat, quod vix est aliquem dare, quin plura sustineat aduersa, quam suscipiat prospera. Et exemplificat de Iulio Caesare, cuius tanta fuit felicitas, quod ei, quicquid libuit, licuit: qui tamen consideratis omnibus, plus habuit de rebus asperis, quam prosperis. Nam tot & tanta reperiuntur in eius vita incommoda, quod non sit facile discernere quis calamitosior aut beator fuerit. Quid igitur mirum, si Christianus pro Christo cogitur aduersa multa sustinere, cui iu-

Ecl. 2.

Deut. 13.

Tob. 12.

Genes. 22.

Praecipuum Dei.

Iob 1. 2. 3.

Iudith 8.

Iulius C.

sar.

Matth. 10.

Luca 9.
Crucem
ferre quid.

Aduerſita-
rum ratio.

Luca 21.

betur *crucem* tollere quotidie, & Christum ſequi? Vbi dicit Baſili-
us, quòd appetitus mortis toleranda pro Christo, & mortificatio mè-
brorum, *qua ſunt ſuper terram*, & viriliter diſponi ad omne periculum
ſuſtinendum pro Christo, hoc eſt, tollere crucem ſuam: quam & quo-
tidie tollere; & ea ſumpra ſequi Dominum iubemur, qui crucem pro-
prium baiulauit. Denique, nunquam eſt verus amicus, nunquam plena
dilectio, niſi pro amico Deo quis cuncta aduerſa nò ſolum gratan-
ter ſuſcipit, ſed & mortem ignominioſa crudelitate ſine demeritis infe-
rendam, affectu pleniffimo concupiſcit & ſuſcipit. Secundà verò ra-
tio eſt, quia dicit Alexand de Hales, ſecundum ſtatum, in quo natura
humana reparatur à lapſu, magis proficit per aduerſa, quàm per pro-
ſpera. Et Auguſt. de natura boni: Melius, inquit, ordinatur natura vt
iuſte doleat in ſupplicio, quàm vt impune gaudeat in peccato. Et ite-
rum Auguſtinus: In fornace ardet palea, & purgatur aurum. Illa in-
cinerem: vertitur, & illud ſordibus exiit. Fornax mundus, palea ini-
qui, aurum iuſti, ignis tribulatio, artifex Deus. Quod ergo vult arti-
fex, facio; vbi me ponit artifex, toléro. Iubeor ergo tolerare, nouit
ille purgare: Ardeat licet palea ad incendendum me, & quaſi conſumè-
dum me. Illa quaſi in cinerem vertitur, ego ſordibus careo. Intelli-
gat igitur, ſecundum eundem Auguſtinum, homo medicum eſſe De-
um, & tribulationem medicamentum eſſe ad ſalutem, non poenam
ad damnationem. Sub medicamento poſtus vreris, ſecaris, clamas, nò
audit medicus ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem. Quod enim
ſagellum grano, quod fornax auro, quod lima ferro, hoc tribulatio
viro iuſto. Nam ſagellum tribulationis excitat torpentem, humiliat
ſuperbientem, purgat poenitentem, & coronat innocentem.

Tertia denique ratio eſt, quia mirabiliter adauget gratiam, virtu-
tes, merita & pramia. Nam tribulatio nutritrix eſt humilitatis, doctrix
patientiae, comparatrix aeternae felicitatis: rubiginem auferit peccato-
rum, vbertatem confert gratiarum, incrementum praestat virtutum,
qua ſaginat anima, ſicut rore caeleſti fecundatur roſae aut lilia. Ideo
donum eſt Dei electum, amorosa virga, caſtigatio paterna, ſapientiam
tribuens, circunſpectionem adducens, & expertum reddens. Verunta-
men (vt dicit Origenes) cuncta mala, quae quis paſſus fuerit in hac vi-
ta, ſi abſque perfecta patientia, à caeleſti pramio ſunt peni-
tus aliena. Hinc ait Dominus: *In patientia ueſtra poſſidebitis animas ue-
ſtras.* Quid enim eſt animam poſſidere, niſi perfecte in omnibus vive-
re, &

re, & cunctis mentis motibus ex virtutum arce dominari? Qui igitur patientiam tenet, animam possidet: quia inde contra cuncta aduersa fortis efficitur, vnde sibi semetipsum vincendo dominatur. Mens autem, secundum Gregor. si in Deo forti intentione dirigitur, quicquid sibi in hac vita amarum sit, dulce aestimat, & omne quod affligit, requiem putat. quia vitæ præsentis amaritudines ardentè amat, & funditus in infimis extingui desiderat, quò verius ad summa concedat.

De experientia nostræ patientiæ: quæ probatur & exercitatur à proximo per iniurias tam verborum, quàm operum.

Cap. LXXIII.

Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias. Cantic. 2. Quali diceret Christus. Sicut ego, qui sum flos campi, & liliū conuallium, fui inter Iudæos, Scribas & Phariseos multa passus, sicut liliū inter spinas, cum patientia tandem portans Crucem, & coronam spinam; sic anima sancta, quæ vult esse amica mea, esse debet inter filias, id est, fragiles peccatores, ad bene operandum, & voluntariè sustinendū; quia, vt ait Gregorius, Abel esse renuit, quem Cain malitia non exerceat; & bonus non fuit, qui malos tolerare non potuit. Sicut ergo liliū inter spinas crescit, & punctum redolet, sic amica mea inter filias, id est, mentes seculares proficit, & per iniurias puncta, gratias agit. Nā, secundum Bernardum, spina est culpa, poena iniuria, falsus frater, & malus vicinus. Istis spinis mundus est plenus: inter quas amica viriliter resistendo, seu patienter sufferendo, conuersari habet, vt ex vtroque crescat & redolet.

Hic igitur secundo loco videndum est de his, quæ malitia cooperate humana, boni patiuntur, vt quasi liliū inter spinas inueniantur, & in exhibitione patientiæ diuinæ dilectionis plenitudinem manifestius habere comprobentur. Nam et si probatio dilectionis est exhibitio operis, probatio tamen multo validior est sustinentia tribulationis. Hinc eodem amoris affectu, quo milit Deus Pater Vnigenitū ad patiendum pro nobis, vult etiam adhuc pati dilectos suos, vt gloria filialis excellentius participes fiant. Quòd si pati non fuisset maximum in merito, nunquam illud ex obedientia imposuisset proprio Filio. Tantam proinde Philosophi iudicabant esse patientiæ virtutē, quòd (vt legitur lib. 3. de nugis Philosophorum) Socrates negat sapientem posse offendi, sed aduersus omnem fortunam robore virtutis suæ

Vv 3 manere

Patentia
vis.

Inuriam
fieri bifa-
ziam.

manere immobilem. Verus igitur & perfectus patiens non solum obliuiscitur iniurias, sed etiam se recepisse iniurias negat: quia profecto sunt adiumenta potissima perueniendi ad culmen omnis perfectionis, & aeterni honoris. Nihil enim sic induit hominem perfectam Christi formam, sicut amorosa & tranquilla in omnibus aduersis patientia: quae cunctas virtutes ornat, & intuto collocat. Est enim haec vltima & summa virtutum, quae rectificat hominem ad proximum, cum scilicet iniurias patienter accipit, & inferentes viscerosè diligit. Notandum igitur, quod à proximo quis suscipit iniurias duobus modis. Primum, verbis detractorijs vel contumeliosis, quia Augustinus ait: Cum ceperit homo Christianus cogitare proficere, incipit pati linguas aduersantium. Quicumque illas nondum passus est, nondum proficit. Quicumque illas non patitur, nec proficere conatur. Et ideo dicit Seneca libro de moribus: Nondum felices, si te turba non deriserit. Si beatus vis esse, cogita hoc primum contemnere ab alijs contemni. Huius ratio est, quia malis semper odiosa est vita bonorum: & quem Deus commendat, praeuorum sermo blasphematur. Hinc Diogenes, cum ei nuntiaisset amicus Te cuncti amici vituperant. Oportet, inquit, sapientiam ab insipientibus ferri, esse enim meliorem indicat mala lingua, quem carpit. Unde dicit Petrus Rauē. quod virum fortem excitat ad exercitium virtutis alieni liuoris aculeus, nec meatis oculos torpere permittit inuidia detractorum. Et ideo, ut dicitur, sexta quaest. primo ca. Oues: Ipsa detractio, licet vitio detrahentium, tamen iusto Dei iudicio non nunquam aduersus bonos excitatur, ut quos vel domestica praesumptio, vel aliorum fauor in altum extulerat, detractio humiliet, & magis cautos reddat. Sicut enim ut dicit Alexander de Hales, per adulationem mentis oculi clauduntur & excaecantur, ita per detractioem aperiuntur & illuminantur. Diligenter enim perquirat, si quid in eo sit reprehensibile, quod emendet. Quapropter dicit Gregorius super Ezechielē, quod linguas detrahentium, sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitateas debemus aquanimiter tolerare, ut meritum nobis crescat. Quod eleganter etiam compleuerunt plurimi Gentiles. Nam Anrithenes cuidam maledicenti respondit. Non curo, quia auditus debet esse robustior lingua, cum singulis hominibus singulae linguae sint, sed aures binae. Et Xenophon Philosophus cuidam sibi maledicenti: Tu inquit, maledicere didicisti, & ego, conscientia teste, didici maledicta contemnere. Theodolius

doſius autem Imperator legem ſtatuit, dicens: Si quis nomina noſtra
 crediderit eſſe maledicto lacellenda, nolumus eum pœnæ ſubia-
 cere: quia ſi verbum ex verbi leuitate proceſſit, contemnendum eſt:
 ſi ex inſania, miſeratione dignum eſt: ſi ex iniuria & certa malitia, re-
 mittendum eſt, dicente Apoſtolo: Simus *benigni inuicem* remittentes. Ephes. 4.
 De eodem etiam refert Ambroſius, quod beneficium ſe reputabat ac-
 cepiſſe, cum rogaretur ignoſcere. Et tunc propior erat venia, cum eſ-
 ſet commotio maior iracundiæ: & optabatur in eo quod timebatur in
 alijs, vt ſcilicet iraceretur. Hoc erat remediũ reorum: quoniam cum
 haberet ſuper omnes poteſtatem, quali parẽs poſtulari malebat, quàm
 quali iudex punire, æquitatis iudex, non pœnæ arbiter, qui nunquam
 veniam perenti negauit, nec indignationẽ tenere voluit. Pudeat fra-
 tres tantam patientiam non imitari, pudeat proprijs paſſionibus vin-
 ci, pudeat ad vindictam protinus inſanire, præfertim, quia dicit Gre-
 gorius: quod in omnipotenti Deo tunc certa fiducia eſt, quando cum
 bono opere aduerſitatis aliquid in hoc mundo recipitur, vt plena mer-
 ces in æterna retributione ſeruetur. Pia mens, cum ſe aduerſa perpe-
 triã hominibus conſpicit, tunc in diuinæ gratiæ conſolatione requi-
 eſcit. Nam aduerſa tolerare ſapienti virtutis eſt exercitium, inſipienti
 verò præuaricationis occaſio eſt. Et quia corporis aduerſa ſunt ani-
 mæ remedia, ideo ſancti viri plus formidant proſpera, quàm aduerſa:
 quia Dei ſeruum proſpera deijciunt, ſed aduerſa frequentius eru-
 diunt. Secundò, quis à proximo ſuſcipit iniurias factò, quia cum in-
 iuſti ſeuiunt, tunc iuſti purgantur, & vtilitati innocentium militat vi-
 taprauorum, dum hanc & premedo humiliat, & humiliando ſem-
 per ad meliora format. Hinc rectè per Salomonem dicitur: *Qui ſtul-*
us eſt, ſeruiet ſapienti. Nam ſæpe conſpicimus ſapientes ſubelle, ſtultos
 autem arcem dominationis tenere: Sapientes ſeruiliter obſequi, ſtul-
 toſelatione tyrannica dominari. *Stultus* ergo *ſapienti* etiam domina-
 do ſeruet, cum eundem ad meliorem ſtatum premedo prouehit.
 Sicque Deus omnipotẽs eos hic per diſciplinam premit, quos ab æter-
 na calamitate poſtmodũ eripit. Hinc vnulquiſque colligat, quid illic
 paſſuri ſint, quos reprobat; ſi taliter hic cruciat quos amat. Ergo ó ho-
 mo, iuxta conſiliũ Senecæ, noli mala & aduerſa tua tibi ipſi grauiora fa-
 cere, & te querelis onerare. Leuis enim omnis dolor eſt, ſi nihil illi opi-
 nio adiecerit. Leuẽ enim dolorẽ facies, ſi leuem putes. Quod acerbum
 fuit, iucundum eſt pertuliſſe. Naturale enim eſt mali ſui fine gaudere.

V. v. 4.

Vir

Vir autem bonus, quicquid ei acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim illud sibi accidisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Vnde refert Seneca de quodam Philosopho capto: Qui cum interrogaretur: An aliquid perdidisset? Nil, inquit, quia omnia mea mecum sunt: cum tamen eius patrimonium in prædam cesserat, filios & filias hostis rapuerat, patria in alienam dominationem peruenerat, & tamen vrbè capta, non vincum sed indemnem esse dicebat, quia vera bona sua ut virtutes & bonos mores secum habuerat. O si talis inuenitur gentilis, quid tunc faciet Christianus? cui consultum est exteriora cum seipso contemnere, & inimicos persequentes viscerosè diligere? cum & huiusmodi persecutiones & tribulationes amicis suis Deus indulgeat: quia, ut dicit Abbas Isaac, tribulatio parua pro Deo patienter accepta, melior est magno opere, quod perficitur sine tribulatione.

Patientiam perfectam efficiunt vera contemplatio & perfecta dilectio Conduoris; ut exempli beati Andreae pater.

Cap. LXXV,

Psal. 119.
Psal. 37.

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Audi lilium inter spinas: Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Et iterum: Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolo: tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus non audivi, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, &c. Et hoc Seneca commendare videtur, dicens: Nemo videtur mihi plus æstimare virtutem, nemo magis illi esse deuotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Felix proinde qui facit de necessitate virtutem, in aduersitatibus exhibendo patientiam, præsertim propter futuri præmij eminentiam: quia talis probatio patientiæ operatur: patientia verò perfectum opus habet: quia vera perfectio consistit in plena mortificatione naturalium passionum, ad quas conculcandas maxime iuuant, aduersitates. In cuius figura dicitur in Genesi: *Multiplicatae sunt aquae, & eleuauerunt arcam in sublime.* In aduersitatibus enim homo sublimatur perfectione meritorum & contemplatione, si cum pleno fuerint affectu receptæ. Cōtemplatio verò potissimè dulcorat omnem aduersitatem. Dicit enim Bernardus: Videbatur mihi si ille mentibus nostris veritatis fulgor appareret, aut non sensurum fuisse illum dolorem, aut certè pro nihilo toleraturum. Nimirum cum in contemplatione charitas intensissima conquiratur, quæ cuncta amara pro

Iacob. 1.

Gene. 7.

Cōtemplatio in aduersitate.

ra pro dulcissimum, amplectens illud Iacobi: *Omne gaudium, id est, plenum gaudium, existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestre patientiam operatur.* Quasi diceret: In tribulatione existentes, gaudium reputare debetis, quia excellentiori gratia seu dono videtur perfusus, qui nouit in aduersis gaudere, quam qui didicit in ipsis non contristari. Minus enim est quod dolor excluditur, quam quo lætitia suadetur: sicut minus est inimicū patiēter dimittaxat tolerare, quam illum etiam ut amicum amare. Quam gratiam sentit Apostolus cum ait: *Repletus sum consolatione, super abundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Quæ scilicet gratia est omnium veraciter & salubriter contemplantium, Cuius ratio est, quia in viribus animæ sit redundantia superioris ad inferius: & secundum hoc delectatio contemplationis amorosæ (quæ est in superiori parte animæ) redundat ad inferiora, ad mitigandum etiam dolorem in parte inferiori, scilicet in sensu: nimirum cum animum mœrore confectum, tristitiaque delectum, potissimè demulcet & releuat diuinæ charitatis amplexata familiaritas, ut diceret Apostolus: *Omnia possum in eo qui me confortat.* Sicut enim magnes naturaliter ad se trahit ferrum, ita quod naturalem poderositatem amisisse videatur: sic Deus infinitæ virtutis attrahit sibi supernaturaliter hominis voluntatē & desiderium, perfecta similitudine Domino propinquare conantis. Qui quamdiu eidē adhæret, per prauitatem inordinatæ tristitiæ deorsum non descendit, sed in omni euentu spirituales præfert lætitiæ. De qua lætitia dicit Origenes super Cantic. Non inueni verius signū boni hominis, quam si inter ærumnas fert dulcedinem mentis ex frequentia sobriæ exultationis. Et hæc est patientia, quæ, secundum Cassiodorum omnia vincit aduersa, non colluctando, sed sufferendo: non murmurando, sed gratias agendo. Ipsa est, quæ faciem totius voluptatis abstergit: ipsa est, quæ lympidas animas Deo reddit. Vnde dicit Bernardus de S. Andrea, quod erat homo similis nobis, & tam vehemēti desiderio crucem sitiebat, tam inaudito à seculo gaudio tripudiabat, cum paratam sibi crucē eminus conspexisset: O crux, inquit, diu desiderata, & iam concupiscenti animo præparata, securus & gaudens venio ad te, ita ut & tu exultans suscipias me, discipulum eius, qui pendit in te. Vides quia se non capit præ magnitudine gaudij? *Ex abundantia cordis os locutum est, & charitas, quæ feruebat in corde, quasi quasdam scintillas ardentissimas emittebat in voce.* Ita, inquit, ut tu exultans suscipias me. Ergone est

X x

exul-

Iacob. 1.

2. Cor. 7.

Philip. 4. 13.

S. Andreas.

Matth. 12.

exultatio tanta, vt exultet & crux ipsa? Aut quid minus contra con-
 suetudinem, supra rationem, vltra naturam, crucifixum exultare q̄
 crucem? Illi sensum lætitiæ natura negauit. Huic si quid præualeret, o-
 mne gaudium exterminat, ingeritq̄, dolorem. Amator, ait, tuus sem-
 per fui, & desideravi te amplecti. Fratres, ignis vibrans est, non lingua
 loquēs: & si lingua, certè ignea est, scintillas emicās desolatorias. Qua-
 les enim scintillæ sunt istæ; aut à quanto micant interiori incendio?
 Sed vnde putas in eo mens tam spiritualis, tam feruens charitas, ani-
 mus tam robustus? Planè spiritus erat, qui adiuuabat infirmitatem
 eius, per quem in corde eius diffundebatur fortis vt mors, imò fortior
 morte: cuius & nos participes vtinā inueniamur. Vides nunc quia crux
 est pretiosa, & amari potest, & exultationem habet, si fuerit qui colli-
 gat? Non enim est arbor syluestris & sterilis, sed lignum vitæ appre-
 hendentibus eam, vitam germinans, iucunditatem fructificās, & bal-
 samum sudans spiritualium charismatum, vtpote exornata membris
 Domini Iesu, tanquam margaritis. Vis audire vnde cruce tanta dul-
 cedo? *Spiritus* inquit, *meus, super mel dulcis*, ita vt nec eius dulcedini
 præualere queat ipsa amarissima mortis amaritudo. Quid non tem-
 perabit illa dulcedo, quæ & mortem facit dulcissimam? Quæ resistere
 possit asperitas illi vnctiōi, quæ mortem quoque facit suauissimam?
 Quam molestiam non expellat illud gaudiū, quod mortē quoque fa-
 cit esse lætitiā? Nec mirum quòd dedit suauitatē cruci, qui dedit &
 igni. Aut quomodo crux videatur insipida, vbi dulce sapit & flami-
 ma? Quid enim Laurentio sapiebat ignis, cum carnifices derideret,
 iudicem subannaret? Sic Stephano lapides torrentis, Tyburtio car-
 bones ignis. Sic Agatha delectabatur in poenis & carceribus. Cur ergo
 nobis non sapit tribulatio fratres pro Christo, nec absconditum man-
 na degustamus, cum sic omnino victus esset diabolus, nec haberet pe-
 nitus quod auferret? Nā si nobis adesset gaudiū in tribulatione, nō ha-
 beret malignus vnde illiceret vnde deijceret. *Nihil enim in eo proficit*
inimicus, quæ crux Christi delectat, si carnalem suggerit delectationē;
nec filius iniquitatis apponet nocere ei, si ad exasperandum eius animū
 immittere tentauerit quamlibet amaritudinem. *Alloissimum* enim po-
 suit *refugium* suum, vtpote quem hilaritas sua leuat & subleuat, vt
 saltus quosdam dare videatur in altum, id est, in Deum, sciens iam
 non solum gloriari *in spe*, sed etiam *in tribulationibus*. Prorsus sublime
 volat, quem non modò futurorum expectatio bonorum, sed præsen-
 tium.

Ecclesi. 24.

Psal. 88.

Ibidem.
Psal. 90.

Rom. 5.

tiā quoque malorum exhibitio delectat, vt & in ea gloriatur. Ro-
gemus igitur & nos fratres, vt Spiritus sanctus, qui hac omnia operatur
in nobis omnibus, vt pote *super mel dulcis*, qui iam *promittit* prae-
etiam in nobis dona sua multiplicet, multiplicata confirmet: ne mo-
lestus nobis sit poenitentiae labor, grauis afflictio corporis, iniuria per-
secutoris: ne sit onerosa abstinentia, insipida disciplina, nec in vigilijs
prae radio dormitet anima nostra, fiatq; voluntas consentanea rationi,
dicenti. *Non sunt condignae passionis huius temporis, ad futuram gloriam,*
quae reuelabitur in nobis. Ad quae consequenda, gaudium Spiritus san-
cti nobis est summè necessarium: nec est certius testimonium eius prae-
sentiae, quam vehemens desiderium amplioris gratiae, sicut ipse dixit:
Qui me edunt, adhuc esuriunt; & qui bibunt me, adhuc sitient.

1. Cor. 12.
Ecl. 24.
Rom. 8.

Ibidem.

Ecl. 24.

*De patientia operis, oris, & cordis: & de clementia & mansuetudi-
ne, & vtrumne liceat appetere vindictam.*

Cap. LXXVI.

Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut ait Cicero, ani-
mum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduer-
sarium non modo extollere iacentem, sed amplificare pristinam
eius dignitatē: Hæc qui fecerit, non ego eū summis viris comparo, sed
Deo simillimum iudico. Ex quibus verbis elici potest triplex patien-
tia, scilicet operis, oris, & cordis, quæ potissimè manu tenetur tum vir-
tute clemētiæ, cum mansuetudinis: quæ duæ quamuis in eundem affe-
ctum concurrant, in hoc tamen differunt, quod ad clementiam dire-
ctè pertinet, quod sit diminutiua poenarum, ita quod punitionis ex-
terioris est moderatiua, secundum iudicium rationis: quæ modera-
tio prouenit ex quadam dulcedine affectionis, qua quis abhorret om-
ne, quod potest alium contristare. Sed mansuetudo propriè dimi-
nuit passionem iræ & impetum: quia propriè respicit appetitum vin-
dictæ diminuens eum, & moderans secundum rectam rationem. De
qua dicit Hilarius, quod per mansuetudinem mentis nostræ Christus
habitat in nobis. Hinc consulit Ecclesiasticus: *Fili in mansuetudine ser-
ua animam tuam:* quia nimirum mansuetudo maximè facit hominē
sui compotem. Tamen pro eodem saepe ponitur. Prima igitur est pa-
tientia operis, quam Apostolus consulit, dicens: *Videte ne quis malum
pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini in inuicem, &
omnes.* Et: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum, recogitantes*

Ecl. 10.
Patientia
operis.

1. Thess. 5.
Rom. 12.
Hebr. 12.

XX 2

6177

Heb. 12.

eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contraditionem, ut non sui gemini animis vestris, deficientes. Et hoc maximè fit per clementiam & mansuetudinem. Vnde dicit Gregorius, quòd primus seruandæ mansuetudinis & clementiæ modus est, vt omnes, quas pati potest contumelias animus hominis sibi proponat, & Redemptoris sui opprobria cogitans, ad aduersa se prepararet. Qui enim improuidus ab aduersitateprehenditur, quasi ab hoste dormiens inuenitur. Secundus modus est, vt cum aliorum excessus aspicimus, nostra delicta, quibus in alios excessimus, videamus. Erubescit enim non parcere; qui vel Deo, vel proximo se parcenda recolit commississe. Dicit autem Seneca de clementia, quòd est temperantia animi in potestate vlciscendi: vel est lenitas superioris ad inferiorem. Omnes enim intelligunt clementiam esse, quæ se flectit citra, quod meritò constitui potest in exigenda pœna. Refert Valerius Maximus, quòd Marcus Bibulus vir amplæ dignitatis, & summis honoribus functus, cum in Syria prouincia moraretur, duos indolis egregiæ filios suos à Gabinianis militibus Aegypti occisos cognouit: quorù interfectores Regina Cleopatra ad eum victos misit, vt grauisimæ cladis vltionem arbitrio suo exigeret. At ille, oblato beneficio, quo nullum maius lugenti tribui poterat, dolorem moderationi cedere coëgit, carnificesque sui sanguinis intactos euestigio ad Cleopatram reduci iussit dicens: Potestatem huius vindictæ non suam, sed senatus esse debere. Si hoc egit gentilis, quid faciet Christianus?

Clementia.

Hic ergo quæri potest: Vtrum appetitus vindictæ sit licitus, præsertim cum Tullius ponit eam esse partem iustitiæ, quam ita diffinit, dicens: Vindicatio est, per quam vis & iniuria, & omnino quicquid obscurum est, id est, ignominiosum defendendo, aut vlciscendo propulsiatur. Ad hoc dicendum, quòd si vindicantis, vel vindictam appetentis intentio feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod per pœnam peccantis peruenitur, scilicet ad emendationem, vel prohibitionem peccantis, ad aliorum quietem, ad iustitiæ cõseruationem, & ad Dei honorem: tunc vindicatio, vel eius appetitus, potest esse bona & licita, seruatis debitis circumstantijs. Et ideo, quamuis est nobis necessaria patientia in his, quæ contra nos aguntur; tamen præcepta patientiæ in his, quæ contra nos fiunt, non sunt semper ad implendum necessaria, sed habenda sunt in præparatione animæ, vt dicit Augustinus, illud exponens: *Si quis te percusserit in vnâ maxillam, præbe ei & alteram.*

Vindicta
an excusetur.

Matt. 5.

Si quis te percusserit in vnâ maxillam, præbe ei & alteram.

verū: vt scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit: nō tamē sem-
 per actu facere tenetur, quia non semper expediret. Secunda verō di-
 citur patientia oris, de qua dicit Apostolus: *Non reddentes malum pro*
malo, nec maledictum pro maledicto; sed e contrario benedicentes: quia in
hoc vocati estis, vt benedictionem hereditate possideatis, vt Deum aeter-
 naliter in futuro benedicatis, exemplo illius, *qui cum malediceretur, nō*
maledicebat; cum pateretur, non comminabatur. Hic quaeri potest: Verū
 melius est, conuiciati vel iniurianti respondere, seu omnino tacere. Ad
 hoc respondit Astaxanus: Quod si fiat comparatio in genere, tunc me-
 lius est tacere, quā respondere ad victoriam obtinendam. Plus enim est
 vincere vitium, quā personam, iuxta illud Prouerb. *Melior est patēs*
uiri foris, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Vnde Chry-
 sostomus: Si vindicare, inquit, vis, sile, & funestā ei dedisti plagā. Quod
 maximē verificatur in mulieribus ira commotis. Quod si fiat com-
 paratio secundū conditiones personarum, tunc (secundū Henricum
 Boyck extra. de iniurijs, & Alexandrum Anglicum) attendendae
 sunt conditiones conuiciantis, & conuiciati, & secundū hoc oportet
 conuiciam sustinere, vel non. Nam si dicatur à provocato, conuiciam
 personae pari, vel inferiori, vbi non est iniuria officij, & si praesumitur
 tunc emenda pro sustinentia, tunc sustinendum est, & est meritorium,
 vtpote inductiuum ad alterius recognitionem, vel saltem ad sui ipsi-
 us humiliationem. Sicut refert Seneca, quod Titus Tacitus maledicenti
 sibi Metello: Facile est, inquit, in me dicere, cum non sim responsurus.
 Tu, inquam, didicisti maledicere, & ego, conscientia teste, didici ma-
 ledicta sustinere. Et sicut tu linguae tuae, sic ego aurium mearum sum
 dominus. Si verō dicatur superiori iniuria officij, vel alij coram ipso,
 tunc non est sustinendū, praesertim si de remedio temperantiae nō praes-
 sumatur. Dicit enim Bernardus, quod impunitas insolentiae mater, in-
 curiae soboles, radix impudicitiae, transgressionum nutritrix est. Et simi-
 le est de his, quorum vita posita est in exemplo imitationis, qui debet
 etiam detrahentium mendacia compescere, ne praedicationem eorum non
 audiant, qui audire poterant, & in prauis moribus immanentes, bene
 viuere contemnant. Huiusmodi tamen repressio debet esse moderata,
 & propter affectum charitatis, non propter cupiditatem priuati ho-
 noris: Debent etiam argui furore iam sedato, quia tunc poterit eis pro-
 desse. Vnde legitur, quod quidam Socratem intuens, dixit: O oculi cor-
 ruptores puerorum. Cumq; discipuli eius irruentes in illum, illatum.

Patientia
oris.Rom. 12.
1. Pet. 3.Contitio
responden-
dum ne sit
Prouer. 16.

magistro conuitium dimittere nollent inultum, hac illos sententia re-
 presit. Quiescite o sodales, quiescite. Etenim sum quod dicit ex natu-
 ra: sed me reprimendo contineo. Sic refert Seneca de Antigono re-
 ge, quod cum audisset quosdam de eo male existimare, & obloqui,
 eo quod solus paries medius erat, siue sola cortina, illa leuiter mouit,
 dices in persona alterius: Discedite hinc, ne rex vos audiat. Audit enim
 vos ipsa cortina. Et ad Iulium Caesarem cum quidam diceret: O ty-
 ranne. Patienter respondit: Si essem, non diceres. Tertia denique di-
 citur patientia cordis, iuxta illud Apostoli: *Solliciti seruate unitatem spi-
 ritus*, id est, cordium, *in vinculo pacis*; quod proprie fit per mansuetudi-
 nem. De qua dicit Gregorius: Mansuetus nec irritat malum, nec irri-
 tatur a malo, nec aduersus eum praevalet causa peccati, nec aduersus
 alterum aliquando ex illo nascitur causa peccandi, sed magis cõten-
 tus est iniuriam pati, quam facere. Ille qui verè mansuetus est, trãquil-
 lus est in cogitatione, ac suavis in sermone, & dulcis in conuersatione.
 Vnde Chrysostomus: Mansuetudo est bonitas malitiam vincens, nulli
 malum inferens, sed omnia mala in bonum conuertens, omnem iniu-
 riam tolerans, nec malum pro malo reddens, nec maledictum pro male-
 dicto, sed omnia portat æquanimiter: quæ virtus alio nomine dicitur
 mititas, & est circa passionem irascibiles reprimendas, circa quas huma-
 no & communi modo quis bene se habet, quando sic eas refrænat,
 quod non nimis excedat, quamuis aliqualem earum perturbationem
 sentit. Sed prout est beatitudo, facit hoc excellentius, hominem red-
 dens omnino tranquillum a motibus irascibilis per omnimodam
 subiectionem ad regulam rationis, & diuinæ legis. De qua dicit Am-
 brosius: Mitis est ille, quem mentis asperitas, vel amaritudo non af-
 ficit, sed fidei simplicitas ad omnem iniuriam patienter sustinen-
 dam instruit. Mitiga affectum, vt non irascaris; aut certè iratus, ne
 peccaueris. Præclarum est enim, iræ motum temperare consilio. Nec
 minoris virtutis dicitur cohibere iracundiam, quam omnino non
 irasci, cum plerumque istud leuius, hoc fortius æstimerur. Vnde ait
 Sanctus Augustinus super illud: *Besti mites*. Tunc, inquit, verè possi-
 debis *terram*, quando inhaeris ei, qui fecit celum & terram. Hoc est e-
 nim esse mitem, non resistere Deo tuo, vt in eo, quod tu benefacis, ipse
 tibi placeat, non tu tibi. In eo autem quod mala iuste pateris, ipse ti-
 bi non displiceat, sed tu tibi Neque enim parum est, quia placebis ei,
 displicens tibi: displicebis enim illi, placens tibi. In cordibus miti-
 um re-

Patientia
 cordis.
 Ephes. 4.
 Mansuetudo.

1. Pet. 3.

Mititas.

Math. 5.

um requiescit Dominus. Anima verò conturbans conturbata sedes est demonum.

De primo gradu patientie, & quòd in quatuor obligamur inimicis, & quòd remissio peccatorum attribuitur remissioni iniuriarum propter tria. Cap. LXXVII.

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Dicit Cyrillus super Lucæ & illud Lucæ: *Dare, & dabitur vobis*: Quòd ampliori manu recompensationem accipiemus à Deo, qui largissimè donat diligentibus eum, hoc est, pro eius amore proximo remittentibus, ostendit, subdès: *Mensuram bonam*, scilicet veniæ; & *confertam*, scilicet gratiæ; & *coarctatam*, spiritualis lætitiæ; & *superfluentem*, æternæ gloriæ; *dabit in finem vestrum*: quia ipsi, quibus remittitis, erunt causa quòd Dominus dabit. Et si prima facie videatur intelligi de eo, quòd ait: *Dare, & dabitur vobis*, multo magis tamen verificatur in eo, quòd præmittitur: *Dimittite, & dimittetur vobis*, scilicet, quòd mortiferum est, & dabitur quòd saluiferum est: quia nullum genus eleemosynarum est maius, quam id, quòd ex corde dimittimus, quòd quis in nos peccauit. Nec potest esse in homine maior expressio similitudinis diuinæ, quàm propter Deum omnes iniurias animo grato suscipere, ac in se peccantibus clemèter indulgere, eosq; ex intimo corde diligere: & ideo similis Altissimo, imò filius Altissimi cèsetur in Euangelio. Magnū est ergo præconium pietatis. Reddit enim hæc virtus nos Deo conformes, & quasi quædā signa sublimis naturæ nostris imprimat animabus, ut dicit Cyrillus. Et tunc veraciter est anima inter filias, sicut lilium inter spinas, complectès perfectā patientiā, quæ tribus gradibus attingitur. Primus gradus est incipientium, de quo dicit Bernardus: Qui initiatur à timore, crucem Christi sustinet patienter, sed optaret omnino, si fieri posset, quòd in hanc horam non venisset. Veruntamen nō desperet qui eiusmodi est, si molesta sibi videatur iniuria vel tribulatio, quam patitur, si desiderat ut calix ab eo transferatur, dummodò addat illud: *Verū tamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: nec tamen sit salute contentus, sed inquirat pacem, & persequatur eam, ne salus ipsa sit eidem in periculum. Pax autem ista comprehenditur ab hominibus bona voluntatis. Bona verò voluntas, est ordinata voluntas, quæ consentanea est rationi, dicenti: *Quia non sunt condigna passionis huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*. Et sic faciet de necessitate virtutem,

tutem patienter sustinendo. Quae dici potest patientia repressio, quae scilicet quis reprimit ab actu vindictae manum, & animum à voluntate nocendi, quamvis offensa maneat alta mente reposita: ex qua erga inferentem refrigescit amoris affectio, nec in aduersis compatiens, nec in prosperis congaudens, & alijs imperfectionibus maculata. Sūt enim, quorum vindicta repressio non procedit ex radice patientiae, sed potius ex impotentia vindictae, vel ex aliqua peregrina suppositione, non ex diuino timore, refranantes manum, non affectum: nec est virtus patientiae, sed velamen malitiae. Pro quo notandū, quod de necessitate salutis obligamur inimicis nostris in quatuor. Primò, tenemur eis remittere offensam nobis illatam, etiam necdum veniam petentibus, sed adhuc in actu, vel affectu persequendi persistētibus: hoc est, deponere tenemur rancorem ex appetitu vindictae procedentem, ita ut diligamus in eis naturam à Deo conditam, & hoc in generali, sicut ait Ecclesiasticus: *Relinque proximo tuo nocētē te, & tunc deprecāti tibi peccata soluentur. Homo homini reseruat iram, & à Deo querit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?* Veruntamen non tenetur illam remissionē ostēdere signis exterioribus, quamdiu manet iniurians in actu persequendi vel iniuriandi: sed hoc esset perfectionis & supererogationis. Secundò verò, de necessitate salutis tenetur veniam petenti, & persequi desistenti remittere etiā pœnitentiam, quae sit ex zelo iustitiae: si tamen praesumitur, quod hoc non fide faciat, praeterquam in duobus casibus. Primus, si taliter iniuriatus, fuerit superior iniuriantis: tūc enim obligatus esset ad illius correctionem. Secundus, si fuerit damnificatus in persona propria, vel coniuncta fama, terrena substantia, &c. tunc enim esset licitum emendam petere propter illatum damnum, quia tunc petit quod suum est, sicut creditor petit debita sua. Hoc enim petit in oratione Dominica, dicens: *Dimitte nobis debita nostra*, scilicet satisfacere paratis, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, id est, iniuriantibus nobis satisfacere paratis. Veruntamen de illatis iniurijs, quae sic inferuntur, quod reddi non possunt sine vindicta, non sunt debita repetenda: quia nihil prodesset, si percussus alium repercuteret, cum per hoc non restitueretur in corpore, quod laesum est, sed magis esset vindictae solatium. Possit tamen peti aliquod aliud recompensatiuum iudicio proborum, nisi supererogationis affectu perfecte cuncta remitteret, exemplo sui Creatoris, qui, secundum Bernardum, tam liberaliter omnem donat iniuriam,

Inimicis
debemus.

Ecclesi. 28.

Punitio an
remittenda.

Matth. 6.

riam, vt iam non damnet vlciscendo, nec confundat impropere,
nec minus diligit imputando. Tertio, proinde de necessitate salutis
ad familiaritatem non ficit, sed pure se ingerenti, tenetur familiarita-
tem exhibere, saltem communia & exteriora signa dilectionis eidem
ostendendo, nisi verisimiliter ex illa familiaritate peior iactura time-
retur. Hæc tamen ostendere adhuc actualiter persequentibus, perfecti-
onis est. Quarto denique, tenetur illis optare bona gratiæ & gloriæ: &
etiã ad hoc cooperari, pro loco & tempore. Dicit enim Glossa super il-
lud: *Orate pro persequentibus*, &c. quod tria sunt quibus maculatur Ec-
clesia, scilicet animus, lingua & manus. Sed contra malitiam animi, di-
ligit odientes, contra malitiã linguæ, orat pro inimicis, & contra mali-
tiam manus, dat adiutorium nocentibus & persequentibus. Non tamen
quis obligatur ad orãdũ pro tẽporali vel corporali prosperitate inimi-
ci, sed sufficit quod non optet contrariũ, nisi eo intuitu, quod per tem-
poralem vel corporalem aduersitatem ei subtrahatur facultas nocen-
di proximo, vel manendi in peccato. Sicut S. Anastasia scripsit B. Chry-
sogono, vt oraret contra virũ suũ paganũ, si Deus eum prouideret
in malitia perseueraturum, quod eum de mũdo tolleret, & pacem suis
cultoribus daret. Sic etiam tenetur quis inimicis exhibere communia
beneficia, cum cæteris Christianis corde, ore, & opere impendenda. Hic
quæri potest, Cur peccatorum remissio maximè attribuitur actui, quo
proximis indulgemus, dicente Domino: *Dimittite*, & dimittetur vobis.
Ad hoc dicendum, secundum Bernardinum Senensem de religione
Christiana, quod hoc est propter tria. Primo, propter excellentiam illius
actus, vt ostendatur eminentia virtutis eius, & quã singulariter De-
us ipsum actum indultionis præcepit, exigit, & acceptat. In cuius my-
sterium simul & exemplum Iesus in cruce pendens, cunctis alijs præ-
posuit illud verbũ mellifluum: *Pater, dimitte illis*, quia nesciunt quid
faciunt. Vnde virtus hæc, qua scilicet proximis indulgemus, tantã re-
putatur excellentiã, quod eam Gregorius amplectitur velut marty-
rium, dicens: *Mori à persequente, martyrium est in aperto opere: fer-
re verò contumelias, & odientem diligere, martyrium est in occulta
cogitatione*

Secundò verò propter correspondentiã actus illius, quia quandam
habet condignitatẽ, & proportionabilitatem mutuã correspondentiẽ
& decentiã, eò quod indulgere & indulgentiam impetrare sibi mu-
tuò correspondent, sicut Dominus in beatitudinibus ad merita varias

Y y corre-

correspondentias præmiorum assignauit, vbi pauperibus, *regnum caelorum*: mitibus, *terram* viuentium: lugentibus, consolationem: mundis corde, Dei visionem: esurientibus & sitientibus, saturitatem repromisit. Sicutiam misericordibus, singularem misericordiam assignauit, dicens: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Vbi dicit Glossa: Merito misericordibus impenditur misericordia, vt plus accipiant, quam meruissent. Et sicut plus recipit, qui vltra saturitatem habet; quam ille, qui tantum habet ad saturitatem: sic maior est gloria misericordiae, quam præcedentium beatitudinum. Sic etiam magis profua largitate Deus remittit remittentibus, vt *eadem mensura*, qua *mensi* fuerint, remetiatur eis: quia, secundum Augustinum, nullum genus eleemosynarum est maius, quam id, quod ex corde dimittimus, quod quis in nos peccauit. Cui singulariter in recompensationem debetur mensura bona veniæ, cõferta gratiæ, coagitata spiritalis lætitiæ, & supereffluens æternæ gloriæ.

Ibidem.

Lucæ 6.

Tertio deniq; propter actus huius experientiam, vt per hunc actum ostendatur, quod actus amoris in præsentem, prout in Deum absolute refertur, non est perfectus, nec per consequens Deo perfecte gratus, nisi descendens ad dilectionem proximi se valenter extendat, vsque ad inimicos, & vsque ad gratam & liberam indulgentiam omnium offerentiarum, non impropere, non rememorando, non minus diligendo. Cuius ratio est, quia Deus est inuisibilis, proximus autem visibilis. Cum igitur actus quidam diuini amoris sapius falsam habeant similitudinem puri & sinceri amoris, qui ab amore naturali non potest de facili à minus expertis discerni: (Actus autem, quo quis ex corde remittit iniurias, & per amorem amplectitur inferentes, facillime est cognoscibilis) ideo vult Deus, quod veritas sui amoris in homine visibili comprobetur, qui tanquam imago Dei nobis proponitur loco Dei, in quo probabilius probari potest, si verè Deum diligit, saltem in illis actibus, qui naturæ nostræ sensibilibus repugnare noscuntur. Hinc in Canonica Ioannis dicitur: *Si quis dixerit, quia diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est*: quia dilectio Dei includitur in dilectione proximi. *Quis enim non diligit fratrem suum, quem videt; Deum; quem non videt; qualiter potest diligere?* Quali dicat, Non est probabile: quia dilectio proximi via quædam est ad dilectionem Dei. *Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & proximum, scilicet amicum in Deo, & inimicum propter Deum.*

Iohann. 4.

De secundo gradu patientiæ, & qui dicuntur veraciter pacifici, & de pace ac quiete cordis. Cap. LXXVIII.

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Secundus patientiæ gradus est proficientium, qui, secundum Bernardum, proficiunt in spe, & portant crucem libenter, dicentes cum Psalmist. *Letatus sum pro diebus, quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.* Nam isti gratanter suscipiunt aduersa qualitercunque illata, siue à Deo, siue ab homine. De primo dicit Ambros. *Modum est magnificum, si subiectus contumelijs, iudicium Dei laudes; si vexatus ægritudine, iudicia Dei deprecetur; si te inopia non reuocet, quò minus laudes iudicium Dei, cum Iob dicente: Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Dominus placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.* De secundo dicit Gregor. Homil. 29. Patientia est aliena mala æquanimiter pati, contra eum quoque, qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Sed plerumque patientibus euenire solet, vt eo tempore, quo aduersa patiuntur, nullo dolore pulsantur, & sic patientiam exhibent, vt etiam custodire cordis innocentiam curent: sed cum postea, quæ pertulerunt ad memoriã reuocant, mansuetudinem, quam tolerantibus habuerunt, in retractatione sua perdunt. Ille verò veraciter patientiam seruat, qui & ad tempus aliena mala sine dolore tolerat, & hac eadem retractans, pertulisse se talia exultat. In prælijs igitur aduersitatum patientiæ clypeo mens debet esse munita, & gladio amoris accincta, vt ad perferenda mala sumat fortitudinẽ, & ad reddenda bona exerat benignitatem. *Charitas enim patientis est, vt aliena mala toleret: benigna est, vt etiã quos portat, amet.* Hinc Veritas dicit: *Diligite inimicos vestros.* Virtus namq; coram hominibus est aduersarios tolerare, sed virtus coram Deo diligere: quia hoc solũ Deus sacrificium recipit, quod ante eius oculos in altari boni operis flama charitatis incedit. Ad quod nos inuitat Augustinũ, dicens: Ad inimicorũ dilectionem vos commoneo, quia ad sananda peccatorũ vulnera nullum medicamentum vtilius esse cognosco. Sicut enim in mandatis Dei nihil mirabilius, quàm quòd præcipimur *inimicos diligere, sic reuera nihil domino fructuosius, nihil Deo acceptius, nihil diabolo molestius.* Vnde tales B. Greg. Martyrib; equiparat, dicens: Sine ferro Martyres esse possumus, si patientiam veraciter in animo seruamus. Et iterum ait: Mori à persequente, martyrium est in aperto opere: ferre verò contumelias, & odientem diligere, martyrium est in occulta

Pfal. 43.

Rom. 8.

Matth. 5.
Pacifcus
quis.

Lucæ. 2.

cogitatione. Difficilius enim videtur in quotidianis iniurijs, & tribulationibus inconcussam seruare patientiam; & inferentium dilectionem, quam semel pro Christo suscipere mortem. Quibus congruit illud Psalm. *Quoniam propter te mortificamur tota die, estimati sumus sicut oves occisionis.* Signum est enim magnæ bonitatis, inimico optare bonum, & illum veraciter diligere, ac benefacere cum opportunum fuerit, vt merito filius Altissimi censeatur. Nec enim est in homine maior expressio similitudinis diuinæ, quam iniurias animo grato suscipere; inferentes viscerosè diligere, ac eis libenter indulgere. Licet enim sine charitate perfecta martyrium sustineri potest; tamen vera patientia perfectum opus charitatis habet, dummodò finaliter in ea perseuerat, quod est signum diuinæ gratiæ: quia ordinariè natura talè patientiam dare non potest, quæ fugat tristitiam, sed sola gratia. Hinc Gregor. patientiam maiorem reputat signis & miraculis. Et iste patientiæ gradus ascendit, vsque ad septimam beatitudinem; qua dicitur: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Vbi dicit Ludolphus Carthusianus. Pacifici sunt, qui primò in seipsis pacem faciunt, & quicquid peruersæ cogitationis, locutionis, vel operis in se deprehendant, protinus expellunt, nec aliquid turbationis in regno suæ dominationis esse permittunt: & si quid eis aduersitatis occurrit, pacem tamen seruant, & cuncta cum cordis sui tranquillitate disponunt. Et August. Pacifici in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes, & rationi subijcientes, carnalesque concupiscentias habentes edomitas fiunt regnum Dei, in quo sic ordinata sunt omnia, vt id, quod est in homine præcipuum, & excellens, imperet, cæteris non reluctatibus, quæ sunt nobis, bestijsque communia: & quod excellit in homine, id est, mens & ratio subijciatur potiori, scilicet Deo. Et tunc attingit illam pacem, quæ datur *in terra hominibus bonæ voluntatis.* Et quando in homine vita perfectior, tantò datur pax maior, & quies interior, ac copiosior. Est autem quies quædam ineffabilis Dei latræ, & assistentia, cui semper comitatur spirituale gaudium: quia cum per bonam conscientiam à seruitute peccati quieuerit, in gaudio Spiritus sancti iucundatur. Dicit enim Gregor. quòd quasi iugo quodam seruitutis premunt prospera, dum appetuntur; premunt aduersa, dum formidantur: ac si semel quis à dominatione desideriorum temporalium colla mentis excusserit, quædam iam etiam in hac vita libertate fruitur, dum nullo desiderio terrenæ felicitatis afficitur, nullo terrore aduersitatis coarctatur & tunc

& tunc in eo Sabbatum mentis celebratur. De quo dicit Augustinus: Sabbatum indicit nobis Deus. Quale illud? Intus est, in corde est Sabbatum nostrum: Multi enim vacant membris, & tumultuantur conscientia. Solus cui adest bona conscientia tranquillus est: Et ipsa tranquillitas Sabbatum cordis est. Secundò verò pacifici sunt, qui nò tantum in se pacem custodiunt, verum etiam alios sibi discordantes ad pacem reducant, & semper paci faciendæ, reformandæ, & conferuandæ tam in se; quam in alijs inuigilant, vt cum Psalmista dicere valeant: *Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus*. Et Richardus: Pacifici sunt, qui cum a malis mala eis inferuntur, mala minimè retribuunt, sed *cum his, qui oderunt pacem*, pacifici sunt. Vel, vt dicit Hieron: Pacifici dicuntur illi, qui primùm in corde suo, deinde inter fratres dissidentes pacem faciunt, quorum beatitudo merces adoptionis est, *quoniam filij Dei vocabuntur*. Parens enim omnium, Deus vnus est, nec aliter trahere in nuncupationem eius familiæ licebit, nisi in fraternæ charitatis inuicem pace viuamus. Bernardus verò breuiter distinguit tres gradus, dicens: Est homo pacatus, qui bona pro bonis reddens, quātum in se est, nemini vult nocere. Est & alius patiens, qui non reddens malum pro malo, etiam potens, & patiens est sustinere nocentē. Est & pacificus, qui bona pro malis reddes, habet in promptu prodesse nocenti. Primus horum est paruulus, & facile scandalizatur, nec facile qui eiusmodi est in hoc seculo nequam, & scandalis pleno, poterit obtinere salutem: Secundus in patientia sua possidet animam suam. Tertius autē, non solum suam possidet animam, sed etiam multorum animas lucrificat. His autem pacificis magis attribuitur esse filios Dei, quam alijs: quia, quantum ad opera interiora, magis assimilantur Deo. Hinc dicit Augustinus, quòd pax est consummatio, & finis omnium virtutum; & suprema beatitudo. Quamuis enim octo sunt beatitudines, quantum ad Ecclesiam; sunt tamen nisi septem, quantum ad distinctionem graduum, quia supra pacem non est virtus alia. Sed hæc virtus, scilicet sustententia persecutionum *propter iustitiam*, est annexa paci; & sustententia mortis pro Christo, est in eodem gradu cum pace. Huic autem paci statim adiungitur persecutio *propter iustitiam*: quia habitata pace, cordisq; tranquillitate post victoriam vitiorum, & carnalium delectationum, naturaliumque passionum, habilior fit, & expeditior ad suscipiendas persecutiones: quia cor bene purgatum, & mortificatum, quod non querit mundi prosperitatem, & gloriam; nec metuit ad-

Psal. 119.

Gradus pacis.

Virtus vbi
probetur.

Tobia 12.

Matth. 5.

uersitatem, & contumeliam, patienter sustinere potest *persecutionem propter iustitiam*. Porro virtus hominis boni, quæ nobilissima est, & in perpetuum durare debet, primò probatur in contumelijs, iniurijs, & aduersitatibus, si constans sit, & fideliter perseueret, vt patet in Tobia, cui dixit Angelus: *Quia acceptus eras Deo, necesse erat vt sentatio probaret te*. Secundò probatur, vt capax fiat maioris gratiæ, sicut obsecrum virtutum tergitur, vt capax fiat luminis amplioris. Tertio probatur, vt agilior, & promptior fiat ad opera iustitiæ, & exercitia virtutum, quia in statu consolationis sola quies mentis, & studium deuotionis ei videtur sufficere ad summam perfectionem: quæ propterea subtrahitur, vt etiam in alijs virtutum studijs exercere se discat.

De tertio gradu patientiæ, qui perfectorum est, & ducens ad fruitionem pacis: & qualiter illam consequi poterimus. Cap. LXXIX.

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filios. Tertium dehinc gradum patientiæ prosequamur, qui perfectorum est, & in charitate perfecta consummatur, qua Domini crucem ardentè amplectimur, vt cum B. Andrea dicere valeamus: Amator tuus semper fui, & desiderauit te amplecti. ò bona crux. Et tunc consequimur pacis fructum, de quo dictum est superius. Vnde sicut pax contra diabolum obtinenda est per prudentiam, ac maxime per orationum instantiam; & pax contra carnem est conquirenda per abstinentiam; pax quoque, quæ ad mundum est, conseruanda est per patientiam: sic pax, quæ ad Deum est, adipiscenda est per omnimodam obedientiam. Hinc pax, prout est fructus, status est animi purgatissimi, qui totaliter per affectum mentis Deo coniungitur, & nihil extra ipsum quarit, sed in ipso quietatur, & pacificatur. Hinc talis non immeritò propter plenam assimilationem, Dei filius vocari meretur. Proprium enim est ipsius Dei seipso frui, & in seipso quietari. Sic etiam huiusmodi Deo fruitur in omnibus intima charitate, tam in aduersis, quam prosperis: nimirum cum in eo seruator amoris refrigerium quarat, etiam in tormentis. De tali namque dicit Hugo: Quid tranquillitati diuinæ tam proximè est, quam ad illatas contumelias non moueri, nullo supplicio nullave persecutione terreri, vnam mentis in prosperis, & in aduersis habere constantiam, inimicum & amicum vno cordis oculo intueri, ad eius se similitudinem conformare, qui *silem suum oritur facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos*? Hæc simul omnia in charitate, & non nisi in charitate simul omnia, ac proinde

inde in illa vera tranquillitas, & suauitas: quia ipsa est *insum* Domini Matth. 11.
suauis, & omnis leue. ad diligendum amicos in Deum, & cum amore sup-
 portandum inimicos propter Deum. Vides quia per hanc regnum men-
 tis penitus pacatur, & *princeps huius mundi foras* mittitur, qui peruersis Ioan. 12.
 & inordinatis mentibus dominatur? Nam hac pace mens confirmata
 intrinsecus, persecutiones quascunque, vel aduersitates hostis eiectus
 concitauerit forinsecus, auget gloriam quæ secundum Deum est, non
 aliquid in illo ædificio labefactans, sed innotescere faciens quanta fir-
 mitas à Deo sit incus extructa. Veruntamen, secundum Bernardum,
 pauci replentur illo spiritu, quo contumeliam gloriæ reputant, oppro-
 brium gaudium, despectionem exaltationem, penurias affluentias,
 & iniurias amicitias, vt cum Apostolo dicere valeant: *Complaceo mi-*
hi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in angustijs, in persecutionibus pro 2. Cor. 12.
Christo: Et iterum: Repletus sum consolatione, super abundo gaudio in om- 2. Cor. 7.
ni tribulatione nostra. Felix & ille, qui fiducialiter dicebat: *Imprope-* Psal. 68.
rium expectauit cor meum, & miseriam. Vides quia quod imperfecta
 patientia refugit, perfecta tanto desiderio requirit. Talis enim felici-
 sissima discit experientia, quàm proflua dulcedo vini & olei, scilicet
 tam internæ iucunditatis, quàm feruentissimæ charitatis, ex hoc pa-
 tientia prælo sedulo profusus effluit, mentem feliciter inebrians, &
 corpus ad illatas etiam quascunque pœnas insensibile reddens, vt ve-
 raciter dicere valeat: *Verberauerunt me, & non dolui, traxerunt me, &* Prouer. 23.
non sensi. Talium enim est non solum pœnes vincere, sed eas peni-
 tus ignorare, & irrogantes quasi vororum suorum fideles coadiuto-
 res viscerosè diligere. Sed ad hanc omnimodam pacis fruitionem in-
 vita nemo pertinere potest, nisi prius in torcularibus perfecta patien-
 tiæ pressus fuerit, quod ostendit ille Psalmus, qui sic incipit: *Quam* Psal. 23.
dilectata tabernacula tua Domine virtutum, qui nihil triste habet, sed om-
 nia lata præfert, & inscribitur, *Pro torcularibus.* Sed quia secundum
 Glossam, nihil ibidem dicitur de visibilibus torcularibus, alia con-
 stat esse torcularia spiritualia, quæ nos hic intelligere voluit. Spiritus
 Dei, vt quid agatur in his torcularibus recordemur, & videamus quæ
 admodum agatur in Ecclesia. Vna namque pendens in vite, & oliua
 in arbore, fruuntur aëris libertate, nec ante pressurâ torculariū fit illa
 vinū, nec ista oleum. Sic illi, quos Deus ante secula *prestitit fieri confor-* Rom. 8.
mes imaginis filij sui, priusquam accedant ad seruitutem Dei, delitiosa
 libertate fruuntur in hoc seculo: Sed postquam accesserint, dicitur eis:

Eccl. 2. *Fili accedens ad seruitutem Dei, sit in iustitia, & timore, & preparat animam tuam ad tentationem.* Ecce torcular, in quo exuuntur vinacea hominis veteris, vt sic velut mustum dulcissimum in apothecam Dei defluant. *Concepisset, inquit, & defecit anima mea, tendens in atria Domini, sicut vna pressa dehecit, & defluit in vinum.* Vnde sequitur: *Carum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Nam qui fideliter ad conformandum se passioni Dominice, non solum aduersa quaeque patienter, sed etiam affectanter adepta complectitur: necdum autem habitata velut diu desiderata dulcius inuitat, & viscerosius expectat, hic in aduersis exultare & gratias agere, ac inimicos iniuriantes, & odientes diligere nouit, sciens quod, secundum Bernardum, melius est odio haberi propter Deum. Cum enim amamur propter Deum, debitores ei sumus: cum autem habemur odio propter Deum, nobis eum reddimus debitorem. Vides ex his, quod vera patientia perfectum opus habet. Quia nimirum, secundum Gregorium, nulla deiecit aduersitas, quom nulla corrumpit prosperitas. Qui enim veritati firmiter inhaeret, vanitati nullo modo succumbit: quia dum forti pede cogitationis intus intentionem fixerit, omne quod foris mutabiliter agitur, ad arcem mentis minimè pertingit. Hinc nemo quātum profecerit, nisi inter aduersa cognoscit, eò quod vnusquisque superni doni gratiam in tranquillitate quietis percipit, sed quantum perceperit, in aduersitate perturbationis ostendit. Nam electi dum aduersitate deprimuntur, proficiunt, sicut ignis flatu premitur vt crescat, & vnde quasi extingui cernitur, inde roboratur. Supereminet tamen illa patientia, quae proximis exprobrantibus, iniuriantibus, & persequentibus, exhibetur, vbi bonum redditur pro malo, dilectio pro odio, & benedictio pro maledicto. Ad quem gradum patientiae citius consequendum, consulit Gregorius, dicens: Tunc illata conuitia bene toleramus, cum in secreto metis ad mala perpetrata recurrimus. Leue quippe videbitur quod iniuria percutimur, dum in accusatione propria conspiciamus, quia peius est quod meremur. Sicq; fit, vt contumelijs gratia magis quam ira debeatur, quarum interuentu Deo iudice poena grauior declinari posse confiditur. Sic Dauid à filio deiectus à regno, recoluit pristina peccata, quibus hoc meruit: nec cumulatam à seruo maledicente sensit iniuriam, quia praesens gratiam: nec prohiberi voluit Semei maledicum conuitiantem, quātum altimans maledictum. Licet enim vox maledicentis erant in auribus, inclinabat se tamen ad benedictionem, intendens quid in oc-

Reg. 15.

3. Reg. 16.

in occulto ageret Deus. Hæc igitur aduertentes, grates agēda sunt debitoribus nostris. Fijiat enim nobis (si sapiamus) causa indulgentiæ maxime, vt pauca exhibentes, plura recipiamus. Insuper diuina clementia nobis quodammodo potestatem tribuit, qua temperare possumus sententiam iudicis, exemplo nostræ remissionis ipsum atctantes, cum dicimus. *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: ita quod securi huius orationis fiducia de commissis veniā postulamus. Hinc ait Cyrillus: Vult enim (vt ita loquar) patientiā, quā homines colunt, imitatore[m] fieri Dominum, vt qualem ipsi exhibuerunt conseruis bonitatem, talem pari lance recipere petāt à Deo, qui iuste recompensat, & nouit omnium misereri. Deniq; Christus, vt ait Ambrosius, ab Apostolo suo tradi voluit, vt à socio suo desertus, tu à socio tuo, & à seruo traditus & confusus, patienter ferastuum errasse iudicium, & tuum perijisse beneficium.

Matth. 6.

Matth. 26.

De triplici iustitia, scilicet generali, legali, & particulari: & quod iustitia præcedit inter virtutes morales. Cap. LXXX.

Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Cantic. secundo. *Ostende, inquit, mihi faciem tuam*, id est, conuersationē tuam, per quam cognosceris sicut homo per faciē cognoscitur, Eccles. 19. sicut ait Ecclesiasticus: *Ab occursum faciei cognoscitur sensatus*. Hæc autē conuersatio maxime relucet in ipsa iustitia, quæ triplex distingui potest, & in qualibet singulariter relucet humana conuersatio, sicut qualibet earum est quædam animæ pulchritudo, qua pulcherrimi efficiuntur etiam hi, qui corpore sunt deformes. Veruntamen plena est tunc iustitia, cum est plena sanitas. Tunc autem est plena sanitas, quando plena est charitas. Tunc verò plena charitas erit, quando videbimus eum quem diligimus, sicut est indutus iustitia.

Prima igitur dicitur iustitia generalis, qua quis generaliter declinat à malo tam corde quàm ore & opere, & generaliter amplectitur omne bonum. Et hæc iustitia, virtutum splendor est maximus, ex qua boni viri iusti nominantur, de qua dicit Philosophus, Ethicorū: Iustitia est virtus, secundum quam aliquis vult & operatur recte. Omnes enim virtutum species vno iustitiæ nomine continentur, vt dicit Hieronymus. Secunda verò dicitur iustitia legalis, quæ est omnis virtus, prout actus eius ordinatur ad proximum, per quam scilicet homo concordat legi ordinanti omnes actus virtutum in bonum commune. De

Iustitia generalis.

Iustitia legalis.

qua dicit Seneca: Iustitia non nostra constitutio, sed diuina lex est, & vinculum societatis humanae. Quisquis ergo iustitiam sectari desiderat, time prius Deum, & ama Deum ut ameris à Deo. Amabilis eris Deo, si illum in hoc imiteris, ut velis omnibus prodesse, nulli nocere, & tunc te virum iustum appellabunt, omnes sequentur, venerabuntur, & diligunt. Iustus enim ut sis, non solum non nocebis, sed & nocentes prohibebis. Nam nihil nocere non est iustitia, sed abstinentia alieni. Cum ergo iustitia virtus est, unicuique quod suum est tribuens, si te iustum esse volueris comprobare, redde prioribus obedientiam & reuerentiam, paribus concordiam & amicitiam, minoribus doctrinam & disciplinam, amicis læticiam & assiduitatem, inimicis patientiam & beneuolentiam, omnibus charitatem & fidelitatem, miseris subuentionem & compassionem, tibi metum innocentiam & sanctimoniam, mundo contemptum, & diabolo continuum bellum. Quæ latius prosequitur Bernardus, dicens: Iustitia virtus est, quod suum est unicuique tribuens. Redde ergo tribus quæ sua sunt. Redde superiori reuerentiam & obedientiam: quarum altera cordis, altera corporis est. Nec sufficit exterius obtemperare maioribus, nisi & ex intimo cordis affectu sublimiter sentiamus de eis. Et si manifestè vita eorum indigna innotuerit, propter eorum tamen, cuius locum occupat, quos modò tales nouimus, excelsos reputare debemus, non presentibus meritis, sed ordinationi diuinæ & officij dignitati deferentes. *Obedite*, ait Paulus, *propositis vestris, & subiacete eis, etiam dyscolis*. Aequali verò consilium, & auxiliū, quia hoc volumus ipsi ut nobis impendant. Consilium, quo erudiatur ignorantia nostra: auxiliū, quo iuuetur infirmitas nostra. Nullum autè melius consilium, quàm ut exemplo tuo fratrem tuum doceas, quid oporteat, quid ve non oporteat fieri, prouocans eum ad meliora, & consilens opere & veritate. Nec auxiliū efficacius vel vtilius est, quàm ut ores deuotè pro eo, culpas eius discretè arguendo, nullum ei offendiculū præbendo, & tanquam Angelus pacis scandala de regno Dei, quantum præuales, de medio tollendo. Inferiori dea ique custodiam, qua possit cauere peccatum: & disciplinam, ut quod minus cauit, minimè maneat impunitū. Et si nemini præesse videris, adhibe tamen custodiā corpori tuo, quod regendum accepit spiritus tuus, ut non regnet in eo peccatū, nec eius membra arma fiant iniquitati. Adhibe & disciplinam, ut dignos faciat poenitentiae fructus, castigatum & subditum seruituti: alioqui quid excusationis homo prætendet, si tam pretiosum thesaurū, depositum

Reddendū
cuique quod
suum est.

Heb. 13.
4. Per. 2.

positum, quod Christus proprio sanguine pretiosus iudicauit, negligentius custodire contigerit, utpote pro quo mercator non insipiens sanguinem suum dedit? Tertia denique dicitur iustitia particularis, que scilicet hominem ordinat circa ea, que sunt ad alteram singularem personam immediate, sicut iustitia legalis hominem ordinat in his, que sunt ad alterum, quantum ad bonum commune mediare. Et sicut iustitia legalis est preclarior inter omnes virtutes morales, in quantum commune bonum preeminet singulari bono vnius personae (alia namque virtutes solum perficiunt ipsas habentem: sed iustitia est etiam respectu alterius, quod est nobilius, & perfectius, sicut nobilius est esse bonum in se, & ad alium, quam solum esse bonum in se. Hinc dicitur quinto Ethicorum, quod preclarissima virtutum videtur esse iustitia: & neque Hesperus, neque Lucifer ita admirabilis:) sic etiam iustitia particularis duplici ratione precellit inter virtutes morales. Prima ratio sumi potest ex parte subiecti, quia iustitia est in nobiliori parte animae, scilicet in voluntate. Nam iusti dicimur ex eo, quod aliquid recte agimus. Proximum autem principium actus iustitiae est vis appetitiua superior, scilicet voluntas. Fortitudo verò & temperantia sunt in appetitu sensitiuo, ad quem pertinent naturales passionis. Veruntamen quia bonum rationis est bonum hominis, quod bonum essentialiter habet prudentia, quae est perfectio rationis, iustitia verò est effectiua huius boni, scilicet in quantum ad ipsam pertinet ordinem rationis ponere in omnibus rebus humanis: ideo prudentia dicitur esse potior quam iustitia. Secunda verò ratio sumi potest ex parte obiecti: quia virtutes aliae laudantur solum secundum bonum ipsius virtuosus, quia scilicet perficiunt ipsum habentem: sed iustitia laudatur secundum quod virtuosus ad alium bene se habet, quia iustitia est circa operationes, quibus ordinatur homo, non solum in se ut bene se habeat in seipso, sed etiam respectu alterius, ut bene se habeat ad alterum. Quae iustitia, secundum Doctores, est constans & perpetua voluntas, ius suum vnicuique tribuens. Quae definitionem S. Thomas in debitam formam reducens, ait: Iustitia est habitus, secundum quem aliquis constanti & perpetua voluntate ius suum vnicuique tribuit, iuxta consilium Sapientis, dicentis: *Pro iustitia* Eccli. 4. *agonizare pro anima tua, id est, propter salutem animae tuae, & usque ad mortem certum pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.* Nam iustitia, secundum Catsiod. non nouit patrem, non nouit matrem, veritatem nouit, personam non accipit, Deum imitatur. Hinc Traianus, mirabilis

iustitia particularis.

iustitiam præcellere virtutes morales.

Eccli. 4.

amator iustitiae, proprium filium in seruum tradidit viduam, quàm diu ipsa viueret in humanis, eò quòd miles, qui viduam filium equo suo calcauerat & interfecerat, filium non haberet. Vnde CCCCL. annis post mortem Traiani, caput eius B. Gregorio fuit ostensum, cuius lingua fuit ita recens, ac si vixisset, eò quòd ipse cum lingua iustitiam locutus fuisset. Iustum igitur vel ius, est obiectum iustitiae. Hinc iustus dicitur, qui ius custodit. Et actus propriè iustitiae est reddere vnicique quod suum est. Qui tamen actus vt reddatur virtuosus, requirit quòd sit voluntarius, firmus & rectus. Quinimò virtus iustitiae includit in se actum trium virtutum. Primò includit actum iustitiae, sicut inclinantis ad rectum: iudicandum. Veruntamen actus iustitiae non est meritorius, nisi fiat amore iustitiae. Secundò verò actum prudentiae, sicut iudicium proferentis, iuxta illud Prouerb. *Per me, scilicet prudentiam, & sapientiam, reges regnant, & legum conditores iusta decernunt* Tertiò denique actum caritatis, qua scilicet homines spirituales omnia iudicant. Et quidem huius iustitiae duae sunt species. Vna dicitur iustitia commutativa, quae scilicet est directiua distributionum earum, quae mutuo sunt inter duas personas ad inuicem: & attendit medium secundum aequalitatem rei ad rem, vt patet in emptione, venditione, locatione, conductione, & similibus. Alia est iustitia distributiua, quae consistit in distributione honorum communium ad singulas personas, & accipit medium secundum proportionem rerum ad personas, sicut vna persona excedit aliam: ita etiam res, quae datur vni personae, excedit rem, quae datur alteri personae: de qua potest accipi illud, quod dicit Gregorius: iustum est, inquit, homines propter iustitiam diligere, non autem iustitiam propter homines postponere. De praedictis igitur tribus iustitiarum differentijs intelligi potest illud, quod ait Salomista: *Domine quis habitabit in tabernaculo?* &c. Et respondet: *Qui ingreditur sine macula, ecce iustitia generalis, & operatur iustitiam, ecce iustitia legalis: qui loquitur veritatem in corde suo, ecce iustitia particularis in corde: qui non egit dolum in lingua sua, ecce iustitia particularis in ore: nec fecit proximo suo malum, ecce iustitia particularis in opere.*

De quatuor gradibus iustitiae, prout est virtus politica purgatoria, purgati animi, & exemplaris: & quòd tria requirit Deus ab homine. Cap. LXXXI.

Ostun-

Ostende mihi faciem tuam sonet vox tua in auribus meis. Quia secundum Plotinum lib. de virtutibus, quatuor sunt genera virtutum, Primæ dicitur politica, secundæ purgatoria, tertiæ purgati animi, & quartæ exemplares: Ideo & ipsius iustitiæ quatuor distinguuntur gradus. Primus gradus hominem ab omni iniquitate custodit, & cum omnibus pacifice conuersari facit, & sic est virtus politica, qua quis debet mundum istum despiciere, & vnicuique quod suum est tribuere, scilicet sibi ipsi, proximo, & Deo. Sibi ipsi tria, munditiam cordi, custodiam ori, disciplinam corpori. Proximo tria, obedientiam superiori, concordiam pari, beneficentiam inferiori. Deo tria, honorem creatori, amorem redemptori, & timorem iudici. Et tunc implet omnem iustitiam, de qua dicit Bernardus: Studemus omnem adimplere iustitiam. Ipsa enim est via, per quam ad plenam peruenitur letitiam. Nam letitia premium est: Iustitia verò meritum & materia gaudiorum. De qua iustitia dicitur in Euangelio: *Primū quaerite regnum Dei, & iustitiam eius*, tanquam viam regiam, quæ ducit ad regnum; utpote quæ debite hominē ordinat ad seipsum, ad proximum, & ad Deum, iuxta illud Michææ: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum; & quid Deus requirat à te, utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitè ambulare cum Deo tuo.* Primò requirit iudicium, quantum ad seipsum, iuxta illud Psalmistæ: *Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam*, id est, iudicij executionem, in omni tempore. Nam si nos ipsos iudicauerimus, non iudicabimur, sicuti Sancti fecerunt in solitudine degentes. Secundo requirit misericordiam, & veritatem, quantum ad proximum, iuxta illud Psalmistæ: *Misericordiam & veritatem diligit Deus.* Misericordiam, in qua, triplicem: Bona propria communicando, aliena mala participando, illata mala remittendo. Veritatem similiter triplicem, scilicet vitæ, doctrinæ, & iustitiæ. Dicit enim Cicero libro de Officijs, quòd tanta est vis iustitiæ, ut nec illi, qui maleficio & scelere pascuntur, sine vlla eius particula viuere possunt. Nam princeps latronum, nisi prædā æqualiter dispertiat, aut interficietur à socijs, aut relinquetur. Nemo tamen iustus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, vel egestatem timet, aut qui ijs contraria æquitati antepouit. Hinc refert Valerius, quòd Zaleucus consul, vrbe Locrensum à se saluberrimis ac utilissimis legibus munita, cum eius filius adulterij crimine damnatus, secundum ius ab ipso constitutum, vtroque oculo carere deberet, ac tota ciuitas, propter hono-

Gradus iustitiæ quatuor.

I. Quibus quis d. beat.

Math. 6.

Mich. 6.

Deum re-

quirere à

nobis.

Psal. 105.

Psal. 83.

rem patris, necessitate poenae adolescentulo remitteret, aliquandiu repugnauit: ad vltimum precibus populi victus, ne lex à se condita violaretur, suo prius, deinde filij erato oculo, vtrique vno oculo vsum videndi reliquit. Sic Cambyfes rex Persarum, vt refert Helinandus, quendam iniustum iudicem, qui odij & iræ liuore percussus, æmulum suum iniuste damnauit, excoari viuum fecit, & super sedem iudicariam, cute carnis eius coopertam, filiū iudicis sedere fecit, vt filius poenam patris & iudicium horrens, iustitiam æqua lance teneret. Et simile legitur de Traiano: qui & decreuit, quod pellis deponi non deberet, sed sic affixa sedi per annos ducentos ad futurorum memoriam permaneret. Legitur insuper in Polycrate, quod rex Alexander, cum inter ipsum & aliquos milites esset disceptatio, & causa sua esset damnata in Castrensi iudicio, acceptum habuit illud iudicium, gratias agens iudicantibus: quorum in eo fidem probauerat, quod iustitiam omni potestati præferrebant. Miranda fuit tanti regis æquitas, quod se subijcere voluit iudicibus cum suis subditis. Nunc verò, proh dolor, impleri videtur illud Anacharsis, qui dicit, leges similes esse araneorum telis. Sicut enim illa valentiora, & maiora animalia transmittunt, infirmiora verò, vt muscas, retinent & neunt; sic legibus, infirmiores & populares ligari, maiores autem & potentiores legibus non adstringi videmus. Tertio, requirit Deus, vt quis *solicite* studeat *ambulare cum Deo suo*. Non enim tantum reuocat à malo timor supplicij, ne tantum allicit ad bonum consideratio præmij, quantum prouocat amor dilecti ad ambulandum sollicitè cum Deo suo, corde, ore, & opere.

I I.

Secundus verò gradus iustitiæ mentem ad aterna directè trahit, quia iusto ordini rationis perfectè consentit: & sic est virtus purgatoria, quæ est ad veram proximi viam consentire, & vniuscuiusque virtutis officium in suo vigore conseruare. Hic iam peruenitur ad illam beatitudinem, quæ dicitur *esuries*, & *fis iustitiæ*. Et est vehemens desiderium iustitiæ, vel summi boni: quæ potius beatitudo dicitur, quam *esuries* aliarum virtutum cardinalium, quia per iustitiam immediate cõiungitur Deo, quod non fit per alias virtutes cardinales: quia iustitia, prout est virtus generalis, capi potest generaliter pro probitate, bonitate, vel rectitudine vitæ, comprehendens etiam in se virtutes Theologicas, quæ nos immediate Deo cõiungunt. Et *beati qui esuriunt & sitiunt iustitiæ*, quia quâto quis magis habet *esuriem iustitiæ*, tanto maiorem

Math. 5.

iorem habet lætitiã operãdi iustitiã. *Hilarem autem datorem diligit Deus.* Hinc etiam amatoribus veri boni non est satis, quod iusti sunt, sed opus iustitiã semper sitiunt, nõquam se satis iustos exillimantes, sed semper ardentis profectu iustitiã quotidiano, cum omni desiderio, ad modum sitientis & esurientis, non solum in se, sed in omnibus alijs iustitiã profectum appetunt. Nam licet iustitia, secundum, quod est virtus politica, bene se habet in his, quæ rationem habent debiti respectu proximi, quando reddet vnicuique quod sibi debetur, nõ nimis retardando, tamen hoc excellentius fit per beatitudinem, quæ dicitur esuries & sitis iustitiã, scilicet cum fit ex quodam insolito, feruenti & vehementi desiderio. Et illi dicuntur beati. Quia (vt dicit Augustinus) qui perfecte iustitiã amat, iam iustus est, etiam si nulla exeat secundum eam forinsecus per membra corporis operandi necessitas. De tali nanque iustitia dicit Bernardus: Nunquam iustus arbitrat se comprehendisse, nunquam dicit, Satis est, sed semper esurit sititque iustitiã, ita vt si semper viueret, semper, quantum in se est, iustior esse contenderet. Si ergo (vt refert Valerius) Charondas Thurinus consul, vt seditiosas conciones ciuiũ pacaret, vsque ad vim & cruorem legem constituens, vt si quis cum ferro concionem intraret, cõtinuõ interficeretur, obseruationem huius legis in tantũ sitiuit, quod interiecto tempore gladio cinctus è longinquo rure domum repetes, subito in dicta concione sicut erat in eam procedens, & soluta à se legis suæ admonitus, statim ait: Et ego illã fanciam, protinusq; ferro, quod habebat, districto incumbens, quod senatus doluit, manu propria se peremit. Et quamuis licuisset culpam vel dissimulare, vel errore defendere, tamen poenam representare maluit, ne qua fraus iustitiã fieret. Et si Brutus, (vt idem refert) qui libertatem Romanam condidit, filios suos Tarquinij dominationem à se pulsam reducetes, summum imperium obtinens comprehensos, proque tribunali virgis cefos, & ad palum religatos, securi percuti iussit, exuens patrem vt consulem ageret, orbumque viuere, quàm publicæ vindictæ deesse maluit: quid ergo faciet iudex Christianus in iustitia politica, aut quilibet alius in reddendo vnicuique quod suum est? vt tandem veniat ad esuriam & sitim omnis iustitiã, vt dicat cum Christo: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei.* Cuius vtique voluntas erat passio poenalisissima, & exprobratissima, in cuius cõsummatione clamauit: *Sitio,* vt ostenderet passionis illius desiderium.

III. Tertius proinde gradus mentē in aeternis figit, quia illam cum Deo aeterno perpetuo foedere sociat. Tunc enim iustitia est sic cum superna & diuina mente sociari, ut iam seruet cum ea perpetuum foedus, illam inseparabiliter imitando.

IIII. Quartus denique gradus in solo Deo est, qui omnem creaturam sua perpetua & inflexibili lege iuste regit: & sic est virtus exemplaris, quae perenni lege à sempiterna operis sui consummatione non deflectitur: quod est idem, quod est observatio legis aeternae in operibus suis.

De misericordia humana & eius excellentia, & de infinita misericordia diuina, cui nos pro posse conformare debemus.

Cap. LXXXII.

QUAM pulchrae sunt mammae tuae soror mea sponsa. Cantic. 4. Verba sunt sponsi, quasi dicere volentis: O soror mea, per voluntatis conformitatem, & per regni cohereditatem: & sponsa mea, per fidei subarrhationem, per lectuli communicationem, & per mutuae charitatis unionem, laudasti me in prioribus, dicens: *Quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia unguentis optimis*, quae nimirum sunt in expectando peccatores longimitas, & in condonando benignitas, quae mentes deuotorum satiant & confortant, secundum illud: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*: nunc e conuerso te commendo, quia bonitati appropinquans, viscera pietatis accepisti, ut sic ad alios ex charitate mouearis, licet amare me didicisti. Nam qui Deum veraciter diligit, etiam ex charitate proximos complectitur. Inde tibi prouenerunt vbera misericordiae, & pietatis, ut iam noscas *gaudere cum gaudentibus, flere eum flentibus*, infirmari cum infirmantibus, ut cum scandalizatis. Dicit enim Ambrosius, quod omnis summa disciplina Christiana est in misericordia & pietate, quae aliquis sequens, si lubricum carnis patitur, sine dubio vapulabit, sed non peribit. Ceterum, ut dicit Lactantius, iustitia quamuis omnes virtutes complectatur, duae tamen sunt omnium principales, quae ab illa diuelli non possunt, scilicet pietas & aequitas. Pietas nihil aliud est, quam Dei notitia. Aequitas verò bene iudicandi peritia. Pietas autem & misericordia frequenter in sacra scriptura pro eodem ponuntur, vel vni pro reliquo ponitur. Differunt tamen in hoc, quod misericordia studet ad releuandas miseriae proximorum, ex eo quod proximi sibi sunt coniuncti, vel sanguine, vel familiaritate, vel saltem naturae similitudine,

Cantic. 4.

Matth. 11.

Rom. 12.
2. Cor. 11.

Pietas quid.

Misericordia.

dine in omnibus pro mensura sumens aliquod humanum. Sed pietas mouetur ad releuandas proximorum miserias ex aliquo diuino, scilicet in quantum sunt *filij Dei, coheredes regni, & diuina similitudine* Rom. 8. insigniti.

Est autem misericordia, secundum Augustinum, humanae naturae pretiosum ornamentum: cuius expers quilibet homo male degenerat: nimirum cum secundum Ambrosium, misericordia sit plenitudo virtutum. Et ideo cunctis hominibus est proposita, sicut perfecta virtutis forma. Dicitur enim misericordia à misero corde, quia quilibet homo largiendo pauperibus tunc misericors existit, cum alterius cordis miseria cor eius compatiens, intimo mœrore tabescit. Hinc dicit Augustinus, quod misericordia est animi condolentis affectus, cum additamento beneficij, vt compatiatur proximo, & largiamur de proprio. Cuius virtus, vt dicit Leo Papa, tanta est, quod sine illa ceterae virtutes, etiam si sint, prodesse non possunt. Quamuis enim quis fidelis sit, castus & sobrius, ac alijs maioribus ornatus insignibus, si misericors tamen non est, misericordiam non meretur. Nam in illo magno summoque iudicio tanti aestimabitur, vel largientis benignitas, vel tenacis impietas, vt pro plenitudine omnium virtutum, & pro summa omnium commissorum, & per vnum malum illi in ignem mittuntur aeternum: & per vnum bonum isti introducuntur in regnum aeternum. Vnde virtus hæc tanta est, quod ea præ ceteris Deo quali propria attribuitur ab Ecclesia, cum dicit: *Deus, omni proprium est misereri semper, & parcere.* Et hominem in hac virtute exigit Christus sui, & Patris imitatore, dicens: *Estote misericordes, sicut Pater vester caelestis misericors est.* De quo dicit Psalmista: *Miserator, scilicet effectus, & misericors, scilicet natura & affectus, Dominus:* & hoc super ijs, qui iam pœnitent: patiens autem super ijs, qui nondum pœnitent: *& multum misericors, eos ad pœnitentiam expectando, & conuertentes ad veniam recipiendo.* Hinc dicit Anselmus: Quid misericordius intelligi potest, quam cum peccatori aeternis deputato supplicij, & vnde se redimat non habenti, Deus Pater dicit: *Accipe Unigenitum meum, & da pro te?* Filius dicit: *Accipe me, preſto sum, & redime te?* Nam, vt dicit Augustinus: Quæcunque necessitas cogat peccatorem ad pœnitentiam, nec criminis quantitas, nec temporis breuitas, nec vitæ enormitas, nec horæ extremitas excludit à venia, si perfecta fuerit voluntatis mutatio: sed in amplissimos sinus mater charitas filios prodigos suscipit reuertentes. Di-

A aa

cit

Misericordia vnde.

Misericordia Dei quanta.

Lucæ 6.

Psal. 102.

- cit enim Bernardus, quod sic paratus est Deus recipere fugientem, ut videri possit relictis omnibus alijs ipsi soli operam dare. Nec enim reuertenti filio prodigo dixit. Vnde venis? vbi fuisti? vbi sunt quae tulisti? quare tantam gloriam in tantam turpitudinem commutasti? sed: *Proferre*, inquit, *primam stolam, & induite illum*. Videtis quia delicta non videt vis amoris, tardam poenitentiam pater nescit, ut merito de Deo dicatur: *Suavis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius*? Omnino propter mansuetudinem tuam currimus ad te Domine, audientes quod nullum spernis pauperem, non abhorres peccatorem, non latronem confitentem, non publicanum exorantem, non Petrum lachrymantem, non Magdalenam pedes osculantem. Et si milites despectus, & iniuriatus fueris, clementer expectas, frequenter reuocas, exoratus condonas, inuocatus occurris, ut protegas, amplexaris, ut confidentiam veniae tribuas. Hinc Dauid te misericordiam vocas, ait: *Suscipimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui*. Vocatur enim merito misericordia, quia (ut dicit Hugo) differunt misericordia, & miseratio, sicut fons & riuulus. Misericordia enim quasi fons est in affectu: miseratio vero quasi riuulus in effectu. Dicitur igitur misericordia. Primo, quia datus est nobis ex excellentissima misericordia, quasi summæ misericordiae donum. Secundo, quia plenus est misericordia, ut dicitur in libro Iob: *Ab infantia cum eo creuit misericordia*, magnam ostendens in incarnatione, maiorem in conuersatione, maximam in passione. Magnum enim fuisset, si misericordia rigorem iustitiae temperasset: maius, si reo poenae iudicium omnino remississet: sed aliquid maius pro reo misericordia se facturam cogitabat. Et ad subueniendum nostrae miseriae, ad satisfaciendum suae iustitiae, ut reum absolueret, iudicem iudicari procurabat, in eo ponens iniquitatem omnium nostrorum, ut peccatum vindictam sumeret, & peccator vindictae dispendium non sentiret. Clamat igitur clauus, clamat vulnus, *Quia misericordia Domini non est numerus*. Vides quia verum est, *Deus, cui proprium est misereri semper & parcere*? punire vero delinquentem alienum est ab eo. Quia, ut dicit Alexander de Hales, ad completam rationem effectus misericordiae Dei non requiritur actus, vel meritum nostrum, sicut ad rationem effectus iustitiae requiritur exigentia meritorum. Sicut enim apis habet mellificare (quod est proprium eius opus) habet etiam pungere cum molestatur, quod est opus alienum ab ea, velut extortum quadam iniuria. Vnde dicit Bernardus: Si queris, *Quomodo propri-*

proprium est illi misereri, cuius iudicia abyssus multa? Verum id quidem: sed quòd miseretur, proprium est illi. Nam ex se sumit materiam, & velut quoddam seminarium miserendi. Quòd autè nos iudicat & condemnat, eum quodammodo cogimus, vt longè aliter de corde ipsius miseratio, quàm animaduersio procedere videatur. Audi enim eum dicentem: *Nunquid voluntatis meae est mors impij, dicit Dominus, & non magis, vt conuertatur à vijs suis, & uiuat.* Vnde non solum Pater misericordiae, sed *Pater misericordiarum* dicitur *Deus*, quia multae sunt misericordiae nostrae, ideo multitudine miserationum indigemus. Siquidem & corporis & animae tribulationes multiplicatae sunt nimis, & ab omnibus nos liberare venit. O quanta pietas, quantus affectus miserationis, & integritas ardentissimae charitatis? Totus flagellatur, conspuitur, spinis coronatur, opprobrijs saturatur, crucifigitur, & lancea transfigitur: & tamen multiplicem illum dolorem dissimulans, vicinam mortis obliuiscitur, ac latitudinem charitatis aperiens, terminosque traditae legis amplificans: *Pater*, inquit, *ignosce illis*, scilicet inimicis, & persequentibus, *quia nesciunt quid faciunt.* Iam non solum amicus amicis, sed velint nolint, amicus pariter & inimicis, ex cuius orationis efficacia numerositas inimicorum ad numerum transiit amicorum. *Estote ergo misericordes, sicut & Pater & Filius caelestis misericors est, vt similes altissimo pariter, & haeredes eius effici mereamini.*

Ezech. 18.

2. Cor. 1.

Psalm. 24.

Lucae 23.

Lucae 6

De iniusta misericordia, & quòd iustitiam semper comitem habere debet, & de misericordia differentia, prout est virtus, & prout est beatitudo. Cap. LXXXIII.

Quam pulchra sunt mammae tuae soror mea sponsa. Cantic. iij. Expedi in praecedenti de eminentissima perfectione diuinæ misericordiae, ex ea iam trahatur formam misericordiae nostrae. Quia (vt dicitur in Ecclesiastico) *miseratio hominis circa proximum suum, misericordia autem Domini super omnem carnem.* De qua misericordia dicit Thomas 2. 2. q. 30. quòd misericordia dolorem importat de aliena miseria. Qui dolor nominari potest vno modo motu appetitus sensitui, & secundum hoc misericordia quaedam passio naturalis est, & non virtus. De qua dicit Hierony. *Misericordia est affectio, quae nec voluntate cohibetur, nec ratione subijcitur, sed ipsas pijs mentes ad compassionem dolentium necessario cogit affectu: ita etiam, vt si peccatum esset misereri, & si multum vellent, non possent tamen non misereri.*

Eccle. 18.

Misericordia vitiosa.

Exod: 23.
1. Reg. 15.

Misericordia quatenus exercenda.

Psal. 88.

Misericordia virtus.

Vnde talis misericordia potest esse vitium, si non fuerit ratione regulata. Hinc dicit Sallustius: Omnes homines, qui de rebus dubijs consultant, ab ira & misericordia vacuos esse decet. Hinc dicit Ambrosius libro de officijs, & ponitur 23. quaest. 4. cap. Est iniusta misericordia. Deniq; in Lege scriptum est: *Non misereberis illius*: & in lib. Regum legitur, quod Saul contraxit offensam, quia miseratus est Agag hostium regem, quem prohibuerat diuina sententia seruari. Itaque si quis latronem, filijs deprecantibus motus, & lachrymis coniugis eius inflexus absoluendum putat, cui adhuc latrocinandi spirat affectus, nonne innocentestradet exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem? Certè si gladium reprimat, vincula dissoluit, laxat exilium, cur latrocinandi qua potest clementiori via non eripit facultatem, qui voluntate extorquere non potest? Hinc consulit Augustinus dicens: & ponitur 23. q. 4. ca. Ne amisso iudicio sis pauperi in mala causa misericors, cuius si parcis sacculo percussis cor, & tato nequiores reddi, quanto iustum scilicet iudicè sibi fauere videt. Non ergo suscipiamus peccatores propter hoc quod sunt peccatores, sed tamè eos ipsos quia & homines sunt, humana consideratione tractemus. Persequamur in eis ipsam iniquitatem, misereamur communem naturam. Melius est enim cum seueritate diligere, quàm cum lenitate decipere. Utilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus iustitiam negligat, quàm esurienti panis frangitur, vt iniustitia seductus acquiescat. Non ergo placet misericordia, nisi iustitiam semper comitem habeat. Hinc dicit Psalmista: *Misericordia & veritas praecedent faciem eius*. Alio modo misericordia nominare potest motum appetitus intellectiui, secundum quod alicui displicet malum alterius, qui motus potest esse secundum rationem regulatus. Et potest secundum hunc motum ratione regulatum, etiam regulari motus inferioris appetitus. Dicit enim Augustinus 9. de Ciuitate Dei, quod iste motus animi, scilicet misericordia, seruit rationi, quando sic praebetur misericordia, vt conseruetur iustitia, siue cum indigenti tribuitur, siue cum ignoscitur poenitenti. Et quia ratio virtutis humanae consistit in hoc, quod animi motus ratione reguletur, idèo consequens est, misericordiam esse virtutem, & virtutum maximam, quantum in se, quia ad misericordiam pertinet quod alijs effundat, & eorum defectus subleuet. Hinc (vt dicit August. de Ciuitate Dei) longè melius, & humanius, & piorum sensibus accommodatius, Cicero in laude Cæsaris locutus est, vbi ait: Nulla de tuis virtutibus,

bus, nec admirabilior, nec gravior est misericordia. Et 86. dist. cap. Nō satis, in fine subditur: Misericordia communis est vñs: ideo commune præceptum omnibus officijs, omnibus ætatibus necessaria, & ab omnibus est conferenda. Misericordia enim est plenitudo virtutum, & ideo omnibus est proposita perfectæ formæ virtutis, ne vestimētis, alimentisq; suis parcant. Veruntamen quō ad habentem non est maxima virtutum, nisi is, qui habet eam, sit maximus, qui nullum habet supra se; sicut Deus, de quo dicitur: *Miserationes eius super omnia opera eius.* Qui enim supra se habet aliquid, illi maius & melius est coniungi superiori, quā implere defectum inferioris, & ideo, quantum ad hominem, qui Deum habet superiorem, charitas, per quam vnitur Deo, potior est quā misericordia, per quā supplet defectus proximorum. Sed inter omnes virtutes, quæ pertinent ad proximum, potissima est misericordia, sicut etiam est potior actus. Hinc ait Dominus: *Misericordiam volo, & non sacrificium.* Quia per exteriora sacrificia, vel munera, Deus nō colitur propter se, sed propter nos & proximos. Non enim indiget sacrificijs nostris, sed ea vult sibi offerri propter nostrā deuotionem, & proximorum vtilitatem. Et ideo misericordia, qua defectibus aliorū subuenitur, est sacrificiū magis Deo acceptum: utpote propinquius inducens vtilitatē proximorū, iuxta illud: *Beneficentia & cōmunionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus, nimirū cum (vt dicit Hieron.) nō memini mala morte mortuū, qui libenter opera pietatis exercuit.* Cæterū, duplex distinguitur misericordia. Quadā enim est misericordia virtus, quæ respectu proximi bene se habet in ijs quæ rationē habent doni, modo cōmuni & humano per liberalitatem, quæ est virtus politica, in communibus & paruis donis: & per magnificentiam in magnis & excellentibus donis. Quam vtique misericordiam filio suo Tobias efficaciter suadet, dicens: *Quomodo patueris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impartire stude. Præmium enim bonum tibi thesaurizatur in die nec essitans, quoniam elemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit corā summo Deo, elemosyna omnibus, qui faciūt eam.* Veruntamen excellentior exhibetur misericordia in elemosynis spiritualibus quā corporalibus, quia spirituales corporalibus præminent, sicut anima corpori, quibus scilicet anima promouetur in bonum suū, vel spiritualiter subueniendo, vel supportando, seu remittendo. Quia

dicit Rabanus, quod misericordia consistit in eleemosynis largiendis, & malis tolerandis; in conuitijs remittendis, & vitijs corrigendis. Unde refert Valerius de misericordia Pompei erga regem Germania, qui contra populum Romanum multabellam gesserat, ita quod eum victum in conspectu suo supplicem iacere diutius non est passus, sed benignis verbis recreatum, diadema, quod abiecerat, capiti imponi iussit, & in habitum pristinae fortunae restituit, aequè pulchrum esse iudicans & vincere reges, & facere, & parcere. Refert etiam de quodam consule Paulo nomine, qui cum ad se quendam captiuum audisset adduci, occurrit illi, & illum volentem ad genua sua procumbere, de terra leuauit, & eum in consilio secum sedere fecit, nec indignum honore suae mensae iudicauit, dicens: Nam si & egregium hostem nos nouimus inimicis, etiam laudabilem & felicem nos noscimus miseris. Quaedam etiam est misericordia beatitudo, quae scilicet excellentius hac praedita facit, alterius defectum totaliter accipiens quasi suum, pro quo releuando nec proprium veretur subire dispendium. Et haec misericordia primò est exhibenda super malo proprio, eliminando per penitentiam, non refugiendo propterea derisionis & persecutionis iacturam, secundum illud: *Miserere animae tuae placens Deo* Et haec consequitur misericordiam in remissione omnis culpa. Denique, super malo proximi, per beneficentiam eius defectibus condescendendo, subueniendo, vel eum supportando, seu remittendo, vel defendendo, cuius finis est propterea cuiuslibet aduersitatis inimicitias non timere, vel etiam mortem subire exemplo Christi, qui pro nobis omnibus ex misericordia voluit mori, & haec consequitur misericordiam in poenae diminutione, & intercessorum multiplicatione. Tertia est misericordia filialis ad Deum per compassionem, & haec consequitur adeptionem gloriae; quia *si compatimur, & conregnabimus.*

Misericordia beatitudo.

Eccl. 30.

Rom. 8.

De pietate, prout est virtus, & prout est donum Spiritus sancti, quae summè necessaria est in omni opere bono, ut fiat meritorium.

Cap. LXXXVIII.

Pietas.

Qua pulchra sunt mammae tuae soror mea sponsa. Viso iam utcumque de prima mamma, scilicet misericordiae, iam de secunda, quae est pietatis, prosequamur. Pietas est ex benigna mentis dulcedine grata omnibus auxiliatrix affectio, & diuini cultus religiosa deuotio. Et distinguitur duplex, sicut est differentia inter pietatem,

vix

virtutem, & donum. Nam virtus moralis generaliter accipit aliquod humanum pro regula: sed donum accipit pro regula aliquod diuinum. Et istud patet quantum ad pietatem in communicationibus humanis, in quibus attendi potest quandoque humana ratio communicandi alteri, scilicet vel liberalitatis in paruis donis, vel magnificentia in magnis donis; vel iustitia in debitis, vel decentia in gratuitis: quia talia dare decet, vel utilitas suadet, seu aliquod aliud humanum. Sed quia ratio communicationis his non clauditur terminis, vt homo tantum tribuat alteri quantum debet, vel quantum expeditei qui tribuit, sed quantum Deo est acceptum diuinum bonum, quod in se, vel in proximo relucet: hoc supra modum humanum est, & fit per pietatis donum. Pro quo notandum, quod pietas (prout est virtus) secundum Tullium, est, per quam sanguine iunctis, patriæque beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus. Ad pietatem ergo pertinet, prout est virtus, exhibere cultum parentibus, & patriæ. In cultu verò parentum includitur cultus omnium consanguineorum. Ex hoc enim dicuntur consanguinei, quia ex eisdem parentibus processerunt. In cultu verò patriæ, cultus concitiu, & omnium patriæ amicorum intelligitur. Et hic quidem cultus proprie refertur ad reuerentiam & honorem parentibus exhibendum. In quo etiam intelligitur omnis subiectio, que parentibus exhiberi debet, & hoc ex instinctu naturalis amoris, quoniam non solum patri talem exhibet cultum, sed etiam omnibus sanguine iunctis, secundum quod pertinent ad patrem. Officium verò referendum est ad obsequium, quod debetur eidem in omnibus necessitatibus & subventionibus: puta, si sunt infirmi, vt visitentur; si pauperes, quod sustententur. Et hæc dicitur pietas naturalis, quæ quibusdam naturaliter insita est ad parentes, cognatos, vel etiam alios, præsertim pauperes, ad quod etiam naturæ nos inducit instinctus. Refert enim Ambrosius in Hexameron de ciconijs, quod proprijs pennis parentes senio deplumatos tegmine plumarum fouent, & collato cibo pascent, ac alarum fulcro subleuant, & sic ad volandum exercent. Et addit Ambrosius. Non est graue, quod est plenum pietate; nec est onerosum, quod soluitur naturæ debito. Non recusant aues parentes pasceri, quas non lex scripta, sed innata constringit. Vnde Romanorum vsu hæc auis pia vocatur, quia vera pietas in ea relucet. Et idem legitur de auibus coruini generis, & præcipue de cornicibus, & similiter de vppis, ac quibusdam animalibus, vt erubescat homo suis parentibus

Pietas virtus.

Pietas naturalis.

debitū auxiliū & subsidiū non præstare. Vnde Hieron. in epistola quadam: Exolue fili quod debes, & officia debita qualicunq; exhibe famularu, quia parentibus nemo potest reddere quod debetur. Humilitas talibus oblata personis viuendi tempus extendit, & morte dilata multum nostram prorogat vitam, vicemq; facientibus reddens officia Domino nostro viuenti commendat, quia tantum parentum nomen diligit, vt seipsum patrem dici iusserit. Et infra: Memento parentum esse quod talis es: quorum manibus incremēta sumpisti: fauces tuæ necdum lactando saporem perdiderunt, quem tibi pia mater infundens, linguā ipsam pauit potu corporis. Sit tibi grata salus ipsorum, quibus charior est vita tua, quam propria. Senibus seruire per facile est, quos nemo portat, nemo nutrit succo corporis sui. Foueatur itaque parentum senectus, & factis eorum vicissitudo reddatur. *Habet enim quandam senectus infantiam. Imitamini filium Machabæum, qui matri mortem suadenti seruiuit, & durum imperium gratanter aggressus est, ne genitricem offenderet; maluit fratrum sociari funibus, quam oblitere voluntati matris. Ita enim matris suadentis voluntas perfecta est, vt Deo filium faceret martyrem, & fratrum coronis participem. Quamuis autē officium & cultus debeatur etiam sanguine iunctis, & patriæ beneuolis, non tamen æqualiter omnibus, sed præcipuè parentibus: alijs autem secundum facultatem propriā, & personarum decentiam. Hac autem pietas ponitur à Tullio pars iustitiæ, quia ad rationem iustitiæ pertinet, quod alteri debitum reddat: & vbi specialis inuenitur ratio debiti alicui personæ, ibi est specialis virtus. Debetur autem alicui aliquid specialiter, eò quod est conaturale principium in esse producens & gubernans, quod principium respicit pietas, in quantum parentibus & patriæ, & his, qui ad hoc ordinantur, officium & cultum impendat. Pietas verò, prout est donū Spiritus sancti, deuotam animam impulsu continuo per deuotionem saporosam sursum agit in Deum, & per compassionē viscerosam eandem transformat in Christum, ac per condescensionem zelosam inclinat ad proximum. Per vniuersalem quoque considerationem primi principij, singula reducit ad fontalem essendi originem: & sic in omnibus creaturis amoris brachijs omnium complectitur Creatorem. Pietas enim, prout est donum Spiritus sancti, cultum exhibet Deo vt amantissimo patri: quod excellentius est, quam exhibere cultum Deo vt creatori ac domino: & vltius exhibet cultum & officium omnibus homi-*

2. Mach. 7.

Pietas donum.

hominibus in quantum ad Deum pertinent, ut preferentes eius imaginem & similitudinem, expectantes etiam illius hereditatem. Et hac sola via peruenitur ad veram inimicorum dilectionem, dum diligitur seruus propter dominum, filius propter patrem, creatura propter creatorem. Unde dicit Bernardus: O clementissima pietas, quæ non desinit sua largiri beneficia, non solum ijs, ubi nullum inuenit meritum; sed etiam ijs, ubi totum videtur esse contrarium. Dona namque Spiritus sancti, quædam habituales animæ dispositiones sunt, quibus est promptè mobilis à Spiritu sancto. Sed inter cetera nos mouet Spiritus sanctus ad hoc, quod affectum quendam filialem ad Deum habemus, iuxta illud: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater.* Cum igitur ad pietatem proprie pertineat officium & cultum exhibere patri, consequens est, quod pietas, secundum quam cultum & officium exhibemus Deo, ut patri per instinctum Spiritus sancti, sit donum Spiritus sancti, sicut pietas, quæ officium & cultum exhibet patri carnali, virtus est. Hinc etiam sicut per pietatem, quæ virtus est, homo officium & cultum exhibet non solum patri carnali, sed etiam omnibus sanguine iunctis, secundum quod ad patrem pertinent: sic etiam pietas, secundum quod est donum, non solum cultum & officium exhibet Deo, sed etiam omnibus creaturis, in quantum ad Deum pertinent, scilicet honorando sanctos & bonos, & subueniendo miseris, &c. Unde quamuis hæc pietas per excellentiã nominatur cultus Dei, sicut & Deus excellenter *Pater noster* dicitur: tamen, secundum Augustinum, vulgari more nomen pietatis etiam in operibus misericordiæ frequentatur. Quod ideo arbitratur euenisse, quia hoc præcipue mandat fieri Deus, eaque sibi, vel pro sacrificijs, vel præ sacrificijs placere testatur. Ex qua consuetudine factum est, ut & Deus ipse pius dicatur. Denique, secundum Apostolum: *Corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia valet*, quia, ut exponit Hugo, visibilis actio est quasi quoddam corpus, deuotio verò quasi spiritus eius, quia actione viuificat. Sicut ergo sine anima corpus, sic & actio sine deuotione pietatis mortua est in semetipsa. Dicit enim Richardus de gemino Pascha: quod pietas est dulce condimentum humanorum actuum. Est enim quidam dulcis radius à Sole summæ pietatis menti medullitus infusus, quo nimirum afficitur & reficitur in semetipsa profluens amorosa dulcedine ad Deum, ut patrem colendum: ad omnem proximam, ut fratrem subueniendum: ad omnem inimicum, ut amicū

Rom. 8.

Deus pius.
1. Tim. 4.

Bbb ample-

Ibidem.

Lucæ. 6.

amplectendum. Cuius summa consistit in interiori puritate & tranquillitate. Non enim pie potest affici, nisi amicitia sanctitatem. Sequitur: *Promissionem habens vitæ, quæ nunc est*, id est, vitæ gratiæ in presenti, cui retribuit *mensuram bonam, confertam, coagitatam, & superfluentem*: & *future* id est, vitæ gloriæ. Quia dicit ibidem Ambrosius, quod pietatem sequens, si lubricum carnis patitur, vapulabit quidem, sed non peribit. Quod, secundum Thomam in quarto, intelligitur de lubrico mortali. Quod autem dicitur, non peribit, non est intelligendum secundum necessitatem, sed secundum quandam dispositionem: quia per hoc, quod operibus pietatis vacat, existens in mortali, se disponit ad gratiam, quod non facile permittatur ire in perditionem. Vnde Hieronymus: *Nō memini me legisse mala morte mortuum, qui libenter exercuit opera pietatis*. Habet enim multos intercessores, & impossibile est multorum preces non exaudiri.

De triplici actu pietatis, & de religione, cuius actus interiores sunt devotio & oratio, exteriores verò adoratio & sacrificij oblatio, & de adoracione latrice, dulci, & hyperdulci.

Cap. LXXXV.

Actus pietatis.

Philip. 2.

Quam pulchra sunt mamma tua soror mea sponsa. Vt cumque iam expediti de virtute pietatis & dono, nunc de effectibus illius breviter prosequamur. Habet enim hæc pietas actus triplices. Quorum primus in cultu Dei consistit, id est, in professione & amorosa reuerentia, ac omni subiectione diuinæ maiestatis, non propter debitum, sed propter condignum: quia Deus honore & reuerentia, ac omni subiectione dignissimus est: & ex eo sequitur, propter eius reuerentiam etiam honorare Sanctos eius, tanquam participes bonitatis & beatitudinis eius. Secundus actus est in veneratione sacræ Scripturæ, siue intellectæ, siue non intellectæ, ut ei, propter reuerentiam, quæ exhibet, non contradicatur, sed firmiter credatur, tenaciter inhaereatur, sollicitè custodiatur, & fideliter dispensetur, & secundum eam sine offensione conuersetur *in medio nationis prauæ & peruersæ*. Tertius actus est in honoratione proximi, ut in reuerentia superiorum, in conformitate æqualium, & in subuentione miserorum. Et hi tres actus eandem regulam & mensuram habent, scilicet diuinam reuerentiã, qua Deus dignissimus est. De vltimis duobus actibus dictum est supra: qui nihilominus in actu primo virtualiter includuntur: quia nemo potest pie affici ad Deum, nisi.

nisi amet sanctitatem, nec amare potest sanctitatem, nisi foueat fraternam charitatem. Summa igitur Christianæ pietatis consistit in reuerentia venerationis diuinæ, sicut in Ecclesiastico dicitur: *In diebus peccatorum corroborauit pietatem*, id est, cultum diuinum. Secundò in custodia sanctitatis intrinsecæ, quia non potest homo piè affici, nisi amet sanctitatem. Hæc autem pietas, secundum Bernardum, est iugis Dei memoria, continentia intentionis, actio ad intelligentiam eius, indefessa affectio in amore eius vt nulla vnquam seruum Dei, nõ dicam dies, sed nec hora inueniat, nisi vel in exercitij labore, & proficiendi studio; vel in experiètiæ dulcedine, & fruendi gaudio. Tertio in affluètia miserationis fraternæ, de qua dicit Bernardus: O pietas clementissima, quæ non desinit sua largiri, non solum his, vbi nullum inuenit meritum; sed etiã ijs, vbi totum videtur contrariũ. De primo igitur actu proficundo, sciendum est, quod religio non quemlibet cultum, sed cultum Dei significat, qui est primus actus pietatis. Dicitur enim religio à re-

Pietas in
quo con-
sistit.
Eccles. 49.

Religio
vnde.

Religio
quid.

Religioni
requiri
tria.

Actus quib⁹
quis ordi-
natur ad
Deum.

est proprium religionis, in quantum homo se Deo per orationem subiicit, & orando proficitur se indigere Deo, sicut suorum auctore beneficiorum. Adoratio verò similiter ordinatur ad Dei reuerentiam: quia adorare est ad Deum, qui solus est adorandus, tota mentis intentione tendere. Denique, sacrificium Deo offerre ex hoc solum habet laudem, quòd fit propter diuinam reuerentiam. Et hoc etiam est actus religionis, eò quòd sacrificium soli Deo est offerendum. Quia sacrificium exterius est signum interioris sacrificij, quo nos Deo offerimus, si ut nostræ principio creationis, & fini nostræ beatitudinis. Adoratio verò triplex est, λατρεία, δουλεία, & πάρεδουλεία, quia adoratio est quædam reuerentia, quæ debetur alicui propter aliquam excellentiam: Est ergo quædam reuerentia, quæ soli Deo debetur, & incommunicabilis alijs: qualis est adoratio λατρεία, eo quòd à solo Deo dependet, vt à principio creante, conseruante, & beatificante: cuius λατρεία proprius actus est oblatio sacrificij, quod offerri debet soli Deo: quia omne sacrificiū offertur propter remissionem culpæ, propter infusionem gratiæ, & propter adeptionem gloriæ, quæ tria fiunt à solo Deo principaliter: ideo talis honor est incommunicabilis omni creaturæ. Est etiam aliud honor communicabilis creaturæ, qualis est adoratio δουλεία, quæ reddit honorem debitum homini, vel ratione dominij, vel alicuius excellentiæ à Deo sibi communicatæ. Est & aliud honor creaturæ communicabilis excellenter & singulariter, qualis est adoratio πάρεδουλεία, qualis super duliam ad latrariam accedens: quæ creaturæ debetur ex vnione maxima, vel affinitate ad Deum, vt patet in Christi humanitate, quæ creata est tam pulchra, tam sancta, tam perfecta, quòd singulariter ei debetur adoratio hyperdulix. Et etiam patet in beata Virgine Dei Matre. Honor enim illi debitus est cuiusdam prærogatiuæ singularis: vt pote in qua habitauit plenitudo diuinitatis nouem mensibus. De adoratione denique crucis Christi sciendum, quòd crux, si consideretur à nobis vt res quædam insensibilis, puta ligam sculptæ vel pictum, tunc ei nullus honor debetur, eò quòd honor solummodo debetur creaturæ rationali. Si verò consideretur in quantum est res quædam Christi, tunc à nobis est adoranda, adoratione quidem hyperdulix: tamen honor maior tunc debetur Beata Virgini quàm cruci. Cùm enim coniunctio ad Christum sit causa honoris: ideo vbi maior coniunctio ad Christum, ibi maior honor exhiberi debet. Sed Christo cõiunctior est Mater Christi, quàm crux Christi, ideo &c. Si denique crux consideretur, vt est imago

Cru. Christi
quomodo
veneranda.

imago Christi crucifixi, tunc maior honor est exhibendus cruci quam Beatæ Virgini, quia tunc crux adorari debet adoratione latriæ: cum Beata Virgo solum adoratur adoratione hyperdulie. Alia autem instrumenta passionis & mortis Christi, sicut clavi, lancea, corona spinea, & similia, non adorantur à nobis adoratione latriæ, sicut crux Christi: quod est ex eo, quia non representant imaginem Christi, sicut crux, quæ dicitur *signum Fily hominis*, quod apparebit in celo. Et quamvis huiusmodi arma passionis Christi ex contactu sacri corporis & sanguinis Christi decenter adoremus, ut dicit Damascenus, non tamen adoratione latriæ, sicut crucem adoramus. Et hæc quidem adoratio principaliter mente fieri debet: quia principaliter consistit in interiori Dei reuerentia; quæ ex speciali mentis deuotione procedit, & ordinatur ad eam habendam, conseruandam, & augmentandam. Unde apud Iohannem dicitur: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate*. Secundario verò fieri debet corpore, ut sic pereat, quæ per corpus exhibemus, affectus noster inflammetur ad Deum diligendum, & ei se subiiciendum. Sic etiam oratio principaliter fieri debet affectibus, secundario debet exprimi verbis; iuxta illud Apostoli; *Orabo spiritu, orabo & mente*. Denique, religionis actus imperatos, quos producit mediantribus virtutibus, quibus imperat, tangit sanctus Iacobus, ubi dicit: *Religio mundâ & immaculata hæc est. Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo*. Vbi primò tangitur actus imperatus à religione, & elicitus à misericordia, cum dicitur: *Visitate*, &c. secundò tangitur actus imperatus à religione, & elicitus à temperantia, cum additur, *& immaculatum se custodire ab hoc seculo*.

De virtutibus Theologicis in generali, & in speciali de fide secundum tres actus eius interiores: quæ sunt credere Deum, Deo, & in Deum. Cap. LXXXVI.

Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? Cantic. 6. Quæ est ista, scilicet anima Christiana tam admirabilis, tam venerabilis, tam commendabilis, quæ solet esse tam abiecta, tam vilis, quæ progreditur sicut aurora consurgens, à tenebris ignorantie, cæcitatibus, & infidelitatis, ad lucem notitiæ, veritatis, ac credulitatis, & de virtute in virtutem proficiendo? Et hoc simul surgens intellectu pariter & affe-

Bbb 3. Au, iu-

Instrumenta
passionis
Christi ve-
neranda.
Matth. 24.

Ioan. 4.

1. Cor. 14.

Iacob. 1.

Coloss.

Rom. 8.

Felicitas
hominis
duplex.

2. Pet. 1.

Virtutes
Theolo-
gicae.

cti, iuxta illud: *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quae ſurſum ſunt quaerite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quae ſurſum ſunt ſapite, non quae ſuper terram. Pulchra ut luna*, ſcilicet in receptione luminis fidei & gratiae electa ut ſol, per elevationem ſpei, & perfectam imitationem Chriſti: *terribilis, ut caſtrorum acies ordinata*, ſcilicet per charitatis unionem, & firmiſſimam munitionem? ut dicere poſſit cum Apoſtolo: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia? &c.* In quibus verbis tanguntur tres virtutes Theologicae, de quibus iam ultimo loco proſequendum eſt. Primò igitur quaeri poteſt, Vtrum ſint aliquae virtutes Theologicae, praefertim eam, ut dicitur 7. Ethicor. Virtus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum. Dico autem perfectum, quòd eſt diſpoſitum ſecundùm naturam: ſed quòd eſt diuinum, eſt ſupra naturam hominis. Et iterum, ſunt virtutes Theologicae quaſi diuinae, vtpote quibus ordinamur in Deum, qui eſt primum principium, & vltimum finis rerum. Sed homo ex ipſa natura rationis & voluntatis, habet ordinem ad principium primũ & vltimum finem. Non ergo habitus aliqui virtutum Theologicarum requiruntur, quibus ratio & voluntas ordinetur in Deum. Ad hoc dicendum ſecundùm Thomam prima 2. q. 62. quòd per virtutem homo perficitur ad actus, quibus in beatitudinem ordinatur. Eſt igitur duplex hominis beatitudo vel felicitas. Vna quidem humane naturae proportionata, ad quam homo peruenire poteſt per principia naturae ſuae. Alia naturam hominis excedens, ad quam diuina ſola virtute peruenire poteſt, ſecundùm quandam diuinitatis participationem, ſicut dicit Petrus, quòd per Chriſtum facti ſumus *diuinae naturae conſortes*. Et quia talis beatitudo proportionem excedit humane naturae, hinc naturalia principia hominis, ex quibus ad bene agendum procedit ſecundùm ſuam proportionem, non ſufficiunt ad ordinandum hominem in praedictam beatitudinem. Oportet igitur, quòd ſuperaddatur homini diuinitus aliqua principia, per quae ſic ordinetur ad finem ſupernaturalem, ſicut per principia naturalia ordinatur ad finem connaturalem, non tamen abſq; diuino adiutorio: & haec principia dicuntur virtutes Theologicae: tum, quia Deum habent pro obiecto, in quantum per eas rectè ordinamur in Deum: tum, quia à ſolo Deo nobis infunduntur: tum, quia ſola diuina reuelatione huiusmodi virtutes in ſacra Scriptura traduntur. Vnde quamuis eſſentialiter haec virtutes excedit naturam hominis, aliquo modo tamen participat homo, ſicut lignum ignitum participat materiam ignis: & ſic quodammodo fit participans

ceptus diuinæ naturæ, per quem modum Theologicæ virtutes homini conueniunt secundum naturam participatam. Et quamuis ratio & voluntas secundum proportionem suam naturaliter ordinantur ad Deum, prout est naturæ principium & finis: tamen ratio & voluntas secundum suam naturam non ordinantur sufficienter ad ipsum, secundum quod est obiectum beatitudinis supernaturalis. Vnde sicut virtutes intellectuales & morales perficiunt intellectum & appetitum hominis, secundum proportionem humanæ naturæ; sic virtutes Theologicæ supernaturaliter intellectum & appetitum hominis perficiunt. Anima namque, quantum ad partem superiorem, in qua consistit imago Trinitatis, per tres virtutes Theologicas rectificatur: quia, sicut imago Creatoris consistit in Trinitate personarum, & unitate essentia; sic imago recreationis in trinitate consistit habituum cum unitate gratiæ, per quos tres habitus virtutum anima fertur in summam Trinitatem, secundum tria, tribus personis appropriata. Fides enim dirigit in summè verum, credendo & assentiendo: & sic facit assentire Deo. Spes autem in summè arduum, imitando & expectando: & sic facit confidere Deo. Charitas autem in summè bonum, desiderando & amando: & sic facit diligere Deum.

Veruntamen fides est radix & origo nostræ salutis. De qua dicit *Fides*. Augustinus: quod sicut in radice arboris nulla prorsus apparet pulchritudinis species, & tamen quicquid est in arbore pulchritudinis, vel decoris, ex illa procedit: sic ex humilitate fidei quicquid meriti, quicquid beatitudinis anima suscipitur est, ex fidei fundamento procedit. Nam ubi fides non est, spes esse non potest. *Accedentem enim ad Deum* Heb 11. oportet credere, quia est; & quod inquirentibus seruummeritor est, alioqui quæ spes esse poterit? Vbi autem non est spes, charitas esse non potest. Quis enim amet, de quo nihil boni speret? Per fidem ergo promouemur ad spem, & per spem proficimus ad charitatem. *Est ergo Fides*, secundum Apostolum: *substantia rerum sperandarum, argumentum* Ibidem. *non apparentium.* *Est* inquam, *substantia*, id est, fundamentum substantiæ edificio spirituali, quod est gratia & gloria. Fides enim facit iam aliquam res sperandas in nobis subsistere per gratiam, & eandem facit per gloriam. *Est*, inquam, *rerum sperandarum*, quia fides per assensum in nobis subsistere facit res sperandas. Dicitur etiã *argumentum*, non conclusio, quia probat de non apparentibus quod sint, & non probatur.

Bbb 4. Addi-

Actus fidei
interior.

Crede-
re Deum.

Crede-
re Deo.

Crede-
re in
Deum.

Galat. 5.
Fides effe-
ctus.

Additur etiam, *non apparentium*, quia fides sua luce & veritate manifestat ea, quae non apparent, praesentia, & futura. Ceterum interior actus fidei triplex est, & ideo fides dicitur tribus modis, ut dicit Alexand. de Hales in iij. Primus actus fidei est, credere Deum, scilicet quod Deus sit: & tunc fides dicitur habitus gratuitus, sed imperfectus & informis, eleuans tantum intellectum supra se ad assentiendum primae veritati propter se. Nam qui solum eleuat intellectum, & non mouet, affectum per amorem, habitus informis denominatur, ex qua, scilicet fide, motus elicitur, qui est credere Deum, prout credendus est trinus & vnus, Creator & Redemptor. Secundus actus fidei est, credere Deo, id est, credere vera esse, quae Deus dicit. Et tunc fides dicitur habitus acquisitus ex ratione vel testimonio: & ex ea potest elici motus, qui est credere Deo, id est, dictis eius fidem adhibere. Tertius actus est, credere in Deum, id est, per charitatem tendere in Deum. Et tunc fides dicitur habitus gratuitus perfectus, & charitate formatus, eleuans intellectum pariter & affectum ad assentiendum summae veritati & amandum propter se: ex qua motus elicitur, qui est credere in Deum, id est, secundum Augustinum credendo amare Deum, credendo in eum ire, credendo ei adherere, & eius membris in corporari. Et hic est actus fidei, quem a nobis exigit Deus. Veruntamen hi tres actus non sunt actus diuersi, sed vnus & idem actus, diuersum habens respectum ad obiectum fidei. Nam credere Deum, est actus fidei & intellectus, qui terminatur in vnum. Credere Deo, est actus fidei secundum quod ratio inclinat voluntatem ad assentiendum Deo. Sed credere in Deum, est actus intellectus secundum quod determinatur a voluntate. Sicut enim amare, simpliciter est actus voluntatis; sic amando credere, est actus fidei per charitatem motus ad actum suum. Hinc dicit Bonauentura in Centiloquio: Ad hoc, quod fides perfecte tendat in Deum, requiritur adiunctio charitatis, quae ordinat ad amorem Dei, & ad operationem boni, & ad perperationem mali, & ad dilectionem proximi. Vnde, secundum Apostolum ad Galatas, *fides est operans per dilectionem*, haec scilicet quatuor: Primò, affectionem vel dilectionem finis. Nisi enim Deum diligeret, nunquam eum consequeretur: & sic credendo amat. Secundò, operatur inclinationem vel motionem: quia nisi quis Deum diligeret, nunquam moueretur, vel ad Deum ireret: & sic credendo, ad Deum vadit. Tertio, operatur coniunctionem vel adaptionem: quia nisi quis inclinaretur, vel moueretur ad Deum, nunquam ei con-

ei con-

- est, non habet unde diligit sponsum: sed nec opera, quamvis recta, rectum cor efficere sufficiunt *sine fide* & dilectione, sine quibus *impossibile est placere Deo*. Qui non placet Deo, non potest illi placere Deus. Nam cui Deus placet, Deo non placere non potest.
- Fides viua.** Secunda vero fides dicitur viua, utpote charitate formata, quæ est quidam viuificus radius in humanum intellectum gratis de fonte vitæ descendens, iuxta illud Psalmist. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Lumen vultus* est gratia iustificationis, qua pars intellectiua (quæ est imago creata) nobiliter insignitur. Hoc lumē est totum & verum bonum hominis, quo signatur ut denarius imagine regis. Et hic quidam viuificus radius sicut lux accensa candelæ gestantem illuminat, procedentem dirigit, & ad opatum terminū sine offensione perducit, torporem excutiens, vitandis resistens, exequenda & perficienda viscerosius amplectens, quia ne vacua maneat ab opere, nobis indicat hic esse locum & tempus pugnæ. In mundo namq; secundum Bernardum, velut in stadio certaminis positi sumus, ubi Christus mortuus est. Qui ergo liuorem, vel plagam hic non suscepit, in futuro iudicio miles inglorius apparebit: quia non decet sub spinoso capite nutrire corpus delicatum. Vnde principaliter hic radius quinque in nobis operatur. Nam primò, intellectum nostrū illuminat, ut sciat credenda, amplectenda, & fugienda, pellens ab anima triplices tenebras, scilicet ignorantia, perfidia, & mortalis culpæ. Quia fides, secundum Augustinum, est illuminatio mentis ad summam veritatem cognoscendam & diligendam, & in ea omnem ignorantiam, perfidiam, & culpam abhorrendam. Secundò, fidei radius intellectum nostrum vita gratiæ viuificat, qua scilicet attrahimur & incitatur ad omnia Deo grata viuaciter exequenda: quia per fidem Deo copulamur, & per intellectum viuificamur, sicut *iuustus ex fide* viuere dicitur, credita non solum affectu complectendo, sed etiam effectu exequendo: paratus nō solum ad operandum ardua, sed etiam ad sustinendum graua, ut Deo suo perfecte placeat & fideliter inhæreat. Tertiò, fidei radius totū hominem purificat, quantum ad effectum & voluntatem, iuxta illud: *Hide purificans corda eorum*. Ex hoc autem res impura dicitur, quia rebus vilioribus miscetur, sicut argentum plumbo mixtum, dicitur impurum: quod tamen auro mixtum, non dicitur impurum. Sic creatura dicitur impura, quando rebus caducis inordinate per affectum inhæret, & se per inordinatum amorem immiscet, quæ per fidem chari-

charitate formatam in Deum tendens, purificatur, & virtute charitatis perficitur. Ostendit enim huiusmodi fides Deum esse summum bonum, cui soli, despectis cæteris, per amorem semper & fideliter est inharendum. Quarto, fidei radius hominem nobilitat, quia Dei filium eum constituit. Et sine tali fide, secundum Augustinum, nemo potest ad filiorum Dei numerum peruenire. Vnde ait Ioannes: *De. Ioan. 1. dicit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius*: nimirum cum & corda credentium Deus inhabitat. Cor autem est in pectore, Anima in corde, Mens in anima, Fides in mente, Christus in fide. Hinc dicit Apostolus *Christum habitare per fidem in cordibus nostris*. Ephes. 3. Vnde solum cor hominis est capax rationis, & susceptibile mysteriorum Dei: quod fide purgatum atque politum etiam ipsam diuinitatis substantiam considerat, etsi non comprehendit, & omnia mysteria fidei Christianæ fide percipit inconcussa, nihil dubitans: licet rationem non videat. Vnde super illud Iob: *Non videbit riuos butyri & mellis*, dicit Gregorius. Butyrum nascitur ex carne, & significat Christi humanitatem: mel verò descendit ex aëre sue rore, & significat Christi diuinitatem. Ex his duobus fluunt riuuli contemplationis humanitatis & diuinitatis, quos solum fideles in tanta quandoque plenitudine percipiunt, ut videant quæ dicere non valent. Nam quando Deo quis iungitur in vera fide, ipse Deus non solum ad est concupiscentiæ superanda, ac molestiæ perferenda, sed etiam menti illuminanda, sic quod per fidem attingit inaccessa, ut dicit Bernardus. Est enim sapientia, quæ fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, & roboratur. Quæ quidem sapientia non pollent plurimi fideles, quamuis ipsa fide plurimi polleant, ita quod per fidem eorum intellectus illuminatus & confortatus, attingit etiam hanc veritatem indubitanter, quod verè Christus in Sacramento est, & vera deitas est in Christo. Quinto, fidei radius hominem inuincibilem reddit. Hinc dicitur ad Ephesios: *In omnibus sumeres scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere*. Nam Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam. Denique de articulis fidei sciendum est, quod si respectus habetur ad illos, qui primò Symbolū tradiderunt, tunc sunt duodecim articuli, secundum numerum duodecim Apostolorū, qui Symbolum in iunctu Spiritus sancti composuerunt: ideo vocatur Symbolum, à *σύμβολον*, quod est simul, & *βόλον*, quod est morsellus, quia vnusquisq; Apostolorū morsellum vnum, id est, partem

tem appositum Si verò respectus habetur ad ea, quæ radicaliter sunt credenda, tunc sunt quatuordecim, quorum septem pertinent ad diuinitatem, & septem ad Christi humanitatem. Et secundum Theologos, post tempus reuelatæ gratiæ, tam maiores, quam minores tenentur habere fidem explicitam articulorum Incarnationis Christi, præcipue quantum ad ea, quæ communiter in Ecclesia solennizantur, & publicè proponantur. Vnde, secundum Thomam in secunda Secunda, licet omni tempore fides eadem fuerit de mysterio Incarnationis Christi apud omnes, diuersimodè tamen secundum diuersitatè temporum & personarum. Nam ante statum peccati fidem explicitam habuit homo de Incarnatione Christi, secundum quod Incarnatio ordinabatur ad consummationem gloriæ, non autem secundum quod ordinabatur ad liberationem à peccato: quia homo non erat præcius peccati. Post peccatum verò fidem habuit explicitam, non solum de Incarnatione, sed etiam de eius Passione, & Resurrectione, quibus humanum genus à peccato & morte liberaretur. Et quânto Patres antiqui Christo fuerunt magis propinqui, tantò magis fidem explicitam habuerunt. Dicit enim Gregorius, quod secundum clementum temporum creuit scientia sanctorum Patrum. Tempore verò reuelatæ gratiæ, tenentur omnes habere fidem explicitam de articulis Incarnationis Christi, vt dictum est, & etiam fidem explicitam sanctissimæ Trinitatis, vt potè sine qua mysterium Incarnationis Christi explicite credi non potest. Sufficit tamen quod minores alios articulos de diuinitate credant implicitè. Implicitè verò credere, est credere quicquid Ecclesia credit.

De spe, cuius certitudo oritur ex tribus, & de triplici signo manifesto æternæ saluationis. Cap. LXXXVIII.

Spes.

Qua est ista, qua progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna? &c. Expediti de prima virtute Theologica, iam de secunda, scilicet spe, breui stylo prosequamur. Est autem spes expectatio certa futuræ beatitudinis, ex Dei gratia & meritis proprijs proueniens. Dicitur autem expectatio certa, quia proprius actus spei est, non solum sperare, sed etiam expectare futuram beatitudinem. Spes enim tendit in aliquod bonum possibile nobis adipisci: & hoc duobus modis. Vno modo secundum virtutem propriam: & hoc modo dicitur spes sperare tantum. Alio modo per virtutem alienam: & hoc modo proprie

proprie dicitur expectare velut ab alio expectare: Quae duo tangit Apostolus ad Rom. dicens: *Si autem quod non videmus speramus; per patientiam expectamus.* Et haec expectatio dicitur certa: quia sicut fides innitur primae veritati; quae fallere non potest; ita spes innitur summae liberalitati; quae deficere non potest. *Scio*; inquit Apostolus, *cui credidi & certus sum. quia potens est servare depositum meum in illum diem.*

Rom. 8.

2. Tim. 1.

Spes beatitudinis.

Hanc autem certitudinem consequendi beatitudinem electi primo concipiunt, ex aeterna Dei ordinatione; qua nos creando praeordinavit ad eam consequendam. Secundo, ex auxilio divinae omnipotentiae. Tertio, ex auxilio divinae misericordiae. Quarto, ex infinita Dei liberalitate. Quinto, ex liberi arbitrij ad peccatum inflexibilitate; quia non ponunt supradictis obstaculum alicuius peccati. Verum tamen aliqui spem habentes futurae beatitudinis, deficiunt a consecutione beatitudinis; non quidem ex defectu divini auxilij, quod in quatuor primis consistit, sed ex defectu liberi arbitrij ponentis obstaculum peccati. Et ideo, secundum Gregorium, nihil nobis est securius, quam sub spe semper timere, ne mens incauta desperando se in vicij dei jciat; aut extollendo de donis ruat. Securitas quidem esse debet in spe, sed timor in conversatione; ut & illa certantes foueat, & ista torpentes pungat: quia *beneplacitum est Domino super timentes eum. & in eis qui sperant super misericordia eius.* Sic enim sancti viri sub spe sunt certi, quod tamen semper sint de tentatione suspecti. Semper enim ad adversarij certamen erigendus est animus, semper contra occultas insidias cautela providenda: quia *tentatio est vita hominis super terram.* Quidam tamen post conversionem ad penitentiam, nimis indiscretum timorem & metum habeat de peccatis: quibus consulit super Cantica Bernardus, dicens: *Suadeo vobis amicis meis interdum flectere pedem ab anxia recordatione viarum vestrarum, & arripere itinera planiora serenioris memoriae beneficiorum Dei, ut qui in vobis confundimini, ipsius intuitu respiretis, & experiamini illud Psalmista: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Interpoletur ergo latiori recordatione divinae benignitatis cor vestrum, ne forte praeter tristitia magis induretur, & desperatione plus pereat. Misceamus absynthio mel, ut salubris amaritudo salutem tunc dare possit, cum immixto temperata dulcore bibi poterit. Nam maior est Iesu pietas, quam quavis iniquitas: & si sentitis de vobis in humilitate, sentire tamen magis de Domino in bonitate. Nemo namque benefaciens, de Dei pietate, misericor-*

Psalm. 146.

Job 7.

Psalm. 36.

Sapient. 11.

diāq; desperare debet: quia si Deus peccatorib; parcit, quāto magis iustis clementer & misericorditer cōdescendit? Et ideo, secūdū Richardum, de exterminatione mali post dignam satisfactionem & concupiscentiam edomitam, debemus consolationem recipere, & ad spem veniā, securitatisque quietem animam reformare, plusq; diligere securam, & absque timore in Dei pietate confidentiam, quā pestilentē desperationis desidiā. Hinc, secūdū Gregorium est, qui seruile estimat Dominicam in iudicio formidare praesentiam, ac ne in cōspectu patris veniat, illa agit, per quē se filium recognoscat. Discit iudicem tora expectatione diligere, ac salubriter timendo renuit timere; timet filialiter, vñ non timeat seruiliter. Alioqui incassum de spe praesumit, qui timere Deum in suis operibus renuit. Quod si vacillat adhuc trepida conscientia, de timore se penitus transferat in amorē: quia sola perfectio charitatis foras mittit timorem. Et tunc accipiet spiritum adoptionis filiorum, in quo clamabit: *Abba, Pater*. In eo namque, quod nostra deuotio se habet ad Deum, non vt ad iudicem vel dominum, sed vt ad patrem vel sponsam, in eadem deuotione stat ipsa attestatio, & nobis infunditur, quod *filij Dei sumus*, quod sit per Spiritum sanctum.

1. Ioan. 4.

Rom. 8.

Obiectum
spei.

Heb. 6.

Deinde tangit obiectū spei, quod est futura beatitudo, quae proprie consistit in Dei visione. Dicit enim Apostolus ad Hebraeos, quod *spem sicut anchoram habemus animae nostrae, & firmam, & incedentem*, id est, incedere facientem, *vsque ad interiora velaminis*, id est, ad caelestem beatitudinem nobis velatam: quia beatitudo futura nobis in via est velata & occulta. Hanc autem firmam spem operatur Spiritus sanctus, praesertim in his, qui iustitiae semitas ingredi non refugiunt, certissima signa cordibus eorum imprimens, quod remissionem peccatorū consecuti sunt. Et quanto perfectior & sanctior eorum vita fuerit, tanto maior certitudo comitatur de peccatorum remissione, & aeterna beatitudine. Vnde certitudo spei oritur ex tribus, scilicet ex abundantia infusione gratiarum, ex abundantia meritorum, & ex prae gustatione aeternorum. Quae tria Spiritus sanctus operatur in electis, gratiam infundens, ad diligendum Deum; vires administrans, ad bene operandum; & spiritualem dulcedinem donans, ad caelestia prae gustandum. Hunc enim spiritum dat Deus intimis suis, quasi quoddam pignus aeternae felicitatis, per quod ad interioris spei certitudinem reboratur. Vnde super illud Apostoli: *Qui dedit nobis pignus Spiritus*, dicit Gregorius:

Spei certitudo.

2. Cor. 1.

Gregorius:

gorius: Ad hoc enim pignus accepimus, ut de promissione, quæ nobis sit, certitudinem teneamus. Donum ergo Spiritus sancti pignus dicitur, quia per hoc anima nostra ad interioris spei certitudinem roboratur. Tandem subiungit modum, vel medium attingendi primum illud, dicens: Ex gratia Dei, & proprijs meritis proneniens. Spes autem Modus spei. non præsupponit merita in actu, sed in proposito. Cum enim spes sit habitus infusus, sicut fides & charitas, ex pura Dei gratia causatur. Sed ideo sperat aliquis, quia per merita, quæ proponit, ad beatitudinem se peruenire sperat. Et quamuis opera nostra non sint meritoria, nisi ex Dei gratia, tamen sine meritis aliquid sperare non est spes, sed præsumptio dici potest: nec quisquam perfectus cõfidit in suis meritis, ut sunt opera propria, sed ut diuinæ gratiæ sunt opera, dicens cum Apostolo: *Gratia Dei sum id quod sum.* Vnde, secundum Bernardum in sermone de Septuagesima, quædam sunt signa salutis & indicia manifesta, ut indubitabile sit eum esse de numero electorum, in quo signa illa permanserint. *Tres sunt, inquit, qui testimoniũ dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis.* Christus enim proprium sanguinem dedit in redemptionem, aquam simul de latere suo produxit in ablutionem, ac Spiritum sanctum emisit, qui *nostram adiuuaret infirmitatem.* Quis autem habet testimonium effusi sanguinis, nisi qui continet à peccatis? Is enim abiicit iugum miseræ seruitutis, quod est signum suæ redemptionis, quam operatur sine dubio Christi sanguis. Alioqui nõ est via ad regnum sine primitijs regni, nec sperare potest caeleste regnum, cui necdum super propria membra regnare donatur. Deinde ab aqua testimonium habet, qui *dignos penitentia fructus agit, in gemitu suo laboras, & lacrimis* Lucæ 3. lectum conscientiæ lauans. Addatur & illud Ezechielis: In quacunque hora peccator ingemuerit, *omnium peccatorum suorum non recordabor amplius.* Denique, nouum superuenisse spiritum noua conuersatio testatur, amplectendo ardua, & sustinendo grauias: quia secundum Gregorium, beatorum mens, quò duriora pro veritate tolerat, eò cõcurius æternitatis præmia sperat. Nam in Deum tantò spes solidior surgit, quantò pro illo quisque grauiora pertulerit. Et quia vita vitæ mortalis, spes est vitæ immortalis: ideo sic in æternitate animum figit, quòd exterius nulla mala, quæ tolerat, sentit.

De charitatis emptione, & de amore naturali, & quomodo differunt amor, dilectio, & charitas. Cap. LXXXIX.

Si dederit homo omnem substantiam domus sue pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Cantic. viij. Sicut dicit Gregorius, ubi abundat amor aeternorum, mox vilescit possessio labentium. Et ideo si dilectione diuina habenda & conseruanda, scilicet omnem substantiam tam naturam, seipsum abnegando propter Deum: quam fortuna, temporalia propter Deum contemnendo, & mundanae complacentiae propter Deum vilipendendo, quasi nihil despiciet eam, charitatis valorem considerando. Quia sicut sapientia, sic & charitas pretiosior est cunctis opibus: & omnia, quae desiderantur, huic non valent comparari. Hinc Hugo charitatem hanc comparare cupiens: O charitas, inquit, si scirem quanti valeres, pro te pretium appenderem. Sed forte excedis angustias meas, nec inuenire potero pretium tuum penes me. Dabo tamen quod habeo, & totum quod habeo, & tota domus mea substantia te commutabo: & cum totum dedero, quasi nihil iam reputabo. Omnes delectationes carnis meae, omnes iucunditates cordis mei propter te libenter impendam, vt te solam possidere valeam. Tu sola mihi charior, tu sola vtilior, tu sola suauior, tu sola iucundior, amplius delectas, amplius fatians, tutius saluans, felicius conseruans. Sed noli diffidere o homo: Omnes enim hac charitate satiare desiderat, qui nos omnes ad hunc vitae fontem dulciter inuitat, dicens: Omnes sitientes, venite ad aquas, scilicet tam gratiae, quam charitatis: & qui non habetis argentum, properate, & emite, scilicet vinum charitatis, & lac puritatis. Porro de propria moneta margaritam hanc comparare necesse est, non de his, quae Domini sunt: cuius est terra, & plenuudo eius, omnia scilicet temporalia, corporalia, spiritualia, & aeternalia. Intra nos latet pretium huius margaritae. Aperienda est ergo bursa nostra, & moneta propria tradenda. Bursa nostra cor nostrum est, in qua moneta nostra recondita latet, scilicet scelera & peccata: quae per humilem contritionem, & veram confessionem tradita, Dominus & fons amoris pro mercantia amoris libenter acceptat. Audi Dauid soluentem hoc pretium: Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino. Audi margaritam diuinae dilectionis recipientem: Et tu remisisti impietatem peccati mei. O pelagus amoris incomprehensibilis, quid agis? quid sustines? O sublimitas sapientiae Dei, quae exuperas omnem sensum, qualiter ex amore quodammodo stulta effecta videris, nummos scelerum nostrorum affectanter acceptans, & amplissimum tuae charitatis donum clementer indulgens, vt amo-

Prouer. 8.

Charitatis
laus.

Isa. 55.

Psalm. 23.

Psalm. 31.

Philip. 4.

vt amore tuo beatos nos in æternum efficias. Cõsidera nunc ò homo, quid das, & quid recipis. Quid carius eo, quod emitur, & quid vilius eo, quo emitur? Dicit enim Apostolus, quòd *plenitudo legis est dilectio*. Rom. 13. quia cuncta præcepta, & eorum adimpletio salutifera originaliter emanant à radice charitatis, tanquam à fontali suo principio, & in ipsam vltimò ordinantur, tanquam in finem & terminum completiuium. Nam præcepta primæ tabulæ, quæ sunt tria, emanat à dilectione Dei, & finaliter nos in Deum ordinant. Itaque perfecta Dei dilectio primò mentem vnit diuinæ potestati & vnitati: quia perfecta Dei dilectio sic homo vnitur Deo, quòd omnes actiones suas in Deo deò ordinat & honorem, potentiam eius cum obsequio veneratò, & vnũ Deum fideliter credendo. Secundò verò per eam omnes locutiones suas refert in honorem deificæ veritatis: & sic ordinatur in reuerentiã oris, quæ debetur diuinæ veritati. Tertio denique per eam omnes affectiones suas refert in honorem diuinæ bonitatis, eidem per amorem perfectum suauissimè inhærendo, vt sic faciat sabbatum spirituale. Præcepta verò secundæ tabulæ consequenter emanat à proximi dilectione, & finaliter nos ordinant respectu proximi. Quia cõstat, quòd qui proximum veraciter diligeret, ipsum libenter honoraret, & eius necessitati studiosè subueniret, & nunquam nocumentum aliquod illi inferret corde, ore, vel opere. In quibus includuntur præcepta secundæ tabulæ, & omnia iam dicta præcepta per legem naturæ, sunt in corde cuiuslibet hominis implicite naturaliter insita. Præcepta verò de dilectione Dei & proximi continentur in illis decem præceptis, sicut principia in conclusionibus proximis, ita quòd omnia præcepta decalogi referuntur ad illa duo, sicut conclusiones ad communia principia. Lex autem naturæ continet ipsa præcepta in genere, cum dicit: *Quod tibi vis fieri, hoc alijs facito: Et non facias alijs, quod tibi fieri non vis.* Tobie & Matth. 7. Etius à tali ratione naturaliter proueniens, dicitur naturalis æquitas, ex qua ratione naturali iura positiua deriuantur. Ad maiorem autem euidentiã sciendum, secundum Dionysium, de diuinis nominibus, quòd communiter & vniformiter vtendũ est in diuinis nomine amoris, dilectionis, & charitatis. Quamuis amor est propriè simplex operatio affectus: dilectio verò est ipsa operatio, in quantum includit in se actum rationis eligentis, & præponentis amatum omnibus alijs, secundum illud Canticorum: *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus* Cantico 5. Charitas autem dicitur ab eo, quod est charum, quando sic amatum

D d d

Cant. 1.

Philip. 3.

Cognit. 4.

Iob. 37.

Appetitus
naturalis.

amatum alijs intenso affectu praeferit, quòd eum sibi inestimabili pretio ponit, cum sponta dicens: *Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione*, id est, ex dilectione, propter dilectum, quasi nihil despiciet eam, omnia, cum Apostolo, quasi stercorea reputans, ut Christum lucrificiat. Charitas tamè non est nisi amor boni. Vnus igitur est amor increatus, secundum Dionysium, qui sua supersubstantiali & vniuersali appetibilitate ingignit amorem creatum omnibus rebus: qui scilicet amor est inclinatio quadam, & coordinatio amantis ad bonum amatum. Vnde quando nominamus amorem diuinum, siue Angelicum, siue intellectualem, siue animale, siue naturalem, amoris nomine designamus quandam virtutem vnitivam: quia amor est connexio, & vinculum, quo rerum omnium vniuersitas, ineffabili amicitia, insolubiliq; vnione copulatur. Commentator quoque vocat ibidem amorem naturalem quandam inclinationem ad bonum, quae non praesupponit aliquam cognitionem. Et haec inclinatio rebus omnibus est indita naturaliter à Creatore, quòd inclinètur ad conseruationem sui esse, quod est bonum eis. Hinc dicitur apud Iob: *Frumtum desiderat nubes*, id est, ad hoc naturalem habet inclinationem. Vocat autem amorem animale quandam inclinationem in bonum, quae praesupponit cognitionem sensitiuam. Et hic amor tantum est in his, in quibus est appetitus sensibilis, sicut in brutis & hominibus. Vocat etiam amorem intellectualem quandam inclinationem in bonum, quae praesupponit cognitionem rationis, quae est in homine. Et sicut in homine triplex inuenitur appetitus, sic etiam in eo haec tres amoris differentiae pariter inueniuntur. Amor enim dicitur illud, quod est principium, quo tendit appetitus in finem, id est, in bonum amatum, vnde generaliter omne agens quodcunque fit, quicquid agit, ex aliquo amore agit. Et omnes animae passiones secundum vim concupiscibilem ex amore causantur, siue sit gaudium de praesenti bono, siue dolor de praesenti malo, siue spes de futuro bono, siue timor de futuro malo. Et sicut inordinatus amor sui est causa omnis peccati, sic ordinatus amor sui & verus amor Dei est origo fontalis omnis boni. Primus igitur appetitus dicitur naturalis, quia nihil aliud est, quam inclinatio naturalis in id quod est sibi conueniens: & est in omnibus rebus naturalibus, quia omnes appetunt, quod eis conuenit secundum suam naturam, non per apprehensionem suam, sed per apprehensionem instituentis naturam: sicut sagitta fertur in signum non cognitione propria,

propria, sed virtute sagittantis, & eam in signum dirigentis. Et iste appetitus dicitur amor naturalis, sicut etiam quod omne leue tendit sursum, & omne graue deorsum, tanquam ad loca sibi connaturalia. Et hoc amore omnes diligunt Deum boni, & mali, & infideles. Quia dicit Augustinus in libro Soliloquiorum, quod Deum amat omne, quod amare potest, siue sciens, siue nesciens. Alioqui, secundum Bernardum, inexcusabilis est omnis etiam infidelis, si non diligit Deum toto corde, tota anima, tota virtute. Claret enim intrinseca & non ignota rationi iustitia, quod ex toto se illum diligere debeat, cui se totum debere non ignorat. Secundus appetitus dicitur sensitivus, qui sequitur quidem cognitionem appetentis, non tamen ex iudicio libero, vel electione libera, sed ex quadam necessitate: & tunc ipsa complacentia boni sensibilis, per quam appetitus sensitivus fertur in bonum sensibile, dicitur amor sensibilis vel sensitivus. Tertius appetitus dicitur intellectivus, qui consequitur apprehensionem appetentis secundum liberum iudicium, quia fit cum propria cognitione, & libera electione. Et talis appetitus dicitur voluntas. Et hic amor dicitur intellectualis, habens, secundum Bernardum, quatuor gradus. Primus, est diligere se propter se. Secundus, diligere Deum propter se. Tertius diligere Deum propter Deum. Quartus, diligere se tantum propter Deum.

Appetitus sensitivus.

Appetitus intellectivus.

Gradus amoris.

De charitate increata & creata, & utrum eadem dilectio sit respectu diuinarum personarum & creaturarum, & de nimia charitate eius ad nos. Cap. XC.

SI dederit homo omnem substantiam domus sue pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Charitas (vt dicit Prosper in libro de vita contemplatiua) est voluntas recta ab omnibus terrenis & presentibus prorsus auersa, iuncta Deo inseparabiliter, & vnita, igne quodam sancti Spiritus (a quo est, & ad quem refertur) incensa, omnis inquinamenti extranea, correctionis nescia, diuinae contemplationis auida, in omnibus semper inuicta, salus morum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, causa bonorum meritorum, premium perfectorum: sine qua nullus Deo placuit, cum qua nullus peccare potuit, fructuosa in poenitentibus, laeta in proficientibus, gloriosa in perseuerantibus, victoriosa in Martyribus, operosa in omnibus fidelibus. Ex qua, secundum Augustinum, nascitur strenuitas morum, puritas affectionum, sublimitas intellectuum, sanctitas desideriorum, claritas

Charitatis encomium.

Ddd 2 ritas

2 Tim. 1.

1 Ioan. 3.

Charitas
sive quid
in creatum.

ritas operum, fecunditas virtutum, & dignitas meritorum. Hæc, inquam, *charitas*, qua Deus super omnia, & in omnibus diligitur propter se, & proximus propter Deum & in Deo, ab Apostolo ponitur *finis præcepti*: quia omnia quæ sunt in præcepto, tendunt ad charitatem, ut magis ac magis augeatur. De qua quæri potest, Vtrum sit aliquid creatum in anima, præsertim cum sit infinita virtutis, hominem perducentem ad bonum infinitum, & ipsi animæ nostræ spirituales vitam conferens, secundum illud 1. Ioannis: *Nos scimus quoniam translatis sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.*

Ad hoc respondet Magister Senten. lib. 1. dif. 17. dicens, quod charitas non est aliquid creatum in anima, sed ipse Spiritus sanctus, mentem inhabitans, id est, ipse motus dilectionis est à Spiritu sancto, non mediante aliquo habitu, sicut à Spiritu sancto sunt alij actus virtuosij, mediante habitibus aliarum virtutum. Quod Magister dixit propter excellentiam charitatis. Et habuit huius opinionis sequaces. Communiter tamen hoc improbant Doctores, & ponunt charitatem, quæ est habitus creatus, animam informans: quia charitas, qua Deum diligimus, est virtus, qua Deus non tantum cooperatur in nobis, sed etiam qua nostra voluntas Deo cooperatur. Adiutores enim Dei sumus, & ideo necesse est, quod ab illa summa charitate relinquatur in nobis aliquod exemplatum in affectu nostro, per quod moueatur illi conformiter. Voluntas enim libera est, & nata moueri ad opposita: & ideo in nobis ponitur virtus charitatis creata, non propter defectum à parte Dei nobis cooperantis, sed voluntatis nostræ sibi cooperantis, nec motus charitatis ita procedit à Spiritu sancto mentem humanam mouente, quod mens humana sit mota tantum, & nullo modo sit principium huius motus, quia hoc esset contra rationem voluntarij, cuius principium oportet in ipso esse. Et quia charitatis actus naturam potentia excedit, ideo oportet quod aliqua forma naturali potentia superaddatur, per quam ad actum dilectionis inclinetur: alioqui actus iste esset imperfectior naturalibus actibus, & etiam actibus aliarum virtutum, nec per consequens esset facilis & delectabilis: cum tamen nulla virtus ad actum suum tantam inclinationem habet, & tam delectabiliter operatur sicut charitas: ideo necessariè est, quod ad actum charitatis aliqua habitualis forma superaddita sit naturali potentia ad actum charitatis ipsum inclinans, & delectabiliter operari faciens. Unde licet effectiue Deus est vita animæ per charitatem, & corporis per animam

animam, tamen formaliter charitas est vita animæ, sicut anima vita corporis. Et sicut anima immediatè vnitur corpori, sic charitas animæ: & formaliter operatur efficacia formæ secundùm virtutem agentis, qui formam inducit. Duplex ergo distinguitur charitas, scilicet increata, quæ Deus est; & creata, quæ Dei donum est. Vnde Bernardus: Rescè dicitur charitas, & Deus, & Dei donum. Itaque charitas dat charitatem, substantia accidentalera. Vbi dantem significat, nomé substantiæ est: vbi donum, qualitatis. Et si queritur, Vtrū sit eadem dilectio diuina respectu creaturarum, quæ est respectu personarum in diuinis, quia tunc esset summa, quæ nec posset intèdi, nec remitti. Ad hoc breuiter dicendum secundùm Alexandrum de Hales, quòd sicut dilectio personarum in diuinis ad inticè est summa, quia ibi est summum bonum tam ex parte voluntatis quàm ex parte voliti, quia Pater Filio, & e conuerso, non potest velle maius bonum, quàm vult: sic dilectio diuina ad creaturas, etiam est summa per comparisonem ad voluntatem diligentis, quia non potest esse maior, nec intèdi, nec remitti. Et hoc innuit Christus, dicens: *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos.* Sed per comparisonem ad ipsum volitum, quòd ex dilectione Deus efficit in creatura, vel quòd iam factum ei placet, tunc potest esse maior dilectio, quia potest ipsum facere melius, & ei maius bonum velle. Non tamen stat per eum, sed per homines, quòd exigente eorum ignauia & ingratitude non sunt meliores, & vbi vasa vacua non sunt, oleum gratiæ & charitatis stare necesse est. Vnde quantò meliores sunt creatura in ordine & gradu suo, tantò magis sunt diligibiles: quia bonum ratione boni diligibile est. Et ideo quantum est in qualibet creatura de bono, tantum est diligibilis, & ab eo plus diligitur, qui voluntatè habet bene mensuram & ordinatam, sicut in Deo. Porro illa auctoritas Hugonis, qua dicitur, *Ea vis amoris est, quòd necesse est amantem esse talem, quale est id quod amat,* secundùm Alexandrum de Hales intelligitur propriè, vbi amans amato minus nobile est simpliciter, vel secundùm quid. Quamuis enim amatum sit minus nobile simpliciter sicut nummus, tamen, quia homo id affectat, seipsum illo tanquam amato supponit, & sic quodammodo trāsformatur in illud. Sic autem non est in Deo, quia verbū illud non intelligitur de dilectione, quæ est voluntas boni, qualis est dilectio Dei, sed intelligitur de dilectione, quæ est affectio, quæ quodammodo transformat amantem in amatum. Amor autem diuinus non est amor affectionis inclinans ad

Charitas duplex.

Ioan. 15.

1. Ioan. 4.
1. Cor. 13.

Amoris
vis.

Philip. 2.

Psal. 16.

alterum, sed potius inclinans & trahens ad seipsum. Amor enim diuinus potius amata trāsformat & conformat ipsi amanti, quàm e contra, ita quòd diuinum habens amorem, diuinam induit similitudinē imò *manet in Deo, & Deus in eo, & omnem amorem in creaturis dulcissima charitate regerit in Deum, vt sit Deus, omnia in omnibus.* Ad quē amorem nos trahere voluit Ambrosius ineffabilibus amoris indicijs, de quibus dicit: Considera affectum diuini amoris paratū. Quasi enim morituri filij suscepit periculum, quasi orbitatis auxit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum enim Deo fuit studium tuæ salutis, vt propemodū de sua periclitaretur, dum te læraretur. Ille propter te dispendia nostra suscepit, vt diuinis te insereret, & celestibus consecraret. Deus enim summus omnium, propter te factus est minimus omnium. O vim amoris. Quis enim hoc fecit? Amor dignitatis nescius, dignatione diues, affectu pietatis potens, suauis efficac. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Deniq; seipsum *exinanuit*, vt scias amoris esse, quòd plenitudo effusa est, quòd altitudo adæquata est, quòd singularitas associata est, quòd diuinitas humanata est. Nemo ergo se diffidat amari, qui iam amat. Libenter enim amor Dei nostrum amorem, quem præuenit, subsequitur. Nam quomodo redamare pigebit, quos sic amauit nondum amantes? Dilectionis pignus Spiritum sanctum habes, & fidelem testem Iesum, & hunc crucifixum. O geminum ipsumque firmissimum erga nos Dei dilectionis argumentum. Christus moritur, & meretur amari: Spiritus afficit, & amare facit. Ille facit cur ametur, iste vt ametur. Ille multam dilectionem suam in nobis commendat, iste dat. In illo cernimus, quod amemus; ab isto sumimus, vnde amemus. Charitatis ab illo occasio, ab isto affectio. Sicigitur multum amati, multum amemus, vt multum amantes, plurimum amari mereamur. Quia nihil est, quod mentem facit Deo chariorē, quàm si in ipso intinē delectemur, quod sit per validam charitatem. Et qui Deum diligit, delectationem non perdit, sed nauat in melius, & delectatur securius. Considera nunc o anima mea, si tantam tibi dilectionem ostendit Deus in via, in Filio suo, pro tua salute offerens suam diuinitatem, & animam nobilissimā, carnemque suam innocentissimam, ac in Spiritu suo charitatem eminentissimam, o quantam tunc exhibebit in patria, vt merito diceret Propheta: *Satiabor, cum apparueris gloria tua.*

Quod

*Quod charitas est Radix & mater, fundamentum & summa, vita
& forma excellentissima, & regina omnium virtutum:
& de impretriabili precio eius. Cap. XCI.*

Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Amor ipsius animae si rectus est, dicitur charitas: si prauus, dicitur cupiditas vel libido. Charitas autem est motus animae ad fruendum Deo propter ipsum, & se ac proximo propter Deum. Cupiditas est animae motus ad fruendum se & proximo, ac quolibet corporeo, non propter Deum. Et quantum destruitur regnum cupiditatis, tantum augetur regnum charitatis: quia venenum charitatis est cupiditas: nutrimentum charitatis, diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Sicut enim abhorret caelestia, cuius dilectio spargitur ad infima, sic econtra liberè se quis spiritualibus per amorem conglutinatur, cum de terrenis affectibus nihil superest, quod eius mentem in aliena desideria conuertat. Ad quod hortatur Augustinus dicens: Dicitur amare in creatura Creatorem, & in factura factorem, ne teneat quod ab illo factum est, & amittas eum à quo & ipse factus es. Haec igitur charitas dicitur radix & mater omnium virtutum, quia per illam omnes aliae virtutes nutriuntur: nec habet quicquam viriditatis ramus boni operis, si non permanserit in radice charitatis. Et ex appetitu finis concipit actus omnium aliarum virtutum, eis imperando: quia sicut voluntas imperat omnibus viribus, sic charitas omnibus virtutibus, super eas illam habens eminentiam, quod licet earum proprios actus non eliciat, sed eliciuntur ab habitibus proprijs, ipsi tamen imperat, & à proprijs habitibus elicere facit, ut postea videbitur. Dicitur etiam fundamentum & maxima virtutum, quia omnes alias virtutes valenter sustentat, & in eis omne meritum causat. Nam secundum Richardum, proprie loquendo de merito, secundum quod consistit in actu remunerabili de condigno in vita aeterna, sic omne meritum est charitativa Dei dilectio. Per hoc enim quod voluntas per charitatem Deum diligit propter se, & super omnia, vult alios actus esse rectos propter illum, cui propter se & super omnia adharet, quod est ipsos ad ultimum finem referre debito modo. Et sicut restitudo est in actu ex sui conformitate ad regulam suam, quae in naturalibus est natura, & in artificialibus ars, & in moralibus ratio recta: & lex diuina: sic etiam illud, quod est in merito formale, sicut ipsa remunerabilitas, quae in ipso est ex sui

Charitas
quid.

Cupiditas
quid.

Charitas
radix virtutum.

Charitas
fundamentum virtutum.

Apoc. 3.

Marc. 12.
Lucæ 21.

1. Cor. 13.

Math. 10.
Marc. 9.

debita relatione in vltimum finem, & ex consequenti ipsa ratio remunerabilitatis, quæ in merito est formalis, ex charitatiua Dei dilectione causata est. Vnde omne meritum, quantum ad illud, quod est in merito formale, consistit essentialiter, vel causaliter in charitatiua Dei dilectione: & efficacia meriti per prius est attribuenda charitatis actui, quàm actui aliarum virtutum, eò quòd ipsa completiua sit omnium virtutum, & in ipsius actu connectitur ipsum meritum. Et quia reddit omnia pretiosa, ideo per aurum designatur in Apocalypsi: *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, vt locuples fias.* Et sicut aurum est pretium omnium thesaurorum, & quicquid aliud est appetibile, totum auri pretio aestimabitur; sic etiam cuncta cogitata, affectata, locuta, & operata, charitatis pretio coram Deo commensurantur, qui non ponderat effectum, sed affectum. Hinc dicitur 24. quæst. 1. cap. Odi, in fine: Dominus interrogat cor, non manum. Et quantò puriori feruentiori que amore placitum aliquod Deo facimus, tantò redditur ei gratiosius. Inde laudatur paupercula vidua, offerens *duo minuta*, non quia multa & magna fecit, sed quia ampla charitate perfecit. Vnde Diuus Bernardus: Fidenter, ait, loquor, charitas faciet, vt ne illorù fructu frauder, quorum instituta non sequor. Et fieri potest, quòd bonum frustra operaris, quòd autem diligam frustra bonum quod operaris, omnino fieri non potest. O quanta fiducia charitatis: alius operatur non amas, & alius amat nihil operans. Ille quidem opus suum perdit: istius vero *charitas nunquam excidit.* Ratio horum est, quia cunctum obsequium Deo impensum, aut illi impenditur ex amore recto & puro, qui est amor gratuitus, non quærens quæ sua sunt: aut timore pœnæ vel vindictæ, aut alia quacunque ratione, sese potius, quàm Deum respiciente. Si impenditur amore puro, tunc illum credit esse bonum, & tali obsequio dignum, quia nulli rectus & purus amor impenditur ab alio, nisi credat illum merito suæ bonitatis amore huiusmodi esse dignum, & per consequens illud obsequium est merè gratuitum, ac propriè loquendo, solum remuneratione dignum. Qui vero Deo nõ gratis reddat obsequium, sed ex quadam necessitate vel coactione cuiuscunque suppositionis, non propriè dicendus est remuneratione dignus, sed magis illi pretium opere suæ elocata reddendum est. Vides nunc quia thesaurus iste charitatis infinitæ est vtilitatis? tum, quia quolibet actu charitatis mercatur regnum Dei, dicente Domino: *Qui dederit calicem aquæ frigide tantum in nomine meo, nõ perdet mercedem suam.* Nec solum opera

opera de genere bonorum meritoria reddit charitas & aurea, sed etiam opera indifferentia reddit aurea, in dilectū ea per debitam intentionem regerens, ac etiam *omnia* alia siue prospera, siue aduersa, siue mixta, siue bona gratiæ, siue mala pœnæ, & etiam mala culpæ, *cooperantur* enim hæc in bonum charitatem habenti. Tam pretiosa namque & efficax est apud Deum charitas sancta, quod habenti cooperatur in bonum etiam peccata, ut dicit Glossa super illud: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Nec enim minor est in bono dilectio diuina, quam in malo diuina offensa. Si igitur arroganti bona conuertuntur in malum, quia non operatur ad Dei gloriam, sed ad laudem propriam, cur non magis charitas diuina sua virtute pristina mala conuertet, & cooperabitur in bonum, qui cuncta facit ad Dei gloriam? Tum etiam, quia sicut diues efficitur, cui omnes mercantiæ & cōtractus lucrosi redduntur: sic mille millies ditiores charitas efficit in mercantijs omnium virtutū & operum virtuosorum, sicut ostendit Apostolus, dicens: *Charitas patiens est*, scilicet quantum ad habitum patientiæ in anima, & ideo non deficit in aduersis, sed pinguescit. Et sicut aurū percussus dilatur, sic pressa charitas augetur. *Charitas benigna est*, id est, bene ignita; bonum pro malo reddens: *Charitas nō amulatur*, inuidendo alienæ felicitati, vel prosperitati, &c.

Rom. 8.

v. 24.

1. Cor. 13.

Dicitur tertio charitas esse vita & forma virtutum. Est, inquam, vita, quia in sola charitate consistit vita tam virtutū omnium, quam animarum. Sicut enim sola viuificat animas, sic & virtutes actionesq; virtuosas, eas meritorias reddens, ac viuidas, Deoq; gratas. Vnde Bernardus: Fons vitæ est charitas, nec animam illam viuere dixerim, quæ de illo non hauserit. Haurire verò quomodo potest, nisi presens sit ipsi fonti, qui charitas est, quæ Deus est? Hinc Propheta ait: *Quærite Dominum, id est, amorem æternum, qui Deus est, & hoc per amorem, & viuet anima vestra*. Audi Apostolum vitam hanc expertum, cum ait: *Vt ego, scilicet vita naturæ, iam non ego, vita culpæ; viuere verò in me Christus, vita gratiæ per charitatem, sicut ignis ferrum transformat in igneam qualitatem*. Est etiam forma virtutum, non quidem exemplariter, aut essentialiter, sed magis effectiue, quia formam omnibus virtutibus imponit, eas ordinans ad vltimum finem. Dicuntur enim propriè virtutes in ordine ad actus formatos. Quarto, charitas est excellentissima & regina virtutum. Excellentissima quidem, quia maxime nos deiformes efficit: Tum ratione liberalis exhibitionis, quia

Charitas
vita virtutum.

v. 24.

Psal. 68.

Galat. 2.

Charitas
forma virtutum.Charitas
regina virtutum.

Ee e sicut

sicut Deus ex amore purè puro tribuit omnia dignis & indignis, sic charitas liberaliter exequitur omnia diuina obsequia & madata. Tum etiam ratione conformis vnionis, quia sicut filij nequeuntur patri nexu amoris, & vniuntur, sic homo Deo per charitatē adhaerēdo spiritus vnus efficitur. Vnde dicit Augustinus, quod charitas est virtus, quae animi nostri restissima affectio est, quae coniungit nos amicitia Deo, qua ipsi diligimus Hoc etiā orat Christus, dicens: Oro Pater, *ut in nobis simi cō-*

Ioan. 17.

summamini in vnū, sicut & nos vnū sumus. Tū deniq; ratione finalis quietationis, quia cum amor sit pondus spirituale, facit in Deum tendere, & in Deum quiescere, sicut corporalia per sua pondera firmari habet & stabiliri in locis proprijs. Est etiam regina virtutum & imperatrix, quia quamuis charitas, sicut alia quaeque virtus, proprium habet actū quem elicit, scilicet diligere Deū & proximum, ita quod ab ea nullus alius actus elicitur: super cunctas tamen alias virtutes hanc habet eminentiam, quod earum actus à proprijs habitibus elicere facit, & eos informat meritorios reddens & Deo gratos.

De subiecto charitatis, quod est voluntas, quam dirigit, erigit, & perficit: nec potest in ea charitas diminui, sed potest augeri. Cap. X.CII.

Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius. Cantic. 4. Verba sunt haec vel Dei imperantis, vel hominis instanter deprecantis, vt ab horto fidelis animae procul Aquilone remoueatur aduersitatis, frigiditatis, & malignitatis. Siquidem ab Aquilone panditur omne malum, diabolica flante malitia. Et veni Auster spiritualis prosperitatis, & intimae charitatis: perfla hortum meum, id est, ipsam mentem, seu voluntatem, flatu Spiritus sancti, id est, charitate Dei & proximi: & fluant aromata illius, scilicet charitatis, in omnes virtutes & virtuosas operationes, vt reddantur Deo gratas, & hominibus odoriferae.

Ierem. 1.

Subiectum charitatis.

Vnde nunc ordine debito videndum est de charitatis subiecto, quod per hortum aptè significatur: vtpote quod semen charitatis efficit fructiferum & gratum Deo. Pro quo notandum, quod haec charitas, vt dicit Archidiaconus, nascitur in appetitu, scilicet cum quis appetit fieri voluntatem Dei super omnia. Nutritur autem in cogitatione, cum scilicet in hoc cogitat, & in hoc proficit. Roboratur autem in operatione, tandemq; perficitur, cum ab hoc se non auertit propter aliqua mala, quae

Ia, quæ sibi adueniunt. Sed quia propter defectus naturales & impedi-
 menta corporalia hæc plenè consequi non potest in hac vita, cupit *dis-*
solui, & esse cum Christo, ubi perfectius hoc adipisci sperat, ut Dei vo-
 luntas in omnibus fiat. Veruntamen duplex est appetitus, scilicet sen-
 sitiuus & intellectiuus, qui dicitur voluntas: & vtriusque obiectum est
 bonum, sed diuersimodè: quia obiectum appetitus sensitui est bonū
 per sensum apprehensum; sed obiectum appetitus intellectiuus est bo-
 num sub communi ratione boni, prout est apprehensibile ab intellectu.
 Sed charitatis obiectum est bonum diuinum, quod solo intellectu co-
 gnoscitur. Et ideo charitatis subiectum est appetitus intellectiuus, id
 est, voluntas. Et quamuis liberum arbitrium non est alia potentia à
 voluntate, tamen charitas non est in voluntate secundum rationem
 liberi arbitrii, cuius actus est eligere, quia electio est eorum, quæ sunt ad
 finem: voluntas autem est ipsius finis, ut dicitur 3. Ethicorum. Hinc cha-
 ritas, cuius obiectum est vltimus finis, magis dici debet esse in volun-
 tate quàm in libero arbitrio. Et congruè satis, quia sicut charitas impe-
 rat omnibus virtutibus, sic voluntas omnibus potentijs. Ceterum,
 quamuis amor Dei, qui fundatur super communicatiōe bonorum na-
 turalium, in nobis causetur naturaliter, quia secundum Dionysium, o-
 mnibus diligibile & amabile est bonū diuinū, quod est obiectū chari-
 tatis, vel etiā acquiritur ex bonis actibus præcedentibus: tamen amor
 Dei, qui charitas dicitur, & fundatur super communicatione bono-
 rum supernaturalium, non inest nobis naturaliter, nec acquiritur per
 potentias naturales, quia naturæ facultatem excedit & naturalis ef-
 fectus suā causam non excedit: licet actus virtuosi præcedentes homi-
 nem disponant ad recipiendum charitatis infusionem, tamen acqui-
 ritur per gratuitam Spiritus sancti infusionem, qui est amor Patris &
 Filij, cuius participatio in nobis est ipsa charitas creata, quæ se habet
 in voluntate ut in subiecto. Quamuis enim actus charitatis, qui est di-
 ligere, est actus intellectus ut dirigentis, tamen est actus voluntatis, ut
 eligentis, imperantis, & exequentis. Sicut enim vis rationalis aliquo habi-
 tu, scilicet fide perficitur: & vis irascibilis alio habitu, scilicet spe, perfici-
 tur: sic etiā vis concupiscibilis habitu charitatis perficitur, nō tamē illa
 vis concupiscibilis, cuius bonū est obiectum apprehensum per sensum,
 sed solum bonum diuinum, quod solo intellectu cognoscitur, ut di-
 ctum est: & ideo solum habet esse in appetitu intellectiuo, scilicet in
 voluntate. In qua tria principaliter facit. Primò, voluntatem dirigit:

Ecc 2 quia

Philipp.
Appetitus
duplex.

407.
 Charitatem
 in voluntate
 coacta
 207.
 quia charitas est amor rectus & ordinatus; qui voluntatem & omnes
 eius affectiones facit rectas & ordinatas. Secundò, voluntatem erigit;
 quia pondus charitatis sursum agit, deorsum se & omnia contemnit
 propter Deum. Vnde ait sanctus Augustinus: Ponderibus suis aguntur
 omnia, & loca sua petunt; leuia sursum, & graua deorsum. Amor me-
 us, pondus meum, eò feror quocunque feror. Vnde sicut amor inordi-
 natus mentem deflectit ad infima, sic amor charitatis erigit ad celestia.
 Tertio, voluntatem perficit, eam summo bono perfecte coniungens,
 & faciens vnum velle & vnum nolle. Sicut enim ex dilectione non
 conuenientis voluntas laxatur & deterioratur, iuxta illud Osee: *Fa-
 cti sunt abominabiles, sicut ea quae dilexerunt*; sic eòtra ex dilectione cò-
 uenientis voluntas perficitur & melioratur, quia talis est dilectio Dei,
 quae regulat etiam secundum Deum omnes operationes, intentiones,
 affectiones, passionis, & similia; vt sic fiat *Deus omnia in omnibus*. Et hæc
 quidem diuinitus infusa charitas in nobis diminui non potest, neque
 per actum peccati mortalis, quia mortale charitatē totaliter corrup-
 titam effectiue, quia charitati contrariatur? quam etiam meritorie,
 quia taliter peccans dignus est quòd illi Deus totaliter subtrahat cha-
 ritatem: nec etiam per actum peccati venialis, nec quidem effectiue,
 quia ad charitatē non attingit, sed tantum ad feruorem charitatis: nec
 etiam meritorie, quia Deus non plus vel prius se auertit ab homine,
 quam homo à Deo. Similiter etiam diminui nō potest per cessationem
 ab actu virtutis, directe loquendo; sicut virtutes ex actibus acquiruntur.
 Cuius ratio est, quia conseruatio vniuscuiusq; rei dependet ex sua cau-
 sa. Sed causa virtutis acquiruntur sunt actus humani, quibus cessantibus
 etiam acquirita virtus diminuitur, sed hoc in charitate locū non ha-
 bet, quia solum infunditur à Deo. Et sic actu charitatis cessante, non
 diminuitur charitas directe, nec corrumpitur si desit culpa mortalis:
 quamuis indirecte loquendo, charitatis diminutio dici potest ipsa dis-
 positio ad corruptionem ipsius, quae fit per venialia, vel etiam per ces-
 sationem ab exercitio operū charitatis. Sed per mortale totaliter cor-
 rumpi potest, quia subiectum charitatis est ad bonum & ad malū ver-
 tibile, secundum arbitrij libertatem. Sed ipsa charitas in nobis augeri
 potest, non quidem per hoc, quòd charitati charitas additur, sicut qui-
 dam volunt; sed per hoc, quòd charitas intenditur in subiecto, sic quòd
 subiectum magis ac magis charitatē illam participat, secundum quòd
 magis reducitur in actum illius, & illi magis subditur, sicut ferrum in
 igne.

Osee 9.

1. Cor. 13.
Charitas
possit ne-
minui.Charitatem
augeri pos-
se.

igne positum magis ac magis ignitur. Non tamen est intelligendum, quòd in quolibet actu charitatis ipsa charitas augetur, sed quilibet actu charitatis disponit ad augmentum charitatis, in quantum ex vno actu charitatis pronior redditur ad agendum secundum charitatem: & sic habilitate crescente, prorumpit in actum feruentiorem dilectionis, quo conetur ad charitatis perfectionem; & tunc charitas augetur in actu, cui augmento charitatis nullus terminus poni potest in statu viae: tum quia charitas secundum rationem propriae speciei terminum augmenti non habet, eò quòd est participatio quaedam infinita charitatis, quae est Spiritus sancti: tum etiam, quia causa agens charitatem est infinita virtutis, scilicet Deus: tum denique, quia crescente charitate, semper in subiecto supercrefcit habilitas ad ulterius augmentandum charitatem: quia capacitas creaturae rationalis per charitatem augetur, & per ipsam cor dilatatur, secundum illud: *Dilatamini in charitate.* & iterum: *Cor meum dilatatum est.* Et ideo semper remanet habilitas ad maius augmentum. Vnde ait S. Bernardus: Necesse est animam crescere & dilatari, vt sit capax Dei: Porrò latitudo eius, dilectio eius, sicut ait Apostolus: *Dilatamini in charitate.* Nam si anima minimè, cum sit spiritus, corpoream recipit quantitatem, tamen illi confert gratia, quod negatum est à natura. Crescit quidem & extenditur, sed spiritualiter crescit, nò in substantia, sed in virtute. Crescit & in gloria. *Cre-* Ephes. 2.
fcit etiam in templum sanctum in Domino. Ergo quantitas animae aestimatur de mensura charitatis, quam habet: O quanta est illi animae beatitudinis, quae diuinam in se praesentiam, & digna inuenitur suscipere; & sufficiens capere: imò cui suffiunt deambulatoria spatiosa, secundum illud: *Inhabitabo in illis, & deambulabo.* Deambulat enim in 2. Cor. 6.
 nobis praesentia maiestatis, si latitudinem inuenit charitas. Leuit. 26.

De quinque donis charitatis, quibus anima consecratur, & dignissima Dei sponsa efficitur. Cap. XCIII.

S*urge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata* Psal. 67.
Sillus. Dicit Augustinus de verbis Domini: Magna est misericordia Dei nostri, dedit enim dona hominibus. Quae dona? Spiritu sanctum. Donum quippe dat aequale sibi, quia donum eius Spiritus sanctus est, & vnus Deus tota Trinitas. Quid praestitit nobis Spiritus sanctus? Rom. 5.
 Audi Apostolum: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritu sanctum, qui datus est nobis.* Vt ergo ames Deum, habitat in te Deus, vt
 Ecce 3 amet:

ammet se de te, id est, ad amorem suum moueat te, accendat te, illuminet te, excitet te. Restat igitur vt intelligamus habere Spiritum sanctum qui diligit, & habendo mereri, vt plus habeat; & plus habendo, vt plus diligit. Hæc ille. Dicit enim Chrysofomus, quod omnes species iustitiæ, quas habent serui Dei in veritate, possunt habere serui diaboli in simulatione: solam autem charitatem Spiritus sancti non possunt habere. Et ideo hanc priuatam speciem charitatis sibi seruaui Spiritus sanctus, quia per nullum testimonium sic cognoscitur, vbi sit Spiritus sanctus, sicut per gratiam charitatis. Vt igitur agnoscamus, quæ charitatis dona nobis à Deo donata sunt, sciendum, quod per infusam nobis charitatē quinque dona Deo gratissima pariter recipimus, quibus & ipsa anima consecratur & efficitur dignissima Dei sponsa. Primum donū est, spiritualis vitæ veritas. Sicut enim in charitate consistit omnium virtutum vita & forma, sic etiam in ea consistit ipsius animæ vita. Dicit enim Augustinus: Sicut vita corporis est anima, sic animæ vita Deus est: & sicut expirat corpus, dum amittit animam; sic expirat anima, dum amittit Deum. Deus dimissus, mors animæ; amissa anima, mors corporis. Et licet corpus nostrum mori possit, tamen id ipsum quo diligimus, scilicet anima, mori nō potest, nisi cum nō diligit Deum, cui mors est non diligere Deū. Vnde dicit S. Bernardus super Cantica: Videtur mihi Dei dilectionem quasi aliarum dilectionū esse animā, quæ & in seipsa plenissimè viuit, & alijs sui præsentia vitale impartitur essentiam, absentia mortem inducit. Vt igitur homo se diligit, in ipso Dei dilectio inchoatur. *Qui verò non diligit, manet in morte.* Vt diligit proximum, capaciō quodammodo sinu concipitur, vbi diuinus ille ignis paululam conualescens, ceteros tādē quasi scintillas quasdam in sui plenitudinem miro modo absorbeat. Totam enim animā dilectionem ad illud sublime & ineffabile bonum adducens, vbi nec ipse à se, nec proximus diligitur, nisi in quantum vterque deficiens à se toto penitus in Deū transferatur. Denique, anima nostra quodammodo se habet ad Deum, sicut materia ad suam formam, & perfecte bi-
 de ad suū perfectiū. Nam ipsa materia ante susceptionem formæ est imperfecta, sine decore, sine virtute, sine actione. Habita verò forma, statim venit ad perfectiōem, iuxta eiusdem formæ proprietatē. Sic & anima Deo nondum vaita per viuificū amorem, in quadam morte spiritali permanet, sine decore, sine virtute, & sine actione, quantum ad actus viuificos meriti vitæ æternæ. Deo verò tanquam
 fontali

Dona cha-
 ritatis.

Vita.

1. Johan. 3.

1. 1619

1. 1620

fontali principio totius vitæ per charitatē coniunctæ, datur vita quædam diuina, mediante amore tanquam qualitatiua & harmoniaca dispositione. Hinc vltima perfectio ipsius animæ. Deus est, & centrum locusque naturalis omnium desideriorum suorum. Secundum verò donū est amoris diuini connaturalitas. Nam diuina bonitas, quæ Spiritui sancto appropriatur, nullam aliam virtutem in humano corde collocat, sic illi connaturalem, sicut charitatem. *Deus enim charitas* Conaturalitas. 1. Ioan. 4.
est increata; à qua purus quidem & infinitus actus amoris procedit. Et animā humanam creans Deus, *ad imaginem* vtique charitatis & similitudinem infiniti actus amoris sui creauit illā. Ideo postquam ad vsum liberum rationis peruenerit, ex esse proprio quandam habet aptitudinem ad amandum; sine qua subsistere nequaquam potest. Ipsa tamen per liberum arbitrium in medio constituta dinoscitur, vt ad amandum quocumque voluerit, se diuertere possit. Et hæc anima aptitudo diligēdi, quædam est imago Dei, à qua ulterius procedit quidam velox & efficax amoris actus, clarius in se representans illam similitudinem infiniti actus amoris diuini. Ex quibus relinquitur, quòd nulla virtus ita connaturalis est in homine increatæ charitati, sicut ipsa Conformatio. 1. Ioan. 4.
charitas infusa. Tertium itaque donum necessariò sequitur ex secundo, quod est ipsius diuinitatis admiranda conformitas. Super omnes enim virtutes, felicem animam ipsa charitas Deo cōformat: quia *Deus charitas est*; & ideo melius per charitatem, quam per quamcunque virtutem aliam, tanquam per Deo consimiliorem anima conformiter in Deum transformatur. Si enim (vt refert Philosophus 2. Politicæ) dicit Aristophanes, quòd amantes desiderant vnū fieri ex duobus, & Tullius de amicitia dicit, quòd is est amicus, qui est tanquam alter idem. Sed quia ex hoc sequeretur, aut ambos aut alterum eorum corrumpi, ideo quærunt vnionem, quæ conuenit & decet, scilicet vt in actibus amicitie adinuicem coniungantur. Hoc tamen multo excellentius fit in creatura rationali cū suo Creatore. Vnde dicit Hugo de artha animæ, quòd ea vis amoris est, vt te talē esse necesse sit, quale est illud, quod amas, & cui per affectum cōiungeris, in ipsius similitudinē ipsa quodāmodo dilectiōis societate transformaris. Et sic charitas transfert amantē in similitudinē amati, in quantū potest, non solum quantū ad voluntatē, sed etiam quātum ad operationes arduorum & difficultium. Hinc dicit Iohannes Abbas, quòd charitas secundum qualitatem est similitudo, quantum hominibus est possibile; secundum ope-

rationem verò est animæ ebrietas: secundùm proprietatem est fons fidei, abyssus ioganimitatis, & mare humilitatis. Sicutenim ignis materiam in se conuertit in quam agit: sic etiam amor diuinus animam in se conuertit, quam accendit. Et hæc feliciter expertus, innuere voluit, qui dixit: *Deum charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Et beatus Augustinus, quo nihil manifestius: *Qualis inquit, est hominis dilectio, talis est homo. Si terram diligis, terra es; si cælum, cælum es. Si autem diligis Deum, non audeo dicere, Deus es; sed Prophetam audi dicentem: Ego dixi, Deus estis, & filij excelsi omnes.* Et hanc conformitatem maximè talis operatur dilectio, quæ plenissimè & viscerosissimè ad amorosum complexum inimicorum extenditur. Talis enim, Euangelio teste, censetur simili Altissimo, & filius *Altissimi*. Quartum proinde donum sequitur ex prædictis, quod est ipsius animæ formositas. Nam, secundùm Doctores, imago Dei in *anima cõstitutur* in naturalibus proprietatibus, & potentijs eius: similitudo verò consistit in gratuitis, id est, in virtutibus, diuina charitate formatis, & decoratis, præcipuè tamen in ipsa charitate, sine qua deformis iudicatur omnis anima quibuscunq; virtutibus alijs florere videatur, quia reliqua gratiarum dona largitur Deus & his, quos reprobat: solam autè charitatem, quasi seipsum, histantum, quos diligit in præmium seruetur. Creatura namq; rationalis, & intellectualis carboni similis est, quo nihil fragilius, nihil econtrà durabilius, nihil etiam obscurius dū extinctus fuerit, nihil igni similius dum ignitus fuerit. Sic anima humana, nihil fragilius mutabilitate, vel durabilius vitæ perpetuitate, nihil obscurius extincta charitate, nihil formosius formata charitate. Quid enim torpescit in diabolo, nisi peccatum? utpote cuius natura ineffabili pulchritudine, & nobilitate condita, sed charitate priuata, & iniquitate deformata. Vnde ait Hieremias: *Denigrata est super carbones facies eorum.* Dum verò ipsa natura tam Angelica, quàm humana, diuinæ charitatis igne fuerit succensa, protinus efficitur pulcherrima, Deoq; simillima. Quid enim ignitus carbonis, nisi ignis censeri debet, cuius iam ignis est effectus forma carbonis? Sic & ipsa anima charitatis igne decorata, ita ut iam charitas effecta sit eius forma feliciter. Quintum donum est amoris diuini suauitas. Nulla nanque virtus tantam facit experiri delectationem, complacentiam, & suauitatem, sicut charitas, tam in Deo, quàm in creaturis: quia, ut dicitur in libro de spiritu, & anima, hæc est requies cordis nostri, cum in Dei amore perdelide-

Ibidem.

Psal. 11.
Ioan. 10.Lucæ 6.
Formositas.

Anima similitari carboni.

Thren. 4.

Suauitas

desiderium figitur. Hæc est vira cordis nostri, cum Deum suum contemplatur, & in sua contemplatione suaviter reficitur, & dulce est illi semper ad desiderandum, amandum, & laudandum. Vbi autem est amor, secundum Bernardum, ibi non est labor, sed sapor: quia amanti nihil est difficile, nec satiari potest desiderio, qui non nisi desiderare concupiscit, cum Psalmist. dicente: *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.* Hinc etiam anima Deum amans amore non satiatur, quia Deus amor est, quem qui amat, amore amat. Amare autem amorem, facit circulum, ut nullus finis esse debeat amoris, vel mensura: quia, secundum Dionysium, amor æternus ostenditur, sicut quidam circulus æternus, per optimum ex-optimo in optimum inenarrabili conuersione circumiens. Et in hoc circulo spiritus amans complectitur, & ad infinitum amorem complectendum inuitatur, & semper de copia facit inopiam: quia licet datur ei ad plenitudinem, nunquam tamen ad satietatem, ut verificetur quod scriptum est: *Qui edunt me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc sitient.* O pelagus immensurabilis diuinæ dulcedinis, cum te amare sit edere: quomodo te amantes sicreficis, ut magis esuriant, cum repleti fuerint, nisi quia tu charitas immensa simul es cibus & esurries? Qui te non gustat, prorsus esurire te nescit. Ad hoc enim cibus, ut esurire facias. *Esurientes,* inquit, *impleuit,* non satiatit, *bonis.* Amoris enim bona eò minus satiant, quò magis replent. Bona, inquam, *que preparauit Deus* diligentibus se, ut bona dilectionis esse non ambigas, quæ nimirum deliciae sunt æternitatis, omnisque fruuitatis paradisi caelestis, & quicquid iucundum mente concipi potest, imò plus quam concipi potest in infinitum. Hæc, inquam, amor æternus *preparauit* diligentibus se, sed abscondit *timentibus* se, donec *perfecta charitas* foras mittat *timorem,* mentis oculos obuelantem. Ex tunc enim feliciter experiri faciet, *quam magna multitudo dulcedinis* diuini amoris sit in apotheca perpetuæ felicitatis.

Quòd obiectum charitatis est summum bonum, & quòd est triplex causa amoris, & qualiter etiam naturaliter Deus diligitur super omnia ab omni creatura.

Cap. XCIIII.

Electus ex millibus: caput eius aurum optimum. Cantico. v. *Electus* iste Christus est, à Patre pro nobis electus præ millibus Angelorum, & electorum, in sacrificium nostræ reconciliationis, in preti-

Fff

um no.

um nostrae recuperationis, in medicum nostrae curationis, in magistrum nostrae eruditionis, & in exemplar nostrae imitationis. Ac merito propter hoc à nobis eligendus praemillibus, in duces nostrae cecitatis, ac spem acceptissimum intimae charitatis: praesertim quia *caput eius*, id est, diuinitas (quia *caput Christi Deus aurum optimum*: per quod intelligitur increata charitas, ad quam semper suspirare, & inhiare debet dilectionis nostrae sedulitas. Ad prosequendum igitur ordine congruo de charitatis obiecto, sciendum est, quod triplex est causa amoris.

Amoris
causa.
Eccli. 13.
Similitudo.

Prima est similitudo, quia, ut dicitur in Ecclesiastico, *omne animal diligit sibi simile*. Ex hoc enim, quod aliqui duo sunt similes, quasi formam unam habentes, sunt unum quodammodo in forma illa, sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis: & ideo affectus unius tendit in alterum, sicut in unum sibi; & vult ei bonum, sicut & sibi: & ille modus similitudinis causat amorem amicitiae, vel benevolentiae. Est etiam alia quaedam similitudo, scilicet cum unus habet aliquid in potentia, & in quadam inclinatione, quod alius habet in actu, sicut non habens virtutes in actu, tamen eas habet in potentia, & inclinatione, & diligit ipsas virtutes in alijs. Licet enim non omnes homines huiusmodi virtutes habeant secundum habitum completum, tamen eas habent secundum quaedam seminaria rationis, secundum quae qui non habet virtutem, diligit virtuosum, tanquam suae naturali rationi conformem. Secunda vero causa amoris est cognitio, quia dicit

Cognitio.

Augustinus 10. de Trinitate, quod nullus amare potest aliquid nisi cognitum. Cuius ratio est, quia bonum est causa amoris per modum obiecti. Bonum autem non est obiectum appetitus, nisi prout est apprehensum: & ideo amor requirit aliquam apprehensionem boni quod amatur. Et ideo, secundum Philosophum 8. Ethicorum: Visio corporalis est principium amoris sensitivi: similiter & contemplatio spiritualis pulchritudinis, vel bonitatis, est principium spiritualis amoris.

Bonum.

Tertia denique causa amoris est bonum, quia amor pertinet ad appetitivam potentiam, quae est vis passiva. Et eius obiectum comparatur ad ipsam, sicut causa motus, vel actus ipsius. Ex quo patet, quod oportet illud esse propriae causam amoris, quod est obiectum amoris, sed proprium amoris obiectum est bonum. Amor enim importat quandam connaturalitatem, vel complacentiam amantis ad amatum, & unicumque bonum est id, quod est sibi connaturale, & proportionatum. Ex his relinquatur, quod amoris causa propria est bonum simpliciter, vel

secun-

secundum quid. Dicit enim August. 8. de Trinit. Non amatur certe nisi bonum. Veruntamen, quia charitas fundatur super communicatione bonorum supernaturalium, naturae facultate excedens, ideo eius obiectum formale est summa bonitas, vel summum bonum secundum esse quod habet in re, & ex consequenti est eius obiectum secundum esse quod habet in nostra mente. Cuius ratio est, quia esse reale diuinae bonitatis idem est cum ipsa bonitate: sed esse suum quod habet in nostra mente ratione cognoscibilis, est ipsum esse nostrae menti representari, vel aliquo modo ab ea cognosci, modo nostra voluntas per charitatem primo & principaliter tendat per dilectionem in ipsam summam bonitatem in suo esse reali, quod est idem cum ea, & ex consequenti diligit eam nostrae menti presentari, & à nostra mente cognosci, quod est vita aeterna. Principale igitur & formale obiectum charitatis est summum bonum, quo solo plenarie voluntas beatificari potest, utpote in quo plenissime possideretur omne bonum, in quo omnia, quae in amato desiderari possunt, millesies milles supereminent omni verborum eloquio, & amatis affectu tantum attingi possunt, ut dicat: *Secretum meum tibi.* Proximus autem licet ex charitate sit diligendus, non tamen est principale & formale obiectum charitatis, quia per charitatem ipsum non diligimus, nisi in Deum, vel propter Deum. Ceterum, quia non est diligibile nisi bonum, ideo secundum quod res plus habet de bonitate, etiam plus habet de diligibilitate. Hinc in ordine diligibilium ipse Deus, qui summum bonum est, primatum obtinet. Unde in actibus charitatis est ordo talis formaliter, quia charitatis actus respectu diligibilium sunt ordinati: & ideo charitatem habens, specialiter illud complectitur super omnia, in quo principaliter est illud bonum, super cuius communicationem fundatur omnis amicitia charitatis, quia ab ipso principaliter illa amicitia charitatis dependet. Sed amicitia charitatis fundatur super aeternam beatitudinem, quae per essentiam in Deo est, & in alio nullo, nisi per participationem. Deus enim est commune bonum, & fontale, à quo solo dependet communicatio beatitudinis aeternae, & ideo principaliter & super omnia diligendus est Deus, & propter se. Est autem impossibile secundum legem charitatis, amare aliquid aliud plus vel equaliter Deo, quia charitas diligit Deum sicut summum bonum, & ideo diligit eum super omnia. Diligit etiam Deum sicut finem ultimum, & ideo diligit eum propter se. Quod autem diligitur super omnia & propter se diligitur dilectione fruitionis. Quod verò propter aliud, diligitur

Obiectum
charitatis.

Isa. 24.

Ordo cha-
ritatis.

Fff 2 dile-

dilectione usus. Cum ergo charitatis sit omnia ad Deum tanquam ad finem ultimum referre, sicut ponderis est corpus ad locum proprium inclinare, ideo charitas facit nos Deum plusquam nos ipsos diligere. Imò, secundum Thomam 2.2. diligere potest quis etiam amore naturali Deum super omnia, & plusquam se, quia naturæ bonum ab eo recipitur. Nam super communicatione bonorum naturalium nobis à Deo facta, fundatur amor naturalis, quo scilicet homo non solum in suæ naturæ integritate Deum super omnia diligit, etiam plus quam seipsum, sed qualibet creatura suo modo, id est, vel intellectuali, ut Angelus: vel rationali, ut homo: vel irrationali, ut bruta animalia: vel saltim amore naturali, sicut lapides, & alia quæ cognitione carent. Quia vnaquæque pars plus naturaliter amat bonum totius, quam particulare bonum proprium, quod manifestatur ex opere. Qualibet enim pars inclinatione habet principalem ad actionem communem, & utilitatem totius. Apparet etiam hoc in virtutibus politicis, secundum quas ciues pro communi bono dispendium rerum propriarum, & personarum interdum sustinent, quanto magis creatura tam rationalis, quam intellectualis Deum diligit, super omnia, & propter se? Quia dicit Bernardus: Inexcusabilis est omnis etiam infidelis, si non diligit *Deum toto corde, tota anima, tota virtute*. Clamat nempe intus ei innata, & non ignota rationi iustitia, quod ex toto se illum diligere debeat, cui se totum debere non ignorat. Nam & Angeli dilectione naturali plus diligunt Deum, quam seipsos. Dicit enim Augustinus, quod tales Deus creavit Angelos, ut illum præ se diligerent, cuius potestate tales se creatos esse cognouissent. Et hoc ideo, quia voluntas naturalis sequitur iudicium naturale ipsius intellectus. Sed omnis intellectus naturali sua rectitudine summum bonum iudicat esse summè diligendum, & præ omnibus, & propter seipsum. Hinc naturalis voluntas non solum Angeli, sed etiam naturæ rationalis, hoc iudicium sequitur naturali motu suo, Deum diligens super omnia amore amicitia. Amandus est enim Deus, quia amore dignissimus est, nec esse debet respectus ad propriam utilitatem, sed solum ad diuinam complacentiam. Talis enim amor purus & gratuitus est, per se sufficit, per se placet, ac propter se, ipse meritum, ipse præmiū sibi. Verus enim amor seipso contentus est, præter Deum aliud amoris sui præmiū non requirens, sponte afficit, & spontaneum facit, non requirens quæ sua sunt. Non tamen sine præmio Deus diligitur, nec est amor vacuus, nec mercenarius. Habet quidem præmiū, sed id quod amat,

Deus qua-
tenus a-
mandus.

amat, quod vtiq; meretur amando. Præmium sanè, necdum amanti
 proponitur, amanti debetur, & in amore perseveranti redditur. Unde
 meritò Deus præ omnibus, & in omnibus est amandus, & propter se
 ipsum amandus, quia nihil iustius, nihilq; fructuosius amari potest. Mul-
 tum enim amari meruit à nobis, qui & immeritis dedit seipsum nobis.
 Sic enim Deus Pater nos inimicos gratis amavit, quòd cum adhuc *in-*
mici essemus, per Filium suum nos sibi reconciliauit. Causa igitur aman- Rom. 5.
 di Deum, Deus est, tam efficiens, quàm finalis. Nam ipse dat occasio-
 nem, ipse creat affectionem, desiderium ipse consummat: et s amor, & no-
 strum præparat amorem, & remunerat. Præcedit benignior, repèditur
 iustior, expectatur suavior: se dedit in meritum, se seruat in præmium:
 se apponit in refectione animarum sanctarum, & se distrahit in redem-
 ptione captiuarum. Cui laus, & actio gratiarum in æternum.

*Quomodo diligitur Deus ex toto corde, tota mente, tota anima, &
 tota virtute. Cap. XCV.*

Electus ex millibus: caput eius aurum optimum. Caput Christi diui-
 nitas, quod est aurum optimum, quia ipsa est increata charitas, præ- Prouer. 3.
 ciosior cælestis opibus, & omnia, quæ desiderantur, huic non valent com-
 parari. Hinc querit Augustinus libro de moribus Ecclesiæ: Dic mihi Modus a-
 quæso te, quis sit diligendi modus? Vereor enim, ne plus minusve quàm mãdi D. u.
 oportet inflammer desiderio, & amore Domini mei.

Respondet Bernardus, quòd modus diligendi Deum erit sine modo,
 quia ipse prior dilexit nos, tantus & tantum, & gratis, tantillos & ta-
 les. Quis ergo finis nostri, vel modus esse debet amoris? præsertim cum
 amor noster iam non gratuitus impenditur, sed rependitur debitus.
 Amat immensitas, amat æternitas, amat supereminens charitas, amat
 Deus, cuius magnitudinis non est finis, cuius sapiëntia non est numerus, cu- Psal. 144.
 ius pax exuperat omnem intellectum, & vicem repèdere volumus cum Psal. 146.
 mensura? Talis ergo dilectio tendens in Deum tendit in infinitum, quia Philip. 4.
 Deus infinitus, & immensus est: & ideo dilectio nostra tendens in infi-
 nitum, debet esse sine modo, sine mèsura, sine fine. Et hoc præcepit Do- Deut. 6.
 minus cum dicit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex to-* Matth. 22.
ta mente tua, & ex tota anima tua, & ex tota virtute, vel fortitudine tua. Marc. 12.
 Ad euidentiã autem huius præcepti, quod vocatur *mãdãtum magnũ* Lucæ 10.
in lege, sciendum est, quòd dilectio est actus voluntatis, qui significatur Matth. 22.
 hic per cor. Cor enim, secundum Philosophum decimo tercio de Ani- Cor. homi-
 nis.

Fff 3 mali-

malibus, inter omnia membra prius formatur, & secundum Avicennam, est primum membrum in vita, & primum principium venarum, & nervorum, à quo derivatur per totum corpus animæ influentia, vitalium motuum causativa, quia ab ipso est origo prima spirituum, qui sunt dilatativi influentia ipsius animæ: & ideo cor est principium omnium motuum corporalium. Sic etiam spiritualiter voluntas est primum receptaculum vitæ spiritualis, id est, ipsius charitatis, ac per consequens, est principium omnium motuum spiritualium, imperans omnibus viribus, sicut charitas imperat omnibus virtutibus. Primum

Diligere ex toto corde. ergo iubemur Deum diligere *ex toto corde*, id est, ex tota voluntate, ut scilicet per charitatem voluntas totaliter feratur in Deum, ut non remaneat in corde locus vacuus charitate Dei, quo intret amor inordinatus, quia non intrat diabolus quando cum Deo totus animus est occupatus. Diabolus enim vacanti corda diligit, mundata perquirat, sed ubi Deum reperit, cum magna confusione discedit. Omnia igitur referantur in Deum, ut eius honor & beneplacitum in omnibus præponatur. Totum etiã quod ad Deum pertinet, diligi debet, tam iustitia, quàm misericordia, & quæcumque alia Deo attributa. Per hoc enim præceptum intendit Deus, ut in omnibus eventibus homo per voluntatem totaliter uniatur Deo, quod perfecte fiet in patria, cum *Deus erit omnia in omnibus*. In via quidem implebitur, sed imperfecte, & alius alio perfecte, quanto magis accedit per quandam similitudinem ad patriæ perfectionem. Hic verò totum cor hominis, etsi non actu semper in Deum feratur, habitualiter tamè in Deum semper ferri potest, ita quòd nihil contra Dei dilectionem cor hominis recipiat. Et hæc est perfectio vitæ, cui peccatum veniale non contrariatur, quia non tollit habitum charitatis usum. Vnde diuus Basilius super illo: *Ex toto corde tuo*, dicit, quòd dicitur, in *toto corde*, non recipit fixationem in cætera. Nam quantumcumque dilectionis in infimis expenderit, hoc necessario tibi deficit à toto. Quantum enim anima ab eius dilectione emanaverit ad illicita, tantum interim minui necessarium est amorem ad Deum. Nullã ergo partem relinquat, quæ vacare, & quasi locum dare debeat, ut alia res illi incipiat: sed quicquid aliud diligendum in animam venerit, illuc rapiatur, quò totius dilectionis impetus currit. Tunc enim est optimus homo, cum tota vita sua pergat in incommutabile bonum. Hæc ille. Sed queri potest, Vtrum ad illum modum diligendi obligamur, quem

1. Cor. 15.

quem sic Dominus videtur exprimere, quem tamen modum obseruare videtur impossibile: quia *corpus quod corrumpitur, aggrauat animam*, ita quod in hac vita totaliter in Deum ferri non potest. Ad hoc respondet Bonauentura, quod Doctores cum aliquando dicunt hunc modum dilectionis impleri posse, quandoque verò dicunt impleri non posse, in hac vita, ex hoc admonemur, quod vno modo ad dictum dilectionis modum obligamur implendum, scilicet quod amor Dei totum cor possideat, ita tamen, quod non excludat omnem affectum extraneum, sed tantum affectum ipsi Deo oppositum, hoc est, quod nihil diligatur supra Deum, vel aequaliter Deo: & sic diligit *Deum ex toto corde* qui diligit eum propter se, & super omnia. Alio modo excitamur ad ipsum desiderandum, ut quod sic Deum toto corde diligat, quod omnem affectum extraneum excludat, & tunc plenè perfecteque cordi dominatur. Et hæc totalitas haberi non potest ante adeptionem gloriæ: & ideo modus ille diligendi non obligat viatores ad impletionem sui, sed exprimitur in præcepto, ut sciamus quòd per amorè tendere debeamus, & ut nemo se perfectum arbitretur, quousque perfectionè illà assequatur. Interim autem, ut dicit Hugo, quantum potes, tantum diliges. Possibilitas tua, erit mensura tua: quanto plus amas, tanto plus habes: & quanto plus habes, tanto felicior es. Extendere ergo, & dilatare quantum potes, ut totum impleatur quod in te est. Noli timere quasi deficere debeat ille, si nimis capax fueris. Si vas non deficit, oleum sufficit. Cor tuum vas est: Amor illius oleum est. Quamdiu habes vas, ille infundere non cessat. Hæc ille. Porro voluntas cum intensè fertur per amorem in vltimum finem, tunc sunt alia tria actuum principia, quæ mouentur vltèrius à voluntate. Primò, mouetur vis intellectiua, significata per mentem, ad assentiendum his, quæ sunt fidei, & ad meditando de Deo dilecto, carnem pro nobis assumente, prædicante, patiente, moriente, resurgente, ac de alijs ineffabilibus charitatis eius indicijs. Vnde Psalmista ait: *Reuinit consolari anima mea, memor sui Dei, & delectatus sum.* Vnde sanctissimus Bernardus gratus esse volens: *Diligam, inquit, te Domine fortitudo mea, firmamentum meum, refugium meum, liberator meus,* & quicquid optabile, & amabile dici potest. *Diligam te Deus meus pro dono tuo, & modo meo, minus quidem iusto, sed non minus posse meo.* Non enim possum vltra quam possum: potero verò plus, cum plus donare dignaberis, nunquam tamen prout dignus haberis. Vnde si Socrates, ut refert Aulus Gellius:

Sapient. 9.

Diligere

Deum ex

tota mente.

Diligere

Deum ex

tota mente.

Psal. 76.

Psal. 175.

amore sapientia, & praesertim virtutum inuestigandarum, ita cogitatus stare consueuerat, vt per diem naturalem immobilis eisdem vestigijs orare. atq; oculis in locum eundem directis, tanquam quodam secessu mentis, atque animi facti à corpore perseveraret: & Carnales amore Philosophia tantum cogitationibus inhærebat, quod manum ad cibum ponere obliuisceretur, animæ tantum vita fruens, velut alieno corpore circumdatus: quid igitur faciet Christianus ad illa ineffabilia charitatis indicia contuenda vocatus, quæ Deus multifariè, multisq; modis exhibuit in creatione, recreatione, praeseruatione, reconciliatione? &c. Vnde ait S. Augustinus: O anima mea, si cogitare potes qui & quales in comparatione tui sunt abiecti, qui gratiam, quæ data est tibi, consequi non valebant. Audisti certè ab initio, vsque nunc, quàm multæ generationes hominum transierunt, quæ omnes sine cognitione Dei, & pretio sui sanguinis in interitum æternum delapsæ sunt. Omnibus illis redemptor tuus, amator tuus te prætulit, quando tibi gratiam largitus est, quàm nullus illorum percipere meruit: tu sola præ illis electa es. Et cur illud in te factum sit, nullam præter tui amatoris charitatem aliam causam assignare poteris. Secundò mouetur vis appetitiua inferior, quæ per animam significatur, vt parti superiori conformetur: quia sicut sphaera superior motu suo mouet inferiores, sic voluntas appetitum sensitiuum, vt dicitur, de Anima. Et hoc propter vim amoris, praesertim diuini, mouentis efficaciter ipsam voluntatem, quæ carnalia desipere facit, & amara, laboriosa, ac ardua reddit dulcia, grata, & leuia: adornans amantis faciem in vi concupiscibili, & irascibili, quæ sunt velut genæ ipsius sponsæ. De quibus sponsis ait: *Pulchra sunt genæ tuæ sicut turturis*, dum scilicet vis concupiscibilis dirigitur, ad purum amorem dilecti, quo desipit omnis inordinata concupiscentia: & irascibilis incenditur ad perfectam imitationem dilecti, qua complectitur etiam dulci affectu quodcumque arduum, amarum opprobriosum, & iniuriosum. Tertio, mouetur vis executiua exterior, quæ per fortitudinem, vel virtutem significatur, vt etiã actus noster exterior obediat Deo ad operandum bona, cauendum mala, & patiendum iniuriosa ex dilectione diuina.

Diligere
ex tota ani-
ma.

Cantic. 1.

Diligere
ex tota vir-
tute.

Sponsi & sponse collocutio qualis intelligitur, & cur amoris affectu nomine sponsi, & sponse exprimitur.

Cap. XCVI.

Dilectus

Dilectus meus mihi, & ego illi. Cantico. ij. Nunc breui stylo per-
stringamus illud dulcissimum epithalamis spiritualium nuptia-
rum, quia de eo plura tacta sunt in opusculo presenti in diuer-
sis locis: quorum tamen aliqua repetere non grauabor. Dicit Bernar-
dus super Cantica: Sponsa locuta est, & dixit sponsum intedere sibi. Ve-
runtamen si quis horum, quæ dicuntur, cupit adipisci notitiam, amet.
Amor enim hic ubique loquitur. Alioqui frustra ad audiendum legen-
dum ve carmen amoris, qui non amat, accedit, cum omnino capere non
potest ignitum eloquium pectus frigidum. Ista collocutio sponsi & spon-
sæ, quia spiritus sunt, oportet spiritualiter intelligi. Nam spiritus est
verbum, spiritus est & anima: habentque linguas suas, quibus se alte-
rurum alloquantur, seque præsentem indicent. Et verbi quidem lingua
fauor dignationis eius est: animæ verò deuotionis feruor est. Elinguis
est anima, quæ hanc non habet, & non potest illi sermocinatio esse cum
verbo. Ergo cum verbum linguam suam mouet, ad animam loqui vo-
lens, non potest anima non sentire. *Viuus est enim sermo Dei & efficax,* Hebr. 4.
& penetrabilior omni gladio accipiti, pertingens usque ad diuisionem ani-
mæ, & spiritus. Et rursus, cum anima linguam suam mouet, verbum
multò minus latere poterit: quia nisi ipso stimulante, deuotionis lin-
gua minimè mouetur ad loquendum. *Dilectus,* inquit, *meus mihi,* sup-
ple loquitur, & ego illi. Quid ille loquitur, o sponsa dilecti? *Ecce tu*
pulchra es amica mea, ecce tu pulchra, oculi tui columbarum. Et quid tu
illi? *Ecce tu pulcher es dilecte mi, & docorus. Lectulus noster floridus.*
Hinc Bernardus: Verbo igitur animæ dicere: *Pulchra es,* & amicam ap-
pellare, est eidem infundere vnde & amet, & amari se præsumat. Ipsi
verò verbum, vicissim nominare dilectum, & fateri pulchrum, quod
amat & amatur sine fictione, & fraude adscribere illi, & mirari digna-
tionem, & stupere ad gratiam. Itaque verbi locutio, est doni infusio:
& animæ responsio, est cum gratiarum actione admiratio. Et ideo plus
anima diligit, eò quòd in diligendo se victam sentit: & ideo plus mi-
ratur, quòd in dilectione se præuentam agnoscit. Eadem etiam tan-
git Dominus apud Osee, dicens: *Ablactabo eam,* scilicet fidelem ani-
mam, ab omni concupiscentia, & passione inordinata, & *ducam eam in*
solitudinem, id est, in abstractione affectus ab omni creato: & *ibi loquar*
ad cor eius. Super quo dicit Albertus Magnus de veris virtutibus, quòd
locutio Domini in corde est de arduis gratijs menti securitatem præ-
stare. Cæterum, quia cunctis alijs affectionibus multum præeminet amo-

Epithala-
rium spi-
ritualium
nuptiarum.Colloquiū
amantium.

Cant. 2.

Cant. 2.

Cant. 4.

Locutio
Verbi.

Osee 2.

ris affectio in natura donis, praesertim cum ad suum recurrit principium: ideo spiritus amoris hac affectionem exprimere voluit nomine sponsi & sponsae: nec sunt inuenta aequè dulcia nomina, quibus verbi & animae dulces exprimerentur affectus, quæ admodum sponsus & sponsa: utpote quibus omnia sunt communia, nil proprium, nil à se diuisum habentibus: vna vtriusque hereditas, vna domus, vna mensa, thorius vnus, vna voluntas, & vnus spiritus. Nam si carnale matrimonium duos in vna carne constituit, cur non potius copula spiritualis in vno spiritu duos glutino charitatis adunir? Res miranda, & omni dulcedine complectenda. Iesus Christus in humanitate venire disponens, ut animam ad maiorem prouocaret dilectionem, sponsi more & nomine se repromisit ad futurum; dicente Propheta: *Et ipse iāquam sponsus procedens de thalamo suo*, scilicet vteri virginalis. *Exultauit ut gigas ad currendam viam*, scilicet assumptæ mortalitatis, velut ex aequo se coniungere volens animæ amorosæ, spiransque purissimum, & intensissimū amorem, & à sponsa requirens illius amoris vicissitudinem, qualis amor vigere debet inter spōsum, & sponsam. Dicit enim Gregorius super Cantica, quod Deus cum vult timeri, Dominum se nominat: cum vult honorari, Patrem: cum vult amari, sponsum. Cum se Dominum nominat, indicat quod creati sumus. Cum se patrem nominat, indicat quod adoptati sumus. Cum se sponsum nominat, indicat quod coniuncti sumus. Quanto quoque dignior est honor, quam timor, tantò plus gaudet Deus pater vocari, quam Dominus: & quanto charior est amor, quam honor, tantò plus gaudet vocari sponsus, quam pater. Sed dicis: Vnde persuaderi potest animæ pauperula, quod eam Deus more, & amore sponsi sibi coniungere velit? cum dignior ille, indignior illa post lapsum esse non potest, & inter vtrosque *magnum chaos firmatum* esse videtur. Nam qui dixerunt, vniuersum esse velut vestigium Creatoris, quodammodo nos intelligere fecerunt, remotissimam distantiam illius ab vniuerso: & dederunt vtriusque occasionem imaginandi magnitudinem eius super vniuersi magnitudinem incomparabiliter eminentem. Breuiter respondeo, quod hoc ei persuaderi potest tam ex beneficijs creationis, quam recreationis. Primò, quantum ad beneficium creationis. Dicit enim Hugo, quod Deus creati spiritum rationalem sola charitate, nulla necessitate, ut eum suæ beatitudinis faceret participem. Et ut aptus esset tanta beatitudine perfrui, fecit in eo dilectionem spirituales, palatum quodammodo per hanc illum sensu.

Sponsus Iesus.

Psalm. 18.

Dominus Pater.

Luc. 16.

Beneficium creationis.

sensificans ad gustum internæ dulcedinis, quatenus per ipsam dilecti-
 onem ei infatigabili desiderio inhereret, & inharendo ipsam, quo be-
 atificanda erat, bonum, & ex ipso quodammodo per affectum suge-
 ret, & de ipso per desiderium biberet, & ipsum per gaudium posside-
 ret, quia dicit Philosophus 10. Ethicorum, in contemplatione optimi
 diligibilis, poni ultimam felicitatem hominis. Si ergo, secundum An-
 selmum in Monologion, Deus ex nihilo dedit rationalem essentiam,
 ut amans esset, quid dabit amanti, si amare non cesset? Si tam grande
 est, quod amori famulatur, quam grande est, quod amori recom-
 pensatur? Et si tale est amoris fulcimentum, quale est amoris emolumen-
 tum? Nam si rationalis creatura, quæ sine hoc amore sibi est inutilis, sic
 eminet in omnibus creaturis, utique nihil potest esse primum huius
 amoris, nisi quod supereminet in omnibus creaturis. Etenim id ipsum
 bonum, quod se sic amari exigit, non minus ab amante se desiderari co-
 git. Quid ergo summa bonitas retribuet amanti, & se desideranti, nisi
 se ipsam? Nam quicquid aliud tribuit, non retribuit, quia non compen-
 satur amori, nec consolatur amantem, nec satiat desiderantem. Charita-
 tas est ergo causa efficiens creaturæ rationalis, & participatio diuinæ bo-
 nitatis est causa finalis. Hinc dicit S. Augustinus: O quam stultum est
 amorem tam potentis non concupiscere; & quam impium, tam multum
 amantem non redamare? Dilige ergo illum propter se, dilige te propter
 illum. Dilige illum, ut illo fruaris: dilige te, ut ab illo diligaris. Dilige in do-
 nis illius, quæ tibi data sunt ab illo, illum tibi, & te illi: quia hæc est pu-
 ra, & casta dilectio, nihil habens sordidum, nihil amarum, nihil transi-
 torium. O anima mea mirabilis, & amabilis creatura, quia Deo tuo sin-
 gulariter electa, dic fiducialiter cum Iob Propheta, & ingemina: *Domine,*
quid est homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? Iob 7.
 Si enim homines nihil sunt in corde suo, tamè aliquid magni latet de
 eis in corde diuino. O Pater misericordiarum, qui nec decipis, nec deci-
 peris, & tamè erga eos apponis cor tuum? Scio quia *ubi thesaurus tuus, ubi*
et cor tuum. Et si quasi nihil sunt in iudicio veritatis tuæ, tamè aliquid
 Magni sunt in affectu pietatis tuæ. Quid ergo sunt? Vtiq; regnum Dei,
 dicite Domino: *Regnum Dei intra vos est.* Vbi dicit Gregor. Nazian. Lucæ 17.
 Forſitan regnum Dei nobis inſitum dicit inſitam animabus noſtris lætiti-
 am per Spiritum ſanctum. Ea enim eſt velut imago, & arrha pœrennis
 lætitiæ, qua in futuro ſeculo ſanctorum animæ gaudebunt. Et Apo-
 ſtolus dicit, quod hoc *regnum Dei in nobis, eſt iuſtitia, pax, & gaudium* Rom. 14.
 Ggg 2 diuum

Rom. 14.
1 Cor. 3.
Psal. 131.
Psal. 44.
1 Ioan. 3.

dicum in Spiritu sancto: de quo re: no postea latius videbitur. Est, inquā, anima sancta templum Dei, & habitatio Altissimi. Templum, inquit Apost. Dei sanctum est, quod estis vos. Et elegit eam in habitationem sibi, dicens: Hec requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Est insuper filia Dei, eodem dicente: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum. Et Iohannes in Canonica sua: Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, ut filij Dei nominemur, & simus. Est denique sponsa Dei, quā ut sibi in sponsam assumeret, & ad dilectionem reciprocam incitaret, naturam humanam assumpsit, ut seipsum exinanendo, sponsam suam exaltando nobilitaret. Unde dicit Bernard. Si non fecit ille, quod sponsus, si non tanquam sponsus amavit, si non zelatus est tanquam sponsus, noli acquiescere te sponsam arbitrari, o anima sancta.

Quam eminentissimè & fidelissimè sponsus intendere dignatus est sponsa, tam in beneficijs creationis, quam recreationis.

Cap. XCVII.

Isa. 2.

Beneficium creationis.

Anima qd sit.

Dilectus meus mihi (scilicet intendit) & ego illi. Videamus nunc quomodo sponsus, cui cura seculorum incumbit, sponsa suæ singulariter intenderit, tam in beneficijs creationis, quam recreationis, ut non immeritò se dilectam sponsam eius esse confidat, & gloriatur, dicens: *Dilectus meus mihi intendit, quia benignus, & misericors est. & ego illi, quia non sum ingrata. Ille mihi gratiam ex gratia, & ego illi gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori. Ille me salutem, ego illius voluntati. Ille mihi amorem verum, tam in beneficijs creationis, quam recreationis, & ego illi fidelitatis affectum.*

Unde quantum ad beneficium creationis, anima primò facta est ad imaginem Dei. Dicit enim Augustinus, lib. de diffinitione animæ, quòd anima est substantia creata inuisibilis, immortalis, Deo simillima, nullam habens imaginem nisi Creatoris sui. Vel, anima est vita perpetua, per memoriam, intelligentiam, & voluntatem ad imaginem Dei facta; capax virtutis, & gratia; vel vitij; susceptiva pena; vel præmij arbitrij libera; potentijs, habitibus, & affectionibus decorata; carens figura, pondere, & colore; passibilis, & mutabilis, eò magna, quò capax aternitatis; eò recta, quò est appetens bonitatis; eò beata, quò particeps est diuinitatis, gerens in se naturalem imaginem, secun-

secundum quod homo naturalem habet aptitudinem ad Deum intelligendum & amandum. Et hæc est imago creationis, quæ reperitur in omnibus hominibus, ut dicit Glossa super illud: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Secundum hanc enim anima immediate, & ex nihilo à solo Deo creata, capax est ipsius Dei. Et ideo quicquid Deo minus est, animam implere non potest. Sicut enim anima vegetabilis appetit esse, & sensibilis appetit bene esse: sic anima rationalis appetit optimè esse, nec vnquam quiescit, donec optimo coniungatur. Quapropter vi amoris in Deum, tanquam in centrū proprium, mouetur, ut in ipso summè delectetur, & quiescat. Deus enim est eius patria, & habitatio, ac fontalis origo, quia creata à Deo, vita à vita, simplex, immortalis, ut nō longè sit à Creatore suo, cui appropiare videtur simplicitate essentia, ac perpetuitate vitæ. Creata est enim anima magna à magno, recta à recto, bona à bono: eò magna, quò capax est æternorum: eò recta, quò appetens est superiorum; eò bona, quò Deo vnita? ut sic feliciter redeat vnde profuxit. O anima mea, vnde sumptit exordium profusus tuus? Nōne ex illa abyfso diuinitatis? velut essentia de essentia, vita de vita, intelligentia de intelligentia, lumē de lumine: sed creaturaliter, non essentialiter; non dea de Deo, sed deificanda à Deo. Cuius tanta est connexio, quòd nunquam est abolenda, nunquam in æternum separanda. Sicut enim sol in sua rota lux quædam est essentialis, vbiq; radios suos dispergens sine sui diminutione: qui licet radijs essentiam suam claritatis non communicat, æternam tamen contiguationē præstat, qua radios suos in esse conseruat: ita quòd eodem momento, quo contiguatione illa dissipatur, etiam esse ipsius radij euacuatur. Sic anima profusa ab ipsa diminutionis abyfso, quandā retinet æternam contiguationem, vnde cum origine sua conseruat & alitur, quam super omnia cōplecti concupiscit ac perfrui. Præterea sciendum, quòd rationalis anima, quantum ad essentiam suam, est imago diuinæ essentia. Et hæc imago est secundum indistinctionem, cuius imaginis reformatiua est ipsa gratia diuina, quæ reducit ipsam imaginem etiam ad diuinam similitudinem. Sed anima, quantum ad suas potentias, est imago ipsius Trinitatis. Et hæc est imago secundum distinctionem, cuius imaginis reformatiua est ipsa virtus, quæ reducit ipsam imaginem ad diuinam similitudinem. Nam sicut Deus vnus est in essentia, trinus in personis: sic anima est vnus natura, tres habes vires, scilicet intellectum, voluntatem, & memoriam. Et sicut ex Pa-

anima ad
imaginem
Dei.
Psal. 4.

Animæ nobilitas.

Imago Dei
in anima, &
similitudo
io

tre generatur Filius, & ex utroque procedit Spiritus sanctus: sic ex intellectu generatur voluntas, & ex utroque procedit memoria. Et sicut est Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, non tamen tres dii sunt, sed vnus Deus, & tres personae: sic anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres animae, sed vna anima, & tres vires, quibus imaginem diuinam in sua natura gerit mirabiliter. Et his iubemur diligere Creatorem, vt quantum diligimur, diligatur, & in memoria semper habeatur.

Anima cre-
ata ad Dei
similitu-
dinem.

Gratia in-
creata.

Gratia cre-
ata.

Cont. 4.
Vita animae
duplex.

Sensus ho-

Secundò facta est anima ad Dei similitudinem, quae similitudo consistit in gratuitis, scilicet in diuina gratia nobis collata, & virtutibus, maximè in charitate: quia gratia perficit naturam. Pro quo notandum, quòd est gratia increata, scilicet Spiritus sanctus, qui se tribuit ijs, qui sunt sine peccato mortali. Et dicitur gratia, secundum quod dicitur donum: & dicitur donum, secundum quod dicitur amor: quia secundum suam proprietatè est amor, & vt amor procedit à Patre & Filio. Cùm ergò Spiritus sanctus est amor, imò prima virtus amoris, hinc est, quòd cùm nobis Spiritus sanctus datur, in diuinam speciem nos transformat, vt sit anima Deo assimilata. Porro ex illa parte debemus intelligere gratiam creatam, quasi similitudinem, & dispositionè ex parte animae rationalis, ex qua habet, quòd fit accepta Deo, & assimilata. Nam ibi est forma transformans: & haec est gratia increata. Et ibi est forma transformata, quae derelinquitur in transformato, scilicet in anima ex ipsa transformatione. Et haec est gratia creata, quae etià est necessaria, & ex parte animae recipientis, quae se non potest habere per immediationem ad gratiam increatam, nisi prius disponatur, vt latius patet superius. Deniq; ratio, cur ad diuinam similitudinè imprimendà animae sanctae, maximè requiritur diuina gratia, & virtus gratuita charitate formata, est ista: Quia, secundum Linconiensem, sicut cera mollis fortiter applicata sigillo, recipit imitatoriam similitudinem omnium formarum, & figurarum sigillo in sculptarum: sic in anima per amoris copulam à summa pulchritudine impressa, non erit alicuius pulchritudinis absentia, sed in illa refulgebit imitatorie pulchritudo, quae super ipsam est impressa, vt ei veraciter sponsus dicere valeat: *Tota pulchra es amica mea.* Quantū etiā ad beneficium recreationis, primò pro nobis humanam naturam assumpsit: quia duplex est animae nostrae vita. Vna, quae viuit in carne: alia, quae viuit in Deo. Duo quoque sunt in homine sensus, & ideo Deus homo factus est, vt uterque sensus bonum

bonum suum haberet, in quo reficeretur. Verus interior, qui reficitur in contemplatione diuinitatis; alius exterior, qui reficitur in contemplatione humanitatis, ut sic totum hominem in se beatificaret, & tota cōuersatio hominis ad ipsum esset, & tota dilectio eius in ipso esset, cum à sensu carnis videretur per carnē, & à sensu mentis videretur per diuinitatis contemplationem. Hoc enim erat totum bonum hominis, ut siue ingrederetur, siue egrederetur in factore suo *pascua inueniret.* Ioan. 10. Considera nunc, o homo, quanta fuerit erga te dilectio Dei tui, quod veller Deum hominem, & hominem quodammodo Deum fieri, & sic te post lapsum querere, & post offensam te plus, quam prius exaltare. Nunquid exaltationem culpa tua promeruit? Certè non. Sed ne amplius ab eo fugeremus, nostram naturam inseparabiliter sibi vnire voluit. Hinc merito dicit Chrysostomus: quod nemo amatorum carnalium, etiam si sit in hoc ultra modum insaniēs, sic exardescere potest in amorem dilectæ suę, sicut Deus effunditur in amore animarū nostrarū. Secundò verò in assumpta natura pro nobis redimēdis, abluendis, adornandis, instruendis, alliciendis, ad imitationem instigandis, miragefsit, & sustinuit, sicut locutus est per Hieremiam: *Reliqui, inquit, domum meam, dimisi hereditatem meam: dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius.* O insuperabilis amor charitatis, qui insuperabilem superasti, & cui omnia subiecta sunt, omnibus quodammodo subiecisti, dum victus amore Deus, seipsum *exinanauit, formam serui accipiens, non modò inuentus ut homo, sed ut opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Philip. 2. Psal. 21. Isai. 53. *Vidimus, inquit, eum tanquam leprosum, & nouissimum virorum, virum dolorum, & percussum a Deo, & humiliatum.* O nouissimum, & altissimum; o humilem, & sublimem, o opprobrium hominum, & gloriam Angelorum. Nihilne merebitur tanta vilitas, imò & tanta charitas, quæ habet hunc modum, imò quæ excedit omnem modum? *Propter nimiam enim charitatem, qua dilexit nos Deus, ut seruum redimeret, nec Pater Filio, nec sibi Filius ipse pepercit.* Ephes. 2. 1. Pet. 4. Verè *nimiam*, quia mēsuram excedit, modū superat, & supereminet vniuersis. Vix pro iusto quis moritur. Iste moritur ex amore pro inimicis, & iniustis, ab iniustis, & cum iniustis, ut inimicos faceret intimos, seruos fratres, captiuos coharedes, exules reges, diaboli prostitutas proprias dignissimas sponsas. Propterea nanq; tam diu exulauit, tam fideliter in labore desudauit, tam valenter hostē debellauit, tam potēter sponsam eripuit, & in bello tandē occubuit, eā redimēs per suppliciū, quo nullū iniustus

per opprobrium, quo nullum vilius; per pretium, quo nullum pretiosius; per mysterium, quo nullum profundius; & per exemplum, quo nullum perfectius.

Sponsus dat & petit totum cor sponsae, & qualis esse debet anima, ut dicatur merito Dei sponsa. Cap. XCVIII.

- D**ilectus meus mihi, & ego illi. Dilectus meus mihi spiritualis desponsationis fidem indulget, dicens per Osee: *Sponsabo te mihi in fide, sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, in misericordia & miserationibus sponsabo te mihi in eternum, & ego illi grater consentio.* Pro quo notandum, quod haec nomina sponsus & sponsa, dicuntur a spondere, quia mittebant olim sibi mutuo cautiones, quibus spondebant in iura matrimonij se consentire, & fideiussores dabant, quibus id se servaturos obligabāt, ut patet ff. de sponsa. l. 2. Et quaedam sunt sponsalia de futuro, quaedam de presenti: & in utrisq; sponsalibus requiritur consensus voluntatis, & animorum. Unde dicitur 27. quaest. 2. cap. Sufficiat solus secundum leges consensus eorum, de quorum quarumq; coniunctionibus agitur: qui solus si defuerit, caetera etiam cum ipso coitum rite celebrata frustrantur. Matrimonium enim non facit coitus, sed voluntas. Haec ibi. Hinc sponsus Christus cor sponsae suae petit in matrimonio spirituali, dicens: *Fili, praebe cor tuum mihi.* Nullique fructuosius, iucundius, & honorabilius sponsa cor suum praebere potest. Tali namq; sponso cor dare convenit, qui solus cordi sufficere potest, ut sponsa cum Psalmista dicat: *Deus cordis mei, & pars mea Deus in eternum.* In solo namque Deo cordis est sufficientia. In omnibus alijs cordis egestas. Cum igitur, o anima, sponsus tuus de te totum suum fecit, dices: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia,* id est, totum cor humanum, *traham ad me ipsum,* scilicet per dilectionem, in quo totum suum habere testatur, ut versa vice de ipso totum tuum facias, ipsum laboris tui finem constituendo, pro eius amore cuncta bona perficiendo, & mala patienter perferendo: alioqui qua fronte de ipso totum suum facere denegabis, qui de te totum suum tam dignanter effecit? Et hoc fit per verum amorem, per quem cordis dominium transfertur in amatum. Amor enim non finit suos esse amantes, sed amatorum. Hinc illi, quem diligimus, vulgariter cor nostrum dedisse dicimur. Et solus amor Dei, qui est coniunctio convenientis cum convenienti, facit matrimonium spirituale. Charitas enim, quae secundum Apostolum, *perfectio est vinculum,* in Deum perfe-

Osee 2.

Sponsus
vnde.

Sponsalia.

Cor Deo
offerendū.
Prover. 23.

Psal. 72.

Ioan. 12.

Matrimo-
niū anima
cum Deo
Coloss. 3.

perfectè facit consentire: & ideo perfectum facit matrimonium inter Deum, & animam, iure quodam matrimonij Deum cordi, & cor Deo ligans, ac in tantum Deo constringens, vt qui sic adheret Deo, spiritus unus efficitur cum eo. Vide nunc o anima, si tuus amor est ad donandū, vbi melius illum collocare poteris, quàm in eo, qui est speciosus forma pro filijs hominum, in quo sunt omnes thesauri sapientie, & scientie absconditi? Si verò ad vendendum, nonne & ipse emit pretio magno sui sanguinis, dulciter amore te praueniens, & fideliter redimens? Est enim pro amore tuo pretium sui sanguinis iam persolutum, & tibi venale liberaliter expositum, cui nulla merces æquiparari potest. Imò Deus trinus & vnus in amoris tui se pretium exposuit, vt vel sic cordis tui, bonæq; voluntatis tuæ dominiū plenius consequatur. Si deniq; tuus amor est ad auferendum, quæ violentia maior ad amorem tuum obtinendum inferri potest, quàm mori taliter pro amore? In hoc enim Christus commendat charitatem suam, quòd ex amore pro nobis mortuus est, cum adhuc inimici essemus. Vnde dicit Bernard. Nulla est maior dilectio, nullus amor sincerior, nullus affectus ardentior, nulla charitas sanctior, quàm quòd mortuus est pro nobis innocēs, nihil quod in nobis amaret, inueniens. Hoc autem totum fecit, vt dura corda nostra emolliret, ac insensibiles, ac mortuos affectus nostros quasi excitado suscitarer. Veruntamen iste sponsus est virgo, virginisq; filius, qui sponsam virginem habere desiderat. Et secundum legem, summus sacerdos virginem ducit uxorem. Hinc ait Apost. Respondi vobis vni viro, virginem castam exhibere Christo. Quòd dicit ad animam, quam Christo vult exhibere, & virginem, & castam virginem. Sed ne paueas anima, quia quoties per gratiam mundata fueris, virgo reputaris. Anima namq; virgo censetur, quæ redditur à peccati corruptione libera, & per dilectione integra, vnum petens, quærens, & diligens, & illud vnum, quod est necessarium, quòd facit charitas, cuius officium est vnire. Hoc enim inter matrimonium carnale & spirituale, quod in carnali virgo corrumpitur, sed in spiritali anima corrupta virgo efficitur. Vnde dicit beata Agnes: Quem cum amauiero, casta sum; cum tetigero, munda sum; cum accepero, virgo sum. Porro, secundum Bernardum, audi qualem te esse oportet, si vis esse sponsa Dei: Da mihi, inquit, animā nihil præter Deum amantem, & quod propter Deum est amandum: cui viuere Christus non tantum sit, sed & diu fuerit: cui studij, & otij sit prouidere Dominum in conspectu suo semper, cui sollicitè ambulare cum

1. Cor. 6.

Psal. 44.
Coloss. 1.

Rom. 5.

Leuit. 21.

2. Cor. 11.

Anima vir-

go.

Lucæ 10.

Agnos.

Anima spō-

sa Dei.

Psal 15.

Mich 6.

H h h

Deo

Deo suo, nō dico magna, sed vna sit volūtas, & non desit facultas. Nam quia multi sunt cognati, quamuis non similes, & ex cognatione se diligunt: sunt etiam multi similes, quamuis non cognati, & ex hac similitudine se diligunt. Vbi verò simul hæc duo concurrunt, necessarium est vt vehementior sit vis amoris. Nunc verò, & identitate naturæ vestitus ipse Deus, maiora signa dilectionis ostēdit, & maxima suis operibus exhibuit. Quid igitur, non plurimum sponsus redamabit sponsam, id est, fidelem animam, qui eam intentissimum, & fidelissimum amorem spirantem iam agnouit? Deus enim, cum sit summus, deceet eum habere summū amorē ad suum diligibile, qui vigere debet inter sponsum, & sponsam. Licet igitur sponsa suo sponso est multum inferior, tam genere, quàm specie, & dignitate; tamē eo affectu se diligere nō dubitet, quo sponsa diligitur à sponso: cum ex longinquo Filius Patris cælestis aduenit, vt hæc sibi sponsam assumeret, & quā tantū adamauit adhuc scēdā, necdūm redamantē, vt pro illa carne indui, & taliter mori non dubitaret, vt vel sic sua morte, suoq; sanguine redderet eam pulchram, & gloriosam non habentem maculā neq; rugam, putas ne dealbatā, & exornatā, ac plurimum redamantem non diligeret, tāquam sponsam dignissimā? Vnde ergo tibi, o anima, gratia tam inestimabilis, vt eius sponsa dici merearis, & esse, cuius pulchritudinē Sol, & Luna mirantur? Ad cuius nutum vniuersa mutantur, in quem desiderant, & Angeli prospicere? O quid retribuēs Deo tuo pro omnibus quæ retribuit tibi, vt sis sociā mensæ, sociā regni, sociā thalami, vt introducat te rex in cubiculum suum? Vide nunc quid de Deo tuo sentias, vide quantū de eo præsumas, vide quibus brachijs vicariæ dilectionis redamādus, & amplectendus sit, qui tanti te aestimauit, imō qui tanti te fecit. De latere suo te formauit, cum in cruce pro te obdormiuit. Propter te à Deo Patre exiuit, & eadē natura se induit, vt adharēs ei spiritus vnus efficiaris cum eo. *Audi ergo filia, & vide, & considera quāta sit dignatio Dei tui erga te, & obliuiscere populū tuum, & domum patris tui, desere carnales affectus, dodesce mores seculares, obliuiscere cōsuetudines noxias: sciens quia ista sunt nuptiæ desponsationis, non copulationis; præparationis, non consummationis. Deniq; cur anima Deum amās censetur Dei sponsa triplex subest ratio: Prima, quia talis anima Deo sociatur amore casto. Nam amor ipsius animæ nunquam quiescit, nisi in illo solo. Quantumcunque ipsa cum creaturis adulterat, nūquam quietari potest, donec in illo solo casto amore cōquiescat, qui secundū*

Ephes. 5.

1. Pet. 1.
Psal. 115.

Mal. 44.

Connubij
mystici ratio.

Augu-

Augustinū, intrat in animam omni voluptate dulcior, omni luce clarior, omni honore sublimior, omni amore secreto interior. Et iterum: Quis mihi det, vt venias in cor meum o Deus meus, & inebries illud, & obliuiscar omnia mala mea, vt amplectar te solum vnum bonum Deus meus? Secunda ratio est, quia fidelis anima non potest ab aliquo fecundari fructu boni operis, nisi à solo Deo. Solus enim vehemens amor Dei complectitur omnia grata in Deum, & omnia ingrata propter Deum: per charitatem complectens inimicum, vt amicum; confusionem, vt honorem; poenam, vt oblectationem; mortem, vt vitam; & sic de alijs, vt sic in nullis prosperis insolescat, in nullis aduersis charitas tepescat, sed semper respondeat dilecto: *Paratum cor meum Deus,* *psal. 56. 107.* *paratum cor meum* scilicet tam in aduersis, q̄ in prosperis. Tertia ratio est, quia ab eo solo donis virtutum subarrhatur, quæ nullus dare potest, nisi solus Deus. Anselmus autem in Profologio addit quartam rationem, dicens: Quatuor sunt, propter quæ fidelis anima sponsa Christi dicitur: Dona gratiarum, quibus subarrhata est in baptisate: castus amor, quo illi sociata est in vnctionis chrismate: proles virtutum, quibus fecundata est diuini verbi dogmate: thorus immaculatus, quo illi in æternum socianda est, omni semoto procul anigmate.

Matrimonium spirituale inter Christum, & animam, quomodo initiatur, confirmatur, & consummatur, ex recordatione beneficiorum Dei. Cap. XCIX.

Dilectus meus mihi, & ego illi. Sicut matrimoniū carnale inter virum, & mulierem initiatur per verba de futuro, & confirmatur per verba de præsentī, perficiturq̄; per copulam mutuam subsequētem: sic etiam spirituale matrimonium inter Christum, & animam, initiatur per fidem in baptisate, cōfirmatur in profectu virtutum, & perficitur in gloria, quando inseparabiliter coniungitur anima Christo. Initiato verò matrimonio, iam dicuntur sponsus & sponsa, quia se sibi alterutrum spondēt, vt nec ille, nec illa alteri nubat. Inter diem verò desponsationis, & nuptiarum spatium interponitur, quo cōuenire debeant. Quod quidem sapiēter, & vtiliter statutum est, vt interim visitatio mutua frequentetur, & amor mutuus crescat, & augeatur, ac impatiens desiderium cupitæ copulæ, quò magis differtur, amplius ignescat. Et quia, secundum Sallustium: Animæ cupienti nihil satis festinatur: diem nuptiarum indictam properantius adesse desiderant.

H h 2

Sic &

Matrimo-
nij mystici
ignitatio.

Sic & tu, o anima, Christi sponsa iam effecta, dum dies cupitæ copula tardat, at deas amore, æstues desiderio, & anheles suspirio, & sicut ait quidam: *Palleat omnis amans*: & in te pallor, & macies certissima signa sint amoris: Nam si te sponsus marcescere viderit impatienti desiderio, copulae diem accelerabit; offeret oscula, iunger amplexus, vt cantare valeas in iubilo: Ecce quod concupiui, iam video; quod amavi, iam teneo. O latum diem talium nuptiarum, & felicem sponsum tali coniugio dignam. Interim sponsa diligenter attendat, qualè sponsus exhibet amorem, vt condignam amoris illius reddat vicem.

Beneficia
Dei ad ani-
mam.

Veraciter enim amans in amato singula reuoluit, & dilectionis affectum excitare, & augere valeans, scilicet ipsius amati conuersationem, pulchritudinem, dulcedinem, beneuolentiam, fidelitatè, & in multis exhibitam charitatem: quia, secundum Augustinũ, ad Dei dilectionem in nobis excitandam, nutriendam, & augmentandam, nihil ita valet, sicut beneficiorum eius frequens, & diligens consideratio. Quod & ipse perficiens, ait: *O anima mea, si cogitare potes, qui & quales in comparatione tui abiecti sunt, qui gratiam, quæ data est tibi, consequi non volebant. Audisti cerre ab initio vsque nunc, quam multæ generationes hominum transierunt, qui omnes sine cognitione Dei, & pretio sui sanguinis in interitum æternũ delapsæ sunt: omnibus illis Redemptor tuus, amator tuus, te prætulit, quando tibi gratiã largitus est, quam nullus illorum percipere meruit. Tu sola præ illis electa es. Et cur id in te factum sit, nullam præter amatoris tui charitatem aliam causam assignare poteris, nec aliud habes, nisi quod saluã te fecit, quia voluit. Et iterum: Miser ego, quantum deberem diligere Deum, qui me fecit, cum non eram; & redemit, cum perieram? & de nihilo fecit me, non lapidem, non arborem, non auem, nõ aliquid de animalibus, sed hominem esse me voluit. Dedit mihi viuere, & discernere. Perieram, & ad mortalem descendit, mortalitatè suscepit, passionem sustinuit, & mortè vicit, & sic me restaurauit. In peccatis meis venundatus eram: venit ille post me vt redimeret me, & tantum dilexit me, vt sanguinis sui pretium impenderet pro me: & tali pacto reduxit me de exilio, & redemit me de seruitio, & nomine suo vocauit me, vt memoriale suum semper esset mecum. *Vixit me oleo letitia*, quo ipse vnctus erat, vt ab vncto essem vnctus, & à Christo vocarer Christianus. Sic gratia eius & misericordia semper præuenerunt me: nec pro his omnibus quid illi rependam habeo, nisi tantum, vt diligam eum ex toto cor-*

A. Cor. 10.
Psal. 44.
Hebr. 1.
Psal. 58.

to cor-

ro corde meo: Non enim melius aut decentius, quam per dilectione
 rependi potest, quod per dilectionem datum est. Erit ergo mihi dulce
 de ijs semper loqui, semper cogitare, semper gratias agere, vt eum pro
 omnibus beneficijs suis valeam semper laudare & amare. Olim enim
 compurui in oculis tuis Domine, mihi placens, & hominibus com-
 placere cupies. Et quid erat quod me delectabat, nisi amare, & amari:
 Et exhalabantur nebulae de limosa concupiscetia carnis, & obfuscabat
 cor meum, vt non discerneret serenitas dilectionis tuae a caligine li-
 bidinis, cum nihil blandius sit tua charitate, nec amatur quicquam sa-
 lubrius, qua illa praecunctis formosa, & luminosa veritas tua; vbi re-
 quies certa reperitur. Tu enim es plenitudo, & indeficiens copia incor-
 ruptibilis suauitatis. Quies est apud te, & imperturbabilis vita. Qui in-
 trat in te; intrat in gaudium Domini sui, & non timebit, & habebit se opti-
 me in optimo. Hac sparsim Augustinus. Hinc hortatur Anselmus di-
 cens: Considera nunc anima mea, intendite omnia intima mea; quan-
 tum illi debeat tota substantia mea. Certè Domine, quia me fecisti;
 amori tuo debeo me totum: quia me redemisti, debeo me totum;
 quia tanta promissisti, debeo me totum. Imò tantum amori tuo debeo
 plus quam me, quantum tu es maior me; pro me dedisti te. Fac me Do-
 mine precor gustare per amorem, quod gusto per cognitionem. Tra-
 he me totum in amorem tuum, & factorum tuum dilectione, quod
 tuam est conditione. Hac ille

Hugo verò dicit in tractatu de amore, quòd tota vis amoris nostri
 consistit in tribus. Primò, quòd mens aliquid ad fruendum eligat, sci-
 licet summum bonum, alioqui quicquid aliud mens ad fruendum pra-
 ter Deum in seipso, aut proximum in Deo, vel illecta, vel decepta
 elegerit, metas verae dilectionis exit. Secundò, quòd ad id quodam
 interno desiderio sese extendat, dicèdo cum Propheta: *Omnia ossa mea*
dixerunt: Domine, quis similis tibi? Tertiò, quòd id agat, quo ad deside-
 ratum peruenire valeat. Et tunc sine dubio amare dicendus est. Et hac
 quando quis feruentius, instantiusque peregerit, tantò magis & diligit:
 quam dilectionem debita forma sponsa studeat exequi exeplo sponsi,
 de quo dicit Bernardus super Cantica: Quòd Deus nos dilexit tam
 dulciter, quòd carnem induit: tam sapienter, quòd culpam cauit: tam
 fortiter, quòd mortem sustinuit. Et quos in carne visitauit, non car-
 naliter amauit, sed in prudentia spiritus, amulans nos *emulatione Dei*,
 non hominis. Et quos quaesuit in carne, dilexit in spiritu, redemit in
 virtute.

Amoris vim consistit in tribus.

Psal. 34.

Deus quomodo dilexit.

H'h'h 3; virtu-



virtute. Plenum prorsus omni suauitatis dulcedine, videre hominem hominis conditorem. In carnis assumptione, condescendit mihi; in culpae vitiatione, consuluit sibi; in mortis susceptione, satisfecit patri, amicus dulcis, consiliarius prudens, adiutor fortis. Huic securus me credo, qui saluare me velit, nouit, possit. Carnis quidem assumpsit veritatem, exhibens in illa consolationem infirmo: sed peccati similitudinem in ea prudenter abscondens, laqueum deceptionis diabolo. Porro, vt Patri nos reconciliaret mortē fortiter subiit, & subegit, fundens pretium nostrae redemptionis sanguinem suum. Ergo nisi dulciter amasset, in carcere nos non requisisset. Iunxit affectioni sapientiā, qua tyrannum deciperet: iunxit & patientiam, qua Patrem offensum placaret. Sic à Christo Christiane discite, quemadmodum diligas Christum. Discite amare dulciter: & ne illectus à mundi gloria, seu carnis voluptatibus, ab amore Domini abducaris, dulcescat tibi præ his sapientia Christus. Discite amare sapienter: & ne deceptus spiritu mendacij, & erroris seducaris, luceat tibi veritas Christus. Discite amare fortiter: & ne oppressus aduersitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet charitas, vt sit feruidus, ne teporem habeat: informet scientia, vt sit circumspectus, ne discretione careat: firmet constātia, vt sit inuictus, ne sit timidus. Hoc enim præcepit Dominus dicens: *Dilige Dominum DEUM tuum ex toto corde tuo*, id est, ex toto, & pleno cordis affectu: *& ex tota anima tua*, id est, ex tota rationis vigilātia, & circumspectione: *& ex tota virtute tua*, id est, vt nec mori pro amore eius pertimescas: *quia fortis est vt mors dilectio*. Sit ergo suavis & dulcis Dominus Iesus affectui tuo, contra male dulces vite carnalis illecebras, vt vincat dulcedo dulcedinem, quæadmodum clauis expellit. Sit nihilo minus præmia lux intellectui, & dux rationi, vt cautus sis in tua conuersatione, vitare nimiam & indiscretam vehementiam. Sit etiam fortis & constans amor tuus, nec cedēs terroribus, nec succumbens laboribus. Amemus ergo affectuosè, circumspectè, validè, scientes amorem cordis, quem & affectuosum dicimus, absq; eo, qui dicitur anima; dulcem quidem, sed seducibilem: illū verò absq; eo, qui est virtutis, rationabilem, sed fragile esse. Hæc Bernardus inter, alia. Eadem tria etiam tangit Hugo in tractatu de amore, dicens: Interest sanè, quantum quis in dilectione fuerit affectuosus, discretus, & fortis: tantum enim erit & perfectus. Affectus enim prodest contra aduersas dulcedines, discretio contra deceptiones, fortitudo con-

Deus quomodo sit redamandus.

Deut. 6.
 Matth. 22.
 Marc. 12.
 Lucæ 10.
 Cant. 2.

do contra persecutiones. Si quis autem noscitur in his tribus esse perfectus, non solum feliciter, sed & suaviter amat. Sanè si non poterit esse affectuosus, sit tamen discretus & fortis: & si non ad presentem suauitatem, non minus proficiat ad futuram felicitatem.

De matrimonio confirmato, & comparatione amoris sponsi & sponsæ, ac de duobus bonis matrimonij que sunt, fides & proles, & quomodo hæc spiritualiter sint inter Deum & animam. Cap. C.

Dilectus meus mihi, & ego illi. Secundò verò matrimonium spirituale confirmatur in profectu virtutum, vt verius iam dicere possit sponsa: *Dilectus meus mihi*, scilicet intendit, & *ego illi*. Quid sibi vult inter tam dispares ista comparatio, vt sponsa dicat: *Dilectus meus mihi, & ego illi*? Itane huic intèta est illa maiestas, & cui cura seculorù incùbit, ad sola transfertur negotia, vel potius otia amoris & desiderij huius. Ita planè. Nam etsi prouidentiam cæteris creaturis nõ negamus, curam tamen sponsa vendicat sibi Apostolo Petro dicente: *Omnè sollicitudinem vestram proyicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* 1. Pet. 5. Quasi diceret: Intendite illi, quia intendit vobis. Quid mirum, si curã illius habet, q̄ adeò dilexit, quòd pro illa semetipsum liberaliter obtulit? Vides quomodo non solum de amore suo te certum reddat, si tu diligis eum; sed etiã de sua sollicitudine, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui? *Vigilas tu, vigilat ipse.* Et quantumcunq; acceleraueris ipsas anticipare vigilias, eum inuenies, non præuenies. Ego, inquit, *diligentes me diligo, & qui mane vigilat ad me, inuenient me.* Nam magis amat, & ante. Amor enim illius amorem animæ parit, & illius præcurrens intentio animam facit intentã, sollicitudoque sollicitam. Si hæc anima scit, imò quia scit, miraris, quòd illam maiestatem, quæ cætera non curantem, soli sibi gloriatur intendere: cui soli, postpositis curis omnibus, ipsa tota deuotione intendit. Mirum dico quidem, sed verum, animam Deum videntem haud secus videri, quam si sola videatur à Deo, moxque Deo conformatur, & in eandem imaginem transformatur. Ea ergo fiducia dicit illum intendere sibi, seque illi, nihil præter se & illum intendens. *O quàm bonus es Domine anima te querenti,* affectuosè, discretè, fortiterque diligenti, te sponsum exhibens, occurris & amplecteris. *O felix anima, quæ tantæ dulcedinis benedictione meruit præuenire,* cui tantæ suauitatis completum.

Matrimonij mystici confirmatio.

1. Pet. 5.

Prouer. 8.

Amor sponsi ad sponsam.

Thren. 3.

xum donatum est experiri. Vides quam magna res est amor, si tamen ad suum recurrat principium, si sita origini redditus, si suo refusus fontis, semper ex eo sumat, unde iugiter fluat. Merito siquidem cunctis alijs renuntians affectionibus, soli & tota incumbat amori, quae ipsi amori respondere habet amore in rediligendo. Nam & cum se totam effuderit in amorem, quantum est hoc ad illius fontis perenne profluuium? Non enim pari vbertate fluere possunt amans & amor, anima & verbum, sponsa & sponsus, creator & creatura, non magis quam sitiens & fons. Quid ergo? Peribit propter hoc, & ex toto euacuabitur nuptura votum, suspirantis desiderium, amantis ardor, & praesumētis fiducia? Non. Nam si minus diligit creatura, quia minor est, tamen si ex tota sed diligit, nihil deest ubi totum est. Propterea sic amare, nuptisse est. Haec Bernardus inter alia.

Matrimonij
bona quae
sint.
Oseae 2.
Fides inter
Deum &
animam.

Iob 7.

Ierem. 12.

Fidelitas
sponsae in
tribus.

Ceterum iam prosequamur de bonis matrimonij, quae sunt fides, proles, & Sacramentum, quae tangit Dominus apud Oseae, dicens: *Sponsa bo re mibi in fide*: ubi tangit primum bonum, quod est fides, id est, fidelitas, quam sibi inuicem debent exhibere coniugati. Conseruatur autem fides inter Deum & animam, quando cor Dei & animae sibi inuicem subiiciuntur & obsequuntur. Apponat igitur anima Deo cor suum, sicut & animae Deus apposuit cor suum, ita ut miraretur Iob, dicens: *Quid est homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?* Vnde sponsus ex amoris vehementia, non curauit quid de se fieret, dummodo sponsam dilectam consequeretur & possideret. Sic curare non debet sponsa quid fiat de ea, dummodo sponsum suum consequi & possidere valeat, propter sponsum seipsam, & omnem aliam creaturam nihili pendens, sicut sponsus seipsum & sua penitus negligisse visus est, dicens: *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam: dedi dilectam animam meam in manum inimicorum eius.* Et haec fidelitas in tribus consistit. Primo, ut sponsa soli sponso intentione recta ac deuotissima dulciter & perseveranter intendat. Amor enim vehemens semper sursum vult agi, nec ullis infimis rebus retineri. Vult esse liber & alienus ab omni affectione extranea, quia amore nihil dulcius, nihil fortius, nihil altius, nihil latius, nihil iucundius, nihil melius inuenitur, quia nascitur ex Deo, nec potest nisi in Deo super omnia quiescere, perfecte contentiens omnia prospera, & complectens omnia aduersa, ut in dilecto quiescat super omnia. Secundo, ut in dilecti amore dumtaxat delectetur. Et hoc significatur per anulum desponsationis. Sicut enim

eni in digitum annulus nec excedit, nec exceditur, sed eidem adæqua-
 tur, sic cor ei, cui desponsatum est, debet adherere, nec amorem alienū
 quemcūq; recipere. Quia sicut anima duo corpora simul inhabitare
 non potest, sic nec duos amores diuersos, scilicet Dei & mundi, simul
 suscipere potest. Ideo, secundum Augustinum, totum exigit te, qui fe-
 cit te. Vnde sicut ignis, qui simpliciter leuis est, secundum Philosophū,
 fertur ad locum, qui simpliciter est sursum, & eum transcendere non
 valens, cōtra naturā motus recti circumuoluitur in sphaera circa ipsam.
 Sic semper amor Dei purus, ad altissimum Deum eleuat, & tamen ad
 eius comprehensionem conscendere non valens, mouetur semper cir-
 ca diuina, sub ratione diuina, cuncta contemplando & amando, *ut sic*
Deus omnia sit in omnibus. Semper enim amor Dei mouetur sursum
 in amatum, cetera contemnendo, in quantum in suis naturis subsi-
 stunt, quæ reputat Apostolus *ut stercora, Deum diligens ex toto corde,*
cogitando omni industria, qua potest, quomodo Deo placeat: & ex to-
ta anima, collocando in eo, tanquam in ultimo fine, cuncta deside-
 ria sua, *& ex tota mente,* in Deum directa, & eidem ex amore vnita, sic
 delectando in operibus bonis, ex eorum connaturalitate, quod nulla
 fatigatione, quam nec percipit, ab eisdem deflectatur, utpote cui ni-
 hil dulcius, quam respicere in mandatis Dei, quæ sunt ei desiderabilia
super aurum, & lapidem preciosum, & dulciora super mel, & fauū. Et hoc
 est tertium, in quo consistit fidelitas, quod soli dilecto placere studeat.
 Secundum bonum matrimonij est proles spiritualis in agendo, ca-
 uendo, & sustinendo: quæ proles procedit ex semine diuinæ gratiæ,
 & libero arbitrio, quibus filij spirituales procreantur. Et hoc bonum
 matrimonij notat sponsus, cum adiungit: *Sponsabo te mihi in iustitia,*
& iudicio, & misericordia, & miserationibus. Vbi tangit primò iustitiā,
 quæ sibi ipsi debet: secundò misericordiam, quam debet proximo. Hæc
 autem est iustitia, qua generaliter declinat ab omni malo, & facit bo-
 num: qua tamen faciendæ sunt cum iudicio discretionis, præsertim
 quantum ad opera satisfactionis & penitentia: misericordia verò, &
 miserationes spectant ad proximos, ut misericordia in donando, vel
 condonando: miseratio verò in compatiendo. Vnde dicit D. Chry-
 sostomus: Qualem vis ut tibi se Deus exhibeat, tale in te proximo stu-
 deas exhibere, scilicet charitatum, beneuolum, mitem, mansuetum,
 pronum ad indulgendum, & in omnibus gratum, patientiaque deco-
 ratum. Nam in confirmatione matrimonij per verba de præsentī, so-
 lent in

1. Cor. 15.

Philip. 2.

Deut. 6.

Psal. 118.

Proles my-
stica.

Os ex 2.

Iustitia.

lent in quibusdam locis astantes se verberare mutuo, dicentes: Tene de nuptijs: sic sponsus tuus in nuptiarum confirmatione, scilicet passionis tempore, cum tota animi promptitudine de nuptijs opprobria, liuores suscepit & vulnera, ne partem suam de nuptiarum ictibus portare grauetur & sponsa. Vnde Bernardus: Notam tibi fecit Deus dilectionem suam, experiatur & tuam. Nō illum vicere peccata tua, teq; illius flagella non superent: sustinuit te dilectus, sustine & tu dilectū. Alioqui quādo redisses ad eum, nisi tibi ille perseverasset, nisi clamasset: *Reuertere, reuertere Synamitis?* Esto igitur & illi perseverans, vt nullis ab eo flagellis aut laboribus auentaris: quia *regnum calorū vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Et tunc verum exhibes amoris indicium, quia, secundum Chrysostomum, in tantum succensus ardet amore Christi perfectus amator, vt etiā si ipsas immortales flammās adhibeas, nesciat, non sentiat, non vratur: quia multo vehemētiore est ignis Christi, quo per amorē intus vratur. Ardentiore namq; desiderio constructus, ita suffert omnia, quōd ex his, quas patitur, pœnis, solatia magis amoris sui capiat, quā dolores corporis sentiat. Dolor enim non est, nisi vbi amor & gaudium carnis fuerit. Qui ergo in carne viuunt, in carne sentiunt, & illis dolor corporis est grauis, quia suaue fuit eis gaudium corporis. Qui autem in spiritu viuunt, in spiritu sentiunt, nō in carne. Vnde etiam illis deuastatio carnis non est grauis, quia non fuit illis suaue gaudium carnis. Ita enim debet amari sponsus Christus, & sic eius amor debet animam hominis à rebus præsētibus alienam facere, quōd nec ipsam sentiat corporalem pœnam: seipsum enim, quodammodo perdere tanquam quōd non sit, & omnino non sentire se ipsum, à seipso etiam exinaniri, & penē annullari celestis est conuersationis, non humanæ affectionis, quibus maximè promeretur. Sponsus Vnde dicit Origenes super Cantica, quōd plurimi Græcorum ostendere conantur, non aliud esse, nisi vim amoris, quæ animam de terris ad cellā cæli fastigia perducit, nec ad summam peruenire beatitudinē, nisi amore animi desideria prouocantis.

De tertio bono matrimonij spiritualis, quod est Sacramentum inseparabilitatis, quod requirit mutuam vnionem, & felicem liquefactionem. Cap. CL.

Sacramentum matrimo-

Dilectus meus mihi, & ego illi. Tertium verò bonum matrimonij spiritualis est Sacramentum, vt anima sponsa nunquam à Christo spon-

Non sponſo ſeparetur, ſicut Chriſtus nunquam ſeparatus fuit, nec ſepa-
 rabitur ab Eccleſia: & ideo ſubneſcit ſponſus dicens: *Sponſabo te mihi in*
ſempiternum, quod ſit per inſeparabile glutiſſimum charitatis, de qua dicit
 Auguſtinus: Charitas eſt affectio animæ rectiſſima, Deo nos coniungēs
 Charitas eſt ſponſa Chriſti, amor Spiritus ſancti, dulcedo animæ, gau-
 dium conſcientiæ, ſcala cæli, ianua Paradifi, Imperatrix & Regina vir-
 tutum. Charitas eſt concordia mentium, vnitas voluntatum, dulcedo
 & gaudium Angelorum, beatitudo omnium electorum. Charitas eſt
 inter opprobria ſecura, inter odia benefica, inter iras placida, inter in-
 fidias innocēs, in iniquitate gemēs, in veritate respirans, in virtute con-
 gratulans. Amor enim, ſecundum eundem, vbi venerit, cæteros omnes
 tradit & captiuat affectus. Amor per ſe ſufficit, per ſe placet, & pro-
 pter ſe. Ipſe meritum, ipſe præmium, ipſe cauſa, ipſe fructus, ipſe vſus.
 Amor nos coniungit Deo, faciens vnum ſpiritum è duobus, & vnum
 velle & nolle. Amor Dei vehemens ſolum Deum complectitur, cæte-
 ra ſuſcipit & contemnit, quicquid meditatur, quicquid loquitur, amo-
 rem ſapit, amorem redolet. Magnum omnino bonum eſt amor, qui
 omne onerofum facit leue, & æqualiter fert omne inæquale, omne a-
 marum facit dulce, & omne pœnale facit delectabile. Magna res omni-
 no eſt amor, quo anima per ſeipſam fiducialiter accedit ad Deum. Deo
 conſtanter adheret, Deum familiariter percunctatur, conſulitque de
 omni re. Amor enim dignitatis & reuerentiæ neſcius, Deo familiari-
 ter loquitur, nihil timens, nihil hæſitans, ſed audens fiducialiter ad
 Verbi nuptias adſpirare, & cum Deo ſœdus inire ſocietatis, duce-
 reque ſuave iugum amoris. Amor enim dat familiaritatem, famili-
 aritas auſum, auſus guſtum, guſtus famem, frequentans illud Pſal-
 miſtæ: *Sicut deſiderat cervinus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima men-*
te ad te Deus. Hæc omnia facit amor, ſi ſe Deo ſimile exhibet anima per
 voluntatem, cui ſimilis eſt per naturam, diligens Deum ſicut dilecta
 eſt. Amat liquidem Deus, vt ametur; & cum amat, nihil aliud vult, q̄
 amari, ſciens ipſo amore beatos qui ſe amauerint. Renuncians igitur
 anima cunctis alijs affectionibus, tota ſola ſoli incumbat amori, ſe totã
 effundens in amorem illius, cui reſpondere habet in reddendo amore.
 Per amorem enim venit Deus ad homines, venit in homines, factus eſt
 homo: cuius delicia ſunt eſſe cum ſuis hominibus. Noſtre verò delicia erūt,
 cum ad eum veniemus, & eum ſicut eſt, videbimus, & tunc ſimiles ei erū-
 mus, eritque de cætero manifeſta & plena cognitionis viſio, vera dile-

mon i my-
 ſtic.
 Oſez 2.

Charitas
 quid.

Pſal. 41.

Prouer. 8.

1. Ioan. 3.

ctio, firma coniunctio, societas indiuidua, similitudo perfecta, & vita beata. Et sic matrimonium spirituale perficietur in gloria, inseparabili coniunctione ipsius animæ cum Christo & perfecta. Vt igitur, o anima, digna fias illius felicissimo amplexu, hæc omnia inferiora contemne, & illius amori iugiter inhære stude, quia sine amore nunquam potes esse, sed alligata amori terreno, viscum habes in pennis, nec volare potes. Solus amor sanctus ab hoc visco te solutam eleuat ad diuina. Quia, secundum Chrysostomum, anima cum igne diuino fuerit ignita, ad nihil eorum, quæ sunt in terra, de reliquo respicit, nec ad gloriam, nec ad verecundiam, sed ad vnâ solam, quæ detinet eam, charitatis flammam: nimirum cum gustata gutta charitatis diuina, iam desipit omnis dulcedo transitoria, & sola dulcescit suauitas, charitasq; diuina. Cæterum Sacramentum matrimonij spiritualis requirit omnimodam inseparabilitatem sponsi & sponsæ: & ideo duo principaliter præsupponit, scilicet mutuam vnionem, & felicem liquefactionem. Ad quæ duo feliciter adipiscenda, requiritur in sponsa castus amor, & vehemens. Castus amor nullum medium admittit, & vehemens arctius stringit & perfectius vnit. Solus enim amor castus proprie Deum colit vt sponsum, purissimum spirans amorem, & nuda nudo sponso iungitur, ab omni affectione & intentione peregrina depurata. Vnde ait Augustinus: Deus gratis vult se coli, gratis vult se diligere, hoc est, castè amari. Solum propter se amandus est Deus, non propter aliquid præter se. Et omnia quæ amantur, propter eum solum amanda sunt: quia talis dilectio casta est, vt dicat cum Psalmist. *Mibi adherere Deo bonum est.* Ad charitatem etiam vehementem hortatur Origenes super Cantica dicens: In diligendo Deum nullus modus, nulla mensura est habenda, nisi hæc sola, quod tantum exhibeas quantum potes. Mensura tua sit possibilitas tua. Hæc enim dilectio est *ingum Domini suauis, & onus leue.* *Inquam*, inquam, quod non premit, sed vnit; *& onus*, quod penas habet, non pondus. Quid enim suauius, quam mundi contemptu mundo se cernere altiore, ac in conscientia bonæ verticem consistentem, Deoq; per amoris complexum vnitum, sub pedibus habere totum mundum, nil videre quod apperet, nullum quem metuat, nulli cui inuideat, nihil quod ab alio posset auferri, suum esse, nihilq; quod sibi posset ab alio inferri, malum esse? Ecce quid vehemens amor agit in anima sancta. Quanta in huiusmodi amore iucunditas, quanta omnis excluditur? quanta in iucunditate tranquillitas, quanta omnis ira compescitur?

Ad Aaim.

Matrimo-
nio myri-
co necessa-
ria.

Psalm. 72.

Matth. 11.

tur? quanta in tranquillitate securitas, qua totus mundus contemni-
 tur? vt merito iam dicat sponsa: Annuntietis dilectò, *quia amore lan-*
guo. Qui languor confert ad mortem peccati, ad contemptum mundi &
 sui, ad feruidum amorem dilecti. Primum igitur quod requirit Sacra-
 mentum matrimonij spiritualis, est vnio sponsi & sponsæ. Spiritus
 enim sponsæ, cum per amorem intimum adheret Deo, per voluntatis
 conformitatem efficitur vnus cum eo. Dicit enim S. Thomas, quòd a-
 nima vnitur Deo morum & virtutum conformitate, voluntatum iden-
 titate, & intima charitate. Quæ nimirum vnio spirituum, aëri con-
 uenienter assimilatur, qui scilicet illuminatus in se, lumē solis incor-
 porat, ita quòd ex aëre & lumine vnum lumē fieri videatur. Similiter
 & ferro, quod per magnetem magnetis affectum induit & proprietate
 vt & aliud ferri ad se trahere valeat. Præterea, quia Deus spiritus est,
 & similitudo vnionis causa est, non mirum, si spiritus rationalis, debi-
 tē purificatus, spiritui diuino, cui iam similis effectus est, vnatur. Spi-
 ritus verò noster sic assimilatus, qualificatus, & affectus per amorem,
 qualificaretiam & afficit corpus proprium, tanquam suum formabi-
 le seu materiale, per redundantiam spiritus ad corpus: quo fit, vt pro-
 prium corpus sic habitatum, sic affectum, induat & gerat quascūq;
 proprietates ipsius spiritus, proprijs vel derelictis, vel multum ab actione
 sua suspensis. Hinc dicit Aristoteles, quòd in virtuoso omnia conso-
 nant rationi. Sic si spiritus noster à Deo tractus, trahit & ea, quæ sunt
 corporis, ex quo resultat vnio mirabilis spiritus ad Deum, & corpo-
 ris ad spiritum, eò quòd spiritus noster per amorem perfectum, suo
 perfectibili sic coniunctus, statim quietatur, satiatur, & stabilitur, tan-
 quam suam perfectionem adeptus, & finem suum, vel centrum conse-
 cutus. Secundum autē est felix quædam liquefactio, de qua dicit sponsa:
Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Vbi dicit Bernardus:
 O dulcis cōfabulatio Dei in anima, & cum anima, quæ sine lingua stre-
 pituq; labiorum formatur, & in silentio sine aure percipitur: solus au-
 dit cui loquitur, & alienus excluditur: quorum virtute & auditu cor-
 da liquefcunt, liquefcendo deficiunt ab eo quod fuerūt, & deficiēdo
 perficiuntur in eo in quem fluunt, scilicet in amatum interna aspirati-
 one colloquentem. Sicut enim ignis materiam in se cōuertit, in quam
 agit, sic etiam amor diuinus animam in se conuertit, quam accendit.
 Et sicut varia metalla igne resoluta pariter in vnum cōfluunt, sic De-
 us & anima à se diuerta per amoris ignem liquefcendo in vnum spiri-

Cantic. 7.

Vnio sponsi
& sponsæ.Liquefa-
ctio.

Cantic. 5.

tum confluunt, dum per felicem liquefactionem in illam unitatem anima dulciter effluit, quam à Patre sponfus expulans, ait: *Rogo Patrem, ut unum sint in nobis, sicut & nos unum sumus.* Vnde dicit Origenes super eodem verbo, quod diuinæ cōsolationis felicis tantus effectus est liquefactio. Liquefcit enim mens, dum deuotiōe mollescit, vt sponfus in ea suauiter cubet, & nihil duri ei obliſtat. Liquefcit, dum deuotione calefcit, vt dilectus in ea calorem diuini amoris inueniat, & quasi quidam contactus spiritualis fiat, qui maximam delectationem generat. Liquefcit, dum deuotione superrefluit, vt Deus solus in ea solū dominium & plenum obtineat: tunc omnis motus, omnis visus, omnis imperus eius, feliciter in æternitate terminatur.

Quod Deus inhabitat animam tanquam regnum per iustitiam in rationali, per pacem in irascibili, & per gaudium spirituum in concupiscibili: & de triplici hierarchia mentis. Cap. CII.

Regnū Dei
in anima
quod.

Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Canticorum vij. Quasi diceret: Quia dilectus meus ascendit in palmam, vt me sibi acquireret, & totum amorem meum sibi vendicaret, ego dilecto meo me totam offero, ad regendum me tanquam regnum, totam me præparo ad inhabitandum, tanquam habitationis locum, domum, vel templum: quia ad me à pœnis liberandam, à peccatis mundandam, gratia decorandam, virtutibus adornandam, gloria sublimandam, & æternaliter inhabitandam, conuersio eius. Deus enim animam fidelem velut imperiale regnum optimè dispositam, regere & inhabitare dignatur. Et ideo dicit Dominus: *Regnum Dei intra vos est*, quod scilicet regnum Dei Apostolus ad Romanos specificat, dicens: *Non est regnum Dei estia & potius sicut Epicurei assererent, qui voluptatem carnis summum bonum esse dicebant: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.* Et sic regnum Dei tres habet ciuitates principales, quæ sunt, iustitia, reſtimitans iudicia rationis: pax, tranquillans imperia facultatis: gaudium, adimplens desideria voluntatis. Iustitia in rationali, pax in irascibili, & gaudium in concupiscibili.

Luce 17.
Rom. 14.

Regni eius
ciuitates.

Iustitia.

Et hæc tria sunt velut imago quadam & arrha perennis lætitiæ futuri sæculi. Prima ciuitas dicitur, iustitia, charitate diuina formata, quæ est virtus generalis in declinando malum, & faciendo bonum. Quæ iustitia licet primò perficitur ex quodam timore, & cum quadam difficul-

scilicet, tamen in augmento gratiæ dilectionisque diuinæ redditur
 non solum facilis, sed etiam delectabilis & saporosa, iuxta illud Psal-
 mistæ: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, scilicet* Psal. 118.
charitate. Et sic amor Dei, qui est Deus, regnat in nobis per iustitiæ
 libertatem, quasi in regno proprio. Hoc enim quotidie petimus, dicen-
 tes. *Adueniat regnum tuum* Secunda ciuitas vocatur pax, quæ fundata
 est in quietâ tolerantia aduersitatum. Tunc enim quis veram pacem
 inuenit, cum iniurias & aduersitates ardentè requirit, habitas gauden-
 ter suscipit, & irrogantes velut intimos diligit. Et sic Deus in nobis re-
 gnum pacis liberè possidet. Tertia ciuitas dicitur gaudium in Spiritu
 sancto, quæ fundata est in conscientiæ puritate, & in certa spe futuro-
 rum, iuxta illud: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Super
 hanc ergo triplicem vim animæ, totum eius regnum fundatū est,
 quam Philosophi partes animæ vocauerunt, non quidem integrales,
 sed virtuales, quia potētia eius sunt. Per hoc enim regnum anima dei-
 formem vitam hic inchoare debet, vt in cælo feliciter consummare
 valeat, dicente Domino: *Estote perfecti, sicut & Pater vester cælestis per-* Matth. 5.
fectus est. Sicut enim imaginem Dei gerimus in mente, sic etiā vt veri
 filij Dei tenere debemus eius similitudinem in operatione: quia cuius
 opera facimus, eius filij sumus, vt dicit Iohannes. Nam perfecta dei-
 formis imitatio & adoratio, secundum Linconiensē, est renouatio
 spiritus rationalis, & conformitas ipsius, prout est possibile secundum
 amorem, scientiam, & operationem ad Deum; ad quam deiformem
 adorationem attinget nostra possibilis adornatio, vt amor referatur
 ad Spiritum sanctum, scientia ad Filium, & operatio ad Patrem. Hierarchia
 mentis.

Est enim in nobis primò amor boni in genere, deinde sciētia bono-
 rum in specie, ex quibus proceditur in operationem singulariū bono-
 rum scitorum, & amatorum. Rationalis ergo creatura, quantum est
 possibile, debet secundum amorē, scientiā, & operationē assimilari Deo,
 & ad eius imitationē reduci deiformiter. Dicit etiam Dionysius, quod
 vniuscuiusque hierarchiæ, id est, bene ordinatæ personæ perfectio, est
 ad imitationem Dei secundum propriam operationem esse redu-
 ctam, & fieri Dei cooperatricem; quod efficacius omnibus diui-
 nam ingignit conformitatem, & representare facit diuinam opera-
 tionem in seipso, secundum quod est possibile. Porro ne diuinarum
 operationum illuminationes confusæ, & indistinctæ videantur, ideo
 tam Angelici, quam Ecclesiastici gradus diuisi sunt in primas, medias:

& vltimas, vel infimas sanctas ordinationes, virtutes, & sursum actio-
 nes, secundum quas vnusquisque tam Angelus, quam homo hierar-
 chicus, id est bene ordinatus, percipit secundum propriam capacitatem
 Dei purgationem, illuminationem, & perfectionem, quae sunt dei-
 formes operationes Deo nos conformantes, scilicet cum ad Deum bene
 sumus ordinati, secundum operationes supremas; & ad nosmetipsos,
 secundum operationes medias; & ad exteriora, secundum operationes
 infimas. Et sic deiformes erunt operationes nostrae, Deoque acceptae,
 quia per eas purgamur, illuminamur, & perficimur. Et hanc hierar-
 chicam imitationem in se sponsa conuenienter ostendit, cum dicit: *Ma-
 nus meae stillauerunt myrrham*. Quod exponit Vercellensis, dicens: Per
 manus stillantes myrrham, significantur operationes hierarchicae, id
 est, bene ordinatae. Nam sicut Deus instillat dona gratiarum, & perfe-
 ctionem operationum primae Angelicae hierarchiae, & illa instillat me-
 diae, & media vltimae, sicut patet per totam Angelicam hierarchiam:
 sic anima in suo supremo recipiens a Deo perfectionem operationum
 suarum circa superiora, vltius illa stillat in mediam perfectionem
 operationum suarum, respectu interiorum: ac illa vltius stillat in vl-
 timam mentis hierarchiam perfectionem suarum operationum, re-
 spectu exteriorum. Et haec est distillatio gratuita myrrhae, quae pra-
 feruat operationes a vanae laudis putredine, & ab humani fauoris fe-
 tore, vt Pater caelestis honorificetur, & proximus aedificetur. Tunc
 enim (vt dicit Haymo) opera nostra plena sunt coram Deo, quando
 virtutes datae, & exercitatae, vitijs non maculantur, & exterius huma-
 na gloria non queritur.

Operatioes
 hierarchice
 qui fiant.

Ceterum, quia, secundum Linconiensem, intellectus humanus gra-
 tia adiutus in suo supremo, habet vt amore ferueat cum Seraphin, sci-
 entia luceat cum Cherubin, spiritualis effectus omnia iudicet cum
 Thronis, ideo vt deiformiter operetur, quod ad Deum, ad similitudinem
 supremae hierarchiae Angelicae, necesse est, vt, in quantum potest, De-
 um, vt summum bonum diligat, vt summam veritatem cognoscat, &
 vt summam aequitatem in se teneat: eritque tunc vere ordinatus ad
 Deum per deiformes operationes. Secundo vero, si secundum medias
 operationes bene circa nosmetipsos ordinati esse voluerimus, oportet
 secundum Linconiensem, quod in media hierarchia nostra domi-
 nemur cum Dominationibus: omne scilicet impediens participatio-
 nem diuinae dominationis dominatiue spernendo, & suppeditando.

Et vt

Et ut fortes simus cum Virtutibus, omnium scilicet virtutum opera, secundum gratiam nobis datam, studiosè prosequendo cum effectu. Et ut ordinati simus cum Potestatibus, omnibus scilicet motibus, & impulsionibus inordinatis potestatiuè resistendo, prædictaque (ut possumus) inferioribus communicando: & sic erimus bene ordinati per deiformes operationes circa nosmetipsos. Tertio denique, si secundum infimas operationes ad exteriora bene voluerimus esse ordinati, oportet, secundum Linconientem, quòd in infima hierarchia nostra principemur cum Principatibus, omnia scilicet alia ad primum principium reducendo, ut scilicet ad primum principium exemplariter omnia reuocemus, & ut cum Archangelis veritatem reuelemus, lumen veritatis alijs verbis & factis ostendendo, & ut cum Angelis indigentibus piè assistamus, pietatis opera deuotè cunctis indigentibus exhibendo: & sic erimus, quòd ad exteriora, bene ordinati, per deiformes operationes. Vnde, secundum Bernardum, homines huiusmodi, sicut in sanctitate vitæ, & interioris hominis contemplatione, ac diuinitatis fruitione iam futuræ vitæ beatitudinem in hac vita prælibare videtur, & imitari: sic etiam de corporum suorum glorificatione, quam ibi plenè percepturi sunt, in hac vita non nihil percipiunt. Accepta enim illa gratia, qua habitates in vnum, seiplos in Deo, & Deo in seiplos fruuntur, ipsius carnis sic sentiunt se vicisse omnes contradictiones, ut vniuersa substantia carnis non sit eis nisi instrumentum boni operis. Nam etsi ipsius miseris, & infirmitatibus contabescunt, sed ex hoc in ipso interiore homine fortius conualescunt, dicentes cum Apostolo: Quando enim *infirmor, tunc fortior sum, & potens*. Sensus etiam nouam quandam percipiunt, & propriè spiritualem gratiam, oculos simplices, & aures obtemperantes, & aliquando in feruore operationis tanta odoris ignota quædam fragrantia spirat, tanta gustus, (etsi non gustando,) tantum per mutuum tactum spiritualis charitatis incentiuum fit, ut sibi videantur intrâ seiplos spiritualis cuiusdam voluptatis gerere Paradisum. Vultus etiam, & totius corporis compositione, vitæ, & morum, & actuum decore, mutue etiam seruitutis in deuotionis exhibitionibus, & pijs susceptionibus cuiusdam gratiæ beneplacito sibi inuicem conueniunt & coniuuant, ut verè sint *cor vnum, & anima vna* in Domino. Corporum enim suorum gloriam iam hinc inician, & puritate conscientiarum, & gratia conuersationis mutue, & perfectè eam habituri in perenni vita prænuntiant.

2. Cor. 12.

Ador. 4.

Kkk

e Anima

Anima est templum Dei, quod est mundandum, ornandum, & sanctificandum. Et de amore pulchro ex tribus. Cap. CIII.

Ego dilecto meo, & ad me conuerso eius. Quali diceret: Ego dilecto meo coenaculum, habitaculum, vel templum mundum preparo: & ad me inhabitandum, adornandum, & sanctificandum, conuerso eius. Vnde dicit diuus Augustinus in libro Soliloquiorum: Mundum coenaculum decet te Deus, qui nunquam nisi à mundis cordibus videri potes: multo magis nec haberi. Quos autem prædestinasti, ipsos, & vocasti, mundasti, & sanctificasti, ut dignum habitaculum sint tuæ maiestati, cum quibus, & in quibus tu delectaris, habitans cum eis, & in medio ipsorum, id est, in memoria, & cogitatione. Anima enim nostra sic capax facta est tuæ maiestatis, quod à te solo, & à nullo alio possit impleri: Cum autem habet te, plenum est desiderium eius, nec aliud exterius restat, quod desideret. Implet autem eos, qui præter te nihil aliud desiderant, & facis eos dignos te, sanctos, beatos, immaculatos, & amicos Dei: qui omnia, ut *seruorum* reputant, ut te solum iucrifaciant. Quis mihi det, ut venias in cor meum Domine, & inebries illud, ut obliuiscar mala mea, & vnum bonum meum amplectar te Deus meus? Fecisti enim nos, & inquietum est cor nostrum, donec in te requiescat. Primum igitur habitaculum Dei, vel templum mundari debet, exemplo Tarquinij senatoris Romani, qui (ut refert Augustinus libro quarto de ciuitate Dei capite vigesimo tertio) volens Romæ Capitolium dedicare, & conuertere in templum ad honorem summi Dei, tanquam locum digniorem, & aptiorem, vidit eum à dijs occupatum, nec audens aliquid attentare contra eorum consensum, per augurium requisitum omnes deos magnos, & paruos, quod inde vellente recedere, summoque Deo locum dare. Tunc respondit Iupiter, qui de dijs magnis erat, quod sic; & per consequens omnes dii magni, & parui dixerunt, quod essent parati recedere, & magno summoque Deo locum dare. Veruntamen tres dii parui, scilicet Terminus, Iuuentas, & Mars recedere noluerunt. Quod aduertens Tarquinius, propter istos templum summo Deo adaptare non omittebat, eos etiam ponens in templo, sub figuris tamen occultissimis, ita quod à paucissimis etiã peritis, agnoscipotuerant. Capitolium est anima peccatis varijs velut dijs alienis occupata, quæ mundanda est, & præparanda in templum sanctum Domino, ut de ea dicatur: *Templum Domini sanctum est, quod est in vos.* Eijci-

Rom. 3.

Prover. 3.

Philip. 3.

Templum
animæ mū-
dandum.

1 Cor. 3.

Eijciendi sunt igitur dii magni, & parui per veram contritionem, confessionem, & satisfactionem, sicut Marcus dicit, quod de Magdalena Dominus eiecit *septem demonia*. Sed tamen tria sunt genera concupiscentiarum, veluti tres dii parui, quae aboleri penitus non possunt. Primus dicitur Terminus, qui semper esse vult in termino, scilicet supremo, & significat superbiam vitae, vel appetitum dominandi. Hic enim spiritus elationis non vult eijci, quamuis possit deprimi. Secundus dicitur Iuuetas, qui, secundum Huguitionem, erat Deus luxuria, & significat concupiscentiam carnis, & appetitum voluptatis: qui similiter non potest eijci, sed tantum reprimi per fugam. In cuius argumentum Teroboles, secundum Philosophum, sunt lapides formam humanam habentes, & in sexum utrumque se distinguunt, qui reperiuntur in monte quodam Orientis, & quamdiu fuerint separati, siue igne manere compariuntur: si vero casu masculus feminam contigerit, coeunt ignem euomunt, & inuicem inflamantur. Tertius dicitur Mars, qui fuit Deus belli, & significat concupiscentiam oculorum, id est, rerum exteriorum, vel appetitum congregandi. Nam propter meum, & tuum bella sumunt initium. Vel, Mars significat appetitum rancoris cuiuscumque, scilicet operis, oris, vel cordis. Talis namque succo nutritur diabolus. Et hi tres dii, quauis non possunt eijci, debent tamen taliter occultari, quod nec per opus, vel signum, nec per verbum, vel consensum, aliquatenus valeant dinosci: & sic in nobis diuinum Dei templum mundabitur. Vnde, secundum Augustinum, Xystus Pythagoricus, qui scilicet floruit, anno Christi tertio, dixit inter alia quod libertate arbitrij permisit Deus hominibus, ut parè sine peccato viuentes, similes fiant Deo. Templum Dei est mens pura, & altare optimum est ei cor mundum: vir castus, & sine peccato, potestate accipit à Deo esse filius Dei. Hæc ille. Secundum, templum debet ornari, & decorari varijs virtutibus charitate formatis. In cuius figura legitur 3. lib. Regum, quod Salomon, postquam in templo fieri fecit, & sculpi Cherubin, & palmis, ac picturas varias, & ornaturas, & calaturasque, quasi prominentes de pariete, & egredientes ad ornandum templum: omnia decorauit auro purissimo, & vestitum: nihilque fuerat in templo, quod non regeretur auro. Per quod ipsa charitas denotatur, quæ sola præstat perfectum decorem omnibus virtutibus, & animabus. Vnde dicit sponsus ad sponsam perfectam charitate decoratam; *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Nam quæ veraciter amat anima, vera amica est. Et solus amor essen-

Macc. 16.

Teroboles

Templum
anime or-
nandum.
Reg. 6.

Cant. 4.

Pulchrum
quid dici.

Dilectio
pulchra.

1. Cor. 5.

Psal. 81.

Vnum.

tialis, purus, & intensus, omnimodam pulchritudinem confert, multitudine peccatorum operiens, & abolens, omnes virtutes informans, omnia bona meritoria reddens, & soli dilecto fideliter inhaerens. Est igitur dilectio quaedam pulchra, quae reddit totam animam pulchram, Deoque gratissimam. Pro quo notandum, quod aliquid dicitur esse pulchrum ex tribus. Primò ex puritate, sicut vitrum, vinum, aqua, & similia dicuntur esse pulchra, quando sunt pura. Secundò ex ordinabilitate, sicut homines, imagines, animalia, & similia dicuntur esse pulchra, quòdo partes vel membra sunt adinuicem proportionabiliter ordinatae. Tertio ex nobilitate, sicut quaecunq; ex auro, vel argento facta, magis dicuntur pulchra, quàm ex schemate, vel lapide facta. Quae tria pariter, in dilectione pulchra concurrere debet, ut illa dilectio dicatur pulchra. Primò, quae procedit ex puro subiecto, id est, ex anima pura; ab omni inordinata affectione, & passioe defecata, in nullo se quaerens, sed in omnibus diuinum beneplacitum amplectens. Alioqui *modicum fermentum totam massam corrumpit*. Secundò, quae procedit ex ordinato affectu, seruans ad sua diligibilia debitum ordinem diligendi. Quare ait Bernardus: Ordinavit Deus in rebus diligendis charitatem, ut sciamus quid prius, quid posterius, quid minus, quid magis, quid per se, quid per aliud, diligatur. Solus enim Deus propter se diligendus est, omnia alia in Deum, vel propter Deum diligenda sunt: & quòdo magis de bonitate Dei participant, tantò magis diligenda sunt. Tertio, quae dirigitur, & fertur in obiectum nobile, & quòdo nobilius obiectum, tantò pulchrior dilectio. Sed quae fertur in summum bonum, summè nobilitat animam. Unde sicut animam omnis peregrina dilectio degenerat, sic eam sola diuina dilectio nobilitat & deificat. Quia, secundum Augustinũ, talis est anima, quale est illud, quod amat. Si terram amat, terra est: si caelum, caelum. Et si Deum diligit, dicit ei Propheta: *Ego dixi: Dii estis, & filii excelsi omnes*. Nam intimè diligenti, & in amore languenti, nihil satisfacere potest, præter vnum; sicut & nihil sapere potest, præter vnum. Vnum amat, vnum fitit, vnum concupiscit, ad vnum anhelat, in vnum spirat, ad vnum inardescit, in vno quiescit, & vnum solum est, ex quo satiari potest. Nihil dulcescit, nihil sapit, nisi hoc. vno condiciatur: quicquid aliud se offert, citò rejicitur, & conculcatur, quod suo affectui non militat, vel huius desiderio non deseruit. Nam omne desiderium expellit, omne studium excludit, omne exercitium, violenter opprimit, quod

quod suae concupiscentiae deseruire non prospicit: ac totum videtur
 intolerabile, quod in vnam desiderij sui finem non concurrat. Et hic
 quidem agitur amore, de quo dicit Bernardus: O amor sanctus & ca-
 stus, o affectio dulcis & suavis, o pura & defecata intentio voluntatis;
 eo certe defecatio & purior, quod in ea de proprio iam nihil admixtu-
 relinquitur, eo suauior & dulcior, quod totum diuinum est quod senti-
 tur. Sic enim affici, deificari est. Tertio, templum Dei oportet sanctifi-
 cari, iuxta illud Leuit. *Sancti estote, quonia ego sanctus sum*. Et hoc qua-
 tuor modis, secundum quadruplicem expositionem huius nominis
 sanctus. Nam sanctus primo idem est, quod sine tinctura, id est, pecca-
 to: quia sicut tinctura panno colorem aufert naturalem, totum pene-
 trans pannum, sic peccatum animae baptismalem aufert innocentiam,
 & penetrat totum hominem. De qua sanctificatione dicit Aposto-
 lus: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficien-
 tes sanctificationem in timore Dei*. Secundò, sanctus idem est, quod sine
 terra, & *γίος* enim Graece sanctum est Latine: vel, & *γίος* idem est, quod
 sine terra. Et sic nos sanctificare debemus, inferiora cuncta contem-
 nendo, cum Apostolo dicetes: *Omnia arbitratus sum ut stercorea, ut Chri-
 stum lucrifacerem, ut sic in Deum amore puro viuaciter erecti simus*.
 Tertio, sanctus est idem quod sanguine tinctus. Olim enim hostiae
 sanguine tingebantur, & purificabantur, & omnia penè in sanguine
 mundabantur. Sic etiam nos sanctificare debemus, respergendo
trumque postem, scilicet concupisibilis & irascibilis, & superliminare
 rationalis. Vnde B. Agnes ait: *Sanguis eius ornavit genas meas*. Quar-
 to, sanctus idem est quod firmus, & sanctus: & ideo leges dicuntur san-
 ctæ, quia firmæ. Sic etiam nos sanctificare debemus per patientiam, sicut
 Apostolus ait: *Pacemsequimini cum omnibus*. Glossa, etiam cum perse-
 cutoribus, & *sanctimoniam*, id est, perfectionem & perseverantiam in
 bonis operibus, *sine qua nemo videbit Deum*. Hanc firmitatem, & san-
 ctitatem assecutus fuit Apostolus, quando dicebat: *Certus sum*, quod
neque mors, neque vita, &c.

*Quod charitas virtualiter in se continet omnes virtutes, & verum
 obligat ad subeundum mortem, & ad perfectionis
 opera, & a negligit propter mercedem.*

Cap. CIIII.

Kkk 3

Ego

Ego dilecto meo, & ad me conuerso eius. Iam de effectibus ipsius charitatis quaedam breuiter prosequamur. Est enim charitas, secundum Rabanum, ignis, in meditatione mentem purificans à fordibus vitiorum: lux est, in oratione mentem irradians claritate virtutum: mel in gratiarum actione, mentem dulcorans dulcedine diuinorum beneficiorum: vinum est, in contemplatione, mentem suauis sapore inebrians, & iucunda dulcediae: sol est, in aeterna beatitudine, clarificans serenissimo lumine, & suauissimo calore, exuberans ineffabili gaudio, & perenni iubilatione. Charitas enim, ut dicitur in tertio Sententiarum, est virtus gratuita, voluntatem in esse suo perficiens in ordine ad actum diligendi promptè, & faciliter propter se, & super omnia summum bonum. Vnde sicut vnum simplex, summum, & perfectissimum bonum est, in quo perfectè est omne bonum, & cui nullum bonum deest; sic charitas est vna virtus, in se continens omnes virtutes: sed propter diuersos effectus eius, ex diuersis extrinsecis occasionibus, vel causis illatis, quibus se, vel contra malum opponit, vel ad bonum extendit, diuersa sortitur officia, & nomina. Virtus enim, secundum Augustinum, est amor ordinatus, ut scilicet amet, quod debet, & sicut debet, & quantum debet. Quantum verò amat aliquid, tantum odit & fugit eius contrarium vbi potes.

Charitas
virtutum.

Sapient. 7.

Charitas ergo cum se extendit ad Deum, dilectio Dei dicitur: cum ad proximum, dilectio proximi dicitur: cum eius miseriam compatitur, misericordia nuncupatur: cum æquanimiter aduersa tolerat, patientia vocatur: cum odientibus benefacit, benignitas nuncupatur: cum non extollitur in prosperis, humilitas vocatur: cum obtemperat supericribus, obedientia dicitur, & sic de alijs: sicut etiam Spiritus sanctus dicitur *unius*, scilicet in se; & *multiplex*, scilicet in effectibus. Cuius ratio est: quia licet charitas, sicut qualibet alia virtus, proprium habet actum, quem elicit, qui est diligere Deum & proximum, ita quod ab ea nullus alius actus elicitur: sicut etiam proprius actus fidei, quem elicit, est credere: & actus spei, sperare: actus prudentiae, recordari praeterita, ordinare praesentia, prauidere futura: actus iustitiae reddere unicuique quod suum est: actus fortitudinis, animum firmare contra aduersa: actus temperantiae, animum moderare contra illicitos motus, & sic de alijs: nihilominus tamen charitas hanc habet eminentiam super cunctas alias virtutes, quod licet earum proprios actus non eliciat, sed eliciuntur à proprijs habitibus: tamè ipsos actus imperat, & à proprijs

prijs habitibus elicere facit, ac meritorios reddit. Quod ostendit Apostolus, dicens: *Si habuero omnem fidem, & si distribuero in cibis pauperibus omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, nihil mihi prodest.* Habent enim omnes virtutes connexitatem, & fertilitatem in charitate, & omnes actus virtuosus, vel ab ea eliciuntur, seu virtualiter imperantur. Hinc in præcepto charitatis tota *Lex pendet* & *Propheta.* Sola namque *charitas* est, quæ non deficit in aduersis, quia *paciens* est: quæ non rependit iniurias, quia *benigna* est: quam non cruciat aliena felicitas, quia *non annilatur*: quam conscientia mala non pungit, quia *non agit perperam*: que honore non extollitur, quia *non est inflata*: quæ præesse nõ nititur, quia *non est ambitiosa*: quam cupiditas non coarctat, quia *non quarit que sua sunt*: quam aliena mala non lætificant, quia *non gaudet super iniquitate*: quam errores non excæcant, quia *congaudet veritati*: quam persecutiones non frangunt, quia *omnia sustinet*: quam pusillanimitas non confundit, quia *omnia sustinet*: quæ perfidia non indurat, quia *omnia credit*, etsi non omnibus credit: quam desperatio non absorbet, quia *omnia sperat*: quæ morte nõ vincitur, quia *charitas nunquam excidit, & fortis est ut mors dilectio.* Hinc merito dicit Apostolus: *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.*

Hic ergo primò quæri potest, Vtrum charitas quælibet obliget ad subeundum mortem pro Christo, sicut ille pro nobis animam suam posuit. Ad hoc dicendum, quòd pro loco & tempore, ubi datur talis optio, quòd vel iustitia deferatur, vel vita perdat, ibi omnes, quantumcunq; sint imperfecti tenenter subire mortem, & præeligere magis Deo dilecto mori, quàm ipso offenso viuere. Sed ubi nõ imminet talis necessitas, nec talis optio datur, sed tantum offert se: opportunitas manifestandi diuinam gloriã, & ædificandi Ecclesiam, tunc si se mortis quis exponit, talem mortem subire, supererogationis, & perfectionis est, ad quam non omnes tenentur, quia citra dictam necessitatem positus subterfugere potest, & seipsum occultare, dicente Domino: *Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Secundò quæri potest, Vtrum charitatem perfectam habentes, teneantur ea quæ perfectionis sunt adimplere, præsertim cum, secundum Gregorium, crescentibus donis, rationes etiam crescant donorum, & cui plus committitur, etiam plus:

Kkk 4. exige-

1. Cor. 13.

Matth. 22.

Cant. 8.

Rom. 8.

Mors quatenus eligenda pro iustitia.

Matth. 10.
Genus perfectionis.

exigetur ab eo. Ad hoc dicendum, quòd, secundum Bonaventuram, quinque sunt genera perfectionis. Primum est iustitia, & sufficientia, quae consistit in Dei mandatorum adimplerione. Et ad hoc omnes obligantur, etiam imperfecti. Tamen perfecti ad hoc eò magis obligantur, quò magis bonum percipiunt, per quod diuinum mandatum adimplere possunt. Secundum est religionis, quae perfectio consistit in obseruatione consiliorum Dei, ad quae regula professa obligat. Et ad hoc genus perfectionis soli profitescentes obligantur. Tertium genus est perfectio praelationis, quae consistit in regimine subditorum, & ad illud obligatur officium illud suscipiens, & non alius. Quartum genus est perfectio operationis, quae consistit in ostensione exemplorum, ad euitandum scandalum pusillorum. Vnde licet quis non obligetur ad aliud simpliciter, vel secundum se, tamen quandoque obligatur ad illud, propter scandalum pusillorum euitandū. Hinc dicit Apostolus:

1 Cor. 6. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Quintum genus est perfectio tranquillitatis, quae consistit in consummatione difficillimorum optimorum, sicut *perfecta charitas foras mittit timorem.* Et Philosophus dicit, quòd perfecta virtus optimorum est operatiua. Sed ad hoc quis non obligatur, nisi secundum conscientiae dictamen. Vnde generaliter ad quatuor vltima perfectionis genera quis non obligatur, existens in charitate perfecta, quantum est ex obligatione diuini mandati, nisi superinducatur aliqua noua obligatio ad huiusmodi genera perfectionum adimplenda, quamuis quis teneatur semper proficere in bonorum operum multiplicatione, & iustitiae exercitatione. Tertio queri potest, Vtrum Deus diligendus, & seruendus est propter mercedem, praesertim quia charitas diligit Deum, sicut summum bonum, & ideo diligit Deum super omnia: quia quantum res habet de bonitate, tantum etiam habet de diligibilitate, cum nihil diligendum sit nisi bonum. Sed Dei bonitas in infinitum excedit bonitatem totius creaturae. Charitas etiam diligit summum bonum sicut finem vltimum, & ideo diligit illud propter se. Quod autem diligitur propter se, & super omnia, diligitur dilectione fruitionis, & per consequens non debet diligi propter mercedem. Ad hoc dicendum, secundum Richardum, quòd Deum diligere, & ei seruire propter mercedem, tripliciter accipi potest. Vno modo, pro mercede increata, quae Deus est, sicut dicitur in Genesi: *Noli timere Abraham, ego prorektor tuus sum, & merces tua magna nimis.* Et tales sunt mercenarij boni, de quibus dicit Glossa super illud Lucae:

Quant.

Quanti mercenarij, &c. Qui futura mercedis intuitu digna operari fatagunt, quotidianis supernæ gratiæ reficiuntur alimentis. In qua mercede recipienda, secundum Thomam, de æterna beatitudine, non attendit anima principaliter, quod est sibi utile, sed purè super omnia, quod est Dei magnificum. Nam Deo valde honorificum, & magnificum est hominem uniri Deo in illa beatitudine, sic quod in illa unione obliuiscetur anima naturæ suæ, hoc est, quod super se non flectetur, propriam non querens voluntatem, & gloriam, sed tantum quod erit laudabile Creatori. Deum iugiter laudans, & glorificans ex omnibus viribus suis, utpote ad quam laudem creata dignoscitur. Et licet in Dei laude nõ potest esse sine magna delectatione, nullo modo tamè propter commodum proprium eum laudare desiderat, sed purè propter Deum, qui creauit hominem ad laudandum eum æternaliter, non propter suam, sed propter hominis beatitudinem ampliandam. Ideo quantò quis in Dei seruitio proprium commodum hic minus respicit, & diuinum beneplacitum plus querit, tantò famulatus eius erit Deo gratior, communi utilitati fructuosior, sibi ipsi suauior, & in æternum apparebit gloriosior. Alio modo potest accipi pro mercede creata, quæ tamen nobilior est quàm motus charitatis viæ, cuiusmodi merces est clara Dei visio, & eius perfecta fruitio: & sic etiam Deus diligì potest ex charitate propter mercedem, sicut propter finem, nota in quo quiescitur (qui propriè finis vltimus est, & bonum increatum) sed qui est ipsa quies, quæ vltimus finis non est, quamuis sit in fine vltimo. Tertio modo potest accipi pro mercede temporali, & sic Deus non est diligendus propter mercedem, sicut propter finem, quia re: omnis temporalis est minus digna, quàm motus charitatis.

Honorificū
quid Deo.

Quò duplex est ordo charitatis, & de his, quæ sunt ex charitate diligenda, & quòd alius erit ordo charitatis patriæ quàm viæ. Cap. CV.

Introuduxit merex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. *Ecclii.*
Cant. 2. Sicut cella aquaria significat poenarum memoriam, ex qua timor exoritur, qui lauat à peccatis, iuxta illud Sapientis: *Timor Domini expellit peccatum*: sic cella vinaria significat beneficiorum Dei memoriam, de qua scilicet elicitur amor, qui inebriat, per quam, scilicet memoriam, ordinauit in me charitatem. Beneficiorum enim eius memoriam mihi iugiter, & efficaciter ingerit, quòd eum diligam super omnia,

LII

omnia,

Charitatis
ordo.
Grad^{us} cha-
ritatis.

Diligendi
modi.

Diligendi
ratio.

Beatum di-
citur fieri.

Angeli a-
mandi.

omnia, & etiam in omnibus creaturis, secundum quod de illius boni-
tate participant. Sciendum est igitur, quod duplex est ordo charitatis.
Vnus, quo crescit in seipsa: & sic quinque sunt gradus charitatis. Pri-
mò namque, charitas concipitur in bona voluntate, sicut in subiecto.
Secundò, nascitur in exteriori operatione, maxime pietatis, & mise-
ricordiae. Tertiò, nutritur in deuotione. Quartò, roboratur in patien-
tia, & pramij expectatione. Quintò, perficitur in caelestis dulcedinis
pragustatione. Secundus autem ordo attenditur in comparatione ad
dilecta, vbi, secundum Augustinum, eleuatur natura à gratia, vt super
omnia diligamus, quod est supra nos, id est, Deum. Secundò, quod est
intra nos, id est, animam propriam. Tertiò, quod est iuxta nos, scili-
cet Angelum, & animam proximi. Quartò, quod est infra nos, scili-
cet corpus nostrum. Quintò, quod extra nos, scilicet corpus proximi.
Et in his ordinat in nobis charitatè, id est, facit nos eam habere bene
ordinatam. Pro quo nota, quod prima ratio diligendi ex charitate
est ipsa summa bonitas, propter quam omnia diligenda sunt, quæ ex
charitate diligenda sunt. Et quia charitas est pondus inclinans ad
summum bonum, & perfectam beatitudinem, ideo omne illud dili-
gere facit, quod est beatum, & beatificabile. Contingit igitur aliquid
esse beatum tripliciter. Primò, per essentiam, sicut solus Deus, qui est
commune, & fontale bonum, à quo solo dependet communicatio
beatitudinis aeternæ: & ideo principaliter ex charitate diligendus est.
Cum enim non sit diligibile, nisi bonum, ideo secundum quod res
plus habet de bonitate, plus etiam habet de diligibilitate. Et qua-
libet amicitia specialiter illum respicit, in quo principaliter est illud
bonum, super cuius communicationem fundatur amicitia, eò quod
ab ipso principaliter dependet illa communicatio. Ideo anima per
charitatum amorè ordinatè mouetur ad diligibilia, sic quod hic or-
do fit per ipsam charitatem inclinatiuè, quia voluntatem inclinât ad
diligibilia, secundum plus & minus, secundum quod plus vel minus
participant de illa summa bonitate, cæteris paribus. Secundò, contingit
aliquid esse beatum per primam influentiã, sicut spiritus intelle-
ctualis, vel rationalis. Sunt igitur Angeli tanquam summi boni parti-
cipes ex charitate diligendi: nimirum, cum nos cordialiter diligant tam
affectu, quàm effectu. Nam de vtroque dicit Origenes super lib. Numerorũ:
Agunt Angeli diem festum latantes super his, qui refugientes con-
fortia demonum, per exercitia virtutum festinant Angelicis se sociare
confor-

confortijs. Et iterum: Adest vnique nostrum, etiam minimis, qui sunt in Ecclesia, Angelus bonus, qui regat, qui moneat, qui gubernet, qui pro nostris actibus corrigendis, & miserationibus poscendis, quotidie videat *faciem Patris*. Similiter & homines, æternæ beatitudinis capaces, ex charitate diligendi sunt. Caritas enim vera non est, nisi quis diligat omne diligibile. Diligibile verò à charitate est omne illud, quod est possibile peruenire ad æternam beatitudinē. Et ideo nō habet aliquis charitatē, nisi diligat omnes illos, qui sunt in statu viæ, siue sint amici, siue inimici: quia sicut longitudo mādātū se extendit ad omne differentiam tēporis, sic latitudo ad omne personam hominis viatoris, optando illi profectum spiritualem, & æternam beatitudinem; sicut Deus nihil odit *eorū quæ fecit*, quamuis dicatur in libro Sapientia: *Similiter odit sunt Deo impius & impietas eius*. Nam homo, in quantum homo nō oditur à Deo, sed impietas sua per se, & homo per accidens oditur ratione impietatis suæ. Si ergo Dei inimicus à charitate Dei excludi non potest, quātō minus inimicus proprius? cū plus ponderanda est diuina iniuria, quàm propria. Veruntamen si quis obstinatus fuerit in malitia (quod dico propter Antichristum) tunc non esset hoc modo diligendus, sed eo modo diligendus est, quo diabolus. Pro quo sciendum, quod diabolus est nomē naturæ in malitia obstinatæ, & ideo diligi nō debet ex charitate, nisi ratione suæ naturæ, quæ bona est, & à Deo est: non tamen natura eius diligenda est ex charitate amore amicitia, quo rei dilectæ vitam æternam optamus, sed ex charitate Dei iustitiā diligere debemus in eius æterna punitiōe, iuxta illud Psalmist. *Letabitur iustus cū viderit vindictā*. Sed illam naturā ex charitate diligere debemus, volendo conseruari eam ad Dei gloriam: sicut etiam diligimus creaturas irracionales, nō quod velimus eis bonum æternæ vitæ, sed in quantum eas permanere volumus ad Dei gloriā, & hominum vtilitatē. Terriō contingit aliquid esse beatificabile per quandam redundantiā, sicut corpus humanum, in quod gaudium gloriæ redundabit per coniunctionē suā ad animā beatam. Nam quia corpus cum anima agit, & patitur ea, quæ Deo sunt placita, non mirum, quod & conregnabit. Hinc est etiam, quod corpus nostrum ex charitate, est diligibile. Dicit ergo sponsa: *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem*, quod est necessarium. Nam scire quid facias, & nescire ordinem faciendi, non est perfectæ cognitionis modus. Ordinis namque ignorantia, conturbat meritorum formam, vt dicitur, *Sententiarum,*

Diligibilia
quænam.Sapient. 11.
Sapient. 14.

Diabolus.

Psalm. 59.

Charitas
patet.

distinct. 29. Ordinem dilectionis illi peruertunt, qui aut mundū, quī contemnendus est, diligunt; aut corpora sua minus diligenda, plus diligunt; aut proximos non sicut se diligunt; aut Deum plus quam seipos non diligunt. Item corpus nostrum, quia pars nostri est; ideo a nobis est diligendum, vt saluti eius, & fragilitati naturaliter consulamus, & agamus quatenus spiritui ordinatē subiectum, ad aeternam beatitudinem perueniat. De dilectione proximi habes in cap. sequenti, & de perit. distinct. secunda, cap. Charitas. Caterum alius erit ordo charitatis in patria, quam in via. Pro quo nota, quod duplex est ordo charitatis. Vnus, qui respicit charitatem secundum se, quae scilicet attenditur secundum gradus, & differentias boni, magis boni, & maximi boni. Et ille manebit in patria, quia essentialis est charitati. Et in statu beatitudinis erit perfecta obedientia naturae, respectu gloriae: ita quod tunc omnino natura gloriae conformabitur, vt sicut efficietur corpus spirituale, & obtemperabit per omnia spiritui, quamuis nunc oporteat spiritum condescendere corpori, sic per omnia natura conformabitur ordini gratiae, & gloriae, qui secundum boni differentias attenditur. Erit etiam ibi perfecta conformitas nostrae voluntatis respectu diuinae: & ideo non magis diligemus illud, quod nobis magis erit propinquum; sed illud, quod erit Domino magis beneplacitum. Erit etiam ibidem affluentia perfecta, & redundantia communis laetitia; quia multiplicabitur gaudium hominis multiplicatione perfecta, vt tantū gaudeat de bono vniuscuiusque proximi, quantum de suo: quod esse non posset, nisi proximum sicut seipsum diligeret. Vnde Anselmus in Proselogio ait: In illa perfecta charitate innumerabilium Angelorū, & hominum bonorum, vbi nullus minus alium, quam seipsum diligit, non aliter gaudebit quisque pro singulis alijs, quam pro seipso. Alius est ordo, qui attenditur ratione naturae substratae, vt pote illi, qui est secundum differentias boni proprii, & alieni; propinqui, & remoti. Et hic ordo non remanebit in patria, pro eo, quod illi statui non competit, vt dictum est, sed tamen habetur in via: quia Deus vult, quod hic in diligendo seruet homo rectam inclinationem naturae; quamuis non velit, quod seruet inclinationem corruptam. Dicitur igitur iudicium rectae rationis, & instructio naturae, quod secundum ordinem charitatis amor salutis propriae praeponeendus est amori salutis alienae. Nam sicut appetit natura suam inclinationem, sic & charitas suam perfectionem: sed natura magis appetit conseruationem sui in se, quam in suo simili: sic.

si sic per consequens, & charitas. Nam vnumquodque plus appetit perfectionem in seipso, quam in suo simili. Et quodlibet pondus plus trahit corpus in quo est ad situm sibi debitum; quam trahit ad corpus sibi annexum. Hinc est quod charitas prius appetit Deum vnire nobis, & in nobis habitare, nosque in ipsum tendere, ac in ipso quiescere; quam appetat in aliquo alio, qui nobiscum habet aliquam similitudinem. Vnde sicut essentialiter est naturæ appetere esse, sic etiam est essentialiter gratiæ appetere Deo cōplacere, & Deo adherere. Et ideo Deus à nobis exigit, quod magis diligamus salutē propriam, quam alienam: Alioquin, *quis sibi nequam est, cui bonus erit?* Et si obijciatur, quod Deus non magis diligit nos, quam proximos; sed magis diligit proximos nobis meliores, cuius dilectioni nos conformare debemus. Ad hoc dicendum, quod magnitudo actus diligendī ex charitate, nō tantum pensatur secundum magnitudinem boni diligibilis: sed cum hoc etiam secundum proximitatem diligentis ad diligibilitatem; quia actus charitatis non tantum est ab habitu charitatis, sed est à virtute diligentis, quæ est voluntas. Ille enim actus elicitur à voluntate per charitatem. Vnde quia nullius proximi bonitas tantum excedit bonum diligentis ex charitate, quantum proximitas diligendī ad seipsum excedit approximationem sui proximī ad eum: ideo debet homo magis diligere seipsum minus bonum, quam quemcunq; alium proximum magis bonum.

De precepto, diliges proximum tuum sicut teipsum, ad quod requiritur, vt sit amor verus, iustus, & sanctus.

Cap. CVI.

Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.

In nullo actu charitatis diligitur proximus, quo non diligitur Deus explicitè, vel implicitè. Ratio est, quia nullus actus elicitur ab habitu, nisi in virtute sui principalis, & formalis obiecti. Sicut enim secūda mouentia non mouent, nisi in virtute primi mouentis; sic inferiora obiecta non mouent, nisi in virtute obiectorum primorum, & formalium. Primum autem & formale obiectum charitatis, est Deus, sub ratione, quæ est summum bonum, in quo solo plenè voluntas beatificari potest. Et ideo quicquid voluntas ex charitate diligit, diligit in virtute summi boni, non tantum mouentis per modum causæ efficientis, sed etiam per modum finis, & obiecti. Explicitè quidem

LII 3; dem

dem, cum actu de ipso cogitamus. Implicitè verò, cum ex charitate proximum diligendo, non nisi implicitè de Deo cogitamus, scilicet cogitando de aliquo bono honesto, propter quod ex charitate mouemur ad diligendum proximum. Cum enim voluntas mouetur in illud, quod est ad finem propter finem, tunc actus mouetur ad vtrumque. Ideo quocumque charitatis actu diligitur proximus, illo eodem explicitè, vel implicitè diligitur Deus; nec potest ex charitate diligi proximus, nisi in ordine ad Deum. Et ita qui sanctè & spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit nisi Deum? sic & in seipso nihil diligere debet nisi Deum. Hinc conuenienter de dilectione proximi præceptum datur, cum dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Vbi tangitur, & diligendi ratio, & dilectionis modus. Ratio quidem diligendi tangitur in eo, quod proximus nominatur. Propter hoc enim ex charitate debemus alios diligere, quia sunt nobis proximi, tam secundum naturalem Dei imaginem, quam secundum æternæ gloriæ capacitatem. Nec refert vtrum dicatur proximus, vel frater, vt habetur I. Iohannis; vel amicus, vt habetur in Leuitico: quia per omnia hæc eadè affinitas designatur. Omnis enim homo censetur noster proximus frater, vel amicus. Modus verò dilectionis tangitur, cum additur: *sicut teipsum*, quod non est intelligendum, quod aliquis proximum æqualiter sibi diligit, sed similiter sibi. Et hoc tripliciter. Primum quidem, ex parte rationis dilectionis, vt scilicet proximum non diligit propter propriam vtilitatem, vel delectationem, sed ea ratione, quod velit proximo bonum, sicut sibi ipsi vult bonum: vt sic dilectio proximi sit vera. Est enim de natura veri amoris, quod homo velit ei bonum, quem amat, & sic diligit eum sicut seipsum. Ex eplæ gratia: Cum homo naturaliter seipsum diligit, motus ipsius amoris in duo tendit, Primum, in seipsum, cui vult bonum. Secundò, in bonum, quod optat sibi ipsi. Et quamuis vtrumque dicatur amare, tamen amore vero diligit seipsum, cui bonum illud optat, ac illud bonum quasi per accidens amare comprobatur, & ab aliis propter proprium vium: & sic non amore vero diligit illud, sed in illo proprie seipsum amore vero diligit. Sicut enim exteriora alia sumere potest in vsum suum, sic & homines, quos sic diligit, quia sunt vtilis sibi, vel delectabiles, & ideo eos non amore vero diligit sicut seipsum, sed sicut vinum, & similia. Vnde dicitur de poenit. distin. 2. cap. Proximos diligimus sicut nos, si non propter aliquas vtilitates nostras, non propter speranda beneficia, non propter

Charitas ad
proximum.
Math. 22.

1. Ioh. 4.
Leuit. 19.

Diligendus
proximus.

propter affinitates, vel consanguinitates; sed propter hoc tantum, quia sunt naturæ nostræ participes, diligimus. Alioquin (vt dicit Cicero lib. de Offic.) si amicitiam ad fructum nostrum referimus, & non ad illius commodum quem diligis, non est amicitia, sed mercatura quædam utilitatum nostrarum, prata, arua, & pecudes hoc modo diliguntur, quod ex eis fructus capiuntur.

Secundò verò, ex parte regulæ dilectionis, scilicet vt non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis, sicut & suæ voluntati satisfacere debet solum in bonis, vt sic dilectio proximi sit iusta. Nam hoc iustitia de iure requirit, vt minori bono maius, & maiori maximè præponatur. Sunt igitur in nobis tria gradata bona. Supremum est anima, medium corpus, & infimum terrena substantia. Quæ gradatum amorem naturaliter insitum habet omnis homo, vt minus diligat terrenam substantiam, quàm corpus proprium, & corpus quàm animam: licet quidam reperiantur ita miserabiliter obcecari, quod hinc dilectionis ordinem in se peruertunt propter corpus animam contemnentes, & propter terrenam substantiam diuersis periculis corpus exponentes. In quibus patet manifestè, quod ad semetipsum esse non potest iustus ordo dilectionis, sed potius semetipsum odiunt, iuxta illud Psalmista: *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Quod si se iusto ordine non diligit, quomodo proximum ordine iusto diligere potest? Veruntamen, vt dicit Cicero lib. de Offic. nulla est excusatio peccati, si peccaueris amici causa. Nam cum conciliatrix amicitie virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam permanere, si virtute defeceris. Vnde refert Valerius lib. 6. quod P. Rutilius cum amici cuiusdam iniuste rogationi resisteret, ac is per summam indignationem dixisset: *Quid ergo opus est mihi amicitia tua, si quod rogo non facis?* Respondit: *Quid mihi tua, si propter te inhonestè aliquid facturus sum?* Et cõcludit ibi Cicero, dicens: *Hæc, inquit, lex in amicitia sancitur, vt neque rogemus res turpes, nec rogati faciamus.* Aequum enim est primum ipsum virum esse bonum, ac seipsum per se diligere; deinde alterum sibi simile quærere, cuius animum ita cum suo misceat, vt penè vnū efficiatur è duobus. Si deniq; quis ordine iusto se diligit, tunc proximum sicut seipsum diligere debet, vt primò & principaliter exoptet sibi bona spiritualia: secundò bona corporalia, & tertio loco bona temporalia. In his tamen tribus gradibus, semper seipsum proximo suo præponere debet, vt intelligi datur in præcepto: *Diliges proximum sicut teipsum.* Tertio denique,

nique, ex parte finis, vt quis proximum diligit propter Deum, sicut & seipsum propter Deum diligere debet, vt sic dilectio proximi sit sancta. Pro quo sciendum, quod illud proprie sanctum esse dicitur, quod ad Dei gloriam ordinatur: Sicut altare dicitur sanctum, & templum, eo quod est Deo dedicatum. Sic amor sanctus dicitur, quando Deo sanctificatur, hoc est, quando in ipsum, vt in summum bonum, pure refertur. Cum enim Deus fons est omnium bonorum, ad ipsum diligendum tanquam ad commune bonum quilibet naturaliter inclinatur, sicut flumina à mari egredientia, ad mare reuertuntur. Quodam etiam instinctu naturali commune bonum particulari praefertur, & vnaquaeque pars ad bonum totius inclinatur, & ordinatur. Hinc manus percussioibus exponuntur, vt cor & caput à periculis conferuentur, cum ex eis humani corporis vita dependeat. Simili modo quodam instinctu naturali quilibet semetipsum in Deum ordinat tanquam in beatitudinis fontem, sicut pars in bonum totius naturaliter ordinatur. Sed hoc plenius perficitur per virtutem charitatis, qua diligit homo seipsum propter Deum. Et quia Deus praecipit proximum diligere sicut seipsum, ideo salutem animae proximi sui debet querere, ac eum sicut seipsum debet ad Deum dirigere, in agendis, in cauendis, & in sustinendis. Et hic amor proprie dicitur sanctus. Est enim quidam amor naturalis inter sanguine iunctos, cum se diligunt, eo quod ex eisdem parentibus geniti sunt: sed hic non est amor sanctus, nec ad salutem sufficiens, quia, secundum Gregorium, aliud est quod sponte impenditur naturae, aliud quod praecipitis Dominicis ex charitate debetur obedientiae. Hi nimirum, & proximum quidem diligunt, & tamen illa sublimia dilectionis praemia non assequuntur, quia amorem suum non spiritualiter, sed carnaliter impendunt. Est & alius amor ciuilis, sicut inter illos, qui propter hoc se diligunt, quia municipes sunt eiusdem ciuitatis, vel sub eodem principe constituti, legibus eisdem gubernantur, aut quia sunt eiusdem officij, negotij, studij, militiae, societatis, conuersationis, & sic de alijs, ex quibus contrahitur amor amicitiae. Veruntamen licet huiusmodi duas primas condiciones attingere possunt, vt sint amatores veri, & iusti; non tamen tertiam, nisi per charitatem ordinentur in Deum.

Affectus sextuplex dilectionis erga proximos exhibendus.

Cap. CVII.

Intro.

Ineroduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.

Dicit Ecclesiasticus: *In tribus beneplacitum est spiritui meo, quae sunt probata coram Deo & hominibus.* Quorum primum est, concordia fratrum, vel cohabitantium, seu quotidie simul conuersantium. Concordia proprie dicitur, quae ex charitate causatur, in quantum charitas multorum corda coniungit in aliquod vnum, quod est principaliter bonum diuinum: secundario vero bonum proximi, de quo in libro Iob dicitur: *Qui facit concordiam in sublimibus suis.* Secundum est, amor amicorum, proximorum, scilicet in Deum, & inimicorum, propter Deum. Hoc enim est iugum Domini suauis, & onus leue. Illud enim iugum est suauis combinatio fraternae dilectionis in Christo, quantum ad amicos: & onus istud est amorosa supportatio fraternae defectionis, vel inuestionis propter Christum, quantum ad inimicos: vtrumque suauis & leue, proximum veraciter amanti: quia vtrumque pacificum, & diuina tranquillitati proximum. Alioqui (secundum Gregorium) nemo, cum quempiam diligit, habere se charitatem putet, nisi prius vim ipsam dilectionis suae examinet. Nam vera charitas est, cum in Deo diligitur amicus, & propter Deum diligitur inimicus. Ille enim propter Deum diligit eos, quos diligit, qui iam & eos diligere scit, a quibus non diligitur. Probari enim charitas per solam odij aduersitatem solet. Ille ergo securus amat, qui propter Deum & illum amat, a quo intelligit se non amari. Alta sunt haec, & multis ad exhibendum difficilia, sed tamen ista est vestis nuptialis. Haec Gregorius. Tertium est, *vir & mulier sibi bene consentientes*, hoc est, in bono, non in malo: vel, per virum rationem, & per mulierem sensualitatem intelligere possumus: quae dum in bono sibi inuicem consentiunt, pacem veram, quae singulorum cordium est, inueniunt. Vnde ad implendum perfectius Dominicum praecipuum de dilectione fraterna, sextuplici affectu se quis erga proximum exercere debet. Primus est affectus cordialis vnionis, vt quantum in se est, & quantum secundum Deum potest, cum alijs vnum se sentiat, ac omnium velle rectum pro se reputet. Et hoc operatur charitas, quae liquet humana corda cum in cor hominis diffusa fuerit, & illud humile, ac purum inuenierit: tunc enim omnia aliorum bona transformans in se, facit sua. Solum namque liquidum est, quod omni forma congruit, quod optime cordi veraciter amantis conuenit: *Factum est*, inquit Psalmista, *cor meum tanquam ceram liquefens in medio ventris mei.* Sed charitas liquefens, cordis puritatem exigit: *Et beatus mundo corde, quo-*

Eccles. 25.

Iob 25.

Matth. 11.

Affectus
vniōis.

Psalm. 27.

Matth. 5.

M m m

11470

Gant. 4.
Astor 4.

Affectus
humiliati-
onis.

1. Pet. 2.
Rom. 12.

Ib'lem.
Affectus
supporta-
tionis.

Galat. 5.

Supportan-
das proxi-
mus.
Rom. 12.
1. The. 5.
Heb. 12.
Coloss. 3.

nia missi Deum videbunt. Hi enim sunt mundi corde, qui simplici oculo & mundo corde in Deum intendentes, inter immunda mundi, mundum habentes aspectum, proximum in Deo duntaxat charius amplectuntur. De quo oculo dicitur in Canticis: *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, in vno oculorum tuorum.* Hinc multitudinis credentium erat cor unum, & anima una in Domino: quia puritas eos mundauerat ab humano contagio, & charitas per transformationem eos collocauerat in vno cordis amorosi glutino. Secundus est affectus propriae humiliationis, & fraternae honorationis, quo scilicet affectu quis omnes reueretur & honorat, omnes sibi praefert, omnibusque tanquam dominis suis humili corde se subdit, iuxta illud: *Omnes honorate, fraternitatem diligite.* Et: *Honore inuicem praesentem.* Nec solum affectu, sed etiam actu proximo secundum Deum in omnibus condescendendo, honorem, ac gratitudinem ad quodlibet humilitatis obsequium grater impendendo, & se promptum exhibendo, tam in condonandis iniurijs, quam in supportandis miserijs & defectibus, eo quod se viliores multum, & talibus dignissimum reputat, iuxta illud: *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* Tertius est affectus tranquillae supportationis. Difficillimum quippe est in humana conuersatione non oriri scandala, tum ex fragilitate, tum ex ignorantia, tum ex malitia, quae regnat in hoc saeculo nequam. Igitur ille commendandus est, qui aliorum non solum imperfectiones, sed etiam inuersiones magnanimo & tranquillo corde sufferre noluit cum hoc tanti meriti sit & virtutis, ut in eo complectantur omnes leges & Prophetae, iuxta illud: *Aliter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Et haec fraterna charitatiua supportatio fieri debet opere, ore, & corde. Primo fieri debet opere, iuxta illud: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malo.* Et iterum: *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est, sectamini inuicem & in omnes.* Quod ut facilius peragatis, secundum quod dicitur ad Hebraeos: *Recognate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus, aduersum semetipsum contradictionem, ut non fatigaretis animis vestris deficientes.* Et, ut dicitur alibi: *Induite vos sicut electi Dei, scilicet per aeternam praedestinationem, & sancti, scilicet per Sacramento- rum participationem, & dilecti Dei, scilicet per praesentem iustificationem: viscera misericordiae, scilicet benignitatem, id est, animi dulcedinem ad benefaciendum etiam inimicis; humilitatem, qua maiora pati vos dignos recognoscatis; modestiam, scilicet ad seruandum modum in omni-*

bis.

bus agendis, & sustinendis; *patientiam*, cum aequanimitate; *supportantes*, inuicem, scilicet onera, imperfectiones, & similia; & *donantes* iniurias, & alia iniuste illata, pure & integre, si quis aduersus aliquem habet querelam: sicut & Christus donauit nobis, non ulciscendo, non improperando, non minus diligendo. Secundo fieri debet ore, iuxta illud: *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario, benedicentes: quia in hoc vocati estis.* Nam & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius: qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non male dicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniuste: qui peccata nostra tulit in corpore suo super lignum. Tertio etiam fieri debet corde, per benignitatem: quæ est quidam animi dulcor, excludens omnem amaritudinem, inuidiam, & nequitiam, & hominem habilitans ad internam lætitiã, & beneuolentiam, ac in exteriori conuersatione reddens hominem affabilem & benignum. Dicuntur etiam benigni, quos bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis, etiam aduersarijs. Dicit enim Augustinus in Enchiridio: *Magnum est erga eum, qui tibi nihil mali fecit, esse beneuolum & beneficum.* Illud verò multo grandius & magnificentissimæ bonitatis est, ut & tuum quoque diligas inimicum, & ei beneficias. Quartus affectus est piissimæ compansionis in aduersis, quo mens aliorum mala sentiat sicut sua: principaliter tamen in malis aliorum spiritualibus tam pœnæ, quàm etiam culpæ: secundariò verò in corporalibus, & temporalibus aliorum aduersitatibus & iacturis, sicut Apostolus de se dicit: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* Hac comparsione lachrymatus est Iesus, videns ciuitatem Hierusalem, & dixit: *Quia si cognouisses, & tu, utique feres, Præuidit enim iacturam illam grandem animarum, & corporum, ac etiam rerum exteriorum.* Nimirum cum de lege nature sit, si quid patitur unum membrum, compatiuntur ei omnia membra. Quintus affectus est pia congratulatio in prosperis, quo scilicet quis de alieno bono lætatur sicut de suo: præsertim de profectu spirituali, deinde de profectu corporali & tēporali, in quantum non est contrarius salutis, iuxta illud. *Gaudete cum gaudentibus.* Et quia bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, hinc oportunitate quandoq; se offerent cordialis cōgratulationis affectū etiam verbis, & signis ostēdere debet: sicut cum gratulatur unum membrum, ei cōgaudent omnia membra, ut dicit Apostolus:

M m m 2 Sumus

Affectus cō-
passionis.

2. Cor. 11.

Lucæ 19.

1. Cor. 12.
Aff. cō-
gratulationis.

Rom. 12.
Lucæ 6.

1. Co. 12.

- 460
 Ephel. 4. *Sumus enim inuicem membra in corpore mystico. Sic Moses cum agre ferret Iosue, quod in populo prophetarent Heldad, & Medad, respondit: Quid amularis pro me? Quis tribuat, ut omnis populus propter, & det eis spiritum suum Deus? Sextus affectus est Christiformis oblationis, ut scilicet exemplo Iesu Christi paratus quis inueniatur, pro omnium, & singulorum etiam inimicorum salute ponere animam suam. Tunc enim verè diligit proximum suum sicut seipsum, Unde Iohannes ait: In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit: & nos debemus animas ponere pro fratribus nostris: sicut plus tenemur diligere animam proximi, quam corpus proprium: quia bonitas animæ proximi, bonitatem nostri corporis excedit, eò quod directè est capax Dei per cognitionem, & amorem, quod nostro corpori non conuenit.*

Theologia mystica Libri primi
 FINIS.



INTRO